

Ioan Es. POP

cînd ați dat mîna cu el, nu ați simțit
că avea mîna mai rece decît a noastră a tuturor?
de unde venea? de unde putea să aibă
acea mîna mai rece decît a oricărui muritor?
din iad, am zis toți, din iad, dar el a zis
nu din iad, nu din iad, ci de mai jos.
atunci iartă-ne, iartă-ne, iartă-ne
pe noi toți.

Prof. univ. dr. Mircea DUMITRU
(Membru corespondent al Academiei Române,
Rectorul Universității din București)

Sfârșitul umanioarelor? De ce mai avem încă nevoie de educație umanistă în universități?

Invitație la dezbatere (nota redacției): Revista "Vatra" intenționează să deschidă o dezbatere cât mai amplă și mai argumentată (fie într-un sens, fie în celălalt) cu privire la condiția și rolul umanioarelor în învățământul universitar (dar nu numai) actual. Profităm de amabilitatea d-lui academician Mircea Dumitru pentru a ne folosi de conferința susținută de domnia sa la Universitatea "Petru Maior" (în 27 mai a.c.) ca argument de deschidere al acestei debateri și-i invităm pe toți ce interesați/implicați să participe la colocviul deschis acum.

Vă invit să considerăm întrebările din titlu în modul lor cel mai propriu, literal și nemetaforic. Sper să vă conving că ele nu sunt câtuși de puțin întrebări retorice, ci chestiuni foarte serioase și îngrijorătoare.

Într-o carte foarte recentă a Marthei Nussbaum, *Not for Profit. Why Democracy Needs the Humanities?*¹, problema apusului și chiar a sfârșitului umanioarelor se pune în termenii cei mai fruști și dramatici. Iar această luare de poziție nu este câtuși de puțin una singulară. Lucrarea evocată aici combină analiza lucidă a decăderii treptate a rolului umanioarelor în universitățile contemporane cu prognoza sumbră asupra unui viitor apropiat, în care s-ar putea să asistăm la dispariția totală a departamentelor și a programelor de studii umaniste. S-a întâmplat, deja, în țări cu regim democratic consolidat și cu învățământ superior foarte bine articulat și dezvoltat. Și este foarte probabil ca această mișcare să continue și să se extindă.

Situația aceasta îngrijorătoare contrastează acut cu rolul central, bine cunoscut și documentat, pe

care umanioarele și artele liberale l-au jucat în istoria democrației. Literatura și filosofia au contribuit, literalmente, la schimbarea lumii, la consolidarea regimurilor democrate liberale, și cu toate acestea, ceea ce constatăm este că părinții majorității tinerilor studioși de azi devin anxioși, dacă copiii lor doresc să studieze științele umaniste sau dacă aceștia se dovedesc a fi analfabeți din punct de vedere financiar, dar nu par să fie câtuși de puțin îngrijorați dacă educația lor în domeniul umanioarelor este precară și deficitară.

Fără să conștientizăm, poate, încă prea bine această situație, trăim o "criză tăcută", după cum ne avertizează Nussbaum, în care guvernele și decidenții politici, motivați de o greșită pedagogie socială și culturală, pun semnul egalității între creșterea economică și dezvoltarea personalității umane, nutriend credința superficială și complet eronată că simpla creștere a produsului intern brut ar fi de natură să atragă după sine o rezolvare a tuturor problemelor politice și culturale, ar conduce aproape automat la dezvoltarea capacităților și a personalității indivizilor și s-ar solda, fatalmente și finalmente, cu o consolidare a democrației.

Ceea ce ascunde această puerilă ecuație "creștere economică = dezvoltarea capacităților indivizilor și a aptitudinilor acestora pentru a consolida democrația" este faptul că modelul educațional, care diminuează până la anihilare artele liberale și umanioarele, va produce, într-un viitor nu foarte îndepărtat, dar într-o manieră căreia cu greu noi ne vom mai putea sustrage, și o serioasă erodare a acelor calități care sunt esențiale pentru cetățenii regimurilor democratice mature și consolidate. Marii educatori și vizionarii care au contribuit la construcția națiunilor moderne libere și prospere au sesizat cu foarte mare acuitate cum anume artele și umanioarele îi deprind pe copii și pe studenți să gândească critic, o capacitate care este necesară pentru acțiunile independente și pentru reacțiile și reziliența inteligentă ale oamenilor în fața puterii tradiției oarbe sau a autorității politice incontrolabile. Studenții artelor liberale, ai literaturii și umanioarelor, în general, învață, totodată, să își imagineze situații în care sunt puși ceilalți semenii ai lor, o capacitate absolut esențială ca remediu pentru lipsa din ce în ce mai răspândită și îngrijorătoare a empatiei, pentru contracararea și depășirea cinismului și a egoismului; altfel spus, o capacitate care este esențială pentru succesul unei democrații cultivate.

Dar întreaga problematică a rolului și a funcțiilor educației umaniste astăzi capătă o dimensiune și mai gravă pentru noi toți, aceia care slujim destinul umanioarelor în universitate, dacă vom plasa aceste debateri și polemici culturale și politice într-un context mai general, internațional. În toate universitățile lumii, din Australia și Japonia și până în Statele Unite, trecând prin universitățile europene, rolul umanioarelor în educație și cercetare este continuu chestionat și pus la îndoială, de multe ori minimalizat, uitat sau, de-a dreptul, negat și respins. Tocmai de aceea, este cât se poate de firesc și de potrivit pentru noi, aici, să ne întrebăm care

este țelul educației umaniste în învățământul superior? Care este, sau care *mai* este, rolul și locul nostru într-un mediu universitar educațional și de cercetare care este în mod masiv, dacă nu chiar exclusiv și obsesiv, dominat de către subiectele și disciplinele care aparțin aceluși conglomerat de domenii academice cunoscut sub denumirea acronimului englezesc STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics)?

Sunt convins că noi toți resimțim un contrast dureros între accentul retoric ipocrit pus asupra importanței umanioarelor, pe care adesea îl auzim, în manieră mai degrabă propagandistică, în pronunțările publice ale acelor care nu cred însă întotdeauna ceea ce spun, și rolul real, finanțarea publică și aprecierea cu mult reduse față de ceea ce ar merita umanioarele, venite din partea instituțiilor publice, a agențiilor de finanțare și chiar a conducerilor și leadershipului de vârf ale universităților.

Vreau să fac cât se poate de clară propria mea poziție, pentru a nu fi rău înțeles. Nu sunt un obscurantist care neagă importanța socială și beneficiile covârșitoare pe care noi toți le obținem de la științe și de la tehnologii. Dimpotrivă, în calitatea mea profesională de filosof analitic și de logician, educat la școala științei, apreciez frumusețea și exactitatea cunoașterii științifice, ale explicațiilor și predicțiilor pe care le oferă aceasta și sunt, totodată, de-a dreptul uimit și încântat de progresul științelor și al aplicațiilor acestora spre beneficiul și buna-ființare a unui număr din ce în ce mai mare de oameni.

Chiar mai mult, credința mea adâncă și puternică este că știința constituie o dimensiune esențială și constitutivă a identității culturale europene, alături de filosofia greacă și, cultural și istoric vorbind, de religia creștină. Căutarea imparțială și obiectivă a adevărului și a esenței ultime a realității a început cu multe secole în urmă în Grecia Antică, atunci când știința și filosofia nu puteau fi rupte una de cealaltă, deoarece formau o unitate de neșeparat. Dar cultivarea științei, cu excluderea celorlalte componente majore ale culturii europene, îngustarea până la eliminarea totală a spațiului de existență academică legitimă pentru cunoașterea și înțelegerea valorilor umane, a subiectivității, trăirilor, emoțiilor sau a gustului estetic, ne vor lăsa sărăciți și văduviți de orice acces la spiritualitatea adâncă și la tradiția multimilenară prin care suntem ceea ce suntem și am ajuns până aici în istorie.

Desigur, aspirația epistemică a științei, această viziune a unei explicații și predicții obiective și impersonale a ceea ce este aparent și observabil, bazate pe cunoașterea structurii ascunse a esenței realității, pare să nu lase nici un spațiu conceptual pentru valorile umane, pentru subiectivitate, emoții și gust artistic. Găsirea unei căi de a unifica cele două lumi, aceea a științei și aceea a subiectivității umane a emoțiilor și a valorilor este, încă, un proiect filosofic grandios și serios, cel mai probabil agenda pentru filosofia sec. al XXI-lea. Mulți filosofi contemporani importanți

dezbat această chestiune foarte dificilă și contrariantă: anume cum putem face loc, într-o manieră justificată și argumentată, subiectivității umane într-o viziune științifică obiectivă și impersonală asupra lumii, viziune cum este aceea care a fost sprijinită de către dezvoltarea științelor matematice ale naturii, și care, la rândul ei – această dezvoltare a științelor – a motivat o concepție filosofică despre știință, din care s-a presupus că am putea elimina valorile și orice ținere de subiectivitatea umană? Sunt convins că până nu vom putea aduna la un loc o concepție filosofică unitară, care să integreze obiectivul cu subiectivul, nu vom putea avea o înțelegere completă a Universului și nici a noastră înșine, drept indivizi distincți și cu un statut ontologic excepțional, în acest Univers.

Pe fundalul acestei grave și dificile probleme schițate aici, la întrebarea: De ce avem nevoie de umanioare, de filosofie, de literatură, de istorie sau de teologie?, răspunsul va fi unul clar și distinct: deoarece *dimensiunea morală a educației prin umanioare*, și *dimensiunea teoretic-speculativă a studiului adevărilor acestor științe* nu pot fi substituite de o cultură centrată exclusiv pe valorile pozitivistice sau pe acelea ale unor deconstructivisme postmoderne care transformă orice ținere de spiritualitate (în primul rând, onto-teologia marilor proiecte filosofice și teologice ale modernității europene) în ficțiuni, fantezii, narațiuni sau ideologii politice. Nu există și nu poate exista un substitut acceptabil al dimensiunii morale a studiului umanioarelor, care interoghează viețile și culturile noastre, așa cum s-au constituit și dezvoltat acestea până acum și care ne somează să le chestionăm temeiurile și să le reformăm încontinuu. După cum nu există nici un substitut pur științific nici pentru dimensiunea teoretică și speculativă a onto-teologiei, care ne cere să clarificăm ce anume considerăm noi că știm și să aflăm un răspuns la întrebarea cum de stau laolaltă toate aceste sfere și straturi ale existenței din Univers.

Pe acest fundal schematic, doresc acum să ridic câteva chestiuni generale care ne dau o viziune mai profundă asupra naturii relațiilor dintre filosofie și umanioare, pe de o parte, și știință și tehnologie, pe de altă parte, așa cum sunt înțelese acestea astăzi. Și vreau să încep prin a pune o întrebare radicală: De ce avem nevoie de filosofie, de artele liberale și de umanioare?

Unul dintre temeiurile chestionării nevoii de filosofie și a rolului acesteia este acela că începând din Evul Mediu și până la sfârșitul secolului al XIX-lea, filosofia a urmărit două idei ontoteologice (adică idei deopotrivă metafizice și teologice): (1) ideea de Dumnezeu, și (2) ideea imaterialității și a nemuririi sufletului. Majoritatea oamenilor de știință din secolul al XIX-lea erau evlavioși și observau ritualurile religioase ale bisericii; totuși, știința secolului al XX-lea și, într-un ritm din ce în ce mai alert, a secolului al XXI-lea, a devenit seculară, iar imaginea filosofică dominantă, mai ales aceea prevalentă în filosofia cultivată în țările anglofone, împărtășește cu știința contemporană aceeași

viziune seculară. (Desigur, există și astăzi oameni de știință și filosofi care sunt religioși.)

Având în minte această schimbare dramatică a atitudinii intelectuale față de cele două idei ontoteologice tradiționale, nu este greu de văzut de ce mulți oameni și-au consolidat credința că întreaga filosofie, să zicem, de la Platon și până la Hegel, cel puțin, este istoria unei confabulații neîntemeiate și a unor erori cognitive grosolane. Iar oamenii la care fac aluzie aici sunt atât filosofi profesioniști importanți, cât și oameni de știință, care, poate din rașinui diferite, argumentează că filosofia tradițională este greșit orientată, înșelătoare, confuză și pe de-a-ntregul un non-sens. Astfel, Heidegger a proclamat sfârșitul ontoteologiei; deopotrivă, Wittgenstein pare să țințească în aceeași direcție atunci când spune că noua sarcină a filosofiei trebuie să fie aceea de a “arăta muștei ieșirea din sticla cu muște”.²

Mai mult, succesul spectaculos al biologiei evoluționiste, al geneticii, informaticii și științei creierului, au subminat treptat ideea că “sediul” facultăților noastre mentale trebuie să fie un suflet imaterial. Nu este câtuși de puțin surprinzător, atunci, că numeroși oameni de știință se opun și sunt chiar de-a dreptul ostili filosofiei tradiționale, pe care o consideră desuetă; a se vedea, de pildă, Stephen Hawking, Steven Weinberg sau Richard Dawkins.

Cu toate acestea, nici măcar prestigiul științei contemporane, nu a putut eroda în totalitate poziția umanioarelor ca atare, în calitatea lor de discipline importante în curricula universitare, dar a zdruncinat, totuși, fundamentele filosofiei, punându-i la îndoială semnificația cognitivă și utilitatea intelectuală și socială.

Filosoful american contemporan Hilary Putnam prezintă foarte clar această chestiune atunci când se întreabă: ”Să fie, oare, filosofia de fapt doar o relicvă a unor epoci trecute, pe care ar trebui fie să o eliminăm fie să o înlocuim cu altceva, chiar dacă ascundem vederii noastre faptul că ceea ce facem când continuăm să folosim cuvântul ‘filosofie’ este să înlocuim vechiul proiect cu altceva?”³

În secolul al XX-lea, au existat două încercări majore de a justifica funcțiile filosofiei: pozitivismul logic și postmodernismul. Ambele au eșuat.

În mare vorbind, pozitivismul logic este rezultatul combinării versiunii oferite de către Ernst Mach empirismului cu concepția lui Bertrand Russell despre noua logică matematică în calitate de instrument care sau rezolvă sau dizolvă problemele tradiționale ale filosofiei o dată pentru totdeauna. Totuși, unul dintre cei mai influenți gânditori ai acestei tradiții, anume Rudolf Carnap, scria în 1934 în lucrarea *Unitatea Științei*: “Toate enunțurile care aparțin metafizicii, eticii normative și epistemologiei (metafizice) au acest defect, sunt, de fapt, neverificabile și, prin urmare, neștiințifice. În Cercul de la Viena, obișnuim să descriem astfel de enunțuri ca fiind nonsensuri”.⁴

Avem aici esența pozitivismului logic. Fragmentul citat rezumă cele două principii de bază

ale mișcării: (1) Enunțurile semnificative din limbajul nostru sunt doar acele enunțuri care pot fi testate sau “verificate” (stabilite a fi adevărate sau false prin metodele științei). Toate celelalte enunțuri sunt *nonsensuri* – total lipsite de orice conținut cognitiv. (2) Fiecare dintre ramurile diviziunii tradiționale a filosofiei trebuie abandonată pentru că ea conține în întregime “nonsensuri”. Dar ce mai rămâne, atunci, filosofiei? În mod fundamental, filosofia devine “logica științei”. În mod ironic, totuși, rezultatele lui Carnap aparțin, încă, filosofiei și nu logicii științei.

Postmodernismul este celălalt răspuns eșuat la problema justificării funcțiilor filosofiei. Postmodernismul ne spune povestea opusă – el urmărește să restaureze prestigiul filosofiei decretând că știința însăși și orice este considerat a fi o descriere a “faptelor” este o formă de ficțiune – o ficțiune utilă, într-adevăr, dar nu una complet diferită de multe alte ideologii Occidentale. Nu există nici un discurs care să fie liber de orice formă de mistificare sau de înșelăciune. Pentru Jacques Derrida și continuatorii acestuia, discursul însuși este considerat ca fiind inerent înșelător, pentru că încearcă să ne facă să credem că există o reprezentare veridică a realității. Dar așa ceva, potrivit postmoderniștilor, nici nu există și nici nu poate să existe. Oricum, chiar și Richard Rorty, filosoful educat la început drept filosof analitic, mai târziu transformat într-un gânditor postmodern, acceptă că argumentele lui Derrida sunt “groaznice” (“just awful”).

Suntem, așadar, în continuare, confrunțați cu această întrebare urgentă: care sunt rolul și valoarea filosofiei?

Acum, dacă cele două modele importante de a justifica valoarea filosofiei eșuează, și nici răspunsul pozitivist (reducerea filosofiei la logică și știință), nici răspunsul postmodern (să declarăm știința ca fiind ficțiune) nu este valid, ce anume mai rămâne pentru filosofie? Hilary Putnam, într-un eseu foarte instructiv și clarificator asupra relațiilor dintre știință și filosofie, glosează asupra a două definiții ale filosofiei care par să fie foarte convingătoare. Una dintre ele, provenind din *The Claim of Reason* de Stanley Cavell, trasează filosofiei sarcina de a deveni *educația pentru oameni maturi / adulți*. Cea de-a doua definiție provine de la Wilfrid Sellars, din eseul acestuia “Philosophy and the Scientific Image of Man”. Sellars spune: “Țelul filosofiei este de a *înțelege cum anume lucrurile*, în cel mai larg sens posibil al termenului, *stau laolaltă*, în cel larg sens posibil al termenului” (ital. MD).⁵

Comentând asupra celor două definiții, Putnam subliniază natura aspectelor duale ale filosofiei. Definiția lui Cavell pentru filosofie drept “educația maturilor” indică în direcția dimensiunii *morale* a filosofiei, în timp ce definiția lui Sellars indică dimensiunea *teoretică* a filosofiei. Cea dintâi „chestionează viețile și culturile noastre, așa cum s-au desfășurat acestea până acum și care ne provoacă să le reformăm pe ambele”. (Putnam, op. cit., pg. 44) Cea din urmă “ne cere să clarificăm ce

anume credem că știm și să elaborăm o viziune despre cum anume toate acestea ‘stau împreună laolaltă’”.⁶

Punctul de vedere propriu lui Putnam “este că filosofia, în cea mai bună formă a sa, a inclus întotdeauna, în fiecare perioadă, pe unii filosofi care reprezintă în mod strălucit fațeta morală a subiectului și pe alți filosofi care reprezintă în mod strălucit fațeta teoretică, dar au existat și unele genii ale căror idei îmbrățișează și unifică ambele laturi ale subiectului. A renunța sau la ambițiile morale ale filosofiei sau la ambițiile teoretice nu înseamnă doar a ucide subiectul filosofiei; înseamnă a comite un suicid intelectual și spiritual”.⁷

Importanța punctului de vedere articulat de către Wilfrid Sellars cu greu ar putea fi supraestimată. Și pentru a înțelege mai clar ce anume poate face filosofia în lumea de azi este foarte instructiv să urmărim cu atenție firele argumentației care susțin poziția acestui foarte important, dar puțin cunoscut, filosof.

Este un truism să spunem că societatea în care trăim este una pluralistă: varietatea convingerilor fundamentale, mai ales în privința religiei, științei, eticii, politicii și a artei, este una contrariană și deconcertantă. O astfel de realitate socială și culturală te somează continuu să clarifici, să dezvolți și să aperi convingerile pe care le profesezi, iar aceasta solicită ceea ce Gary Gutting, în *What Philosophy Can Do*,⁸ numește nevoia pentru “mentenanță intelectuală”.

Mentenanța aceasta sui-generis, ne spune Gutting, este asigurată de două lucruri: (1) trebuie să răspundem la obiecțiile care amenință să submineze convingerile noastre; (2) trebuie să clarificăm ce anume înseamnă sau ce anume implică logic convingerile noastre.

Dar rolul filosofiei și al filosofului nu intervine în maniera proprie aceluia sau aceleia care bricolează, adică prin mici intervenții disperate pentru a “depana” probleme conceptuale, intelectuale sau morale izolate. Filosofia este un proiect și un construct cultural ale căror funcție și valoare distinctive sunt reflectate de unitatea lor.

Sellars ne ajută să sesizăm unitatea și valoarea filosofiei, reflectând asupra unei distincții cruciale între – ceea ce el numește – *imagea manifest* și *imagea științifică* a umanității.¹⁰

Imagea manifestă “conține cea mai mare parte din ceea ce știm despre noi înșine la nivelul propriu uman”; conține lucruri ale experienței familiare. Noi, ca persoane, suntem în centrul acestei imagini, orice altceva existând în relație cu percepția și gândirea noastră. Dintru început, filosofia s-a ocupat cu imagea manifestă. Tradiția perenă în filosofie este dată de demersul de a înțelege structura acestei imagini. Treptat, științele speciale s-au desprins din această imagine globală, manifestă. Observația și testarea iau locul tehnicilor logice și conceptuale ale filosofiei.

Filosofia își păstrează interesul pentru domeniile acestor științe speciale: ea caută să înțeleagă cum anume se integrează rezultatele lor în structura

generală a acestui cadru manifest. Științele însele emerg din această imagine manifestă, prin modificarea și rafinarea conținuturilor acestei imagini. Progresul științei nu ne oferă toate răspunsurile. Persistă, de aceea, întrebări la care științele speciale nu pot da răspunsuri, întrebări fundamentale care fac obiectul atenției aparte și a clarificărilor filosofice și care, în principiu, nu cred că pot primi răspunsuri doar științifice: Sunt acțiunile noastre libere? Cum se corelează mintea cu corpul? Este moartea sfârșitul existenței noastre? Există principii etice obiective care trebuie să ne îndrume comportamentul și acțiunile? Cum putem evalua diferite tipuri de organizații politice? Ce este cunoașterea și cum o putem dobândi în cea mai bună măsură? Este judecata artistică întotdeauna subiectivă și doar subiectivă? Toate acestea sunt întrebări grele, care ne ajută să gândim profund, pentru a ne apăra convingerile.

Dezvoltarea științei moderne, începând din sec. al XVII-lea, ne-a dezvăluit o altă lume – lumea “entităților teoretice” – postulate pentru a explica comportamentul obiectelor manifeste familiare. Sellars creionează, în opoziție și în rivalitate cu imagea manifestă, imagea științifică. Din perspectiva ei, imagea manifestă este ‘inadecvată’, adică literalmente falsă, atunci când această imagine manifestă este distilată în teorii sau alte sisteme de enunțuri. Din perspectiva imaginii științifice, imagea manifestă conservă o similaritate a realității care este utilă pragmatic și care își găsește o asemănare adecvată în imagea științifică.

Noile micro-entități nu sunt obiecte suplimentare, adăugate la lista obiectelor din imagea manifestă. Știința procedează reduționist sau eliminativist: explică comportamentul obiectelor manifeste prin *identificarea* lor cu complexe de micro-entități.

Dar cum anume să înțelegem relația dintre aceste două imagini? Sellars ne indică această strategie: filosoful se confruntă nu cu o singură imagine complexă multi-dimensională, ci cu *două* imagini ale aceleiași ordini de complexitate, fiecare aspirând să fie o imagine completă a omului în lume și pe care trebuie să le contopească într-o unică viziune. Dar miza acestei reduceri este mare: “... man is that being which conceives of itself in terms of the manifest image ...” Așadar, “to the extent that the manifest image does not survive in the synoptic view, to that extent man himself/herself would not survive.”¹¹

Acest model ne oferă o excelentă perspectivă asupra a ceea ce poate face filosofia în climatul nostru actual: (i) să discute chestiuni fundamentale care izvorăsc din imagea manifestă (filosofia perenă); (ii) să coreleze imagea manifestă cu imagea științifică. Dar cum anume va urmări aceste două teme?

1) Se va putea insista asupra ideii că numai imagea manifestă este reală. Aceasta va motiva o poziție instrumentalistă despre statutul și valoarea epistemică a teoriilor științifice; o soluție care, din propria mea perspectivă, este nesatisfăcătoare.

2) Se va considera că numai imaginea științifică este reală; imaginea manifestă este, de fapt, eliminabilă; ceea ce, iarăși, ne oferă o soluție nesatisfăcătoare, pentru că o astfel de poziție reduționistă sau chiar eliminativistă evacuează din ontologia noastră experiența, subiectivitatea, valorile, deciziile, normele, strategiile etc.

Evitarea acestor două poziții exclusiviste și articularea satisfăcătoare a celor două perspective asupra rolului și menirii filosofiei pot să fie problema centrală pentru agenda filosofiei în sec. al XXI-lea.

În plus, în apărarea nevoii de a păstra imaginea manifestă vorbește și persistența și caracterul ineliminabil ale dimensiunii *normative* a acestei imagini. Dacă nu suntem dispuși să renunțăm la toate judecățile normative, trebuie să acceptăm că avem nevoie de discutarea non-empirică a acestor judecăți. Semnificația este normativă; căci o parte componentă esențială a problemei *Ce anume este semnificația?* rezidă în aflarea unui răspuns la întrebarea *Cum trebuie folosit un termen?* Logica este și ea intens normativă. De aceea Sellars insistă, pe bună dreptate, asupra ideii că această dimensiune normativă a imaginii manifeste este esențială și că ea nu poate fi substituită prin imaginea științifică: “the irreducibility of the personal is the irreducibility of the ‘ought’ to ‘is’.”

Întregul proiect filosofic sellarsian are în centru o construcție conceptuală care combină *ontologia* imaginii științifice cu *normele* imaginii manifeste. Iar filosofia coordonează și integrează ontologia cu normele și valorile tocmai pentru a contribui la înțelegerea chestiunii: “how things in the broadest possible sense of the term hang together in the broadest possible sense of the term”. Identitatea și integritatea noastră, ca ființe umane, fac obiectul examinării permanente și al domeniului de studiu al filosofiei.

Relațiile dintre știință și filosofie au fost foarte adesea afectate de faptul de a nu recunoaște în mod adecvat semnificația și rolul dihotomiei fapte-valori. Aceasta este o distincție filosofică clasică a cărei importanță și al cărei rol pot fi înțelese într-un mod mai simplu prin intermediul așa-numitei teze a lui David Hume, potrivit căreia *Este nu implică pe trebuie*. Faptele nu implică, din punct de vedere logic, valorile. Lumea, faptele, fiind așa cum sunt, sunt compatibile cu multe sisteme distincte de valori, care pot fi chiar incompatibile între ele.

Hilary Putnam a gândit în mod profund asupra acestei chestiuni și a ajuns să producă argumente foarte interesante și convingătoare care urmăresc să arate că distincția fapte-valori nu este absolută și rigidă. Iată un pasaj plin de învățăminte din Putnam: “Am argumentat că până și atunci când judecățile de rezonabilitate sunt lăsate în mod tacit, astfel de judecăți sunt presupuse de către cercetarea științifică”. Aceasta înseamnă că cercetarea științifică presupune judecăți de valoare. Și Putnam continuă: “Într-adevăr, judecățile de *coerență* sunt esențiale chiar și la nivelul observațional: trebuie

să decidem *în care* observații să avem încredere, în care oameni de știință să avem încredere – uneori chiar și în care dintre *amintirile* noastre să avem încredere. Am argumentat, continuă Putnam, că judecățile de rezonabilitate pot fi obiective. Și am argumentat că ele toate au proprietățile tipice ale ‘judecăților de valoare’. Pe scurt, am argumentat că profesorii mei pragmatisti aveau dreptate: ‘cunoașterea faptelor presupune cunoașterea valorilor’. Dar istoria filosofiei științei în ultima jumătate de secol a fost, în mare parte, o istorie a încercărilor ... de a *ocoli* această chestiune. Se pare că orice fantezie – fantezia de a face știință folosind numai logica deductivă (Popper), fantezia recuperării inducției în mod deductiv (Reichenbach), fantezia reducerii științei la un simplu algoritm bazat pe mostre (Carnap), fantezia selectării teoriilor dată fiind o mulțime disponibilă în mod misterios a “condiționalelor observaționale adevărate”, sau, în mod alternativ, “naturalizând epistemologia prin reducere la psihologia științifică” (ambele fantezii sunt ale lui Quine) – așadar, orice fantezie este socotită ca fiind preferabilă regândirii întregii dogme – ultima dogmă a empirismului? – că faptele sunt obiective și valorile sunt subiective și că cele două nu se vor întâlni niciodată”.¹²

Dimpotrivă, ideea că faptele și valorile sunt profund conectate și concrescute este o idee care se bazează pe monumentale lucrări filosofice din ultima sută de ani datorate, între alții, lui L. Wittgenstein, W. V. O. Quine sau H. Putnam, potrivit cărora valorile epistemice sunt concepte valorice. În știință avem de-a face cu fapte, teorii și valori care nu pot fi separate unele de altele, care sunt conectate în mod intrinsec.

Am vorbit, la început, despre o anumită criză în filosofie, o concepție devenită populară în Europa grație lucrării fundamentale a lui Heidegger *Sein und Zeit*. În această concepție, filosofia tradițională este socotită “ontoteologie”. O altă abordare a crizei poate fi găsită în scrierile lui Bertrand Russell. Din această perspectivă, criza rezidă în dezbaterile și disputele niciodată încheiate și rezolvate din filosofie, cuplate cu presupusul fapt că “noua logică” ar putea rezolva vechile probleme filosofice, ceea ce are drept consecință faptul că ar trebui să ne debarasăm de filosofia tradițională și să o înlocuim pe de-a-ntregul cu altceva.

Totuși, progresul în filosofie nu este necesar să constea în rezolvarea, o dată pentru totdeauna, a tuturor chestiunilor. Și apoi, filosofia nu a fost niciodată doar ontoteologie sau numai ontoteologie. Iată de ce, îmbrățișez pe de-a-ntregul concluzia lui Hilary Putnam “că ideea unei ‘crize’ fundamentale în filosofie și ‘sfârșitul filosofiei’ sunt profund greșite. Iar dacă problemele filosofiei nu pot fi niciodată pe deplin rezolvate, în sensul că ele vor rămâne întotdeauna cu noi, că ele ne constituie din punct de vedere istoric și cultural, atunci toate acestea sunt lucruri minunate, și nu ceva pe care să îl regretăm”.¹³ La rădăcinile lor, în profunzime, filosofia și știința sunt două fațete esențialmente interconectate ale aceleiași dimensiuni

umane esențiale care este ontologic și istoric constitutivă pentru fiecare dintre noi.

Așadar, filosofia păstrează aceste două dimensiuni esențiale pentru educația universitară: (i) educația morală a adulților; (ii) viziunea teoretică, explicativă și speculativă integratoare.

În a doua parte a conferinței mele voi prezenta o aplicație a acestor considerații mai generale despre natura, rolul și funcțiile filosofiei și, prin extensie, a umanităților, cu scopul de a proba că atât dimensiunea etică cât și aceea teoretic-speculativă pot să concureze în a oferi clarificări și întemeieri ale unor atitudini cu mare încărcătură morală, politică și istorică.

Voi discuta o temă extrem de actuală și de sensibilă, care pune în balanță etosul și angajamentele culturale și politice ale Europei de azi, un adevărat test pentru întregul nostru continent și pentru soliditatea și solidaritatea construcției Uniunii Europene. În această aplicație pe care o voi prezenta, examinez câteva presupozitii ale toleranței și pluralismului. [Voi explora două modele, unul deontologic și altul consecinționist, care, după cum voi argumenta, sprijină ideea că indivizii umani raționali trebuie să acționeze într-o modalitate tolerantă. Primul model ne va permite să construim două argumente în favoarea ideii raționalității atitudinilor și a acțiunilor tolerante: primul argument se bazează pe un *principiu al carității*, pe care îl aflăm, de obicei, în filosofia minții și în filosofia limbajului, dar care, socotesc că poate funcționa la fel de bine și în legătură cu această chestiune fundațională din etică și din filosofia acțiunii. Cel de-al doilea argument este construit pe principiul epistemic al failibilismului și urmărește să arate, de asemenea, că și din perspectiva epistemologiei este rațional să cultivi o atitudine și o acțiune tolerante.]

Câteva remarci introductive

Este foarte probabil că cea mai dificilă sarcină a filosofiei morale și politice, dintotdeauna, a fost aceea a evaluării unor concepții comprehensive care se contrazic reciproc, nu atât în ceea ce privește interesele exprimate de către indivizi, cât în privința a ceea ce este considerat a fi autentic valoros.¹⁴ Dacă indivizii nu cad de acord unii cu alții cu privire la ce anume constituie o viață bună, virtuoasă sau valoroasă, atunci este foarte probabil că se va ajunge la conflicte dramatice, chiar dacă acțiunile acestor indivizi care conduc la astfel de conflicte sunt motivate de o atitudine onestă față de propriile valori. Credințele noastre profunde despre ce anume este bun și valoros pentru viața tuturor indivizilor din comunitatea noastră ne vor împinge să utilizăm anumite mecanisme coercitive ale statului, pentru a realiza dezideratele și idealurile pe care le împărtășim; și aceasta, nu numai pentru propriul nostru interes, ci și pentru binele acelora care se întâmplă să nu împărtășească aceeași viziune asupra valorilor și semnificației unei vieți bune din

punct de vedere moral. Desigur, și aceia care se află într-un dezacord deschis cu noi vor folosi aceeași retorică publică auto-justificatoare și vor urmări să utilizeze instituțiile statului în aceeași manieră în care o facem și noi, atunci când vor promova și vor căuta sprijin pentru propriile lor valori și idealuri. Din nefericire, așa cum știm mult prea bine din experiența istoriei, dezacordurile adânci cu privire la valori se pot transforma în conflicte foarte traumatice într-o măsură mult mai mare decât s-ar putea transforma în astfel de catastrofe sociale și politice simplele conflicte de interese.

Unele dintre dezacordurile noastre valorice/axiologice pot fi rezolvate prin mecanisme politice care sunt puse în mișcare prin mari narațiuni sau dezbateri publice cu privire la scopurile acțiunilor noastre, dezbateri care urmăresc să dea un sprijin puternic politicilor care promovează acele scopuri; totuși, alte dezacorduri, care merg mult mai în adâncime, nu pot avea soluții politice uzuale. Aici putem include diferențe religioase profunde, dar și anumite credințe filosofice care privesc valoarea vieții și semnificația ei ultimă.

Dar acum, când mecanismele politice obișnuite pentru a dobândi stabilitate socială și politică eșuează să producă rezultatele pe care le dorim, nu există, oare, un mecanism social-cultural încă mai subtil care ar putea menține dezacordurile între limite rezonabile și non-explozive? Ei bine, în astfel de cazuri, oamenii ar trebui să învețe și să fie educați să trăiască într-o manieră rațională acceptând marile diferențe, dezacorduri și acea alteritate profundă, abținându-se să utilizeze mecanismele coercitive ale statului, cu scopul de a nu impune limite nerezonabile asupra libertății și drepturilor acelor oameni care împărtășesc valori care se întâmplă să nu fie acceptate de către grupul dominant din acea societate. În câteva cuvinte, ceea ce le trebuie oamenilor în astfel de circumstanțe, de ce anume au ei nevoie, este toleranța.

În mare vorbind, întregul spectru al conceptului de toleranță se articulează în jurul unei perechi de presupozitii, anume *discriminarea identificatoare a alterității (a celuilalt)* împreună cu decizia de a *recunoaște și de a accepta această diferență* prin intermediul unui dialog persuasiv inter-cultural activ.

[Un punct de vedere teoretic foarte promițător pentru discuția noastră, chiar dacă oarecum paradoxal, este modelul acelor aranjamente și construcții sociale care sunt cunoscute drept Utopii.¹⁵ Lăsând de-o parte detaliile foarte complexe și întrucâtva exotice ale narațiunilor care privesc Utopia, modelul general care emerge aici este acela a ceva inconsistent și de nedobândit în aspirația de a agrega toate trăsăturile pe care am dori ca Utopia să le instanțieze. Este un trist fapt al vieții, pe care merită să-l explorăm, că este imposibil să dobândim în mod simultan și continuu *tot* ceea ce este considerat un bine social și politic. O lume perfectă deontic și etic care satisface toate datoriile, obligațiile și constrângerile normative necesare poate fi o reprezentare foarte atrăgătoare și un ideal, dar,

în orice caz, nu este o lume posibilă accesibilă din propria noastră lume contingentă, ai cărei locuitori și cetățeni se întâmplă să fim. Oricum, în cea mai bună dintre toate lumiile posibile, toleranța nu mai are nici un rost sau noimă. Rațiunea de a fi pentru atitudinile și comportamentul tolerante este dată tocmai de acest eșec și de această imperfecțiune deontică, și, de asemenea, de către imposibilitatea principială de a realiza toate idealurile care sunt prețuite dintr-un punct de vedere politic.]

Dar de ce, la urma urmei, ar trebui ca noi să acționăm într-o manieră tolerantă, în lumea noastră care nu este perfectă nici moral, nici deontic și nici politic? Ce anume face ca imperfecțiunea propriei noastre lumi să impună acest principiu moral al discriminării identificatoare și, totodată, al recunoașterii alterității? Ce conexiune conceptuală și logică operează între legitimitatea morală și toleranță și, respectiv, între ilegitimitatea morală și lipsa toleranței?

Dacă trecem dincolo de atractivitatea de primă instanță a poziției morale care ne îndeamnă să fim toleranți și să îmbrățișăm pluralismul, atunci trebuie să recunoaștem că atât analiza conceptuală a diferențelor culturale profunde cât și practica culturală și politică a toleranței ne conduc la paradox. Așa cum foarte apt se exprimă Thomas Nagel, “liberalismul cere ca cetățenii să accepte o anumită restrângere (înfrânare) a folosirii puterii statului pentru a susține și întări pe unele dintre cele mai profunde convingeri ale acestora, care se îndreaptă împotriva celorlalți care nu le acceptă, și susține că exercitarea legitimă a puterii politice trebuie să fie justificată pe temeiuri mai restrictive – temeiuri care aparțin, într-un anumit sens, unui domeniu comun sau public.”¹⁶

Dar tocmai în acest punct paradoxul ne izbește și mistifică simțul nostru comun. Căci de ce ar trebui ca o astfel de limitare impusă justificării să fie forma standard a întemeierii legitimității politice? La urma urmei, tuturor acelor care nu acceptă că relativismul valoric este cel mai atrăgător joc social care se joacă în orașul nostru, iar eu însumi mărturisesc onest că nu pot înțelege coerența internă a acestui relativism extrem, argumentele *împotriva* acestei limitări impuse bazei justificatoare a deciziilor politice ar putea să le apară ca fiind cât se poate de convingătoare și de oneste. Și aceștia și-ar putea foarte bine pune – așa cum o fac și eu – următoarele întrebări, căror Nagel însuși le dă glas, pentru a oferi cea mai bună șansă argumentului în favoarea toleranței liberale: “De ce ar trebui să-mi pese ce anume gândesc ceilalți, cu care sunt în dezacord, cu privire la temeiurile pe baza cărora este exercitată puterea statului? De ce să nu ignor, pur și simplu, respingerea lor, dacă aceasta se bazează pe valori religioase, sau morale, sau culturale, despre care eu cred că sunt greșite? Să nu fie aceasta, oare, o atitudine *mult prea* imparțială, a acorda prea multă autoritate acelor ale căror valori intră în conflict cu valorile mele – trădând, de fapt, propriile mele valori? Dacă eu cred

ceva, atunci cred că acel ceva este *adevărat*, și cu toate acestea mi se cere să mă înfrânerez de la a acționa pe baza acelei credințe, păstrând o deferență față de credințe despre care cred că sunt false. Este neclar ce motivare morală posibilă aș putea avea pentru a face așa ceva. Imparțialitatea între persoane este un lucru, dar cu totul altceva este imparțialitatea între concepții ale binelui. Adevărata justiție trebuie să constea în a da fiecăruia sau fiecăreia cea mai bună șansă de a se salva, de pildă, sau a unei vieți bune. Cu alte cuvinte, trebuie să pornim de la valori pe care noi înșine le acceptăm atunci când decidem cum anume poate fi utilizată în mod legitim puterea statului.”¹⁷

Două modele de întemeiere ale toleranței

De ce trebuie, la urma urmei, să fim toleranți? În mare vorbind, putem da două răspunsuri care conduc la două modele de întemeiere pentru virtutea toleranței: unul este deontologic, iar celălalt este consecinționist. Le voi examina, succint, pe rând.

Modelul deontologic

Potrivit modelului deontologic, toleranța este o virtute moralmente necesară a cărei valoare nu decurge, înainte de toate, din anumite consecințe politice și sociale dezirabile, indiferent cât de importante ar putea fi acele consecințe pentru stabilitatea socială și politică a instituțiilor noastre. O pătrundere completă a puterii acestui concept deontologic este facilitată gândind contrafactual. Astfel, a gândi într-un sens deontologic tare că orice valoare și orice normă morală ar trebui urmată în acțiunile noastre înseamnă că noi ne angajăm față de cerințele acelei norme chiar și în situațiile contrafactice în care, dacă acționăm în acord cu acele norme, am ajunge într-o situație mai proastă, comparativ cu situația reală în care ne aflăm, decât am fi dacă nu am acționa în acord cu acele norme.

De unde decurge această necesitate morală puternică de a fi toleranți cu aceia care sunt foarte diferiți față de noi într-un mod profund și, probabil, într-o manieră ireconciliabilă? Mai întâi, merită să subliniem că fundalul în care este plasată această constrângere morală puternică a toleranței constă într-o relație asimetrică profundă dintre aceia care tolerează și aceia care sunt tolerați; dar aceeași relație, dacă este privită dintr-un unghi diferit, are tendința de a deveni simetrică, ceea ce constituie, în vremea noastră, una dintre sursele crizei contemporane a conceptului de toleranță.¹⁸ O explicație succintă va fi utilă aici.

Toleranța este cerută de logica vieții comunitariene atunci când există cel puțin două grupuri care sunt poziționate asimetric față de centrul normativ al puterii politice și epistemice. Pentru a satisface cerințele toleranței, grupul care controlează puterea în această relație asimetrică trebuie să accepte să slăbească sau să restrângă utilizarea mijloacelor de coerciție, care s-ar putea, foarte bine, să fie înrădăcinate în exercițiul puterii politice, și să construiască, într-un mod alternativ,

strategii argumentative puternice, care să fie persuasive și raționale (poate chiar constrângătoare).

Ajungem, în felul acesta, la termenul cheie pentru înțelegerea conceptului deontologic de toleranță. Termenul în cauză este “rațiune”. În lucrarea sa despre toleranță, Andrei Pleșu ne dă o explicație clară și lipsită de echivoc pentru această poziție: “Putem fi toleranți în numele rațiunii, stabilind că fiecare este îndreptățit să aibă opinia sa și că principiul acestui drept este raționalitatea, dar putem fi, de asemenea, toleranți în numele multiplelor noastre eșecuri de a acționa tolerant, recunoscând că nu avem acces la adevărul absolut și nici, prin urmare, la certitudinea ultimă, și astfel pretențiile noastre de a avea întotdeauna dreptate sunt lipsite de temei.”¹⁹

Sunt implicate aici două principii a căror semnificație este crucială pentru o înțelegere profundă a unor principii filosofice importante, care sunt recurente în multe domenii ale filosofiei sistematice contemporane, și nu numai, cum ar fi, de pildă, filosofia minții, filosofia limbajului, epistemologia, etica, psihologia morală și psihologia politică: am în vedere aici principiul carității și principiul failibilismului epistemic.

Toleranță și caritate

Dacă urmărim îndeaproape principiul carității vom vedea imediat cum anume ideea de toleranță este în mod esențial conținută în atitudinile noastre mentale și morale comune. Pentru a face cât se poate de clară această idee merită să reflectăm, fie și succint, asupra remarcilor extrem de influente propuse de către Donald Davidson asupra acestui subiect, în contextul filosofiei minții și al filosofiei psihologiei.

Poziția pe care o apară Davidson cu privire la cheștiunea relației minte-corp este denumită teza monismului anomalist²⁰ - adică, în mare, concepția că nu pot exista legi cauzale psiho-fizice care să conecteze fenomenele mentale cu fenomenele fizice. Una dintre premisele cruciale ale acestei concepții este aceea că practica atribuirii stărilor intenționale indivizilor, stări mentale precum credințele sau dorințele, de pildă - este guvernată de principii ale raționalității, în timp ce domeniul fizic nu este supus unor constrângeri de acest fel; așadar, ne spune Davidson, principiul raționalității și al coerenței “nu au nici cel mai slab ecou” în teoria fizică, ceea ce face imposibilă orice conexiune cauzală a fenomenelor mentale cu fenomenele fizice.

Aceste principii ale raționalității garantează că mulțimea totală a stărilor intenționale pe care le atribuim unui subiect, și prin care putem interpreta și prezice acțiunile sale în circumstanțe normale, va fi pe cât este posibil de coerentă și de rațională. Desigur, asta nu înseamnă că vom face presupuziția nerealistă și, de fapt, falsă că acei indivizi ale căror rostiri și acțiuni sunt obiectul interpretărilor noastre nu ar putea avea opinii false. Dimpotrivă, știm că ceea ce dă credințelor noastre aura filosofică ce le face interesante din punct de vedere teoretic este faptul că ele *ar putea fi* - și unele dintre ele,

de fapt, chiar *sunt* - false. Principiile raționalității, care guvernează atribuirea stărilor mentale, încapsulează ideea că “putem, totuși, să consododram ca pe un fapt dat că *majoritatea* credințelor sunt corecte. Temeiul pentru aceasta este că o credință este identificată prin localizarea ei într-un pattern de credințe; acest pattern este acela care determină subiectul/conținutul credințelor, despre ce sunt aceste credințe.”²¹

Ceea ce urmează din această datorie epistemică pe care o avem față de ceilalți, în calitatea noastră de interpreți ai rostirilor și acțiunilor acestora, este că noi *trebuie* să fim caritabili în interpretarea stărilor lor intenționale și că trebuie să ne înfrânăm pe noi înșine în a le atribui credințe evident contradictorii, chiar și atunci când enunțurile pe care le rostesc ei sunt incompatibile cu credințele pe care noi înșine le împărtășim sau chiar mai grav, chiar și atunci când enunțurile lor au forma superficială a unei contradicții logice.

În consecință, ceea ce se cere de la un interpret, pentru a-i accepta interpretarea, este să producă o explicație a semnificației enunțurilor și a acțiunilor individului pe care îl interpretează care să fie pe cât este posibil de coerente și de raționale. Iar atunci când interpretul eșuează să producă o astfel de interpretare consistentă, este foarte firesc să se considere că interpretul însuși este răspunzător pentru eșecul interpretativ și nu persoana interpretată pentru prezumtivul fapt de a susține credințe inacceptabile și inconsistente.

Pentru a rezuma, principiul carității va fi încapsulat în următoarea teză: cerința raționalității și a coerenței ține de însăși esența mentalului - adică, este constitutiv pentru minte în sensul că raționalitatea și coerența fac ca mintea să fie exact ceea ce este. Iar dacă, *per absurdum*, ar exista “credințe” care ar ieși de sub incidența acestui principiu, atunci acele “credințe” sui-generis nu ar mai putea fi considerate stări mentale.

Dar unde anume ne conduc toate aceste considerații în relație cu subiectul nostru? Dacă apreciem în mod corespunzător forța tuturor remarcilor davidsoniene, vom înțelege de ce principiul carității ocupă un loc central în orice încercare serioasă de a explica din punct de vedere teoretic cum de este posibil să înțelegem rostirile și acțiunile celorlalți într-o modalitate rațională. Davidson este cât se poate de clar în această privință: “Din moment ce caritatea nu este o opțiune, ci o condiție de a avea o teorie care să poată funcționa, este lipsit de orice sens să se sugereze că am putea cădea într-o masivă eroare acceptând acest principiu. [...] Caritatea este un imperativ care ni se impune cu necesitate; indiferent dacă ne place sau nu, dacă vom vrea să-i înțelegem pe ceilalți, trebuie să-i socotim ca având dreptate în majoritatea situațiilor. Dacă putem produce o teorie care să reconcilieze caritatea și condițiile formale pentru o teorie, am făcut tot ceea ce se poate face pentru a asigura comunicarea. Nimic mai mult nu este posibil, și nimic mai mult nu este necesar.”²²

Rezumând conceptul deontologic al toleranței, principiul davidsonian al carității ne cere să preferăm teoriile interpretării care minimizează dezacordurile. Iată de ce a face apel la caritate – și *ipso facto* la toleranță – este, oarecum, inevitabil.

Criza actuală a conceptului toleranței erodează acest principiu al carității, care este atât de generos și este, de asemenea, alimentat, la rândul său de o aplicare foarte slabă și incompletă a sa. Căci, așa cum subliniază cu bună dreptate Davidson, “minimizarea dezacordurilor, sau maximizarea acordurilor, este un ideal confuz. Țelul interpretării nu este acordul, ci înțelegerea.”²³

Toleranță și failibilism

Trebuie să fim, totodată, toleranți și datorită failibilismului nostru epistemic: nu avem nici un acces la adevărul absolut și la certitudine în privința acelor lucruri care sunt de cea mai mare importanță pentru viața morală, religioasă și politică a comunității noastre. Deoarece credințele noastre morale și politice pe care le apreciem cel mai mult și pe care le considerăm în mod onest și cu anumite temeiuri corecte, s-ar putea să fie, totuși, eronate, este rezonabil să recunoaștem că aceia care nu împărtășesc angajamentele noastre fundamentale sunt tot atât de mult îndreptățiți, din punct de vedere epistemic, precum suntem și noi înșine, în acord cu propriile lor întemeieri, să susțină opinii contrare.

Modelul consecinționist

Potrivit modelului consecinționist, toleranța ne apare ca un instrument politic pentru a detensiona dezacordurile periculoase, care sunt o amenințare pentru ordinea socială. Dacă urmărim să obținem și să susținem o stabilitate socială și politică, atunci este rezonabil să nu discriminăm negativ și să acceptăm lucruri, cu care, altfel, am avea motive puternice să fim în dezacord și să le respingem. Pe scurt, făcând un calcul utilitarist consecinționist, vom vedea că există cu siguranță mult mai multe motive pentru a fi toleranți, decât pentru a fi fanatici și intoleranți.

Un “paradox” al toleranței?

Voi încheia aplicația mea făcând câteva comentarii asupra uneia dintre sursele curente ale patologiei conceptului și practicii toleranței. Aceasta motivează ceea ce poate fi numit un “paradox al toleranței”: Cum ar trebui să reacționăm atunci când suntem confrunțați cu intoleranța? Care sunt limitele toleranței în raport cu fanatismul și cu ceea ce este intolerabil? Este posibil, și dacă da, este dezirabil să găsim un temei rațional pentru a accepta ceea ce, altfel, este inacceptabil?

Thomas Nagel observă cu multă luciditate problema reală și pericolul care stau în spatele acestei forme de toleranță nelimitată și nereflectată, atunci când vorbește despre supra-exagerarea discriminării pozitive,

mai bine cunoscută astăzi drept politica acțiunii afirmative.²⁴ Despre ce este vorba aici? Toleranța joacă, pentru a spune așa, rolul termenului mediu între libertatea de expresie și de opinie (potrivit lui J. St. Mill toleranța este un produs necesar al libertății) și egalitatea politică (potrivit lui J. Rawls, toleranța este corelată logic cu egalitatea). Este o adevărată provocare, atunci, să se păstreze un echilibru dinamic corect între dreptatea individuală și socială, pe de o parte, și libertatea de expresie (și de opinie), pe de altă parte. Și, în mod fundamental, același gen de problemă va apărea atunci când căutăm să obținem echilibrul dintre norme și ceea ce deviază de la norme, sau între reguli și excepții. Tendința curentă este aceea de a se pune accentul, uneori chiar până la supra-evaluare, pe valoarea egalității. Totuși, ceea ce ne arată practica politică a discriminării pozitive, în mod special atunci când se abuzează de ea, este dificultatea de a menține echilibrul corect între egalitate și libertate: cerința egalității amenință cerința competiției libere și a alegerii libere. Iar dacă împingem la extrem normele discriminării pozitive, ajungem pe o pantă înclinată foarte alunecoasă și nu vom mai fi siguri câtuși de puțin dacă nu este corect să preferăm întotdeauna pe acela sau pe aceea care este în mod natural dezavantajat, aceluia care este în avantaj, dacă avem în minte reprezentarea mai degrabă abstractă și formală a diferențelor pentru care nici unul, nici celălalt nu are nici un merit moral evident. Îngrijorarea legitimă aici este aceasta: dacă generalizăm acest criteriu al alegerii corecte, nu ar trebui să ne menținem în limitele aceleiași logici și ori de câte ori avem de făcut o alegere nu ar trebui să-l alegem pe acela/aceea care este mai dezavantajat, pentru a corecta lipsa nativă de înzeestrări sau de noroc, pentru care, în orice caz, persoana în cauză nu are nici o responsabilitate morală?

Remarcile lui Thomas Nagel au meritul de a ne trezi din somnul nostru dogmatic, ca să spunem așa, și să ne facă să conștientizăm că dacă ne așezăm pe această pantă înclinată alunecoasă, ajungem la limita unei Utopii morale. Iar dacă dorim să acceptăm ceva, care, altfel, este inacceptabil, va trebui să ne angajăm să acționăm într-o manieră pe care, în condiții normale de rezonabilitate, am respinge-o ca fiind nedezirabilă și imposibilă. Ei bine, dacă asta este ceea ce ne dorim sau ceea ce vrem, atunci vedem că este foarte probabil să ajungem în plină Utopie. Totuși, așa cum am remarcat deja, în Utopia toleranța nu are nici o noimă reală sau merit moral.

Aș vrea să închei, reiterând ideea rolului umanioarelor, în mod notabil al filosofiei, pentru dezvoltarea și consolidarea democrației. Educația umanistă nu este în primul rând și prin natura ei o educație pentru un profit monetarizabil sau chiar pentru o creștere economică ce ar genera, în mod inevitabil, o mai bună calitate a vieții. Scopul și rolul educației

umaniste sunt mult mai profunde și mai durabile: anume dezvoltarea capacităților morale și a atitudinilor necesare fundamentării virtuților cetățenești, virtuți de care depind consolidarea democrației și reușita marilor proiecte politice și culturale naționale. Umanioarele și artele liberale stau la baza acestui model educațional neluat în serios astăzi.

Dat fiind acest rol eminent al umanioarelor în consolidarea, dezvoltarea și transmiterea mai departe a întregii noastre culturi, ne putem permite noi, oare, să pierdem aceste valențe ale studiului și educației specifice lor – dimensiunea morală și pe aceea teoretic-speculativă? Este destul de probabil ca într-un viitor nu foarte îndepărtat să dispară această latură umanistă a învățământului nostru universitar. Dar aceasta ar fi rezultatul unor decizii politice catastrofale, care nu sunt înrădăcinate, în mod necesar, în codul culturii noastre europene. Și vom pierde dimensiunea umanistă a culturii în detrimentul nostru al tuturor, desfigurând identitatea noastră culturală și istorică. Sper că vom fi suficient de înțelepți pentru a deveni pe deplin conștienți de această situație și pentru a opri acest proces cultural până nu este prea târziu. Și tocmai de aceea, sarcina noastră profesională și datoria noastră culturală sunt acelea de a vorbi răspicat împotriva acestei tendințe, pentru a împiedica producerea acestui declin cultural catastrofal. Nu va exista nici un viitor cu sens nici în universități și nici în societatea omenească, servită cultural de către aceste universități, dacă nu va fi recunoscut, păstrat și acceptat pe deplin și în mod semnificativ rolul umanioarelor și al educației umaniste.

Note:

Martha Nussbaum, *Not for Profit. Why Democracy Needs the Humanities?*, The Public Square Book Series, Princeton University Press, 2010.

² Ludwig Wittgenstein, *Cercetări filosofice*, \$309, Editura "Humanitas", București, 2004, pg. 230.

³ Hilary Putnam, *Philosophy in an Age of Science*, Harvard, 2012, pg. 40.

⁴ H. Putnam, op. cit., pg. 26-27.

Apud H. Putnam, op. cit., pg. 44.

⁵ H. Putnam, op. cit., pg. 44.

⁶ H. Putnam, op. cit., pg. 45.

⁷ Gary Gutting, *What Philosophy Can Do*, W. W. Norton & Company, 2015.

⁸ Gary Gutting, op. cit., pg. 258.

⁹ Cf. W. Sellars, "Philosophy and the Scientific Image of Man", în W. Sellars, *Science, Perception, and Reality*, London: Routledge and Kegan Paul, 1963, cap. 1.

¹⁰ G. Gutting, op. cit., pg. 262.

¹¹ Hilary Putnam, op. cit., pg. 47-48.

¹² H. Putnam, op. cit., pg. 50.

¹³ Cf. Thomas Nagel, *Equality and Partiality*, Oxford University Press, 1991, pp. 154-168.

¹⁴ A se vedea Robert Nozick *Anarchy, State, and Utopia*, Blackwell, 1974, pp. 297-334.

¹⁵ Thomas Nagel, *ibid.*, p. 158.

¹⁶ Thomas Nagel, *ibid.*, p. 158.

¹⁷ Într-un text foarte sugestiv și clarificator, Andrei Pleșu, în conferința *Cuvântul*, "Toleranța și intolerabilul. Criza unui concept", publicat de revista *Cuvântul*, XI (XVI), nr. 2 (332), februarie 2005, pp. 11-13), aduce în discuție dialectica relației regulă-excepție. Ceea ce până de curând a fost tolerat devine ceva legitim azi și ajunge să chestioneze legitimitatea instanței care tolerează: "Excepția devine tolerantă cu regula, iar regula dezvoltă un complex de vinovăție și, în felul acesta, un complex de inferioritate în relație cu excepția. Excepția devine militantă, auto-suficientă și, în cele din urmă discriminatorie și intolerantă!"

¹⁸ Andrei Pleșu, *ibid.*

¹⁹ A se vedea Donald Davidson "Mental Events" (1970), "Psychology as Philosophy" (1974) și "The Material Mind" (1973), în Donald Davidson *Essays on Actions and Events*, Clarendon Press, Oxford, 1980, pp. 205-259.

²⁰ Donald Davidson, "Thought and Talk", în *Inquiries into Truth and Interpretation*, Clarendon Press, Oxford, 1984, p. 168.

²¹ Donald Davidson, "On the Very Idea of a Conceptual Scheme", în *Inquiries into Truth & Interpretation*, Clarendon Press, Oxford, 1984, 0. 197.

²² Donald Davidson, *Inquiries into Truth & Interpretation*, Clarendon Press, Oxford, 1984, pg. XVII.

²³ Cf. Thomas Nagel, *Mortal Questions*, Cambridge University Press, 1979.

Alexandru VLAD

O poveste

1. Când încerc să penetrez acea zonă, acel moment, ajung fără să vreau în centrul derutant al *stării*, cel care nu are nevoie de cuvinte, ca apoi să alerg la periferie, după amănunte concrete. Amănuntele, în concretețea lor, rămân singura certitudine și poate nu întâmplător tocmai împotriva lor luptă timpul și frica mea. Ce fel de frică? Frica de nefericire. Eram destul de naiv pe vremea aceea să cred că un eșec în dragoste ar însemna nefericire.

Lucram pe atunci la Institutul Meteorologic local, prelucram rapoartele de la stațiile *meteo* care se aflau undeva în munții Vlădeasa, Pietrosul, Piatra Craiului și alți munți. Nu fusesem niciodată acolo. Acolo vremea nu e o coloană de cifre și nici un mănunchi de sinapse. Acolo bate vântul și ninge indescritibil. Noi cei de la birouri primeam datele, prelucram cotele apelor Dunării și cotele râurilor, aveam hărți sinoptice prelucrate după fotografiile făcute din sateliții meteorologici francezi și americani. Acestea aveau statutul de documente secrete. Centrul nostru, modern și sărac în același timp, era plasat pe Cetățuie, deasupra orașului, de parcă ar fi fost în puterea noastră să monitorizăm climatul rece al acestuia și ploile capricioase ce-i spălau străzile neglijate.

Aveam ore de primire a mesajelor, ore de prelucrare a datelor, ore de transmisie la celelalte centre – Iași, București, Timișoara – mereu ore fixe ce-ți făceau ziua felii. Între ele alte evenimente la ore fixe – dejunul, cafeaua, prânzul și chiar discuțiile personale la telefonul de serviciu, pentru care pândeam linia liberă. La unele ore ascultam muzică, furam trei ore de lectură dintr-o carte – și acestea tindeau să devină la fel de planificate.

2. Împrejurimile erau frumoase. Multă verdeață, case și grădini cu oameni în secret speriați de demolare și sistematizare. Pe aceste străzi nu intrau decât mașini particulare, modeste și vechi, uneori trezite la viață după reparație capitală sau chiar casare. Orice mașină necunoscută stârnea alarma. Praful se ridica atunci ca să se așeze în frunzele teilor, castanilor și pomilor fructiferi, pe zarzavat și florile dintre fațadă și gardul de la stradă. Noi eram deocamdată singura clădire oficială, priviți și noi cu o oarecare ostilitate îngrijorată. Nu se lua în considerare sarcina noastră nobilă, cea de-a anunța timpul probabil. Se considera că greșim prea des, sau că enunțăm exact contrariul – și asta era o exagerare, credeți-mă.

3. De aici de sus se vedea bună parte din oraș, aripa dinspre Gară și cea care se alungea pe lângă Someș cu tentaculele noilor cartiere. Nu percepeam drama, pentru că acestea înlocuiau cu agresivitate casele vechi și tihnite ale oamenilor. Ne obișnuisem cu panorama, orașul habitual devenea o panoramă în intervalul cât eram în turnul de control, cu geamurile lui fumurii. Turnul acesta era inutil, noi nu eram pompierii. Nu se vedea însă de aici strada pe care locuiam eu, aceasta era modestă și ascunsă în spatele magaziiilor feroviare. Vedeam pasarela, silozul pentru cereale, macaralele unei construcții din vecini, dar nu vedeam străduța pe care locuiam în chirie la un subsol, în dreptul Fabricii de Vată. Strada se numea Dragoș-Vodă și numele acesta îmi ajunsese familiar, nu mai avea semnificații istorice, așa cum un număr de telefon nu mai poate avea nici un fel de semnificații matematice.

Această stradă era stropită destul de des de mașinile salubrității, asta pentru că garajul lor se afla undeva pe artera perpendiculară și șoferii își goleau totdeauna rezervoarele de apă înainte de-a parca. Mirosea plăcut a praf ud, dalele de granit erau bălțate de soarele ce le usca pe când mergeam eu, la o oră relativ aristocrată, spre Institut. Pasarela mirosea a fier încins, cărbune și fum, a păcură ce penetrase lemnul gros al scărilor și podelei, făcute din traverse vechi. La capetele ei stăteau, ca niște vameșe, țigăncile care vindeau semințe. Niciodată flori, ceasuri sau țigări străine, doar semințe. Probabil ca atunci când apărea miliția și le confisca marfa să nu aibă pagube prea mari. Eram în zona atelierelor de reparații, a bazei de cereale și câtorva ateliere mici. Deci oameni care preferau semințele tuturor celorlalte modalități, la fel de ieftine, de a-și omori plictiseala pauzelor. Zgomotele aproape muzicale ce ieșeau din aceste ateliere îmi dădeau o imagine greșită asupra muncii care se presta acolo. Oamenii intrau și ieșeau în tricouri murdare în care altfel păreau că se simt deosebit

de bine, parcă lipsiți de orice alte obligații și apărați de ele ca de o armură socială.

5. Mă simțeam mai bine ca oricând în lipsa de bani și de pasiuni, stare care mă lăsa stăpân pe propria mea persoană, cum spune un anume romancier, care nu mai e la modă să fie citat. Funcția mea de operator la Institut era nouă și modest plătită, dar eram mulțumit în acea excitație pe care ți-o dă orice slujbă nouă, și un itinerar nou de parcurs zilnic spre ea. Cât despre pasiuni, eram convins că nu mai sunt omul care să-și permită astfel de incidente isteroide. Printre modestele mele plăceri erau orele târzii de plajă pe acoperișul garajului în care gazda își ținea mașina (o Skoda roșie), cărțile pe care le achiziționam de la micul anticariat al orașului. Aș mai adăuga drumul matinal și nu prea pe strada Dragoș-Vodă spre pasarelă și de aici, pe scurtături abrupte, spre dealul Cetățuiei. Plăcerea drumului mai includea câteva subpuncte: un geam deschis spre o încăpere în care se făcea totdeauna patul la ora când treceam, punerea în mișcare a macaralei anchilozate, și oamenii cu care mă întâlneam la ore fixe.

În fiecare dimineață când trec, pe geamul deschis pentru aerisire văd o bătrânică greoaie făcând pe îndelete patul, mișcându-se cu greutate în jurul acestuia și netezind cearșafurile curate, calde încă de somnul altcuiva.

La capătul străzii, ieșirea spre pasarelă, era o cutie poștală ce mi se părea atât de izolată și nebăgată în seamă încât era imposibil să fie vizitată de două ori pe zi (cum scria) de mașina galbenă a poștei. N-am văzut niciodată oamenii aceia expeditivi golindu-i conținutul în sacul de pânză tare, cu gesturi rutinate de jefuitori de bancă, ca să urce apoi în mașina cu cornul poștal înscris pe portiere. După cum nu am văzut pe nimeni depunând acolo scrisori.

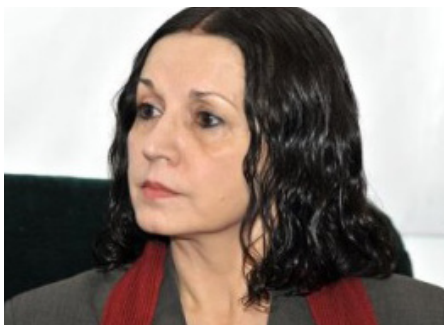
Din cei cu care mă întâlneam, îmi opream privirile asupra unei fete care mi se păruse de la început neobișnuit de frumoasă. Asta nu e greu – ca o fată tânără și frumoasă să-ți pară neobișnuit de frumoasă. Totul concordă spre aceasta odată ce sufragiile de bază sunt îndeplinite – mersul, calitatea îmbrăcăminte, expresivitatea feței. La ea mă frapase liniștea cu care venea spre mine, la ore diferite, fapt pentru care n-o vedeam în fiecare dimineață. Astfel am încercat să-mi „potrivesc pasul”. Porneam din vreme, un joc nepericulos, mergeam încet până la pasarelă, zona comună, ca apoi să grăbesc pasul când nu mai aveam șanse s-o văd. Am fost frapat prima oară, când am întors capul după ea, s-o văd că întoarce și ea capul, curioasă. Nu sunt un mascul după care femeiele frumoase să întoarcă și ele capul, dar probabil privirea mea trăda atâta leșinată încântare, atâta abandonată singurătate încât s-a întors să-mi vadă mersul încetinit, să mă vadă vulnerabil din spate. Ori poate avea și ea semnele ei, bune sau rău prevestitoare.

6. Ce fel de viață duceam? Mi-e greu să-mi amintesc, mai ușor să-mi închipui. Citeam aproape tot timpul meu liber și totuși citeam în poziții incomode, sau întins pe pat, ca un om grăbit sau nervos care citește ca să-și omoare un timp intermediar. Nu era un timp intermediar, o stare sufletească intermediară ca zăpăceala înconștientă a unui oraș ce urmează pe neștiute și surprinzător să fie asediat. Posibil, îmi lipsea ceva, nu știam ce anume, nu știu nici acum. Mai mult, inițial nu știam nici măcar cât de vulnerabil sunt prin lipsa de preocupări care să mă concentreze, prin „lipsa de bani și de pasiuni”. Cumpăram de exemplu ziarele și revistele literare, de parcă acolo aș fi putut găsi ceva pe care să mi se oprească ochii, interesul meu să se fixeze, spiritul să contracteze o pasiune.

Uneori pe când să ies ceața și păcla de afară arătau limpede că avionul nu venise de la București, cunoscută fiind prudența TAROM-ului și lipsa aparatelor sofisticate de dirijare. Desigur, rămânea radioul pentru știri, dar nu era vorba de știri cât de obișnuința de a ieși la orele unsprezece spunându-le tuturor că mergi să cumperi ziarele sosite din capitală.

(Aici se opresc notele din carnet)...

cu Magda CÂRNECI

„...mă consider mai degrabă o aventurieră – o aventurieră spirituală”

• *Sunteți cunoscută publicului în calitate de scriitor, publicist și critic de artă. Cu care dintre aceste ipostaze vă identificați mai mult și de ce?*

Este dificil să pozezi mai multe săgeți la arcul înaintării tale prin lume pentru că ceilalți vor întotdeauna să te eticheteze repede și comod într-un singur fel, simplu, dacă se poate... Și adesea nu se poate pentru că viața e cel puțin complicată, e o aventură cu episoade neașteptate, e o probă cu obstacole nebanuite, o încercare întortocheată, e o luptă cu tentații și cărări deschise și închise, e o provocare continuă, dar e mai ales o imensă iluzie și, din când în când, o trezire. Iar uneori, impenitent, e o irumpere miraculoasă pe verticală... În fine, am făcut multe de-a lungul timpului, nu doar publicistică și critică de artă, ci și cercetare de istoria artei, și traduceri, dar și management cultural și diplomatie culturală. Cu toate acestea, în adâncul meu m-am considerat irepresibil poetă, poet, pentru că împărtășesc cu această specie minoritară de oameni un fel anume de a nu fi în întregime aici, prinsă în materialitatea grosieră a lumii, un fel de a naviga între lumi, de a sări între nivele de percepție și de realitate, un mod de a refuza închiderea în concretul irespirabil și a forța deschideri incredibile... Totuși, în ultima vreme, am ajuns să mă consider mai degrabă o aventurieră – o aventurieră spirituală, dacă pot spune astfel, întrucât realizez că fazele prin care am trecut, consemnate în jurnalele mele numeroase, au finalmente un numitor comun : o căutare la început disperată, apoi din ce în ce mai lucidă și mai liniștită, mai resemnată și chiar împăcată, a unei depășiri a condiției mele încarnate și terestre, prin tot felul de căi, metode și tehnici, nu neapărat poetice, ci de-a dreptul religioase, esoterice sau spirituale. Spuneam cândva că sufăr de prejudecata „trans” întrucât caut în toate transgresiunea, transcenderea sau transfigurarea.

• *Cum se împacă poeta Magda Cârneci cu omul Magda Cârneci?*

Poeta și cu omul sunt ca un fel de cuplu de iubiți inseparabili, care se mai ceartă, se mai împacă, se mai despart pentru o vreme, apoi se regăsesc parcă mai iubitori

decât înainte... Poeta e uneori ascunsă, uneori depresivă, alteori extravagantă, utopică. Omul din mine e rezonabil și rațional, își propune mereu țeluri precise, e pragmatic și calculat. Din îmbrățișarea celor doi ies adeseori scânteii, uneori poeta e copleșită de ambițiile și „treburismul” omului terestru din mine, care întrerupează latura mea masculină. Alteori furorul feminin al poetei reușește să extragă omul din înțeleștarea cu existența și să-l proiecteze în alte dimensiuni ale trăitului, care-l eliberează temporar de el însuși și îl fac profund fericit. De fapt, pe mica scenă interioară a fiecăruia dintre noi, se dă continuu o luptă blândă sau acerbă între tendințe contradictorii, orientate în direcții atât de opuse, care vor să-și adjudece lumea noastră interioară și eventuala noastră evoluție umană posibilă. E nevoie de multă tărie de caracter și mult discernământ ca să alegi întotdeauna bine între aceste impulsuri, de fiecare moment, de a o lua în sus sau în jos sau în lateral, de a te lăsa dus de val sau să rezisti șuvoiului zilnic și să-ți păstrezi luciditatea esențială. Adică acea aducere aminte de tine, de sinele tău mai adevărat, cel care, liniștit, știe profund și nu uită care e sensul înaintării tale prin lume. În această luptă interioară, poeta e cea care-i amintește, tandru sau dramatic, omului pragmatic din mine despre țelul suprem.

• *Aveți un model literar sau existențial?*

Cândva am mai răspuns la o asemenea întrebare, care e legată întotdeauna de vârsta tânără care are nevoie de exemple sau modele, și am spus că mi-aș dori să realizez în ființa mea o combinație armonioasă între exemplul reginei Elisabeta I a Angliei și modelul Sfintei Teresa de Avila, ambele femei remarcabile din a doua jumătate a secolului XVI. Cu alte cuvinte, aș fi visat să echilibrez într-un mod echitabil în mine polul extrovert, energetic, legat de acțiunea în lume, cu polul introvert, orientat spre transformarea interioară prin devoțiune mistică. Și de fapt, îmi doresc și acum acest lucru dificil, aparent imposibil, dar reușesc mai degrabă un fel de balans între cei doi poli, între eficiența exterioară și ardența interioară, între a fi în lume și a fi *trans* – alături, prin și dincolo de lume. Și de fapt, aceasta e miza profundă și tentativa – mereu eșuată și mereu reiterată - a fiecărui om care vrea să se împlinească pe această planetă : între a fi cu ceilalți, pentru ceilalți, și a fi cu tine însuși, cu sinele tău însuși, adeseori uitat, dar care te așteaptă cu răbdare în interior spre a-ți revela o lume la fel de vastă ca aceea dinafară. Între cele două necesități egal de legitime trebuie mereu găsit un echilibru delicat, trebuie mereu negociat lăuntric un armistițiu prețios, dacă vrem să evoluăm armonios omenește, întâi individual, apoi colectiv, în condiția noastră terestră.

• *Ați avut un mandat la Institutul Cultural Român de la Paris. Acest mandat v-a influențat în vreun fel activitatea de autor?*

A face diplomatie culturală, când ai de fapt o structură creativă, e o formă de sacrificiu – sacrificiu al creativității și orgoliului proprii în favoarea altor numeroase orgolii și creativități. Între 2006 și 2010 am asumat un mandat de director al Institutului Cultural Român de la Paris din varii motive : pentru că doream să fac cunoscută cultura

română în interiorul culturii franceze, pentru că îmi plăcea noua echipă a Institutului Cultural Român de la București, condusă de Horia-Roman Patapievi, pentru că visam să mă îmbib cât mai mult de spiritul critic al intelectualilor francezi, pe care-l țineam la mare stimă, pentru că eram îndrăgostită de Paris și de cineva din Paris... În fine, cei patru ani petrecuți la ICR Paris, după alți patru ani ca lector de cultură română la Universitatea INALCO tot din Paris, s-au dovedit o probă destul de consumantă pentru mine, întrucât energiile mele au fost canalizate aproape în întregime asupra misiunii pe care mi-o asumaseram, iar timpul meu pentru scris s-a redus drastic. Cu toate acestea, privind în urmă, constat că am reușit destule lucruri în acel interval de patru ani de la ICR Paris: în afară de multiplele lansări de carte, concerte, expoziții, spectacole de teatru, filme, colocvii pe care le-am organizat, am reușit să-mi public teza de doctorat în franceză la o editură pariziană, mi-a apărut un volum de poezie în franceză, am reușit să public poeme și texte de proză în diverse reviste franceze și francofone. Una peste alta, constat că energetismul francez, foarte diferit de cel românesc, m-a influențat și pe mine, cât timp am fost acolo, drept care recolta a fost pînă la urmă bogată.

• *Ce reprezintă poezia pentru dumneavoastră?*

Ah, ce întrebare frontală, ce întrebare totală ! Poezia nu se poate defini fără un rest evanescent niciodată, și totuși ne străduim mereu să o definim, să o prindem în cuvinte și definiții... Hai să mai încerc odată. Poezia e pentru mine un fel de a înainta prin aerul, apele, oamenii și pământul sau noroiul existenței ca și cum nu aș fi în întregime supusă legilor gravitației și degradării. E un fel de a ritma gândurile, stările și cuvintele ca și cum nu aș fi în întregime făcută din materie organică putrescibilă și dureroasă, ca și cum nu aș fi în întregime muritoare. Poezia e un mod existențial și verbal de a te raporta la întâmplări și la realitate ca și cum totul ar fi translucid, dacă nu transparent, și, prin reflexele realității, ai simți constant că totul e interconectat, că totul vibrează la unison, în ciuda disonanțelor aparente, ai intuit că există o libertate uriașă care ne integrează, că lumea are un sens, chiar dacă el e perceput deocamdată doar muzical, deși el e mult mai mult decât pot cuvintele să capteze. Poezia e un fel de a te deschide către sincronicitățile miraculoase ale nivelelor și etajelor și planurilor lumii, ca și cum ai putea avea acces, măcar fulgerător, sau fulgurent, la uriașa ei coerență și ai putea ființa acolo, din când în când, pentru câteva clipe....

• *Dacă ar trebui să convingeți pe cineva să citească poezie, ce i-ați spune?*

Dacă nu ai timp să citești tratate de filosofie, dacă nu ai energie și tenacitate să practici o disciplină spirituală, dacă nu ai chef să citești romane interminabile, dacă nu te poți retrage pentru o vreme în mănăstiri sau ashramuri, atunci citește poezie, citește zilnic un pic de poezie, căci în puținul ei concentrat în câteva versuri sau strofe, ea îți poate da acces la o stare spontană de armonie, la o mai mare luciditate, sau te poate arunca scurt în stări psihice ușor exaltate, mai intense, mai vii, mai vitale, fără un mare efort

psihic sau mental. Poezia poate fi un fel de „vitamină rapidă” pentru interiorul tău agresat de stres, oboseală, mecanicitate sau banalitate. Poezia poate fi un „concentrat spiritual” la îndemână și ieftin, democratic, prin care să simți că te extragi din magma zilnică și că accezi temporar, pentru câteva clipe, la o formulă a ta mai intensă, mai adevărată. Visez la niște pilule sau pastile poetice, pe care să le putem îngurgita zilnic și care să ne asigure rația de momente de „viață adevărată” de care ființa noastră are atâta nevoie.

• *Ce cărți aveți pe noptieră?*

Am pe noptieră și în jurul meu, pe birou și pe jos, „Caietele” lui Cioran din anii 1957-1972. Am romanul „Solenoid” de Mircea Cărtărescu, de care întârzii să mă apuc din cauza mărimii lui care mă înspăimântă. Am antologia „111 cele mai frumoase poezii ale generației 80” alcătuită de Cosmin Ciotloș. Am „Anatomia melancoliei” de Robert Burton, un strălucit eseist britanic din secolul XVI. Am volumul de poezie „Dezmembrați” de Adriana Carrasco, o ciudată și dramatică traducere-creație a lui Claudiu Komartin. Am „Dialoguri de duminică. O introducere în categoriile vieții” de Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu. Mai am „Arhetipurile și inconștientul colectiv” de C.G.Jung. Dar am și o culegere de eseuri intitulată „Czech Writers. On Tolerance”, publicată pe PEN Cehia, pe care doresc s-o iau ca model pentru o culegere similară a PEN România. Și mai am, în sfârșit, „Bazele misticii tibetane” de Lama Anagarika Govinda. Cred că acest cocktail de titluri destul de amestecate spune ceva despre pasiunile mele actuale, livrești și nu numai.

• *Vă influențează felul în care se raportează critica la ceea ce scrieți?*

La începutul evoluției mele publice (căci există și una nepublică), eram sensibilă la cronicile despre cărțile mele de poezie sau de critică de artă, și cred că toți începătorii sunt astfel pentru că, mai mult decât de a fi valorizați sau premiați, ei vor să fie primiți, acceptați și recunoscuți de către mediul cultural în care intră cu timidități și cu speranțe exagerate. Mai apoi, începi să înțelegi mai bine mecanismele lumii literare, curente estetice care o circulă, grupurile de interese care o domină, începi să înveți cum să navighezi printre generații și reviste literare aflate în competiție, concurență sau în complementaritate. Dar începi și să te detașezi de dependența prea mare de opiniile criticilor – deși ei sunt absolut esențiali într-o lume literară normală, sănătoasă, întrucât fără judecăți de valoare și fără ierarhii

o cultură nu se poate structura și nu poate funcționa la o turație bună, dacă nu maximă. Dar intervine și maturizarea personală, care transformă miza extrovertă a afirmării pe „piața literaturii” într-o miză introvertă a evoluției în „spațiul interior” : un proces de alchimie psihologică sau chiar spirituală, care are ritmul său, adesea lent și cu multe hiatusuri, are regulile sale, adesea greu de înțeles, dar pe care învățăm progresiv să le acceptăm. Cred de altfel că libertatea nu e întotdeauna echitabil distribuită, deși personal nu mă pot plânge de ignoranță din partea criticilor, dar există întotdeauna un procent de aleatoriu și de gratuitate în felul în care se accede sau nu la ea – de aceea e mai înțelept să nu-ți faci din celebritate un fetiș. Și chiar dacă gândul la celebritatea postumă poate funcționa compensatoriu (și iluzoriu), cred că o doză de detașare față de „celebritatea de un sfert de oră” sau de un deceniu (sau două) ar trebui să devină - într-o lume sufocată de prea multă ofertă culturală și de „starificarea cu orice preț” a unui număr din ce în ce mai mare de indivizi - un exercițiu de libertate lăuntrică.

• *Sunteți președinta în exercițiu a PEN România, o organizație care promovează libertatea de opinie a scriitorilor. Unii consideră că în lumea culturală românească libertatea se șoptește, nu se declamă. Ce părere aveți?*

Da, e greu să înveți să fii liber, chiar dacă ești scriitor și se presupune că poți capta și formula, mai ușor sau mai lucid decât alții, pulsul timpului și constrângerile de suprafață sau curente de adâncime ale psihismului individual și colectiv. Iar pentru un scriitor est-european pare încă dificil să asume o libertate de opinie mai radicală sau mai angajată, date fiind circumstanțele istorice recente, comunismul nu prea îndepărtat, dar și mentalitatea locală, încă blocată de atâtea frici, lipsuri și servilisme. PEN România este filiala românească a primei și celei mai vechi organizații mondiale a scriitorilor, PEN International: cea care de aproape o sută de ani se luptă să-i încurajeze pe scriitori, traducători, jurnaliști, mai nou bloggeri, să-și respecte libertatea de opinie și curajul de a da cuvânt adevărilor dureroase dar esențiale, dar și să-i protejeze pe scriitori de pericolele tiraniilor politice și autoritarismelor sociale, ca și de terorismele ideologice și religioase care bântuie lumea.

Scriitorii români au la îndemână această organizație, PEN România, încă din 1990, când, în vria primului an post-revoluționar, poeta Ana Blandiana a reînființat Centrul Român PEN, împreună cu o serie de scriitori și intelectuali de marcă ai momentului. Dar a existat un prim centru PEN românesc în perioada interbelică, înființat încă din 1922, despre care se știe foarte puțin, deși din el făceau parte scriitori importanți precum Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Ion Barbu, Victor Eftimiu, Radu Cioculescu și alții. Acest prim PEN Club român a fost desființat la venirea comunismului, după 1945. Apoi a mai existat un al doilea PEN Club român chiar în perioada totalitară, înființat în anii de normalizare a regimului, după 1968, în care au fost implicați scriitori precum Eugen Jebeleanu, Horia Lovinescu, Radu Boureanu, George Ivașcu, Corneliu Leu sau Alexandru Balaci. Acest al doilea PEN român a funcționat mai degrabă formal, ca

o secție de relații externe din cadrul Uniunii Scriitorilor de atunci. A fost nevoie de un al treilea PEN românesc, cel actual, care să revină la misiunea sa inițială, de protector al scriitorilor din țară și din restul lumii și să facă o joncțiune mai intensă cu rețeaua PEN International care acoperă, cu cele 145 de centre, peste 100 de țări de pe toate continentele.

Și totuși libertatea cuvântului e o atitudine care se învață. Înainte vreme ea era apanajul elitei intelectuale sau literare a unei națiuni, mai recent ea a fost un principiu clamat de organizații civice sau culturale, dar în ultima vreme mi se pare că ea tinde să fie un bun uman mult mai larg împărtășit. Libertatea de exprimare nu mai e ceva abstract sau practicat de un număr foarte mic de indivizi curajoși, ea tinde să devină o necesitate pentru cetățeanul de rând și, grație extraordinarelor mijloace de comunicare instantanee de masă, se transformă într-o cauză a milioane de oameni. În acest context democratizat și uneori abuzat de manipulările mass-media, cred că trebuie să regândim rolul scriitorului ca purtător de cuvânt al libertății: spre deosebire de, sau în complementaritate cu jurnalistul, activistul civic și bloggerul, scriitorul are de partea sa talentul și forța cuvântului expresiv, care pot pătrunde rapid și profund acolo unde celelalte forme de comunicare umană eșuează. Acest har, această forță, acest talent trebuie folosite, trebuie asumate și îndreptate în direcția pe care momentul o cere. Aura pe care vocația de scriitor încă o mai păstrează remanent trebuie cultivată cu grijă, căci e rară și prețioasă, și se poate pierde în uriașul zgomot mediatic de azi.

• *În ce proiecte sunteți implicată în prezent?*

Dacă vă referiți la proiectele mele literare, atunci vă pot spune că lucrez la un mic volum de interviuri și la o mai mare antologie a tuturor volumelor mele de poezie de până acum. Aș vrea să republic, cu unele adăugiri, volumul „Poeme politice”, apărut în 2001, întrucât cred că el rămâne valabil ca problematică și mesaj, și pentru că mi se pare că se publică prea puțin poezie politică actualmente în românește. Am să public și o mică antologie de poeme de dragoste, căci am impresia că această dimensiune a mea e prea puțin cunoscută. Dar proiectul cel mare rămâne până la urmă „Cartea stărilor spirituale”, un fel de roman-eseu-mărturie-jurnal în care descriu și analizez, ba chiar explic pe cât se poate, irupția stărilor de dilatare senzorială, de identificare cosmică sau de ardență mistică ce pot apărea în ființa umană. E o carte la care lucrez de multă vreme, o carte în care îmi folosesc toate jurnalele dar și lecturile mele din multe tradiții spirituale, o carte care sper să fie un fel de încheiere explicativă a parcursului meu scriptural și spiritual.

• *Cum ați descrie sufletul unui poet într-un singur cuvânt?*

Ilimitare.

Dialog realizat de Laura DAN

Magda CÂRNECI**La mijlocul vieții**

Primim uneori lovituri neașteptate, năprasnice,
în această cursă ciudată, fără ieșire,
Cînd brusc cronometrul din buzunar, pocnind, se oprește
și vedem altfel, dar *a l t f e l*,
scaunul și masa la care stăm muți, copleșiți.
Obiectele capătă încet o claritate fosforescentă,
un fel de înaltă cortină e trasă puțin deoparte,
dinaintea unei ceți străvechi, o dureroasă tenebră.
Timpul stă, nimic nu mai curge.
Stăm. Așteptăm.

Închiși ermetic într-un intens, viu prezent.
Ceva vibrează în preajmă, un fel de tensiune, o teamă.
Ca și cum o mărunță apocalipsă, totuși teribilă,
această viață a noastră,
ne-ar putea cădea brusc în față
ca o apă tăioasă, o cascadă justițiară.
Un film s-ar bloca într-un enorm aparat de proiecție
și ne-am trezi dintr-odată în mijlocul clișeului,
înăuntrul secvenței. În fluviul vast de imagini care e lumea.
Lumina iluziei s-a stins, s-a răcit.
Totul tace; înăuntru e vid; o liniște cosmică.
Mîntea se întredeschide preț de un fulger, o clipă puternică,
spre uitate misterii, nîcîcînd bănuite.
Ceva greu din noi geme, se vaită; cade într-un abis fără fund.
Altceva din noi se înalță ușor către un sorb de lumină,
întrevăzându-și uluit inocența.
Și în noua limpezime a vederii interioare
zărim vag, ca un film mai subtil, o părere tremurătoare,
niște zei maturi, așezați la o masă, deasupra,
făcându-ne discret semn cu mîna,
zîmbind,
așteptându-ne.

La plecarea unui prieten

Te-ai extras prea grăbit din jocul video al planetei.
Veșnic nemulțumit de tunică de păr care-ți învelea inima
cupa minusculă în care părinții tăi ascunseseră prea mult
plîns, prea multă memorie și
cuvintele unei limbi sacre uitate o teroare de două milenii.
Tu, cu fața tumefiată de o mască pe care nu știai s-o mai scoți,
unora ea le părea de aur, numai ție îți mirosea a umilință irevocabilă.
Vroiai s-o îneci în vinul mahalalelor orientale și în sexul plin de milă
al prostituatelor venite din rampele de gunoi ale țărilor estice.
Plîngeai ușor, amintindu-ți de visul neîmplinit al tatălui tău
care nu avusese curaj să-și urmeze iubirea, împotriva legii și tribului.
De aceea ai ales o femeie străină să-ți silabisească inconștientul
din adolescență și pînă în ultima zi, dăruită prafului mării.
Femeia aceea a crescut pînă la cer, umbra ei ți-a udat cele cîteva semințe
rămase vii în noroiul decăderilor zilnice.
După ea te-ai dus, odată, pînă în emisfera opusă și ai iubit-o cu sete
și ți-ai răzbunat tatăl pentru neputința îndelungă a neamului său.
Apoi te-ai întors, scîncind, la voma supunerii cotidiene
și ți-ai pregătit minuțios dispariția, așteptînd doar să plece, înaintea ta, mama.
Cînd inima ei a explodat ca o flacără verde într-o cameră fără ieșire,
ea, care te învățase să crezi, tu, care nu credeai în nimic, ai fost gata.
Femeia străină te aștepta demult la capătul lumii, prelungă,
după ce distrusese toate indiciile, semnele, urmele.
Nu mai era altă cale pînă la ea - ai ales atunci calea curcubeului:
țîșnind liber, multicolor, chiar din aortă.

Ziua în care te părăsesc demonii

Vorbește, voce mică în mine, vreau în sfârșit să te-ascult:
după fuga cea mare în haznaua veselă a metropolelor
în drogul greu al mulțimilor, în metrouri, în mall-uri,
în deriva bărcilor cu emigranți, în expandarea periculoasă a continentelor,
mîncînd pămîntul, fugind, risipind minutele, anii,
de frica micului glas, monoton, iritant,
al pruncului nătîng care plînge și lălăiește,
murdar, neîmbăiat, nehrănit,
închis în camera din adînc.

Micul mongoloid cu ochi înguști de azur
care-ți bate uneori cu degetul în oasele pieptului
cerându-ți lapte și dragoste
și se alintă și gîngurește
ca un animal de companie uitat într-un hău al memoriei,
într-o debara a apartamentului.
Iar peste el, omule matur, îngrămădești cu groază, cu grabă
grămezi de ziare frunzărite și facturi rupte în bucăți,
e-mailuri urgente și contracte neonorate,
neînțelegînd de unde vine mirosul dulceag de fecale
și frigul cosmic din inimă și mînia năprasnică,
teama unei mări tulburi care s-ar apropia, ar urca,
ți-ar acoperi gleznele, genunchii, coapsele -

un dig de beton care ar sta să cedeze
în mijlocul camerei, în centrul fisiunii interioare.

Când ar fi fost atât de ușor, de senin, să ascuți
scâncetul arhaic, etern,
să-l ajuți în tine să crească,
bucuria pură, gâlgâitoare,
bucuria vastă, nemărginită
care ne înconjoară
s-o ajuți să țâșnească, să devină un omuleț, prin iubire,
apoi un adolescent luminos, cu ochi enormi de azur,
care-ți va rupe exaltant, eliberator, oasele pieptului
când va fi să se nască...

Glossă

Orice carne, chiar și cea vastă, înțelenită a lumii,
iradiază din sine însăși afară:
Nimic nu e definitiv mărginit: Aureolele noastre se întrepătrund
și vibrează auriu și neauzit:
Nimic nu se încheie fără urmare: undele reci ale râului se amestecă
primitor cu undele mele fiebinți și se varsă împreună în mare:
Nimeni nu moare total, nimeni nu e desăvârșit:
totul începe și sfârșește și începe c o n t i n u u

Facerea și apocalipsa se întâmplă în Clipă:
clipele sînt toate mici judecăți de apoi:
În mine însămi am și naștere, am și eternitate și moarte:
facerea și apocalipsa se întâmplă continuu în mine:
paradisul și iadul îmi pictează continuu catedrala interioară.

Fătul care am fost îmbrățișează cadavrul care voi fi:
lumina care voi deveni:
bucuria începutului sărută bucuria sfârșitului.

De pe acum salut praful cosmic ce mă va conține cîndva:
și acum mai consum tenace din surîsul universal.

Cînd nu mistui cu patimă lucrurile din jur
atunci ele mă mistuie hulpav pe mine:
Uneori mă dizolv în vibrația lor luminoasă
alteori ele se preschimbă în întregime în mine.
Uneori mă transmut în bărbat și tu te transmuți în femeie:
suntem vii și nu suntem încă total vii :
suntem deja bătrâni și nu suntem încă copii.
Uneori uit că sunt om și sunt brusc Lumea toată.

Deși niciodată pe cât însetez
nu voi fi
nu voi fi
nu voi fi.

Nichita DANILOV

Povestea unui om foarte harnic

I

Cică a fost odată un om foarte harnic care tocmai din pricina hărniciei sale a dat de bucluc. La început omul foarte harnic a trăit într-un sat uitat de lume, ca mai toți oamenii, nici mai prost, nici mai bine decât alții; însă iată că a trecut timpul și, într-o bună zi, fără a sta prea mult pe gânduri, omul și-a pus coada pe spinare și a plecat la oraș. Și odată ajuns acolo a început toată nebunia.

Căci, ajungând la oraș, omul harnic a început să trebaluiască de dimineață până seara de nu mai încăpea lumea de munca lui. Și nu știu cum s-a făcut și desfăcut, dar pe măsură ce omul nostru devenea din ce în ce mai iute și mai robace, toată lumea nu numai că s-a lenevit, ba s-a și pervertit la rele. Un timp, oamenii munciră așa, în dorul lelei, învârtindu-se aiurea prin casă sau pe străzi. Când se săturau de hoinărit, intrau în câte o bodegă, trăgeau un țoi de rachiu, priveau tăcuți pe geam mașinile ce se opreau la semafor, mai cereau unul, după care se retrăgeau la casele lor și așteptau. Un timp lucrurile au mers destul de bine și în ciuda excesului de zel afișat de omul harnic, oamenii și-au văzut de treburile lor. Apoi, încetul cu încetul, indolența i-a cuprins pe toți. Văzându-i căzuți în apatie, omul harnic la început s-a întristat. „Nu cumva, și-a spus el, zelul de care am dat dovadă a avut darul de a le paraliza spiritul și a le tăia orice inițiativă?” Dar, tot el, după o clipă de meditație, și-a spus: „Totuși, zelul meu ar fi trebuit să le servească drept exemplu. Prin urmare, n-am de ce să mă simt culpabil. Ei singuri sunt vinovați pentru lenea și delăsarea lor. Să-i las în voia Domnului...” Și i-a lăsat. Decăzând, oamenii s-au lenevit de tot. Podelele nu mai erau dereticate cu săptămânile, trotuarele și străzile au început să fie din ce în ce mai murdare. Casele începură să se încline într-o

rână, și animalele, parcă, la fel. Lenea s-a întins peste oraș ca o plagă. N-a scăpat de ea nici un muritor. Dar nu numai oamenii deveniseră leneși, ci și animalele, copacii și plantele, ba și lucrurile abandonate pe casa scărilor și-n curți. Unii au început să se lenevească la bătrânețe, pe alții i-a prins lenea la tinerețe și s-au pus pe tânjeală, iar altora lenea le-a făcut pocinog din fragedă pruncie, de cum au ieșit din burta mamei lor; și așa cum s-au născut, așa au și trăit, și așa au îmbătrânit, fără să lase vreun folos în urma lor, fie-le, dar, țărâna ușoară, căci, din pricina lenei, au avut greu de pățimit.

Nu e ușor, desigur, să fii harnic și să trebaluiеști aiurea de dimineață până seară, dar să fii leneș și să stai zile, săptămâni și ani în șir, fără să miști un deget și să te îngrijești de hrana și de sănătatea ta, e, parcă, mult mai greu. Fiindcă omul harnic n-are timp să gândească prea mult, el face și desface încercând să ajungă acolo unde alții n-au ajuns, în timp ce leneșul gândește atât de încet, încât nu ajunge la nici un capăt cu gândurile lui, lumea aceasta de multe ori e dată peste cap. Dacă harnicul și leneșul s-ar înțelege între ei, atunci în mod sigur am trăi mai fericiți.

Privind orașul cuprins de letargie, omul harnic părea satisfăcut de munca sa. De multe ori seara, în puținele și scurtele momente de răgaz, stătea întins într-un hamac larg pe terasă, își sorbea alene narghileaua, gândindu-se la ce avea de făcut a doua zi. Și în timp ce se gândea, pe față i se așternea un zâmbet larg de mulțumire. Atunci, suflând mici și întortocheate rotocoale de fum peste urbea adormită, își aducea aminte de o anecdotă pe care oamenii o spuneau pe seama sa. Faptul acesta, desigur, se întâmplase demult, când mulțimea încă nu căzuse cu totul în prostrație și oamenii încercau să facă haz de necaz. Acum însă nimeni nu mai scornea nimic, și lumea devenise mult mai tristă. Iată însă cum suna anecdota: Cică, cârcotea lumea pe la cârciumi, într-o bună zi omul harnic, din pricina hărniciei sale, a avut un accident. În timp ce curăța cartofii, cuțitul i-a lunecat din palmă și i-a retezat podoaba bărbătească. Dând dovadă de multă cerbicie și de sânge rece, omul harnic nu s-a impacientat. Apucându-și podoaba cu două degete, a ridicat-o în dreptul ochilor și a clătinat din cap. Apoi a lepădat-o în coșul de gunoi și a început să fluiera. Și așa cum fluiera, deodată în fața lui s-au arătat un cal și-un elefant. Omul harnic a măsurat din ochi paloșul năbădăios al unuia și buzdușul măreț al celuilalt, și iarăși a clătinat nemulțumit din cap. „Nu, și-a spus el, potența mea nu trebuie să se oprească aici.” Drept care omul harnic și-a făcut singur un transplant, înlocuindu-și bărbăția aruncată la coșul de gunoi cu o trompă de elefant. O vreme, cică, vorbeau gurile rele, cât mai putură vorbi, lucrurile au mers ca unse. Cum bărbății, lenevinduse, nu-și mai onorau consoartele, le-a onorat el, omul cel harnic, omniprezent și omnipotent. În indolența lor, desigur, femeile nu au realizat nici substituirea bărbăților

de drept, nici înlocuirea podoabei masculine cu trompa de elefant, astfel că omul harnic și-a îndeplinit misiunea sistematic, cu mult zel. Făcând într-o bună zi bilanțul escapadelor sale diurne și nocturne, ajunse la o cifră impresionantă, pe care ar fi invidiat-o orice Casanova sau Don Juan. Ba chiar privind femeile cum zăceau în letargie, bărbatul și-a spus: „Aș putea popula orașul cu copii harnici și frumoși.” Dar tot el, meditănd mai bine, mormăi: „Mă gândesc, totuși, că afacerea aceasta nu m-avantajează de fel, căci, ajungând la maturitate, proprii mei copii, fiind harnici la rândul lor, mi-ar surpa autoritatea. Și atunci?! Și atunci: odată ce mi-am câștigat acest statut, va trebui să-l păstrez cu orice preț. Starea de lehamite și lenea trebuie să domnească pe vecie în acest oraș. Singur om harnic trebuie să fiu doar eu. Prin urmare: nu! Nu-mi trebuie urmași!”

Luând această hotărâre, omul harnic a dat de necaz, căci trompa cu era dotat a început, ca să zic așa, să-i joace feste. Astfel că atunci când omul harnic trecea prin oraș, în urma lui trompa sustrăgea din vitrină câte o păpușă și i-o băga în fund. Făcând o introspecție și analizând cauzele încurcăturii, bărbatul nu se pierdu nici acum cu firea, ci își spuse: ”Deși-s robace, dar nu-s hapsân din fire, cum zic cârcotașii, am să iau și am bag toate trompetele sustrate din fundul meu, în șezuturile lor. Astfel am să construiesc o lume mult mai veselă...” Și așa făcu. Și cum leneșii aveau digestie destul de tulbure, la ceas de seară, dar mai cu seamă noaptea, orașul era potopit de sunetele trâmbițelor, dar și de tot soiul miasme grele. Anecdota aceasta circulase un timp făcând să se amuze urbea. Acum însă locuitorii se leneviseră atât de mult, încât nimeni nu-și mai amintea de ea, cum nu-și amintea nici de alte istorii. Toți trăiau cufundați în indolență și lipsă de bun simț.

Și pe măsură ce delăsarea și lenea își puneau stăpânirea pe oraș, habotnicia omului harnic devenea de neoprit. Noaptea omul harnic ridica gunoaiile aruncate pe străzi și mătura orașul. Dimineața, mânuind cu dexteritate pământul, săpunul, briciul bine ascuțit, penseta, drotul, foarfecele, pieptenele, peria de păr și alte ustensile de acest fel, le pregătea leneșilor în același timp toaleta și micul dejun, pe care leneșii îl înfulecau, de obicei, dormind cu gurile căscate, culcați în paturi sau întinși pe trotuare. La prânz, le aducea prânzul. Iar seara - cina. Îngânând arii din *Rigoletto*, bărbatul grozav de harnic arunca în gurile larg căscate ale asistaților bucăți de carne și de pâine, până când leneșii adormeau, scoțând sforăituri și alte zgomote ciudate prin toate orificiile cu care creatorul în bunătatea sa fără de margini a înzestrat ființa umană pentru ca această să viețuiască în pace și fericire pe pământ.

Ascultând concertul de trompete și inhalând miasme pestilențiale, omul grozav de harnic se îndoia, câteodată, în sinea sa, de bună intenție a creatorului, precum și de buna croială a acestei lumi.

„Poate că, își spuse el, mânat de impulsul său, Dumnezeu a greșit, neacordând prea multă atenție unor amănunte legate de caracterul omului și de păcatele lui și s-a grăbit să se ducă la odihnă în a șaptea zi a facerii. Nu cumva, tocmai din pricina acestei zile, în care Dumnezeu a huzurit, omul s-a lenevit și el? La ce ne trebuia, de fapt, această zi?” se întreabă el. „Pentru ca omul să se gândească la sine însuși și la propriul său destin, medită el. Numai că gândirea l-a împins pe om spre somn și lene. Și-acum, iată unde am ajuns!” „Eu n-am nevoie nici de somn, nici de odihnă, conchise el. Eu mă odihnesc și dorm muncind.”

II

În timp ce urcat într-o camionetă hrănea leneșii ce zăceau întinși pe trotuar, omul harnic își spunea în sinea sa: „Oamenii aceștia, în nesimțirea lor, ar trebui să dea dovadă de recunoștință și să-mi spună mulțumesc sau bogdaproste, altfel chinul meu nu și-ar avea rostul. Ei însă sunt prea indolenți să facă asta. Prin urmare nu trebuie să mă aștept din partea lor la nici un fel de recunoștință. Poate dimpotrivă. În fond, continuă el, eu nu fac altceva decât să-mi îndeplinesc menirea pentru care am fost trimis aici, iar sentimentul datoriei împlinite va suplini din plin nerecunoștința lor.” Zicând acestea, omul cel harnic începu să fredoneze din nou aceeași melodie, gândindu-se la sine însuși și la menirea omului pe pământ. Prin mintea sa robace treceau fel de fel de gânduri. Astfel, el se întreba de ce Dumnezeu a plămădit omul din lut, deși avea și alte materiale la îndemână. Dacă ar fi fost clădită din piatră sau din fier, carnea omului, desigur, ar fi fost mai rezistentă. „Pesemne, își spuse el, lutul era mai ușor de mânuit, iar Dumnezeu deja visa la ziua de odihnă, și faptul acesta l-a moleșit.”

De asemenea, omul harnic se mai gândea și la faptul că izgonindu-i din rai pe Adam și Eva, Dumnezeu i-a blestemat, și i-a condamnat să-și câștige pâinea cea de toate zilele cu sudoarea frunții. Și asta s-a întâmplat, pe semne, duminică. „De ce duminică și nu în altă zi?” s-a întrebat el. Pentru că Duminică era sărbătoare, iar Dumnezeu se odihnea.

„Dumnezeu l-a rugat pe Adam să îngrijească de grădina Raiului. Drept răsplată, i-a dat voie să mănânce din roadele tuturor pomilor, numai din roadele pomului cunoașterii binelui și răului nu. La îndemnul șarpelui, Eva l-a ispitit și pe Adam și acesta a mușcat din măr. Duminică i-a fost dată omului pentru odihnă. Dar iată că odihna l-a împins pe om spre păcat. De ce nu a vrut Dumnezeu ca omul să trăiască în întunecimea minții precum toate dobitoacele, fără să cunoască binele și răul? Și, totuși, eu cred că Domnul s-a mâniat peste măsură, nu din orgoliu, ci pentru faptul că a fost trezit din somn. De aici, și nervozitatea sa...”

Când se gândea la Dumnezeu, omul cel harnic nu-și ducea gândurile până la capăt din teama de-a păcătui.

De data însă îndrăzneala lui trecu granița obișnuită și omul cel harnic, luat de avânt, îndrăzni să-l mustre pe Dumnezeu, zicând: „Dacă n-ai fi lenevit, Doamne, în cea de-a șaptea zi, lumea ar fi arătat acum cu totul altfel...” Și zicând aceasta, îl apucară fiorii. „Iartă-mă, Doamne, dacă am păcătuit cu gândul”, zise el, dar nu se liniști. ”Iată – continuă el – tu l-ai condamnat pe om la muncă, iar eu, făcând totul în locul lor, le-am redat oamenilor libertatea. Oare leneșii aceștia nu trăiesc aici ca-n sânul lui Avraam?!”

Și în timp ce-și spunea toate astea, în fața ochilor îi apărură un oraș adormit, plin de tonomate, care funcționau aproape de la sine, scoțând ca dintr-un corn al abundenței tot felul de fructe exotice, dar și pantofi, sutiene, portmonee și poșete, pudriere, lame de ras, costume, rochii, ciorapi, rujuri, înghețate, cercei, semințe, șiraguri de mărgele, dar și pudriere, periute de dinți, țigări, trabucuri, narghilele, rujuri, deodorante, bigudiuri, creme, medicamente, baloane colorate, droguri, oglinzi retrovizoare, lame de ras, dar și prezervative. Toate acestea se aflau la dispoziția leneșilor, care le puteau accesa printr-un simplu gest sau gând, fără a depune nici cel mai mic efort.

Contemplând această viziune, omul cel harnic fu cuprins de bucurie.

„Puteai, Doamne, spuse el, să lași să viețuiască omul în paradisul său pierdut, căzut pradă reveriilor și somnului și omul ar fi uitat de păcatul său. De ce l-ai condamnat la muncă și la chinuri, odată ce tu însuși te-ai bucurat de odihnă? De ce n-ai făcut din viața lui o sărbătoare? O duminică fără sfârșit?! Iată, după atâtea veacuri, eu vin și, sacrificându-mi existența, încerc să îndrept ceea ce-ai stricat Tu, cu mânia Ta nesăbuită. Condamnându-l pe om să-și câștige cu sudoarea frunții pâinea cea de toate zilele, ai făcut din lume un coșmar.” Și înfierbântându-se, omul acela harnic, adăugă: „Dacă l-ai fi lăsat în Edenul tău, coșmarul acesta n-ar fi existat aievea, ci, poate, doar în vis. Crezi că Adam și urmașii săi s-au împăcat vreodată cu soarta pe care mânia Ta le-a hărăzit-o?! Nu, tot timpul ei au visat să se întoarcă înapoi în Rai. Dar cum poarta Raiului era păzită de heruvimi cu săbii de foc, s-au gândit c-ar fi mai simplu să-și făurească raiul pe pământ. Astfel generații după generații și-au sacrificat existența de dragul acestei năluciri. Și iată unde s-a ajuns! Întreaga lume e potopită de bunuri inutile. De ce n-ai lăsat materia în pace? De ce ai trezit-o din somnul său adânc!? Dacă tu ai făurit lumea, după voia Ta și bunul Tău plac, și ai simțit nevoia de odihnă, de ce ai lepădat materia din mâini? Fiecare atom, fiecare particulă vrea să se oprească o clipă din mișcare și să-și contemple propria sa existență. De ce n-o oprești, măcar o zi, în loc?! Eu caut să îndrept greșala Ta și să-i redau omului odihna meritată, dar simt că-i prea târziu.”

Cufundat în meditație, omul cel harnic uită să oprească apăsând pe butonul de comandă tonomatele, care invadară orașul cu avalanșa lor de bunuri fără preț. Pentru o clipă leneșii se treziră din letargie, nesimțindu-

se tocmai în largul lor. Trâmbițele postate în șezuturile leneșilor sunară în semn de nedumerire sau, poate, de protest, potopind orașul cu un miros pestilențial. „Iată, își spuse omul harnic, și răsplata lor! Eu le-am vrut binele, iar ei îmi întorc șezutul...”

Staționând pe trecerea de pietoni, omul harnic privi în lung bulevardul acoperit de smog. Un soare imens, roșu apunea dincolo de porțile orașului, străjuite de două blocuri ce semănau cu două aripi de acvilă. Câțiva corbi rotindu-se alene în aerul îmbâcsit de mazăgă planau deasupra clădirilor scăldate de un amurg pestilențial. Cu trupurile umflate și ochii ațintiți în gol, leneșii zăceau pe trotuar, încercând să se rotească de pe o parte pe alta. De pe buzele lor puhave se înălța un mormăit de neînțeles. Privindu-i, omul harnic își spuse:

”Zi de zi i-am hrănit pe leneșii ăștia fără să le cer nimic în schimb. Trecând cu camioneta pe străzi aruncam în gurile lor larg deschise bucăți de pâine și de carne. Cum aruncă un mecanic de locomotivă cărbuni în cuptorul aprins, așa aruncam și eu hrana în gurile lor veșnic nesătule, și acum, iată, îi văd nemulțumiți. Doamne, cu ce le-am greșit și cu ce ți-am greșit și Ție, că am parte de disprețul lor?!” spuse el, ridicându-și pentru prima oară ochii spre cer. Și cerul îi apărură ca o gură imensă, căscată în neant. ”De ce-am cântit împotriva Ta, gândi el, odată ce lumea pe care-am încercat s-o construiesc pare să nu aibă nici un sens?!” Și privind râul acoperit de pete de ulei și mazăgă, pe malurile căruia se oploșiseră șobolanii, mișunând prin galeriile săpate în grămezile putrezite de resturi menajere, omul cel harnic își simți sufletul potopit de-o disperare grea, vâscoasă, murdară ca apa râului ce purta un nume ciudat: Bâlk sau Gâlk. „Simt, Doamne, că am ajuns la capătul răbdării”, spuse el. Am încercat să schimb lumea, dar lumea nu se poate schimba. Truda mea a fost zadarnică. Am crezut că redându-i omului odihna mult visată, îi voi reda și bucuria de-a trăi. Dar nu s-a întâmplat așa. Acum, nu văd nici o ieșire din această stare. Îndreaptă-mă, Doamne, pe calea cea bună și dă-mi putere de a rezista. Simt pătrunzând în sufletul meu îndoiala și odată cu ea și ispita de a-mi pune capăt zilelor, pentru a scăpa de calvarul în care singur am intrat.” Și zicând acestea, omul cel harnic își ridică din nou ochii spre cer, așteptând un semn de la Domnul. Cerul însă rămase nemișcat, tăcut, îndepărtat, străin, iar golul căscat în sufletul lui crescuse. Văzând că așteptarea sa nu dă rod, omul cel harnic privi orașul, cuprins de-un murmur surd. Stând ridicăți în coate, leneșii păreau că rânjesc spre el.

Tocmai atunci se opri la semafor o limuzină din care coborî o doamnă înaltă, slabă, cu fața acoperită de un voal negru.

- Ce se întâmplă aici? întrebă ea, făcând câțiva pași în direcția camionetei. De ce-i atâta dezordine aici și atâta murdărie?

- Cine sunteți și ce doriți? o întrebă omul din camionetă.

- Mergeam spre reședința mea, care se află în

apropiere, dar m-am abătut din drum, atrasă de murmurul de glasuri și de sunetul trâmbețelor ce răzbăteau dinspre oraș.

- Nu se-ntâmplă mare lucru, răspuse el.
- Ce-i cu oamenii aceștia ce zac în letargie dormind pe trotuare? Sunt bolnavi cumva? S-au îmbolnăvit cu toții?
- Nu sunt bolnavi, răspuse omul din camionetă.
- Atunci ce s-a întâmplat!? De ce sunt atât de albi la față, atât de puhați?
- S-au lenevit, răspuse el.

III

Tocmai atunci începu să bată vântul, dinspre răsărit spre-apus, aducând pe străzi o mulțime de frunze, amestecate cu tot felul de mizerii. Un miros rânced, de putreziciune, se așternu peste oraș. Deasupra oamenilor ce zăceau întinși pe trotuare se adunau grămezi de frunze moarte, învelindu-i ca într-o plapumă galbenă, punctată din loc în loc de pete maroniu-roșcate. Omul cel harnic își aruncă din nou ochii pe cer. Sub privirea sa tulbure, neliniștită, norii începură să se miște din ce în ce mai repede, cufundând, din când în când străzile, în semiîntuneric și apoi iarăși în lumină. Deasupra grămezilor de frunze sub care zăceau leneșii alergau hârjonindu-se o mulțime de șoareci și de șobolani, rostogolindu-se în ghemotoace mai mici și mai mari de pe un trotuar pe altul. Hârjoana lor părea să anime orașul. Între rozătoare și oamenii ce zăceau acoperiți de grămezile de frunze părea să existe o înțelegere ciudată. Rozătoarele curățau o parte din resturile de mâncare și de dejecții, devenind din ce în ce mai dornice de joacă, se înmulțeau cu o viteză și un ritm constant, redându-i orașului mișcarea, iar leneșii simțind hârjoana lor păreau să-și recupereze o mică parte din puterea de care erau cuprinse trupurile lor înainte de căderea-n letargie. Pactul acesta instaurat pe nesimțite între oameni și animale trezi în sufletul omului cel harnic un sentiment de lehamite, amestecată cu oroare.

- Ce întâmplă cu oamenii ăștia ce zac aici? Sunt bolnavi cumva? Întrebă necunoscuta.
- Nu sunt bolnavi, răspuse omul din camionetă, simțindu-și trupul cuprins de oboseală.
- Atunci ce s-a întâmplat cu ei? De sunt atât de albi la față, atât de puhați?
- S-au lenevit, răspuse el.
- Și cum s-a întâmplat asta?
- S-au molipsit unul de altul și s-au lenevit cu toții.
- Și tu cum de nu te-ai lenevit?
- Cineva trebuia să aibă grijă de ei.
- Și tu ești acela?
- Eu, răspuse omul harnic.
- Nu cumva, întrebă iarăși necunoscuta, cu un

glas neașteptat de limpede pentru vârsta ce părea s-o aibă, ei, concetățenii tăi, s-au lenevit din pricina faptului că le-ai tăiat orice inițiativă, orice elan muncind în locul lor?!

- Nu știu, spuse omul din camionetă.
- Ba știi, replică necunoscuta, înăsprindu-și vocea. Ești conștient de slăbiciunile tale. Orgoliul tău nemăsurat și dorința de mărire te-au îndemnat să faci totul în locul lor. Pesemne ai sperat că-ți vor fi recunoscători și acum iată unde s-a ajuns...

- Nu m-am așteptat la asta, răspuse cu un glas stins omul din camionetă.

- Dar la atâta delăsare te-ai așteptat?
- Nu m-am așteptat nici la delăsare din partea lor. Mi-am spus: dacă oamenii n-o să-și mai câștige pâinea cea de toate zilele cu sudoarea palmelor și-a frunții, poate o să mediteze la soarta lor și la soarta lumii acesteia.

- Și au meditat?
- Le-a fost lene să mai mediteze.
- Dar cum crezi că ar fi putut să facă asta, odată ce i-ai deconectat de la lumea reală?

Termenul de „deconectat” nu suna tocmai bine în urechile bărbatului. Sunetul său îi zgârie timpanul, producând-i, pe moment, o stare de iritație. Bărbatul însă reuși să-și stăpânească starea. „Cui pe cui se scoate”, își spuse el și repetă cuvântul până când acesta începu să-i sune dulce în auz.

- Deconectându-i de la treburile mărunte de care trebuiau să se ocupe ca să-și poată duce existența, spuse el, am sperat să-i pot conecta, de fapt, ei singuri ar fi trebuit să facă asta, la lumea ideală. Ei însă, după cum vedeți, nu au nici un ideal.

- Dar dumneata?
- Eu? făcu omul din camionetă cu sufletul cuprins de-o tristețe fără margini, privind grămezile de frunze, animate de mișcare, sub care zăceau concetățenii lui. Ce e cu mine?

- Da, dumneata, repetă doamna, ridicându-și vâlul de pe față. Omul din camionetă privi spre chipul ei, dar nu văzu decât o formă ovală, fără trăsături, transfigurată de un surâs ce i se păru sarcastic și trupul lui fu străbătut de fiori reci, ce-i strânsă inima ca un clește.

- Da, dumneata, dumneata, repetă iarăși doamna. Glasul ei cristalin, venit din undeva dinlăuntrul acestui chip nedefinit răsună stingându-se în șoaptă. Dumneata nu te-ai deconectat de la lumea reală?

Omul din camionetă căzu pe gânduri.

- Poate că și eu m-am deconectat, răspuse le, simțind cum pătrunde un val de slăbiciune în trupul lui uscățiv, dar puternic.

- Te-ai conectat și tu la lumea lor, fără să te întrebi dacă binele pe care doreai să-l faci nu se-ntoarce în rău. Ești, într-un fel, aidoma lor. Ei sunt copia ta în negativ. Sau, cine știe, adăugă ea, după o clipă de cumpănă, poate invers.

- Dacă ar fi fost așa, atunci toată lumea de aici ar fi fost ca mine, harnică și nu delăsătoare. Sau, dacă

luăm în considerație cealaltă ipoteză, eu ar trebui să fi fost asemenea lor, leneș și delăsător. Or, după cum vedeți, lucrurile nu stau așa.

- Și de ce crezi că nu stau așa, ți-ai pus această întrebare?

- N-am avut timp să-mi pun prea multe întrebări. Muncesc de cum se ȋtesc zorii și mult după ce soarele a apus.

- Așa, așa, făcu doamna, lăsându-și vâlul peste chipul siniliu. Muncim și nu mai avem timp nici să gândim, nici să simțim. Unii s-au dezobișnuit să mediteze din pricina lenei, alții, cum ești dumneata, robotind din noapte-n noapte, fără de folos, s-au dezobișnuit să-și pună întrebări. Ignoranța și ȋntunericul a acoperit mintea unora și a altora. Ei sunt reversul tău. Lenea de care sunt cuprinși acești nenorociți ai sorții nu ȋți e străină, afirmă necunoscuta, trăgându-și trena rochiei dintr-un morman de frunze. Căci tu ȋn lăuntru ai visat mereu la odihnă. Cum firea ȋi-e potrivnică, ai transferat acest vis ȋn mintea lor. Și iată consecințele!

Vântul răscolea grămezile de frunze căzute pe străzi, dezgolind ici-acolo câte un nas, câte un ochi, o mână sau un ochi ce strălucea stins, acoperit de păclă. „Iată că a venit și toamna”, ȋși spuse omul din camionetă, privind tonomatele ȋnfundate cu mâncare, dinspre care venea un iz rânced, acru. Trecuseră atâtea veri, și primăveri, și ierni, și toamne, de când ȋși luase sarcina de-a veghea peste oraș. Anotimpurile s-au rotit unul după altul, iar după ele au trecut și anii. La ȋnceput din ce ȋn ce mai greu, apoi din ce ȋn ce mai repede. Trecerea timpului părea să nu lase urme asupra trupurilor leneșilor căzuți ȋn amortire, ci dimpotrivă. Cei pe care molima i-a prins la o vârstă onorabilă, ȋntineriră. Cât despre copii și adolescenți, aceștia, ȋntr-adevăr, ajunseră la maturitate. Astfel că acum toți, bărbații și femeile, păreau să aibă aceeași vârstă. Numai trupurile li se buhăiră. Leneșii nu sufereau nici de schimbarea anotimpurilor. Căldura toropitoare a verii nu-i afecta, după cum nu-i afecta nici umezeala, și nici frigul. Omul harnic privi din nou grămezile de frunze ce acopereau orașul și un sentiment de liniște amestecat cu nostalgie puse stăpânire pe simțurile sale. Venirea anotimpului ploios nu-l ȋngrijora. Țl ȋngrijora doar neașteptata stare de slăbiciune și ruină ce se instaurase ȋn oraș. Dacă la ȋnceputul muncii sale zilele păreau nesfârșite, acum ele treceau repede, iar el nu mai reușea să-și ducă treaba până la capăt, astfel că paragina puse stăpânire peste lucruri, și dacă n-ar fi fost rozătoarele și păsările, ce curățau locul, de mult totul s-ar fi cufundat ȋntr-o mizerie de nedescris. Corbii, porumbeii și mulțimea de pescăruși apărui ca din senin umblau peste grămezile de frunze, peste tonomatele ȋnfundate, ciugulind cu ciocurile lor resturile de mâncare și dejecții ce se scurgeau pe sub trupurile căzute-n letargie, scoțând ȋtipe sfâșietoare.

- Cine ești tu? ȋntrebă omul din camionetă, privind silueta neobișnuit de ȋnaltă a vizitatoarei.

- Ghici! veni răspunsul doamnei.
- Nu pot să-mi dau seama, spuse omul din camionetă.

- Gândește-te mai bine...

- Mă tot gândesc, dar nu găsesc răspunsul.

Din lăuntru trupului necunoscutei se auzi un răs strident, ca un scrâșnet de măsele.

- Moartea? se precipită el.

- De ce nu?! răspunse necunoscuta ridicându-și iar vâlul de pe chipul ei oval, care acum căpătă o formă ascuțită.

- Ai venit cumva să pui capăt calvarului acestor nenorociți?

- De ce-i numești așa? Ei sunt rodul strădaniilor tale.

- Atunci, poate pe mine? făcu el. Sunt pregătit. Am muncit atâtea, ȋncât simt nevoia de repaos.

- E prea târziu, răspunse doamna cu un glas ușor răgușit, ce amintea de zgomotul pe care-l fac frunzele târându-se pe străzi. Prea târziu, atât pentru ei, cât și pentru tine.

- De ce? ȋntrebă el.

- E târziu pentru dâșii, fiindcă ei s-au complăcut atât de mult ȋn starea lor, ȋncât le va fi lene să moară. Despărțirea de viață presupune un efort, efort pe care voința lor nu-i ȋn stare să-l depună. Iar pentru tine, de asemenea, e prea târziu, căci robotind din noapte-n noapte, te-ai obișnuit să fii veșnic ȋn mișcare. Ai devenit un fel de perpetuum mobile ce nu mai poate fi oprit ȋn loc. Persistând ȋn nebunia ta, ai sfidat eternitatea.

- Și ce-i de făcut acum?

- Nimic, sau aproape nimic, răspunse necunoscuta. Acum nici Dumnezeu dacă ar veni la Judecata de apoi nu te-ar opri din mișcare. Celui Atotputernic i-ar fi mai ușor să ȋnvie morții din morminte decât să trezească din letargie oamenii aceștia ce zac pe trotuar și nu gândesc, și nu simt nimic.

IV

- Și eu?

- Și tu, de asemenea, nu cred că mai poți fi trezit la realitate. Privește-ȋi mâinile cum se mișcă asemenea aripilor unei mori de vânt...

- Am obosit, răspunse omul din camionetă, lăsându-se greoi pe bancheta metalică lipită de cabină.

Acum putea vedea partea de răsărit a orașului: clădiri mai vechi și mai noi purtau urmele aceleiași paragini. Fațadele blocurilor aveau pe-alocuri tencuiala căzută. Acoperișurile și terasele imobilelor fuseseră năpădite de vegetație. Iedera acoperea pereții, ca o perdea deasă, sângerie. Burlanele caselor erau ȋnfundate de ierburi și de cuiburi râncede de păsări. Lângă hornurile de pe acoperiș creșteau tufe ruginii de arțari și, pe ici-colo, câte un mesteacăn. Oriunde ȋi-ai fi aruncat ochii, vedeai aceeași decădere. Vântul ȋmpingea frunzele ȋngrămădite pe străzi, descoperind ici un picior desculț,

ceva mai încolo câte un chip, semănând de la depărtare cu un hrib putred, sau chiar părțile intime ale trupurilor ce zăceau zile, luni sau chiar ani în șir, fără să se miște în vreun fel, ascunzându-se sub stratul gros de frunze. Se pare că venirea anotimpului rece le trezea instinctele aflate de obicei, chiar și în toiul verii, în hibernare. Căci, odată cu căderea brumei, mădulele leneșilor se învârtoșau ca din senin și, răzbătând prin stratul de frunze putrezite, își așteptau cu sumeție în sus pălăriile tumefiate, semănând cu niște ciuperci otrăvitoare. Deși femeile zăceau în dreapta și în stânga bărbaților pline de dorință, niciunul dintre leneși nu încerca să-și satisfacă în vreun fel dorința; astfel că din vreme-n vreme deasupra frunzelor căzute țâșnea un jet albicios, fierbinte, ca jetul de balenă, răspândind un miros de alge marine. Păsările se grăbeau să ciugulească lichidul alb, vâscos, învârtindu-și ciocurile albe și roșii prin mulțimea de ștremeleaguri blegite. Văzând spectacolul acesta, chipul omului din camionetă fu străbătut de un rictus. Privind în gol, el își aminti de perioada glorioasă a muncii sale, când profitând de indolența și de inerția de care erau cuprinși bărbații, satisfăcea pe rând, de obicei în zilele impare, dorințele ascunse ale părții feminine, navigând de pe un trotuar și de la un pat la altul. Acum amintirea aceasta îi răscolea golul din suflet. „La ce bun”, își spuse el. Sămânța mea a fost aruncată pe un câmp sterp. N-a răsărit nimic în urma mea și nici n-o să răsără. Și, totuși, nu înțeleg un lucru: cum pot trupurile acestea inerte, lipsite de voință și de instinct de apărare, să adăpostească înlăuntrul atâta dorință, atâta poftă de împreunare?”

Și omul din camionetă privi de la depărtare mătărnăgele învârtoșate ce se așteptau prin frunze, dinlăuntrul cărora se prelingea un lichid alb-verzui, ce degaja acum, după cum i se păru, miros de pucioasă.

- Ai ceva să-ți reproșezi? întrebă necunoscuta.

- Conștiința mea e tulburată, spuse omul din camionetă. Cum aș putea să scap de coșmarul pe care îl trăiesc?!

- Există, totuși, o mică șansă, îl consolă vizitatoarea.

- Spuneți-mi ce trebuie să fac: sunt pregătit pentru orice.

- Salvarea ta poate să vină dintr-un singur loc.

- Care? De unde? De la cine?

- De la oamenii aceștia ce zac în letargie. Dacă reușești ca ei să se revolte sau să crâcnească împotriva ta, vei fi salvat. Vei putea muri.

- Dacă mor, cu ei ce-o să se întâmple?!

- De ce ai grijă de soarta altora și nu te gândești la a ta? Dacă tu mori, poate că ei, încetul cu încetul, se vor trezi din amorțeală.

- Deci, privită din această perspectivă, moartea mea e un fel de colac de salvare pentru ei? Ceea ce spuneți e absurd!

- Întotdeauna absurdul exprimă o mare parte de adevăr!

- Și în ce mă privește, acesta-i adevărul?!

- O parte din el.

- Mai există și o altă cale pentru ieșirea din impas?

- Alta nu există, răspunse doamna.

- Bine, m-am resemnat.

- Nu trebuie să fii resemnat, ci pregătit să-ți accepți destinul.

- Dați-mi, totuși, un sfat. Cum ar trebui să procedez?

- Deocamdată, nu știu ce sfat să-ți dau. Ar trebui mai întâi să văd bolnavii aceștia mai de aproape.

- Să văd bolnavii mai de aproape, murmură ca pentru sine omul din camionetă. Păi, cine vă oprește?!

- Nu știu. Poate dumneata sau poate chiar ei înșiși.

- Eu? Ridică din umeri omul harnic. Nici într-un caz. Pofțiți, aveți cale liberă. Puteți merge oriunde, în orice loc. Din partea mea nu există nici o opreliște. Cât despre ei, ce aș putea să spun? Lor puțin le pasă, de fapt nici nu sesizează, dacă sunt vizitați sau nu. Nu sunt deranjați nici de păsări, nici de rozătoare, care mișună peste tot. Cade ploaia, cade bruma, vine frigul, iar trupurile lor nici nu tresar. Par să fie imuni la intemperii, dar și la trecerea timpului..

- Vreau să mă conving de asta, răspunse vizitatoarea, pornind din loc de-a curmezișul străzii ce traversa orașul în diagonală, intersectându-se cu alte străzi.

Trena rochiei sale neobișnuit de lungi se târa ondulându-se ușor peste grămezile de frunze. În fața și în spatele necunoscutei se rostogoleau ghemotoacele de șoareci și de șobolani, hârjonindu-se într-o joacă nesfârșită. Semănau cu niște mingi cenușii ce se rostogoleau pe stradă, printre mașinile abandonate și resturi de ambalaje. Pașii ei ușori, noptatici, alunecau prin frunzișul putred.

Era o zi splendidă de toamnă. Câțiva nori străjuiau pe cer, lumina era însă limpede, iar adâncimea bolții nesfârșită. Un soare alb-gălbui, ițindu-și razele printre norii gârbovi, lumina peisajul autumnal și dacă n-ar fi fost mirosul de dejecții ce stăruia-n oraș, necunoscuta s-ar fi bucurat în toată voia de priveliștea aceasta mirifică ce i se deschidea în fața ochilor. Mirosul de excremente o făcea însă să-și ducă mereu batista îmbibată cu parfum spre locul unde ar fi trebuit să fie nasul. Chipul ei oval, lipsit de trăsături, era scuturat de câte un acces de tuse, probabil, menit să ascundă greața.

Silueta înaltă a necunoscutei se apropia de fiecare loc unde zăceau leneșii căzuți în nesimțire. Îi cerceta atent pe fiecare, aplecându-se asupra fețelor puhave năpădite de frunze, pe care le dădea cu grijă la o parte, folosindu-se de-un evantai. Le întredeschidea pleoapele grele adumbrite de somn. Le lua pulsul. Le asculta bătăile inimii, apoi le controla reflexele.

Necunoscuta era nedumerită de faptul că deși pulsul leneșilor era aproape normal, bătăile inimilor lor

se auzeau rar, venind parcă dintr-o altă lume. Reflexele funcționau și ele stins, abia perceptibil. Lovind rutile, picioarele leneșilor rămăneau mult timp inerte, apoi se mișcau într-un ritm lent, întinzându-se și destinzându-se alene.

Vizitatoarea încercă să-i facă să vorbească. Dar buzele leneșilor refuzau să se deschidă. Un vag surâs le lumina, totuși, fețele puhave, albe, cu pielea moale, ca un aluat dospit. Apropiindu-se de ei, mădularele unora se îmbătoșau, azvârlind în aer un jet alb-verzui, ce se împrăstia pe frunzele din jur. Ștremeleagurile altora, ce stătuseră învârtate până atunci, se înmuiau plecându-și capetele în frunzișul vested. Vulvele femeilor stăteau cu labiile întredeschise, în așteptarea seminței bărbătești ce se împrăstia în jur. Totuși, la cea mai mică atingere, cuprinse de un tremur, ele se închideau la loc, asemenea cochiliilor unor scoici înfricoșate de orice atingere. Trecând pe lângă ele, necunoscuta le acoperea cu frunze.

Omul din camionetă mergea târându-și pașii în urma ei. Cu inima strânsă aștepta verdictul.

După ce înconjură străzile, mergând dintr-un capăt al orașului în altul, reveniră în piața publică, oprindu-se lângă statuia ecvestră. Aici doamna își întoarse fața spre omul ce se afla la câțiva pași în urma sa.

- Ce spunei? o întrebă el. Mai am vreo șansă?
- Mă tem că nu, răspunse vizitatoarea.
- De ce? o chestionă el. Am văzut că oamenii aceștia nu sunt lipsiți cu totul de instincte.
- Așa este, răspunse cu un glas ușor răgușit necunoscuta. Instinctele lor s-au conservat în mare parte, atâta cât să-i țină într-o stare somnolentă. Conștiința lor însă s-a atrofiat aproape cu totul. Ei par să viețuiască într-un loc în care se lumea aceasta se îngemănează cu cealaltă. De aceea e greu să revină la starea lor inițială. Eu îmi exercit voința și puterea asupra sufletelor vii, și, întrucâtva, și asupra celor moarte. Însă oamenii aceștia nu sunt nici vii, nici morți. În locul unde le hălăduiește conștiința mâna mea nu poate ajunge. Acolo unde sunt, unde au ajuns împinși de avântul tău necugetat, ei nu pot nici să trăiască, nici să moară.

- Și ce e de făcut acum?
- Eu am încercat, după cum vezi, să te ajut, dar încercarea mea n-a avut nici o izbândă. Încearcă să faci și tu ceva după ieșirea mea din scenă. Adică după plecarea din oraș.

- Ce? întrebă omul cel harnic, stând cu umerii căzuți în fața ei.

- Nu știu. Rămâi cu bine. Nu dispera. Șansa apare de multe ori când nu mai crezi în ea.

V

Glasul necunoscutei căpătase modulații reci, metalice, părând să vină dinlăuntru, dar și dinafară, de undeva de sus, dintr-un alt spațiu. Silueta i se alungise neverosimil de mult, iar chipul, ce se întrezărea dincolo de vâl, recăpătase culoarea sinilie.

Doamna făcu câțiva pași îndreptându-se spre limuzina ce staționa în piață cu ușile întredeschise, în așteptarea sa, apoi reveni lângă camionetă.

- Mi-am adus aminte că am uitat să fac ceva. Și zicând aceasta vizitatoarea scoase din poșetă un aparat de fotografiat pe care îl întinse bărbatului ce stătea în fața sa. Cum acesta făcu un pas înapoi, fiindu-i, pesemne, teamă să-i atingă mâna, necunoscuta puse aparatul pe capota camionetei și se întoarse iarăși lângă monument.

- Când îți voi face semn din evantai, te-aș ruga să-mi faci o fotografie din față și două din profil.

- Care profil? își spuse omul harnic. Profilul tău nu are nimic uman..."

- Nu te neliniști, răspunse, parcă ghicindu-i gândurile, vizitatoarea. Chipul meu, ce-i drept, pare ciudat, dar asta doar la prima vedere. Când te vei obișnui cu el, nimic n-o să ți se pară anormal.

Bărbatul de lângă camionetă luă aparatul, în timp ce necunoscuta se îndepărtă de el, apropiindu-se de monumentul eroului necunoscut. Aici doamna își ridică vâlul, descoperindu-și chipul siniliul, oval, fără nici o trăsătură. Apoi, presărându-și firimituri de pâine pe umeri, pe creștet și în palme, rămase nemișcată, cu brațele îndepărtate de corp, semănând cu o cruce.

- Sunt gata, spuse ea, cu același glas metalic, ușor răgușit.

Omul cel harnic apăsă pe un buton, deschizând obiectivul, privind cum o mulțime de porumbei, de grauri și de vrăbii, planând în zbor de pe acoperișurile din jur, se așezaseră ciripind și gângurind pe creștetul, pe umerii și în palmele vizitatoarei, în timp ce alte păsări se zbăteau care mai de care să apuce cu ciocurile lor lacome mulțimea de firimituri aruncate la picioare.

Omul cel harnic apăsă pe buton. Aparatul făcu o dată: clic!, apoi, automat, încă de două ori scoase același zgomot.

- Perfect, spuse doamna, scuturându-și umerii și brațele de păsările ce venind în zbor de pretutindeni și bătându-se între ele încercau să atingă, măcar în treacăt, silueta ei. Mulțumesc, făcu ea, cu o oareșicare cochetărie, acum, te rog, fii drăguț și înapoiază-mi aparatul. Ai apăsât o dată sau de trei ori?

- O dată, dar aparatul a făcut click de trei ori, răspunse omul cel harnic, apropiindu-se la un pas de necunoscută. Mișcarea aceasta nu-i plăcu vizitatoarei.

- Rămâi acolo unde ești, îl povățui ea. Și nu încerca să mă atingi. Apropierea de mine nu-ți va îndulci soarta, ci, aș putea spune, dimpotrivă.

- În ce fel? Ce mi s-ar putea întâmpla? Mor sau, poate, devin nemuritor? întrebă omul din fața sa, pe un ton ce s-ar fi vrut glumeț.

- Nici una, nici alta, răspunse doamna. Am glumit. Poți să te apropii. Să-mi atingi hainele sau chipul, nu ți se va întâmpla nimic.

- Chipul? întrebă el.

- Da, chipul, întări doamna. Poți să mi-l atingi...

- Nu ating nimic din ce aparține morții, răspunse bărbatul cu glasul răvășit de negre presimțiri. Chipul dumneavoastră e ciudat, nu are trăsături. E ca o elipsă goală...

- Nu, zău? se miră necunoscuta. N-am observat asta. E posibil. Chipul meu, adăugă ea, e de esență inexistenței, toate formele, toate trăsăturile umane se află depozitate în interiorul său. Atinge-l și vei simți aceasta, îl îndemnă vizitatoarea.

Bărbatul însă nu se grăbi să-i urmeze sfatul. Ba chiar mai făcu încă un pas îndărăt, lipindu-și trupul de capota camionetei..

-Și chipurile lor se află tot acolo? întrebă el, mișcându-și capul în direcția grămezilor de frunze sub care dormeau concetățenii săi.

-Încerci să mă iei peste picior?! răspunse necunoscuta înăsprindu-și glasul. După ce i-ai împins pe oamenii aceștia în pragul mizeriei de nedescris, îți arde acum de glumă?! Am crezut că ești afectat de starea lor și că încerci să găsești o soluție pentru ieșirea din impas. Am căutat să te ajut. Dar n-am pe cine. Și acum, te rog să-mi înapoezi aparatul. Probabil că ți-e teamă ca atingându-mă să nu te molipsești cumva de cine știe ce boală. Nu-ți fie teamă. Mâna mea nu te va atinge. Pune aparatul înapoi pe capota camionetei. Îl voi lua singură de acolo.

Urmând instrucțiunile necunoscutei, omul cel harnic puse cu precauțiune aparatul de fotografiat pe capota camionetei și reveni la locul său. „Cred că am dat de belea. Ce scorpie! își spuse el. Cine știe ce boli și ce chinuri pregătește pentru mine, odată ce nu mă lasă să respir în voie...”

Între timp necunoscuta, atașând la aparatul de fotografiat o imprimantă, scoase un număr de trei fotografii. Una o rupse în bucăți, aruncând rămășițele pe soclul monumentului. A doua o opri pentru ea, vârând-o cu grijă în poșetă. Iar ultima i-o întinse omului celui harnic, care încă nu-și revenise din nedumerirea sa.

-Păstrează-o ca amintire, spuse necunoscuta, îndulcind iarăși tonul. Vei avea o dovadă palpabilă că am trecut pe aici, că m-ai văzut în carne și oase, și că nu ai discutat cu o nălucă...

„Și dacă aș discuta cu o nălucă, s-ar întâmpla ceva?” își spuse omul cel harnic, în timp ce vizitatoarea, făcându-i semn de rămas bun cu mâna, se urcă în limuzină.

-Da, îi răspunse ea, închizând portiera. În cazul acesta ai mai avea o șansă.

Mașina demară din loc, învăluind camioneta într-un nor de fum. „Pesemne, deși arată încă foarte bine, gândi omul sprijinit de camionetă, asta cel puțin la prima vedere, limuzina e destul de veche, poate dinainte de război. Pompele funcționează în contratimp, bujiile sunt ruginite, pedalele uzate, filtrele, pe semne, înfundate, astfel că la pornire motorul scoate un volum neobișnuit de gaze de eșapament.”

Bărbatul privi dăra de fum ce se ondula lățindu-se pe mijlocul bulevardului, adăugând în sinea sa: „Ciudată

aparitie. Mașina pare o relicvă venită dintr-o altă lume. Ca și vizitatoarea, de altfel. Să fi fost o năzărire? Tot ce e posibil. Pesemne, din pricina faptului că nu discut aici cu nimeni, încep să fiu bântuit de viziuni... Dar fotografia asta, pe care o am în mână, e, totuși, o dovadă că întâlnirea cu necunoscuta doamnă s-a petrecut aievea; prin urmare, n-am discutat cu nici o nălucă și nici n-am avut năzăriri!”

Limuzina în care se afla necunoscuta se opri la prima intersecție. De acolo ea îi făcu iarăși semn de la revedere. Bărbatul îi răspunse, fluturând, la rândul său, din mâini.

Mult timp după ce mașina dispăru din vedere, omul cel harnic răsuflă ușurat. „În sfârșit, acum am să mă pot întoarce liniștit la treburile mele”, își spuse el, dar de urnit nu se urni din loc. Rămase așa mult timp privind cu gândurile duse în direcția în care plecase vizitatoarea. „Să vezi și să nu crezi”, conchise el.

Croncănitul stolurilor de corbi și țipetele sfâșietoare ale pescărușilor avură darul de a-l trezi din reverie. Atunci, scuturându-și capul frământat de gânduri, omul de lângă camionetă își aduse aminte de fotografia pe care o ținea în mâna sa. La început nimic nu i se păru neobișnuit. Străina înveșmântată în hainele sale lungi, vișinii, stătea cu mâinile întinse în lături, în dreptul monumentului, semănând cu o sperietoare, în timp ce o mulțime de păsări îi acopereau umerii, brațele și pălăria înaltă, cu boruri largi, de culoare stacojie, ce se încadra perfect în peisajul autumnal. Imaginea îi era cunoscută și arhicunoscută. În fond, autorul fotografiei era chiar el, da, el, bărbatul ce-și luase sarcina de a se îngriji de oraș. Alte păsări, atrase de firimituri, dar poate și de mulțimea de brățări și de mărgelile sclipitoare ce-i împodobeau pieptul, își desfăcuseră larg aripile încercând parcă să pătrundă cât mai multe-n cadru. În partea de jos a fotografiei se afla și o inscripție: ”Prietene, ai grijă: firea omului e îndreptată spre rău; adică spre lene, ignoranță și păcat. A ta însă e cuprinsă de vanitate și orgoliu. Ceea ce este și mai rău.”

„Poate”, își spuse omul cel harnic, continuând să privească fotografia pe care străina o lăsase pe capota camionetei sale. „Poate că, totuși, nu-i așa, gândi el. Lenea și ignoranța sunt mai rele.”

Dar pe măsură ce privea fotografia, constată că imaginile din cadrul ei își schimbă conturul. Faptul acesta păru să nu-l impresioneze cine știe ce. Acum în fața ochilor săi nu se mai afla silueta necunoscutei, ci propria sa imagine proiectată în perspectivă. O siluetă înaltă, întunecată, înveșmântată într-o mantie de călugăr, năpădită nu de păsări, ci de rozătoare, stând încremenită în mijlocul pieții orașului.

„De fapt, mă așteptam la un astfel de truc,” își spuse omul harnic. ”Prin urmare, conchise el, am vorbit cu mine însumi. Sau poate că, în timp ce o fotografiam, necunoscuta m-a fotografiat la rândul său și în loc să-mi

lase drept amintire fotografia ei, din greșeală, sau poate că intenționat, mi-a lăsat fotografia făcută de ea.” Și, după o clipă de meditație, continuă: „Nu, ceva e în neregulă aici, eu am stat tot timpul lângă camionetă, iar în fotografie apar stând în dreptul monumentului, în locul unde a stat necunoscuta. Să fi fost vorba de o dedublare?! Am apărut în fața mea purtând chipul morții mele?!”

VI

Bărbatul mai privi încă o dată fotografia. Un sentiment de neliniște se așternu pe fața sa. Imaginea din fotografie mai suferise o schimbare. Deasupra creștetului său atârna, prins de brațul eroului necunoscut, un laț strălucitor ca o aureolă de martir.

„Am înțeles mesajul, rosti el cu voce tare. Moartea mea va vesti reînvierea lor. Sau poate greșesc?!”

„Nu, nu mă înșel,” își răspunse omul, privind străzile acoperite de grămezi de frunze moarte, peste care soarele aflat la apus așternea o lumină sângerie.

„Da, am înțeles ce am de făcut. De mult sunt pregătit pentru acest sfârșit...”

Vocea sa ușor răgușită, spărgându-se în ecouri, se risipi pe străzi, făcându-se simțită în tot locul. Și atunci se produse ceva ciudat, inexplicabil pentru mintea sa. Leneșii care stătuseră atâta amar de timp într-o stare de inerție ce parcă se învecina cu moartea începură să se foiască pe la locurile lor.

Chiar atunci limuzina necunoscutei, după ce ocoli câteva străzi lăturalnice, reapăru pe colină, la capătul bulevardului. Vizitatoarea își scoase iarăși mâna prin fereastra fumurie a portierei, salutându-l de departe. „Văd că nu te dai dusă cu una cu două. Vom trăi și vom vedea care pe care,” murmură el.

Un soare imens, tulbure apunea deasupra acoperișurilor construite în zig-zag în preajma cărora zburau croncânind nenumărate cârduri de ciori, agitându-și aripile negre, înroșite de lumina amurgului. Curând, cotind la dreapta, limuzina dispăru îndărătul discului solar ce stăruia deasupra orașului. Mult timp după asta, în urechile omului cel harnic ce stătea sprijinit de camioneta sa, privind în depărtare, mai stăruiau modulațiile metalice ale glasului necunoscutei, urmat de sunetul claxonului, în timp ce nările sale, contractându-se și dilatându-se, căutau să depisteze în aer mirosul obișnuit de fecale și de putreziciune. Aerul era însă neașteptat de proaspăt și doar un vag miros de frunze moarte, amestecat cu mirosul de crini pătrunse în gâtul său uscat, făcându-l să strănute. Trăgând aerul adânc în piept, bărbatul își simți sufletul răvășit de aceeași neliniște și îndoială pe care o simțise la scurt timp după descinderea necunoscutei în urbe.

„Să presupunem că m-am fotografiat singur fără să-mi dau seama, dar mantia aceasta de călugăr sau de gâde de unde a apărut?! Nu cumva acesta e semnul, trimis de vizitatoare, că va trebui să devin, pentru a putea salva orașul și a-l redeștepta la viață, propriul meu judecător și propriul meu călău?!”

Simțindu-i parcă slăbiciunea, leneșii începură să se foiască iarăși la locurile lor, încercând să-și ridice trupurile puhave din grămezile de frunze risipite pe trotuare. După săptămâni sau poate luni, dacă nu cumva chiar ani de tăcere, trompetele înfundate în șezuturile lor intrară din nou în funcțiune, scoțând sunete ruginite, apoi din ce în ce mai limpezi. „Iată, își spuse omul harnic, sprijinindu-și cotul de capota camionetei, nu-i totul pierdut. Pe măsură ce-mi pierd încrederea în mine, concetățenii mei par să se trezească din letargia în care au zăcut de atâta amar de timp.”

După ce sunetul trompetelor se stinse, o tăcerea grea, rău prevestitoare se așternu peste oraș. Și doar chițcăitul rozătoarelor ascunse în frunziș și croncănitul corbilor spărgeau din când în când liniștea aceasta, adâncind-o parcă și mai mult. Tonomatele înfundate cu mâncare, trepidând din încheieturi, începură să funcționeze din nou. Conectați la tuburile lor, leneșii păreau să prindă puteri. Ce-i drept, trupurile lor dezobișnuite să zacă-n letargie, rămâneau încă țepene, confuze, cu toate că picioarele tresăreau ca și cum ar fi fost conectate la o sursă slabă de curent electric; în timp ce buzele încercau să iasă din starea lor de încremenire, scoțând un murmur abia perceptibil. Cuvintele pe care le mormăiau gurile lor amortite se spărgeau în aer, risipindu-se în silabe și consoane, refuzând parcă să se strângă în propoziții sau fraze coerente. Bolboroseala aceasta dacă ar fi fost adunată la un loc și topită în matriță ar fi putut avea un singur înțeles. Bărbatul sprijinit de camionetă își ciuli urechile, încercând să perceapă fiecare sunet, fiecare oftat sau mormăit. Și într-adevăr, după mai multe încercări, auzul său desluși câteva silabe destul de limpezi pe care leneșii încercau să le articuleze cât mai coerent, întorcându-și ușor capetele unii spre alții, probabil, pentru a prinde curaj și a aduce la suprafață, din străfundul sufletelor lor, adevărul despre ei și despre omul ce se îngrija de soarta lor. Adunând la un loc toate aceste sunete nearticulate, bărbatul încercă să reconstituie mesajul pe care încercau să i-l transmită, depunând un efort neobișnuit, concetățenii săi. Din mulțimea de sunete și mormăituri, bărbatul alegea pe cele ce se repetau constant, obsesiv. Cuvântul reconstituit din resturi de silabe era: *moarte*.

„Am înțeles,” murmură el în surdină. Apoi, după ce își îndreptă ținuta, rosti cu o voce gravă, lipsită de orice inflexiuni:

-Prin urmare, vreți moartea mea. Aceasta e sentința voastră?!

După cum se aștepta, nu-i răspunse nimeni. Mintea, dar și reflexele leneșilor funcționau, deocamdată, cu încetinitorul. Buzele lor se deschideau alene, ca în somn, înghițind pe jumătate silabele pe care încercau să le rostească. Urechile lor albe, pleoștite, ca niște foi de brusture, auziră probabil cu întârziere întrebarea sa, dar nu-i înțeleseseră și sensul. Urmă o tăcere lungă, apoi buzele bolborosiră ca și cum ar fi fost cufundate în interiorul unui vas cu apă un răspuns ce nu se lăsa ușor ghicit nici el. Omul de lângă camionetă privi buzele de salivă ce se ridicau din

grămezile de frunze sub care zăceau leneșii și adunând iarăși cap la cap bolboroseala, obținuv cuvântul *vrem*.

„Vreți,” rosti cu o voce îngândurată omul cel harnic. Apoi, luând iar o mină serioasă, se adresa concetățenilor săi, ce păreau să se trezească ușor-ușor din starea de prostrație în care se cufundaseră de atâta timp:

-Vreți, dar nu e suficient să vreți, ci va trebui să mă convingeți, și să vă convingeți și pe voi, că dorința voastră este justă. Așa-i?”

Leneșii își mișcă încet buzele, răsucindu-se tăcuți ca niște melci în așternuturile lor veștede, căutând parcă să se eschiveze de la întrebare.

-Dar pentru ca să mă convingeți va trebui să faceți un efort de gândire. Va trebui să formulați, fie și succint, acuzațiile. Apoi să veniți și cu sentința. Ați înțeles?”

Leneșii se ascuseră și mai mult în grămezile de frunze, aruncând priviri pline de teamă în jur. Amorteala din care tocmai se treziseră părea să le fie mai prielnică decât aceste provocări venite din partea unui om ce se ocupase și, iată, se mai ocupa și acum, în ciuda faptului că ei îi doreau moartea, de soarta lor.

„Desigur, își spuse omul cel harnic, ei au înțeles undeva, în străfundul conștiinței lor, că eu sunt principalul vinovat pentru starea de decădere în care au ajuns. Deși, la drept vorbind, vina aceasta ar fi trebuit s-o împărțim în două. Căci și ei, la rândul lor, sunt vinovați. Eu le-am oferit confortul unei vieți lipsite de oricăre griji și ei s-au complăcut în asta. Nimeni n-a cântit și nimeni n-a sărit să mă ajute. Nimeni nu s-a împotrivit. Nimeni n-a zis: omule, îți mulțumim pentru faptul că te ocupi de noi, dar lasă-ne mai bine să ne descurcăm singuri... Nu, așa ceva n-a zis nimeni. Și nici n-o să spună. Așa-i sau nu-i așa?”

Leneșii se cufundară și mai mult în așternuturile lor. Câtiva, totuși, făcură un efort și, ridicându-se în coate, clătinară afirmativ din cap.

-Bine, spuse omul cel harnic. Până acum să zicem că ne-am înțeles. Sper să ne înțelegem și de-acum încolo.

-Prin urmare, continuă el, ținând cont de starea în care sunteți, de faptul că mintea voastră lucrează cu încetinitorul și că va trece mult timp până când veți putea formula o opinie coerentă privind vinovăția mea, eu zic să sărim peste rechizitoriu și să ne oprim la ceea ce e esențial. Adică la sentință. Sunteți de acord?!

Acum aproape toți leneșii se ridicară în coate, mișcând aprobativ din cap.

-Desigur, dacă am dori cu tot dinadinsul să fim riguroși și să ducem treaba bine până la capăt, ar trebui să depuneți la registratura instanței cerere de chemare în judecată. În aparență, totul pare simplu, dar, vă spun din propria-mi experiență, hățiturile legii sunt destul de întortocheate. Aș putea, desigur, să vă vin în ajutor, făcând un autodenunț. N-aș vrea însă să fiu acuzat din nou că încerc să vă substitui, punând sub semnul întrebării însuși liberul arbitru de care dispune orice muritor. Odată ce mi-am acceptat vinovăția și accept și sentința, eu zic că nu are rost să ne mai încurcăm în amănunte. Să trecem, deci, la

ultimul aliniat. Prin urmare, din câte am înțeles, doriți cu toții moartea mea. Sunt pregătit. Ce fel de moarte mi-ați ales? Vreți cumva să mă puneți la zid și să mă împușcați? Poftim: aștept! Curaj, curaj, hai: foc! Cum, nimeni nu are curajul să ridice arma spre pieptul meu? Cum, nu aveți nici arme?! Nici o problemă, îmi pot trage singur un glonț în cap! Sau, poate, v-ați gândit să reînviați vechile tradiții ce-au existat aici cândva, cu secole în urmă, și să mă condamnați la moarte prin ardere pe rug?! Nu am nimic împotriva. Moartea pe rug e înălțătoare. E o moarte hărăzită martirilor. Eu însă, după cum vedeți, nu sunt martir. Sau, poate, după părerea voastră, sunt?! Oricum, renunț la o moarte atât de glorioasă! Poate v-ați gândit să mă trageți pe roată? Eu zic să renunțați la acest supliciu. E prea complicat și pentru voi, și pentru mine! Deși spectacolul, desigur, ar fi fost impresionant. Sau poate v-ați gândit la ghilotină?! Nu am nimic împotriva ghilotinei. Aș fi încântat să mor ca Saint-Just sau ca Robespierre! Credeți că e prea complicat? Nu e chiar atât de complicat! Ghilotina o putem aduce de la muzeu. E posibil să funcționeze. Totuși, ținând cont că mașinăria n-a fost folosită de atâta timp, s-ar putea s-avem surprize. Dacă lama a ruginit, o vom ascuți din nou! Problema e că nu sunt nici Saint-Just, și nici Robespierre! Și nici regele Ludovic al XVI-lea! Prim urmare, vă sfătuiesc să-mi alegeți o moarte mult mai simplă! Vreți, cumva, să fiu decapitat cu securea? Atunci va trebui să găsiți printre voi un gâde. Meseria de gâde nu e însă chiar așa de ușoară. Se oferă cineva? Nu? Atunci doriți, probabil, să fiu propriul meu gâde. Căci, judecător, să zicem că am fost! Mă simt pregătit să fiu și pastor. Voi sta în genunchi în fața mea și îmi voi mărturisi păcatele. Sunt pregătit să fiu și gâde. Dar nu pentru moartea prin secure. Și asta din simplul fapt că îmi e cu neputință să duc sentința până capăt. Dar dacă în loc de bardă îmi veți pune în mâini o sabie, am să fac tot posibilul să duc sentința la bun sfârșit, și nu făcându-mi harachiri, ci îmi voi tăia capul de pe umeri dintr-o singură lovitură aplicată cu măiestrie, pe care am deprins-o de la un prieten ce fusese mulți ani jongler la circ. Sau poate doriți să mă aruncați în mare legat într-un sac, de pe stânci? Mă tem că marea e departe și stâncile la fel! M-ați putea, desigur, arunca din clopotnița cetății. Procedând astfel, ați pângări biserica și l-ați mânia pe Dumnezeu! Atunci ce fel de moarte îmi doriți? Ce alegeți?! Vă las să vă gândiți... În fine, am putea folosi și metode mai moderne: scaunul electric, camera de gazare sau injecția letală. Dacă sunteți amatori de spectacol, îmi puteți alege această moarte, la prima vedere destul de ușoară, dar și elegantă. Îmbrăcat curat, îmi voi lua ultima masă, ridicând un pahar de vin în cinstea voastră, apoi îmi voi face dușul de adio. După care voi pătrunde în camera mortuară. Aici mă voi întinde pe masa de execuție, conectându-mă la aparatura necesară. În momentul în care lichidul îmi va fi injectat în vene, perdelele camerei de execuție

se vor trage în lături, iar voi veți urmări, desigur, dacă veți dori, procesul până când trupul meu cuprins de trepidații se va destinde și va încremeni pe totdeauna. Cum nu vă satisface nici această moarte, atunci, mă rog, alegeți ce doriți! ”

Aruncând o privire de-a lungul bulevardului, omul cel harnic îi văzu pe leneși stând sprijiniți în coate cu fața îndreptată spre el și ascultându-l cu atenție. „Seamănă cu niște morți ce s-ar ridica din cripte în așteptarea vieții de apoi”, își spuse el oprindu-se din perorație și cercetându-i cu atenție. Pe chipurile lor nu descoperi însă nici teamă, nici speranță, ci doar un fel de liniște, amestecată cu indiferență. „Sau mai degrabă, adăugă el, seamănă cu niște imense larve de trântori ce se pregătesc să iasă din găoace.” Și zicând aceasta, omul harnic își văzu propriul său spectru pogorând în chip de Crist în mijlocul leneșilor potopiți încă de somnul morții vii pentru a-i trezi la viață. „Nu, aceasta este o blasfemie, își spuse el, izvorâtă din vanitate și orgoliu. Mai degrabă prin faptele pe care le-am făcut aduc cu Anticristul, decât cu Mesia. La ce bun să dau atâtea explicații, odată ce sunt atât de indolenți pentru a fi mișcați de jertfa mea. Dacă mi-aș face un rechizitoriu, atunci aș invoca ordinea divină pe care am tulburat-o, într-adevăr, cu nesăbuiința mea. Nu m-aș acuza în fața lor, ci aș invoca cerul, cerând iertare Domnului. Dar poate că și ei fac parte din ordinea divină. Prin urmare, am să mă târisc în genunchi în fața lor și am să le cer iertare. Am să duc sentința până la capăt, cu demnitate și chiar cu un oareșicare fast.”

Și omul cel harnic se târî în genunchi în fața fiecărei grămezi de frunze, revenind apoi la locul său.

-Chiar dacă pocăința mea nu e întrutotul sinceră, ci plină de vanitate - li se adresă el îndreptându-și ținuta pe eșafodul pe care-l înălțase în piața mare a orașului, aproape de monument -, vă rog să mă iertați pentru răul pe care l-am săvârșit. Nu mi-am putut stăpâni firea. Rațiunea mă îndeamnă acum să merg pe drumul supliciului și-al pocăinței. Iau totul asupra mea. Nu vreau să planeze asupra voastră nici cea mai mică vină. Chiar dacă m-ați condamnat la moarte, acest fapt nu trebui să vă încarce conștiința. Aveți tot dreptul să faceți asta. Și de fapt dorința aceasta eu v-am transmis-o. În plus, chiar dacă ați rostit sentința, ținând cont că sunteți în imposibilitate practică de a o pune în aplicare, mi-ați transferat mie dreptul de-a o îndeplini sau nu. Dorința voastră e însă lege pentru mine. Așa c-o voi îndeplini. N-am ajuns însă la înțelegere asupra modului în care îmi voi pune capăt zilelor. Ați ascultat perorația mea. Am vorbit cam mult și dezlănat. Dar asta din pricina emoției și de-a vă fi pe plac. V-am propus tot felul de execuții excentrice, fastuoase, de un gust destul de îndoielnic. Am apelat, pentru a vă impresiona, la o retorică golită de sens, împănată însă cu tot felul de figuri de stil. Nu cred că v-am convins. De altfel, mintea voastră e încă prea cețoasă pentru a înțelege discursul meu. Moartea mea trebuie să fie infamă. O moarte care să nu aibă

nimic spectaculos. Am bătut câmpii, repet, din dorința de a vă impresiona, vorbind de ghilotină, de ardere pe rug, de tragere pe roată, de scaunul electric sau despre injecția letală. Mă mir că nu am amintit nimic și despre crucificare. Ar fi fost o blasfemie. Nu merit să ies din scenă altfel decât printr-un gest care să nu vă inoculeze în suflet altceva decât oroare. În fine, am ales, după cum vedeți, o moarte infamă: ștreangul. Eu însumi mi-am construit și eșafodul. Ce-i drept, unii dintre voi s-ar putea să mă acuze că eșafodul meu a fost înălțat pe o estradă. M-am gândit, totuși, să vă ofer la sfârșit și un mic spectacol, pentru ca execuția să nu aibă un aer fad. Un mic suspans, o mică surpriză de final. În fond, fiecare condamnat la moarte are dreptul la o ultimă dorință. A mea e aceasta pe care-o s-o vedeți... Acum, liniște, vă rog. A sosit timpul...”

În momentul în care bărbatul de pe eșafod, impulsiv, probabil, de avântul său retoric, făcu apel la liniște, din străzile ce se revărsau în centru începu să crească un vuiet. Treziți din starea lor de apatie, leneșii începură să-și piardă răbdarea. Din grămezile de frunze se ridicau glasuri disparate, din ce în ce mai iritate.

-Destul cu pălăvrăgeala!”, auzi un amestec nervos de glasuri bărbatul de pe eșafod.

-Destul, ajunge! Ne-am săturat!”

-La spânzurătoare cu el!

-La spânzurătoare!

-Hai, gata, puneți ștreangul!

Acum leneșii se foiau în grămezile de frunze, răsucindu-se pe o parte și pe alta. Fețele lor puhave deveniseră înspăimântătoare. „Iată minunea s-a produs. Ei se revoltă împotriva mea. E timpul!”

Și-atunci, înălțându-și ochii spre cer, înainte de-a împinge scăunelul, privind norii tulburi ce se învolburau deasupra pieții orașului, omul cel harnic spuse, adresându-se Atotputernicului:

„Am vrut să îndrept lucrarea ta, Doamne, și, iată, am ajuns să-mi pun capăt zilelor. Chiar dacă eu m-am lepădat de tine, tu nu mă părăsi și nu te lepăda de mine, Doamne! Îți las în grijă pe acești nenorociți. Nu-i părăsi. Ai grijă de ei. Trezește-i din nou la viață, Doamne! Eu i-am cufundat în beznă, tu ridică-i din nou în lumină!”

Înalt, uscățiv, cu gluga trasă pe cap, bărbatul de pe eșafod semăna cu un călugăr aflat în penitență sau mai degrabă cu un inchizitor pregătit să-și ducă până la capăt misiunea sa supremă. Ochii săi ficși, negri, adânciți în orbite, cercetară pentru ultima oară străzile orașului risipit pe cele șapte coline, oprindu-se asupra grămezilor de frunze din care continuau să se ridice leneșii, sprijinindu-se în coate și privind în direcția eșafodului. Chipurile lor albe, puhave, pluteau ca într-o apă tulbure, unduindu-se deasupra trotuarelor. Glasurile amuțiseră din nou, în așteptarea clipei finale..

Bărbatul își întoarse privirea și spre monumentul eroului necunoscut din piață, în dreapta căruia apăruse din nou limuzina neagră a necunoscutei.

Dan UNGUREANU

Cine transformă democrația în dictatura majorității ?

Mihai Gheorghiu, președintele asociației de ONG-uri *Coaliția pentru familie*, a depus în mai 2016 la Parlamentul României o petiție cu trei milioane de semnături pentru o modificare constituțională care să precizeze că nu e legală decât căsătoria dintre un bărbat și o femeie.

”Calea corectă este cea stabilită de Dumnezeu când a făcut lumea” precizează tranșant Augustin Zegrean, președintele Curții Constituționale. Cu o privire de biban fiert (și un tonus pe potrivă) judecătorul de top se exprimă.

”Calea corectă e cea stabilită de Dumnezeu când a făcut lumea” implică două lucruri, pe care o să le explicăm : mai întâi, că Augustin Zegrean crede că religia ortodoxă trebuie să călăuzească legile României și moravurile valahe. În al doilea rând, că există o doctrină creștină veșnică și imuabilă (și clară).

Ce a stabilit Dumnezeu când a făcut lumea ? În *Vechiul Testament*, poligamia e permisă. Creștinismul interzice poligamia sub presiunea moravurilor din lumea greacă și Imperiul Roman. La început, divorțul este interzis – e și azi interzis la catolici ; mai târziu, Biserica Ortodoxă îl permite, mîrîind, sub presiunea străzii. Biserica ortodoxă permite căsătoria începînd de la vîrsta de 12 ani – dar moravurile de azi nu mai acceptă o asemenea căsătorie. Ortodoxia permite căsătoriile aranjate de părinți – pe care moravurile de azi nu le mai acceptă.

Există o grămadă de lucruri pe care Biserica le acceptă și moravurile le resping ; și multe altele pe care Biserica le respinge însă moravurile le acceptă.

În Rusia, în secolul XIX, cînd un boier considera că n-are suficienți iobagi, cobora la moșie și oficia căsătorii cu forța – cu binecuvîntarea Bisericii ortodoxe ; în Moldova, boierii își căsătoreau cu forța robii țigani, ca să se prăsească. (vezi *Memoriile* lui Kropotkin, vezi amintirile lui George Sion). De-a lungul istoriei, moravurile societății și religia au interzis căsătoria între persoane de caste diferite, de religii diferite, între aristocrați și plebei, între persoane

de rase diferite. (Pentru bapțiștii și mormonii din SUA, Dumnezeu în persoană a interzis căsătoria între persoane de rase diferite – în Biblie).

Istoria căsătoriei e istoria dispariției succesive a interdicțiilor pe care grupul – casta, categoria socială, clanul, familia, comunitatea religioasă – le crea contra căsătoriei a două persoane adulte cu discernămint.

Nu există nici o doctrină ortodoxă imuabilă, constantă de-a lungul vremilor, și care să fi fost acceptată de populație. Există doar cîrpele succesive și reducerea disonanței cognitive prin uitarea a ce nu ne convine. (În Rusia lui Putin, naționalista, bigota Rusie, 40 % din populație a părăsit religia ortodoxă).

Există alt concept fundamental pe care Zegrean, nea Caisă cu jabou, și Mihai Gheorghiu nu vor să-l înțeleagă : separarea statului și a legilor lui de comunitatea religioasă și regulile ei e temelia democrației occidentale. Altfel am trăi într-o teocrație ca Iranul, Arabia Saudită sau statul ISIS. Cum nu poate înțelege garantul prin excelență al separării dintre Biserică și stat conceptul de – să-l explicăm băbește – separare dintre Biserică și stat ? Legile statului n-au scopul mîntuirii sufletului, ci scopul mărunt de a menține o conviețuire calmă între cetățeni.

Mihai Gheorghiu reintră astfel în politică pe o cale populistă. Aparține unei religii muribunde – greco-catolicii, 0.8 % din populație ; aparține unui partid cu vata-n nas, PNȚCD-ul. Prin cele trei milioane de semnături pe care le-a obținut, i se pare că e iarăși viu și activ politic. E ironic că membrul unui partid care a denunțat zi-lumină pericolul rus, se screme să realinieze România cu Rusia : Bielorusia a interzis căsătoria între persoane de același sex în 1994, urmată de Ucraina în 1996. Iar Rusia a interzis propaganda homosexuală în 2013.

PNȚCD-ul încearcă să îndepărteze România de Europa de vest – Belgia, Franța, Olanda, Portugalia, Spania și Marea Britanie – și s-o apropie de aliații săi naturali, Rusia, Bielorusia și Azerbaidjanul. Am spus că Mihai Gheorghiu e populist : ia să fi ieșit în stradă să strîngă semnături pentru interzicerea avortului, pe aceleași principii ortodoxe pe care le profesează. N-ar fi semnat nimeni. La o sută de mii de avorturi pe an, la un milion de avorturi pe deceniu, la 2 500 000 de avorturi de la Revoluție încoace, ideea n-ar fi fost prea populară. Să interzicem video-chatul ? Năh.

D-aia nici n-a insistat Gheorghiu. La vreo 80 000 de homosexuali cîți or fi prin România (e un ordin de mărime) e clar oportunismul. Ce vrea religia ortodoxă ? să contrarieze un milion de soți care-și bat soțiile ? să contrarieze două milioane de femei care au făcut avort ? sau mai bine să intimideze vreo 80 000 de homosexuali ? Calculul e ușor de făcut.

Să inserăm aici și o scurtă definiție a creștinismului ortodox :

ortodoxie este ceea ce decid un milion de soți violenți și două milioane de femei care au făcut avort.

Să vedem ce mai zice Dumnezeu în persoană :

Deuteronom cap. 24 : Dacă se însoară cineva cu o femeie, și nu-i mai convine sau se răzgîndește, să-i scrie o scrisoare de divorț și să o dea afară din casă.

Conform lui Dumnezeu (A) soțul poate divorța de femeie oricînd și din orice moft ; femeia nu. (B) dacă soțul dorește s-o alunge *fără* să-i dea o scrisoare de divorț, ea nu se mai poate recăsători.

Bineînțeles că Dumnezeu spune lucruri trăsnete. După moravurile de azi, credem că și femeia, și bărbatul pot cere divorțul, iar bărbatul nu-și poate împiedica soția să se recăsătorească. E o regulă rituală perimată, intrată în obsolescență, desuetă și caducă.

Deuteronom cap. 25 : dacă un frate căsătorit moare fără copii, văduva lui să se căsătorească cu fratele supraviețuitor. Primul fiu va lua numele fratelui decedat. Dacă fratele refuză, văduva să-l scuipe pe față în public. E ceva ce și legile statului și moravurile interzic deopotrivă. *Yes*, Dumnezeu *poruncește* ca fratele supraviețuitor (însurat sau nu) să se căsătorească cu văduva fratelui mort. *And no, we don't care*.

Dacă Zegreanu crede că poruncile lui Dumnezeu bat Convenția Europeană a Drepturilor Omului, atunci avem un nebun periculos în Curtea Constituțională. Iar dacă a zis și el așa, ca să se bage-n seamă, atunci nu diferă întru nimic de toți chibiții de cafea care spun : "Deci eu, dom'ne, dacă eram judecător la Curtea Constituțională, din prima lună abrogam din pix toate legile care nu corespund, domnule, cu poruncile lui Dumnezeu"...

Confuzia între stat și religie

Din dezbaterile – puține, proaste și analfabete – despre subiect – reiese doar că și politicienii români, și judecătorii, și ziariștii confundă statul laic cu comunitatea credincioșilor. Statul doar constată căsătoria dintre două persoane celibatate adulte și capabile de înțelegere. Statul nu oficiază nici o taină religioasă. De ce i-ar păsa Constituției de sexul celor care se căsătoresc ? Căsătoria e actul de recunoaștere publică a actului de voință a doi adulți cu discernămint – și așa ar trebui să rămînă.

Rata nupțialității e de ~ 6 la mie, rata divorțialității e de 1.6 la mie în medie pentru deceniul 2000-2010 – mai bine zis, un sfert dintre căsătorii se termină prin divorț. Pentru 25 % dintre români "la bine și la rău, pînă cînd moartea ne va despărți" e o vorbă goală și un jurămint de sanchi. Azi, majoritatea populației încă mai recurge la căsătoria religioasă, strict decorativă, dar nimeni nu recurge la divorțul religios (recunoaște, iubită cititoare, că habar n-aveai că există) ci la cel civil. Populația României e mult mai laică decît o recunoaște.

Biserica s-a mobilizat incredibil ca să elimine pericolul căsătoriei între bărbați (în mod ipocrit și asimetric, nu există nici o prejudecată în societate față de iubirea între femei). România e campioana europeană la soții bătute de soți – iar în viziunea Bisericii ortodoxe, căsătoria e instituția sacră monogamă în care un bărbat mascul heterosexuel își bate soția femelă heterosexuelă.

Homosexuali, în societate, sînt probabil 1 %. Dintre aceștia, abia vreo 10 % își doresc să trăiască în cuplu. (datele, după statisticile din țările care permit căsătoriile de același sex). E o lege care ar privi doar 1 % din societate.

Confuzia dintre legi și drepturile omului

În România, țară în care cultura politică aproape nu există, foarte puțini înțeleg ce înseamnă "drepturile omului" – și de aceea, și nivelul articolelor, interviurilor și emisiunilor TV e pueril, undeva între Beavis & Buttthead, Honey Boo-boo și Jackass.

Drepturile omului sînt un set de drepturi considerate inalienabile, pe care parlamentele europene s-au angajat să nu le suprimă nici să le îngreuească prin legi votate de o majoritate contra unei minorități. Drepturile omului sînt drepturile pe care indivizii le păstrează *în pofida faptului* că o majoritate vrea și poate să voteze contra.

Statele Unite au devenit sensibile la drepturile omului și la rasism în perioada în care fostele colonii africane, sprijinite de Uniunea Sovietică, deveneau țări independente și trimiteau ambasadori la ONU – ambasadori care circulau de capul lor prin SUA și intrau în restaurantele pentru albi (avînd statut diplomatic, poliția nu-i putea aresta). Europa a devenit sensibilă la drepturile omului după 1945 – cînd a constatat că diverse parlamente, ca cel german, votaseră castrarea persoanelor indezirabile, internarea oponenților politici, și uciderea celor de rasă ne-ariană. Votaseră cu majoritate. Drepturile omului sînt concepte noi : interdicția căsătoriei dintre albi și negri a fost anulată abia în 1967 în SUA. Articolul 200 din Codul penal românesc, care pedepsea homosexualitatea cu închisoarea, a fost abrogat abia în 2001.

Statele europene au căzut de acord să își suspende dreptul de a legifera în aceste domenii fundamentale – de exemplu, dreptul la viața privată, dreptul la asociere și dreptul la căsătorie. Statele se angajau să nu restrîngă prin legi aceste drepturi fundamentale. Drepturile omului sînt un concept meta-legal,

Fără drepturile omului, democrația nu e mai mult decît

"doi lupi și un miel care votează ce să mînințe la cină".

Confuzia între legi și moravuri

Moravurile societății se schimbă – apar din când în când noi frici iraționale colective și noi vînători de vrăjitoare – și ziaristii cer pedepse mai mari pentru... (completați cu ce v-a panicat săptămîna trecută) și parlamentele votează legi care pedepsesc cu asprime... (completați cu ce v-a panicat anul trecut). Ba pedofilii, ba teroriștii, ba traficanții de carne vie sau refugiații sînt dușmanii de sezon.

Drepturile omului sînt drepturi fundamentale, care nu pot fi îngrădite de panici colective sau de moravurile unui loc oarecare. Ele sînt uniforme în spațiu și stabile în timp.

”România e o țară ortodoxă”.

Ba nu e. România n-a fost niciodată botezată, și nu va fi niciodată îngropată. Există doar ortodocși, unii români, alții nu. Boierii minții și ziaristii puterii ne ambreiază diferit indignările : e scandalos că doi bărbați se sărută sau se țin de mîna. Nu e nici un scandal dacă se închide o fabrică de confecții și trei sute de tineri se duc să se prostitueze în Spania sau să lucreze pe video-chat. E scandalos că pașapoartele au cip. Nu e nici o problemă că, în București, sursa principală de venituri a tinerelor între 18-22 de ani e video-chat-ul.

Ortodocșii români sînt gata de cea mai mare fermitate morală atunci cînd e vorba să condamne o minoritate mică și timorată ; și sînt toleranți cu vecina stripteuză.

Noi vrem democrație, dar nu pentru căței, recită în cor trei milioane de români ortodocși. Legea trebuie să încurajeze binele și să descurajeze răul.

Nu e – fundamental – nici o diferență între dictatura ceaușistă, totalitarismul sovietic, și dictatura conservatoare țărănistă greco-catolică ce se abate, prin trei milioane de semnături, asupra a vreo mie de homosexuali din România care ar dori să se căsătorească. Să-și spună ”soțule” și să se certe pe telecomandă. Tocmai acesta e scopul noii ofensive țărăniste greco-catolice : după ce au pierdut alegerile și au ieșit definitiv din politică, ei încearcă să revină pe alte căi, și a re-impune dictatura majorității.

Puțină bibliografie

Judecătorul Richard Posner a publicat *Sex and Reason* în 1992 la Editura Universității Harvard. Pentru cei care recomandarea e insuficientă, studiile scrise de Posner împreună cu premiul Nobel pentru Economie, Gary Becker, traduse și în română, ar trebui să ajungă. Richard Posner e, probabil, cel mai important autor de drept din SUA din a doua jumătate a secolului XX. A fost numit judecător de curte de apel de Reagan în persoană – dacă se îndoiește cineva de convingerile conservatoare ale susnumitului.

Cartea e, probabil, cel mai important studiu al legăturilor complexe dintre lege, sexualitate și societate. E scrisă de un judecător important, ale cărui sentințe au creat precedent, și ale cărui cărți au intrat în bibliografia fundamentală a *Law and Economics*. Ar merita să-i menționăm părerile despre căsătorie, homosexualitate

și drept : sînt, probabil, mai importante decît părerile lui Zegrean, fost consilier juridic la Baza județeană de aprovizionare tehnico-materială Bistrița.

Opoziția față de căsătoria dintre persoanele de același sex, sau aversiunea față de homosexuali, nu provin din principii religioase profunde, morală sănătoasă ori spirit tradiționalist. Dacă așa ar sta lucrurile, aversiunea față de homosexualitatea feminină ar fi la fel de intensă ca cea față de homosexualitatea masculină. Dar lucrurile nu stau astfel : repulsia e doar față de bărbați. Homosexualitatea feminină pare un capriciu superficial, un moft pasager și inofensiv. Nu există bancuri cu lesbiene, de pildă.

Aversiunea față de homosexuali vine din faptul că masculinitatea nu e văzută, în societate, ca un dat fizic, ci ca un efort permanent de a fi cît mai *macho*. Adjectivul ”băiețoasă” nu e peiorativ. Adjectivul ”efeminat” este. Femeile îmbrăcate masculin n-au nimic neobișnuit ; bărbații îmbrăcați în haine feminine atrag, dimpotrivă, repulsia generală. Expresia ”fii bărbat !” arată că nimic nu e cîștigat definitiv din condiția masculină, și că ea trebuie dovedită zilnic.

Incidental, țara cea mai *macho* e Rusia, unde bărbații își dovedesc zilnic masculinitatea bînd vodcă și bătîndu-se. Rusoaicele au o speranță de viață cu 12 ani mai lungă decît bărbătoșii lor soți ; rușii au aceeași speranță de viață ca bărbații din Papua Noua Guinee. (Medicii ruși au descoperit celulele stem, transplantul renal și de plămîni, precum și keratotomia). Mentalitatea auto-destructivă e mult mai puternică decît toate progresele civilizației. Rușii au o speranță de viață neolitică, datorată în întregime credinței greșite că masculinitatea se manifestă prin brutalitate.

Puțină politică externă

În mai 2016, partidul conservator la putere în Polonia a înaintat un proiect de lege privitor la interzicerea totală a avortului – chiar în caz de viol, chiar în caz de pericol pentru viața mamei, chiar în cazul unui făt cu boli genetice. În mai 2016, statul Carolina de Nord vota o lege prin care transsexualii (unu la zece mii din populație) trebuie să utilizeze WC-urile care corespund sexului lor genetic, și nu sexului psihic.

Sexul, masculin ori feminin, nu e un monolit. E alcătuit din cinci straturi : sex cromozomial, cel gonadic, sexul genital extern și sexul psihic. La 999 % din populație toate cinci sînt toate masculine ori toate feminine. La un procent foarte mic, ele nu corespund. Trans-sexualii sînt doar un caz particular dintr-o multitudine de ambiguități. Situația lor e tragică. Zece state din sudul SUA au susținut inițiativa genială a Carolinei de nord (toate din Bible Belt, sud-estul Statelor Unite, fostele state confederate care au susținut sclavagismul pînă la războiul civil, și unde pastorii creștini au susținut segregarea rasială pînă în 1967). Coaliția pentru familie din România vine și ea cu un proiect de lege din aceeași mentalitate conservatoare, pe același reflux conservator : un atac al unei majorități de farisei contra unei minorități minuscule și obidite.

Rita CHIRIAN

Deasupra limbajului. Aurel Pantea

Colecția coordonată și îngrijită de Călin Vlasie la Paralela 45 are toate șansele să devină una de referință; nu numai că readuce în discuție câteva dintre cele mai importante (și incasabile) nume ale poeziei 80-iste și 90-iste, dar – cu siguranță – e o plăcere (profesională) să citești, adunate între două coperte, volumele, să urmărești creșterile și descreșterile unui poet, care sunt asemenea răsuflărilor unui animal uriaș: pacificatoare și anxiofere în același timp. Orice colecție de acest fel e un bun profesor sau măcar un mediator cititor-poezie. Căci, iată, nu multe sunt drumurile care duc la Aurel Pantea, de pildă, pe care nu-l găsim, brav optzecist, nici în „Istoria critică” manolesciană, nici în antologia de la Nemira pusă la cale de Cosmin Ciotloș; și să nu mai amintim faptul că nici Premiul „Eminescu”, unul cu valoare de resuscitare a imaginii și influenței unui poet, cel râvnit și controversat deopotrivă, ajunge cam cu chiu, cu vai pe drumuri transilvane, preferând – s-ar zice – poziții centrale, de „putere”. Și unde mai pui și că unii dintre cei care au fost publicați estimp (în primăvara acestui an) în colecția amintită au cam preferat editurile obscure, discreția ori boema, exilul, excentricitatea sau condescendența față de mediile (sulfuroase) literare, așa că nu prea se găsesc printre cei pe care-i vei descoperi pe orice listă de „menționabili”: Adrian Alui Gheorghe, Emil Hurezeanu sau Liviu Ioan Stoiciu. Pe de altă parte, Ioan Es. Pop – și el prezent în tânăra colecție – are un statut distinct, numărându-se printre figurile de primă poziție ale nouăzecismului. Alm, așadar, mare încredere în această colecție, îi aștept surprizele, îi aștept colaboratorii & îngrijitorii, aștept cărți frumoase și care să circule bine; aștept să mi se confirme faptul că, dincolo de cercurile inițiaților, poezia acestor scriitori de plan doi sau trei își poate consolida o nouă poziție în ierarhiile de mucava ale ultimelor decenii. Poate-i vom găsi acolo pe Iustin Panța, pe Judith Mészáros, pe Marta Petreu, pe Ion Pop, pe Horațiu Ioan Lascu, pe Ioan Flora sau pe Florin Mugur și câți alții, ale căror volume sunt fie intruvabile, fie intrate într-o nefericită și ignobilă muzeificare.

AUREL
PANTEA

OPERA POETICĂ

ediția paralela 45

Ediția Aurel Pantea, recent apărută (mai 2016), beneficiază de îngrijirea și prefațarea lui Al. Cistelean; este o antologie consistentă, care reia texte(le) publicate în opt volume (dintre cele 12 titluri de poezie și proză) dintre 1980 și 2015: „Casa cu retori” (1980), „Persoana de după-amiază” (1983), „La persoana a treia” (1992), „Negru pe negru” (1993), „O victorie covârșitoare” (1999), „Negru pe negru (alt poem)” (2005), „Nimicitorul” (2012), „O înserare nepământească” (2015). Fără îndoială că selectarea unor texte aparținând atâtor vârste (biologice și poetice) poate crea câteodată impresia de redundanță sau, alteori, ca într-un basorelief, să atragă atenția mai curând înspre depresiuni decât înspre climaxuri; se prea poate ca „O înserare nepământească” sau „Nimicitorul” sau „O victorie covârșitoare” să pară numai puneri între paranteze ale volumelor de forță, „Persoana de după-amiază”, „La persoana a treia” sau ambele „Negru pe negru”, culegeri pe care mărturisesc că le-am citit acum, cu sufletul la gură, pentru prima dată și care m-au făcut să admit, cu jumătate de gură, că, bieți epigoni, neoexpresioniștii ultimelor două decenii îmbracă, așa cum se întâmplă în basme, straiile de tinerețe ale taților lor, iau armele din rastele, dară se înveșmântează cam pe dos, pun un firet suprarealist și uită că tăișul se prea poate să fi purtat ceva mai glorioase bătălii.

Al. Cistelean își intitulează prefața „Un fundamentalist al autenticității”. Ei bine, dacă sunt de acord cu „fundamentalismul” (înțeles ca obstinație) atribuit lui Pantea, nu prea știu ce să spun în ceea ce privește „autenticitatea” lui. Căci autenticitatea, în formula ei de aggiornamento, este mai curând sinonimizată cu însemnarea diaristică, în care emițătorul poetic leapădă toate hainele culturale și se trezește nud și meschin în mijlocul textului. Autentic se prea poate să le fi părut Pantea celor obișnuiți cu tehnicile „Echinox”-ul pedant, înmuia de toate rarefările moderniste și călătorit printre majuscule, în hang cu maximalisme și expresionisme; pentru că, ici și colo, Pantea mai deznoadă cravata, mai lasă la vedere ciotul vreunei colocvialități ori solfegiază barbar o formulă „înaltă”, dar, esențial, Pantea rămâne cununosător cu reflexivitatea – chiar și atunci când flirtează cu interjecționalul –, psalmodiază și-si exersează mușchiul religios chiar în sânul hoardei. În tonalități mai înalte

decât cele ale manierismelor echinoxiste (Cistelecan îl vede pe Pantea ca „un sălbatic venit direct din pădure la un cenacul de rafinați”, „cu buzunarele încă pline de țărână și de frunze”), cu smuciturile dionisiace ale primului expresionism, vitalismul său, chthonicitatea sa trebuie să fi părut, într-adevăr, „autentice” printre anumiți poeți de corset și etichetă de la „Echinor”. Pantea însuși se lasă sedus, așezându-se cuminte în dosul pancartei autentice, invocând „realitatea fără apeluri”, clamând „curgerea ofidiană a simțurilor, în zvârcoliri, apariții aburite/ ca simțurile de multă vreme neexersate” (p. 249), dar singurul „real” care-l ține pe stradela autenticității este – și aici cercul se închide – cel al limbajului: „am vrut să vorbesc și-am văzut/ că sunt un cimitir semantic” (p. 207).

Coborârea în limbaj, traducerea experienței esențiale în cuvintele vulgului este singura „autenticitate” pe care și-o îngăduie Pantea: printre „cefe proaspăt desprinse din/ strânsorile/ măștilor”, „în inima anecdotei/ și textului ca o limbă/ atârnată” (p. 40). E, în întreaga lui poezie, un refuz al „biografiei ejaculate”, o punere în răspăr față de „anatomia anapoda” (p. 155), în care „genetica e tot o politică” (p. 161), iar „a fi e forma absolută a ignoranței” (p. 150). Începerea cu grotescul, asumarea condiției de strictă fiziologie, numirile de numitori comuni sunt, de fapt, acuze, difamări, dare a cărților pe față atunci când zarurile au fost, deja, aruncate. Astfel, parapetul de care se izbește vehiculul poetic este cu atât mai serios cu cât „realul cu marile lui labe/ nu lasă nicio urmă/ retrăgându-se” (p. 199). Exilat dincolo de realitate, neputincios a vorbi și a se livra într-o limbă prostituată, subiectului poetizant nu-i mai rămâne decât să se ia la trântă cu stihialul, să potențeze lucifericul și să-și caute ieșirea din labirint, din „lumea stricată”, în care „se vede totul/ chiar și strigătul luminii în gura lui nu” (p. 164). Și nimic din gesticulația aceasta belicoasă nu este „autentic”, așa cum ne apare din semantica trivializată a optzecismului. Chiar dacă urlă (neo)expresionist, interjecția, stridența, ciobul, mucegaiurile sunt trase în apele de emailuri ale calofiliei, alexandrinismului, rafinamentului. E ca și cum, foarte *trickie*, Pantea și-ar fi compus o mină grosieră pentru a-și ascunde din vulnerabilitate și (indecența marilor) spasme.

Tot Al. Cistelecan îl așază pe Aurel Pantea pe aceeași linie de front cu vizionarul Ion Mureșan. Geminția este de suprafață, de vreme ce și Mureșan, și Pantea *sunt* poeți de viziune. Ce „văd” însă cei doi se află de o parte și de cealaltă a spectrului. Dacă Mureșan traversează infernul și înțelege auroral-soteriologic rictusul damnatului, Pantea, din groază și credință, își susține, poetic, vedeniile, nu învește hapul în spoieli, nu machiază hidoșenia lumii, e în publicul Teatrului de varietăți moscovit, dar și pe scena lui; pentru el noaptea e fără sfârșit, iar întunerul – absolut. Teratologia, thanaticul, degenerescența nu sunt infantilizante, ci substanțe de contrast care susțin diagnosticarea „lumii lui nu”. Și dacă universul poetic al lui Mureșan e numai primul cerc al infernului dantesc, al lui Pantea e un iad ultraortodox. De aceea, nu se cuvine nimic ludic în lumea lui Pantea, locul „năzbâtiei”, al

„poz(n)ei”, al „(auto)ironiei” fiind ocupat, prin disocierea pe care o presupune, de intertextualitate, de livresc, de diversele mantii cultural-aluzive sub care Pantea ascunde un întreg bestiar. Angoasele lui Pantea nu sunt exorcizate prin contracția râsului ori a luării în răspăr, pentru că poetul are o anumită voluptate (masochistă, convulsivă) de a privi răul în ochi; dar asta face ca textele sale să fie mărturii ale tuturor subteranelor, un strigăt de aceeași forță cu multele pagini pe care nu stă scris decât „AJUTOR!” din „Solenoid”-ul lui Cărtărescu ori cu fraza aceea tulburătoare din Saramago: „Nimeni n-a păcătuit atâta în viață ca să merite să moară de două ori.”

Paradoxal, „telegramele din neant” – după cum le numește prefațatorul – nu creează niciodată impresia unei „confesiuni”, ci a unei transcrieri. Forajul în imund, în tenebros, în inenarabil pare făcut de un lucrător acribios și cinic, iubitor de disfecisme și exfolieri, dar care nu spune de prea multe ori „eu” (de aceea, predilecția pentru conceptualizare, pentru „discursul cartezian”, după cum îl numea N. Oprea). El este un contemplator împietrit, deloc ferit de arsura vedeniilor dinaintea lui, cel forțat, ca Alex din „Portocala mecanică”, să înghită scenele tari ale unui cotidian mănios, dar nu pentru propria îmblânzire, ci pentru hipertrofia lucidității.

Obsesiile sale sunt extinse la scară apocaliptică, iar intenționalitatea pronumelui plural este vădită. Mărturia lui Pantea nu este egocentrată, el nu are orgoliul individualului, iar lucrarea sa devine operă de antemergător cerebral. Înaintea unei astfel de misiuni (dezgolire, deși resemantizare a locurilor comune), Pantea capătă și abilități bestiale, fiind întreg – instinct și mușchi tensionat, văz panoramic și dermă toxică. Rămânând în zona mitologiei creștine, poate fi asimilat unui Botezător care anunță venirea celui care trebuie să vină, însă acela nu va aduce salvarea, ci damnarea fără scăpare; restul e ficțiune, dulcегărie, alcov, joc de marionete ale căror surcele vor sfârși în foc, fotografie stilizată a unei „fiziologii în degradare” (Romulus Bucur).

În acest dedal, sintaxa și sensul sunt noi cămăși de forță în care strigătul se silește să încapă; filmul existențial va fi condus inexorabil, printre epifanii accidentale, iluzorii scăderi ale tensiunii, până înaintea interdictului absolut. La capătul tuturor trădărilor (ale trupului, ale artei), după ce „au umblat prin viețile noastre/ armate de șobolani” (p. 281), după ce toate interdicțiile au fost (s-a încercat a fi fost) forțate („Nu mai citi, și citesc în neștire/ nu mai umbla, și umblu bezmetic, nu mai vorbi/ și nu mai tac din gură, nu mai privi, și mă umplu de priveliști/ nu mai simți, și în trup se scufundă corpuri grele”, p. 252-253), rămâne o singură evidență: „murim, așadar, și devenim asintactici” (p. 238), pradă informului. Orice rezistență, orice victorie aparentă sunt „boicoturi”, o punere supraomenească în calea ineluctabilului, iar scrisul însuși, în pofida bețiilor egolatre, este „osândă”: „Și îl găsești astfel pe unul/ vorbind despre salvare, într-o piață, după mulți ani, în el toate sunt elocvente/ numai partea aceea nepreocupată de sens se joacă/ și râde ca o copilă.” (p. 241). De altfel, poezia, cu

toate zorzoanele ei maximaliste și pletora ei de semnificare, e un zbor în orb: „în poezie nu moare nimeni, în poezie, tot timpul,/ vine câte cineva și-apoi e înghițit” (p. 215). Din sânul forfotei subiectivității („subiectivitate atroce”, p. 85, „Îmi văd mai departe de subiectivitate”, p. 215), arta îi apare lui Pantea ca o „stare absolut scandalosă” (p. 210), arpentaj funcționăresc, morgă de inconștient pe „traseele indifferente ale degenerescenței” (p. 186), care ignoră „cele mai pure negații”: „e doar o întrebare ce taie/ un țesut viu. Acesta nu crede/ că e într-adevăr tăiat și, cu lumina din el/ sfâșiată, puțin însângărat, se contractă și se pune pe pază” (p. 185). Moartea, ca dintr-o superstiție de patriarh, nu este numită decât cu maxime prevederi, așa cum dai zeilor atroce câte o picătură de sânge să le abată atenția; ea este instanța obiectivă, infailibilă, absolut democratică, ea poartă „placenta cu puii lui nu”: „un milion de mângâieri/ transmițându-se simultan/ produc o față,/ cineva știe și va ataca” (p. 186) sau, simplu, „Cineva știe și va ataca” (p. 275). Cunoaștere și execuție, într-un dans fără vreun pas greșit, pentru că „ imaginea mielului ce se va naște/ se oglindește pe lame de cuțit” (p. 277).

La Pantea, „carcasa caldă” este forma paradisiacă din care, a doua oară, vom fi alungați. Pentru o entitate acut senzitivă, foarte atașată de concret, pulsatiil, cum este Pantea, asediul asupra trupului capătă aspectele grotești ale lapidării. Din conștiința acestei confruntări inegale, se nasc viziunile celui mai religios poet contemporan; animismul sau măcar un atribut franciscan al percepției traversează, de altfel, toate volumele și poate Marta Petreu să se apropie de acuratețea acestor percepții epifanice: „Moartea pentru Tine, Doamne Isuse Hristoase,/ e o chestiune clasată, face parte din inventarul problemelor/ rezolvate. Înainte de a cunoaște febrele ei, sudoarea de sânge/ pe care Tu ai cunoscut-o, eu Te iubesc, Doamne,/ și cu partea din mine ce va muri, cu stratul gros de umanitate,/ cu omul din mine care se va sfârși. Sunt sediul/ Tău precar,/ Mântuitorule, păcatul a construit în mine multe/ fortărețe, în fiecare dintre acestea eu sunt soldat împotriva Ta,/ în fiecare, voi muri luptându-mă cu Tine, nu întreb,/ dar îmi pun problema nimicirii, ce se va întâmpla, Doamne, cu partea din mine, care Te iubește și va cunoaște nimicirea,/ și totul mi-e foarte aproape/ Doamne, sunt aproape bătrân/ și n-am învățat să mor,/ arta asta nu e niciodată desăvârșită” (p. 262). Trăirea unor emoții „mai vechi decât noi” (p. 59), experiența „lucrurilor care renunță și se întorc” (p. 70), viziunea de a trăi „într-o casă/ cu pete ușoare de sânge, resorbite/ în tencuială” (p. 71), toate accelerează „dansul centrifug de umbre” (p. 43), chemarea morții fără nume, aneantizarea.

Dintre poezii optzeciști, Aurel Pantea este unul dintre marii nedreptățiți. Când fotografia de grup e stricată – ca la petrecerile cu prea mult haz – de cei care sar din pluton și se așază în față arătând semnul victoriei ori scoțând limba, unii riscă să ajungă „scriitori de dicționar”. Dacă asta se va întâmpla cu Aurel Pantea e încă un semn al nedreptății contabilicești din istoriile literare, cele care desăvârșesc, pentru unii, arta „de a nu conta nici cât un muzeu nevizitat”.

Alex GOLDIȘ

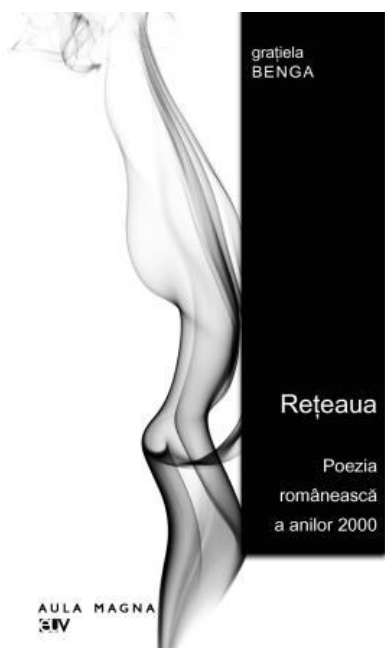

Harta poeziei douămiiste

Cu critica provenită din rândurile ultimei generații de scriitori s-a petrecut un lucru bizar. Deși au susținut, în prima jumătate a anilor 2000, prin cronici literare, producția poezilor și a prozatorilor douămiști, când a fost să se așeze la masa de scris, majoritatea criticilor s-au întors la subiecte „grele” de istorie și teorie literară. Nici Andrei Terian, nici Paul Cernat, nici Mihai Iovănel sau Bianca Burța-Cernat (și lista poate continua...), cu toată expertiza lor asupra literaturii actuale, n-au ales să se illustreze printr-un volum de sinteză dedicat literaturii tinere. Deși ar fi fost mare nevoie de o privire ceva mai sistematică asupra fenomenului.

Astfel încât iată că primul volum de sinteză dedicat literaturii douămiiste vine din partea unui așa-zis *outsider*, care n-a pus, propriu-zis, umărul la consacrarea generației. Cu un curaj considerabil, Grațierea Benga, cercetătoare la Institutul „Titu Maiorescu” din Timișoara, iese din spațiul oarecum confortabil al studiilor de istorie literară (ea s-a făcut cunoscută în mediile de specialitate prin volume dedicate lui Mircea Eliade și Mircea Dinescu) și pătrunde pe terenul dezbaterilor actuale. Dacă n-ar fi avut o distribuție cu totul deficitară – cam ca toate editurile Universităților de la noi –, *Rețeaua. Poezia românească a anilor 2000** ar fi constituit, cu siguranță, un mic eveniment literar.

Cel mai mare atu al cărții Grației Benga provine din exhaustivitatea ei. Cele aproape 500 de pagini acoperă întregul teritoriu al poeziei douămiiste (ba chiar „post-douămiiste”), reconstituind credibil harta generației. Fără exagerare, niciun autor reprezentativ nu e lăsat la o parte și o simplă enumerare dă seama de extensiunea extraordinară a teritoriului studiat: Svetlana Cârsteian, Ioana Nicolaie, Zvera Ion, Marius Ianuș, Dumitru Crudu, Dan Sociu, Bogdan Perdivară, Elena Vlădăreanu, Ruxandra Novac, Domnica Drumea, Adrian Urmanov, Răzvan Țupa, Claudiu Komartin, Teodor Dună, Radu Vancu, Ana Dragu, Dan Coman, Ștefan Manasia, Andra Rotaru, Cosmin Perța, Florin Partene, V. Leac,

Adela Greceanu, Constantin Virgil Bănescu, Miruna Vlada, T.S. Khasis, Diana Geacă, Marin Mălaicu-Hondrari, Gabriel Daliș, Gabi Eftimie, Ofelia Prodan, Rita Chirian, Vlad Moldovan, Moni Stănilă, Medeea Iancu, Stoian G. Bogdan, Ștefan Baghiu, val chimic, M. Duțescu, Andrei Dosa, Dmitri Miticov, Teodora Coman, Ana Pușcașu, Krista Szocs, Marius Chivu, Bogdan-Alexandru Stănescu, Matei Hutopila, Anatol Grosu, Ion Buzu, Ștefan Ivas, Victor Țvetov, Bogdan Coșa, Alex Văsieș. Așa încât se poate spune, fără teama de a greși, că cine nu e menționat în volumul Grațiellei Benga nu există în poezia actuală.

Strigarea completă a catalogului douămiist e dublată de o bună cartografiere a manifestelor și a spațiilor de consacrare, de la cele concrete la cele virtuale. Cartea oferă o imagine completă a „instituțiilor” douămiistului, în care sunt descrise atât cenaclurile sau cluburile de lectură care au condus la coagularea ei („Euridice”, „Litere 2000”, „Fracturi”), cât și fenomenele ulterioare, de duranță și continuitate („Zona Nouă”, „Institutul Max Blecher”, „Nepotul lui Thoreau”,) sau de polemici inter-generaționiste (platforma „Canonul”). Așa încât, deși autoarea n-a participat în mod direct la consacrarea poeziei douămiiste, nu i se poate imputa nicio clipă insuficiența cunoaștere a domeniului. Nimic din ce a însemnat poezia douămiistă nu-i e străin și e greu de imaginat o sinteză mai documentată și mai corectă a fenomenului în următorii ani.

De altfel, întreaga carte se naște dintr-o înțelegere ecumenică și relativistă a conceptului de poezie douămiistă. Unei poetici bine precizate autoarea îi preferă metafora „rețelei”: „Grafic, poezia anilor 2000 nu poate fi ilustrată printr-o zonă riguros delimitată. Ceea ce o definește este rețeaua, atât în sensul de sistem de ramificații și întretăieri pe care se definesc mai multe tipuri de poetici (diferite, dar și cu unele elemente

comune), cât și în accepțiunea data de evoluția mediului on-line, în care pornesc o multitudine de sub-meniuri dintr-un meniu de bază, cu modificări, reluări și adăugiri, cu un șir lung de link-uri ce conduc spre alte texte și spre alte orizonturi”. De aceea, ea nici nu operează decât sporadic cu conceptul de poezie douămiistă, preferându-l, în schimb, pe acela de „poezia anilor 2000”. Așa se face că, alături de programul fracturist al lui Ianuș și Dumitru Crudu sau de cel „utilitarist” al lui Urmanov, autoarea plasează manifestele mai puțin radicale ale lui Claudiu Komartin sau Cosmin Perța. Și cred că are dreptate s-o facă. S-a văzut, pe măsura apariției volumelor semnate de tineri, că într-adevăr formula generației nu poate fi redusă la patosul protestatar ai primilor ani din cărțile lui Marius Ianuș, Elena Vlădăreanu sau Ruxandra Novac.

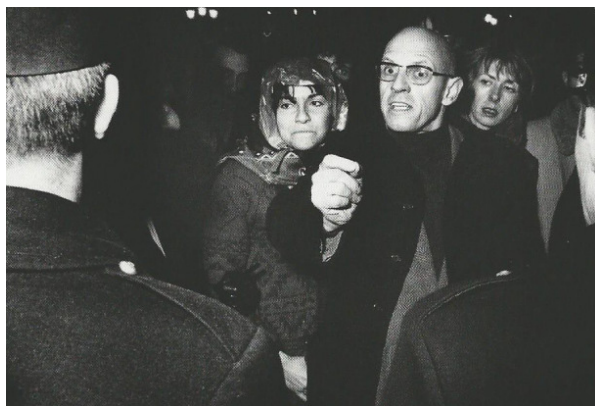
Din păcate, însă, această privire ecumenică și extensivă asumată până la capăt dăunează clarificărilor tipologice. Dacă poezia douămiistă e în același timp deschidere spre real și spre ficțional, spre biografism și spre neoexpresionism, spre „profund” și spre „mască”, așa cum argumentează autoarea, atunci nu e foarte clar prin ce se individualizează ea față de paradigmele poetice mai vechi. Din prea multă reverență față de formulele individuale propuse de poeți și față de complexitatea (reală, nici vorbă!) a fenomenului, autoarea nu reușește să definească ce înseamnă, de fapt, „paradigma estetică conturată la începutul anilor 2000” și de ce ea „a avut un impact major asupra poeziei contemporane”. Când nu e o simplă inventariere a opiniilor lui Marin Mincu, Paul Cernat, Daniel Cristea-Enache sau Raluca Dună, capitolul „Trăsături generale, semne particulare”, posibil miez conceptual al volumului, se rezumă la generalități precum „Poetul douămiist se bucură de o deplină libertate de creație. Nici când, până în pragul dintre milenii, nu s-a manifestat o atât de puternică feroare a libertății. A refuzului refuzărilor. A înlăturării totale a barierelor (mentale, sociale, literare etc.)”. Și ar fi fost de clarificat, într-adevăr, destule problematice ale poeziei actuale: în ce constă „noul realism” și biografism față de cel propus de Generația ’80 (de care se desparte radical), în ce ar consta încărcătura socială a noii poezii (cea mai politică promoție de poeți de la pașoptiști încoace), cum se deschide discursul poetic față de celelalte tipuri de discurs (având în vedere că avem de a face cu prima generație mai influențată de limbajele societății de consum mai decât de tradiția literară), care sunt continuitățile dintre așa-zisul neoexpresionism și minimalism și cum ar putea fi subminate conceptual aceste etichetări nespecifice.

Poate că lipsa de sistematizare a trăsăturilor poeziei tinere ar putea fi trecută cu vederea dacă ea nu s-ar reflecta și în capitolele analitice. Beneficiind uneori de observații pertinente și chiar de o bună priză la texte, autorii discutați de Grațiela Benga în capitole izolate sunt plasați sub etichete aproape întâmplătoare – sau care nu spun nimic esențial despre scriitura lor particulară. Pentru a mă rezuma doar la câteva exemple, e greu de înțeles de ce poezia Mirunei Vlada, a lui T. S.

Khasis sau a Diane Geacăr poate fi reunite sub eticheta „poeziei traumei” când s-ar mai putea adăuga cel puțin 20 de poeți sub aceeași umbrelă generalisimă; după cum nu se știe de ce Dan Coman, Ștefan Manasia sau Cosmin Perța ar fi „neoexpresioniști”, în timp ce Claudiu Komartin, Teodor Dună și Radu Vancu ar fi „autenticiști existențialiști” – și cam care ar fi diferența dintre cele două categorii; ce înseamnă „poezia fără bariere” sub care stă unic Vlad Moldovan ș.a.m.d. Aproape absente sunt, din păcate, judecățile de valoare care să însoțească analizele particulare, așa încât poate reieși oricând că poezia Medeei Iancu sau a lui Gabriel Daliș e la fel de valoroasă ca poezia lui Ștefan Manasia, ori că potențialul inovator al lui Dan Sociu e egal cu cel al Ofeliei Prodan, despre care aflăm că ar putea inaugura o „nouă estetică”.

A nu se minimaliza, cu toate acestea, demersul Grației Benga care, rămâne, repet, unul cartografic: de a delimita un teritoriu autonom al poeziei actuale, demn de luat în seamă tot mai mult și de istoricii literari, nu doar de comentatorii actualității. Se pot spune multe lucruri despre literatura din ultimele două decenii, nu însă și că lipsește o eferescență poetică reală. Eliminând chiar peste jumătate din numele menționate mai sus, tot rămân 10-15 poeți de cursă lungă, comparabili oricând valoric cu autori din generațiile anterioare, gata să furnizeze surprize de acum înainte. Această primă probă, convingătoare, a continentului poeziei noi i se datorează, fără îndoială, Grației Benga. Pentru cine vrea să-i stabilească, mai departe, granițele interne, subzonele de influență, fizionomia specifică, locurile privilegiate, *Rețeaua. Poezia românească a anilor 2000* reprezintă, de acum înainte, un instrument de lucru incontestabil.

* Grația Benga, *Rețeaua. Poezia românească a anilor 2000*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2016.

Emanuel MODOC

Romanian splendor

Topirea expiratei clasificări generaționiste (pur și simplu nefuncțională în cazul poezilor debutate după 2010) duce, inevitabil, la o demers mult mai laborios al criticii de receptare: nemaiputând opera cu reflexul contextualizării cu care s-a obișnuit cronicarul în discutarea volumelor douămiiste, acesta trebuie să își concentreze discursul asupra specificității fiecărui volum. Sau să ia calea mai scurtă și să umple prima pagină a cronicii cu o taxonomie a afinităților poetice, a influențelor ș.a.m.d. Această presiune (sau anxietate?) a contextualizării, în urma căreia se ajunge, inevitabil, la repetarea aceleiași formule, îmbrăcate, mereu, în alte straie lexicale, duce la plasarea aparițiilor editoriale în subsolul discursului critic. Valorizările facile prin intermediul contextualizărilor nu fac, de cele mai multe ori, nicio dreptate volumelor în cauză, motiv pentru care trecerea de la discutarea conceptelor la discutarea cărților mi se pare o mutație necesară a discursului critic. Sigur, nu spun nimic nou. Pot numi o seamă de cronicari activi în deceniul trecut care au operat după aceeași metodologie. Dorința de a cuprinde și a serializa o producție poetică în funcție de ușurința cu care un poet poate fi asimilat generaționist dăunează proiectelor individual(ist)e, iar cele mai bune volume apărute după 2010 aparțin, mi-e din ce în ce mai clar, unor „frantirori”. Nu știu dacă e vorba de „puci literar” (Ștefan Baghiu), aici, sau pur și simplu de o transformare a câmpului de luptă în zonă festivalieră de camping, însă operările generaționiste, cred eu, pot fi îndepărtate în totalitate în discuția despre acești autori. Fapt care marchează o certă schimbare de macaz în parcursul evolutiv al poeziei autohtone.

Pornind de aici, o serie de observații, aproape de domeniul evidenței, se impun. Cu atât mai mult cu cât poezia ultimilor ani se deplasează încet, dar sigur, spre o evidentă zonă indie (în sens etimologic). Dacă optzeciștii și-au găsit validare teoretică (în discuțiile despre postmodernism deschise în *Caiete critice*, 1986, iar mai apoi concretizate în *Competiția continuă* editată de Gheorghe Crăciun), iar douămiștii s-au legitimat, în primul rând, atitudinal, în planul unei societăți care cerea un curent literar

combativ, poezia ultimilor cinci-șase ani, cu toate figurile intermediare, mă refer aici la câțiva autori alternativi gen Vlad Moldovan, val chimic, Andrei Dósa, Gabi Eftimie sau Andrei Doboș, se revendică în plan estetic, printr-un tehnicism al construcției foarte accentuat. Un estetism bizar, care câteodată frizează deopotrivă paseismul și patetismul, aflat, de cele mai multe ori, între transcendentul poeziei maximaliste și contingentul poeziei minimaliste, sau între maximalismul formulei poetice și minimalismul trăirii. Aflați în permanență în căutare de zone distincte, conștienți, în același timp, de pericolul căilor nefrecventabile, poezia de astăzi se confruntă cu marea provocare de a dovedi că lumea de azi merită să fie abordată poetic în toate instanțele ei, deoarece numitorul comun al celor mai valoroși poeți debutați după 2010 este desăvârșirea tehnică și exercițiul poetic foarte bine deprins (reflex, poate, al maturizării precoce), nu suportul ontologic solid.

Între aceste coordonate se situează noul volum al lui Alex Văsieș, *Instalația**, apărut anul acesta la Cartea Românească. Unanim apreciat ca poet gata maturizat încă de la debut, cazul *Loviturii de cap* (volumul din 2012) este extrem de interesant pentru o simptomatologie a debuturilor noului deceniu, deoarece ducea până la ultimele consecințe marota precauției și formula poetică excesiv cerebrală. Însă, odată cu *Instalația*, Alex Văsieș părăsește terenul neutru al notațiilor sterile, optând pentru o formulă aluvionară, intens narativizată, însă plină de poeticitate. Probabil cea mai notabilă mutație survenită în poezia acestui volum o reprezintă trecerea de la lirica de imagini de tip *thumbnail* (predominantă în volumul de debut) la adevărate panorame și compoziții cu lentile *fisheye*. Cu alte cuvinte, de la tehnicismul minimalist explicativ la expresivitate demonstrativă. Dorința de a surprinde exhaustiv lumea prin filtrul unei sensibilități debordante dă măsura întregului volum. Un melanj straniu de post-umanitate și nostalgie paseistă alimentează întreaga poezie din *Instalația*, însă ceea ce îl individualizează cel mai mult în rândul autorilor publicați după 2010 e chiar felul în care tânărul poet transformă post-umanul în ontologie (departe, deci, de utilizarea ca anexă decorativă, la un Ovio Olaru,

sau ca fundal pentru comentariu critic, la Ștefan Baghiu) și melancolia calofilă în stil. În acest sens, poemul ce deschide volumul și îi dă și titlul poartă toate însemnele unei arte poetice programatice, marcând, încă de la început, *ecărțul* noii expansivități stilistice a autorului: „Instalația cu lumini albastre, o văd seara înainte/ să adorm, e mai puternică decât mine./ Îmi va rezista. O închid în beci o sută de ani și ea/ tot va lumina. Eu o văd seara când mă uit în sus./ Eu nu voi mai lumina din persoana mea”. E drept că, uneori, ambientul post-uman e utilizat autonom și devine supra-saturat referențial, slăbindu-și alonja: „Am bucată asta de natură unde pot să fac ce vreau./ eu încerc să o explic în funcție de poziție și viteză./ Nu discuția clasică cu traiectoria unei particule mă omoară./ E o masă undeva care nu se poate înlocui cu nimic./ deci n-ai cum s-o scoți./ Își face treaba la nesfârșit și asta mă omoară pe mine” (în *Pozitronul din camera cu ceață*).

Foarte interesant felul în care prevalența narativității nu lezează, în *Instalația*, fibra poetică. Fie că e vorba de „bucăți” distincte prin care personajul central își „caută salvarea”: „Am ieșit dimineața pe balcon/ foarte speriat – pe singurul petec de iarbă din spatele/ blocului stătea o fetiță care umplea aerul cu râsul ei. Îl/ electriza./ Ea are ceva ce ne place și ne trebuie tuturor”, fie că surprinde *money shot*-uri aproape utilizabile publicitar: „doi băieți/ stau cu spatele ținându-se pe după umeri, cu genunchii/ ușor îndoiți, ca și cum s-ar întoarce beți acasă./ Din spate sunt identici. Au mușchii încordați./ munciți fără întrerupere pentru momentul ăsta”, abilitatea lui Văsieș de a induce empatie prin poezie e aproape contagioasă. În *Pastorala Alemană*, piesă de rezistență a volumului, bovarizarea (tot mai riscantă pentru literatura recentă, căci artificul și prețiozitatea sunt drumul cel mai scurt la clișeu) este controlată printr-un subtil proces de alternare a realităților interioare. Instanța lirică schimbă registrul la tot pasul, de la plasarea în „Bavaria, anii ’70” la „am citit/ mesaje la taică-meo pe telefon, (...)/ Mesaje frumoase, cu prescurtări și emoticoane” și revenind, îndărăt, la procesul de anamneză care culminează în manieră sentențios-nostalgică, amintind de un Sociu care se alintă: „Ce jos era cerul cu luminile lui./ ce excitați și frumoși noi toți, în blinda lui strînsoare”. E surprinzător cum un tânăr poet poate cuceri noi zone ale expresivității într-un timp atât de scurt. În excelentul poem care încheie volumul, *Ritmurile sectantului*, discursul erotic se coagulează pe multiple nivele tematice, de la efuziuni oniroide („E târziu, așa că adorm. În momentul ăsta mă iubesc, iar/ dragostea ta pentru mine te protejează de creaturile nopții./ Dar mă trezesc imediat pentru că visele au retrimis-o în lume./ Ce frumoasă e cum mă privește, jumătate frică, jumătate omagiu/ afectuos – un corp scufundat de propria memorie, împins înapoi/ de aluviuni și turbioane – n-ai luat niște probe de acolo pentru/ modelul meu cu tornade? – uite-l, acum se roagă cu ochii/ de mine să o țin aici, unde am mai rătăcit cu ea prin tuneluri./ Acum observă cerul întunecat fără să spună nimic, pentru ea/ lumea s-a terminat”) la emfaze oraculare: „Doamne, știu că sînt de multe ori supărător, că prea ușor mă las cufundat/ în vidul moale dintre apatie și incoerență, știu că auzi noaptea cum încerc./ dar mă opresc în mijlocul propoziției și uneori

dispar cîte zece minute./ Dar momentul ăsta e clar un dar de la Tine, faptul că ea vrea/ să mă folosească pentru a rămîne aici, în loc să plece cu rasa ei/ ca să se certe cu luna, înseamnă că nu m-ai abandonat încă./ Acum are nevoie de mine, adică are nevoie de noi doi la un loc./ Doamne, cînd se așază din nou în pat, și ochii i se zbat/ sub pleoape, „ca peștii dintr-un iaz înghețat”, cînd eu îmi lipesc/ fruntea de a ei și fac racordul între respirațiile noastre, în clipa aia./ Tu trebuie să strici ceva în codul memoriei, de fapt să faci transferul”.

În afara unei obiecții de tip formal (opțiunea pentru publicarea celor 23 de poeme în bloc, fără nicio delimitare în cicluri, trădează o vagă eterogenitate a volumului) și una de stil (apetența pentru versul lung și accentuat poetizant face ca volumul să epateze uneori prin construcții juvenil-impertinente), *Instalația* e un volum care convinge și prin care Văsieș, după un debut care ne arăta că poetul trebuia să mai descheie vreo doi nasturi la cămașă, confirmă o serie de așteptări justificate la adresa lui. Cu o vădită cizelare discursivă, care nu echivalează, însă, cu o infidelitate față de formula din debut, ci cu o evoluție firească, Alex Văsieș ridică, ostentativ, mînea la fileu în fața aparițiilor editoriale de anul acesta.

* Alex Văsieș, *Instalația*, Cartea Românească, București, 2016, 64 p.

KOCSIS Francisko

Zugravul miniaturist

În anii din urmă, începând cu 2012 mai precis, Ioan Milea mi-a făcut onoarea de a-mi trimite cărțile sale tipărite în fragilul format A6, intitulate *Fulgurații*, prima din anul amintit, apărută la Editura Eikon din Cluj, constituind a doua apariție din șirul acestui ciclu, judecând după cifra romană care o individualizează, urmată de III și IV la Editura Limes (2013 și 2015).*

Primul lucru pe care trebuie să-l remarcăm la Ioan Milea este maniera în care scrie, în spiritul poeziei nipone clasice, dar el nu scrie haiku-uri în forma consacrată, ci mai degrabă terține care trădează o strânsă înrudire cu poezia de la soare-răsare, terține cărora

el le zice cu justificat temei fulgurații, căci ele sunt asemenea unor scăpărări delicate, niște focalizări bruște de lumină asupra unui petec de lume, de viață, de gând, toate văzute într-un fel neobișnuit, în nuanțe frapante, din unghiuri inedite și în ipostaze surprinzătoare. Ioan Milea este un fin observator al lumii în care trăiește, orice schimbare îi atrage luarea-aminte, îi atrage privirea și-i provoacă reacția emoțională, atitudinală și uneori și morală (mult mai rar, e adevărat, lăsând să se ghicească îndărătul scepticismului intrinsec lecția bine învățată a zădărniciiei).

Uneori autorul îți creează impresia că-i o terminație nervoasă a lumii, a naturii, reacționează cu sensibilitate când contrariată, când empatică și admirativă, când iritată sau revoltată, totul în funcție de stimulii care vin din exteriorul dominat și modelat de evenimentele lumii vegetale și animale, devine un „traducător” de imagini de delicatețea aripii de fluture, al duratelor „fulgurante”, al inefabilelor a căror surprindere nu-i este dată orișicui, nu vede ochiul oricui că *Bătrânelul în parc/ se miră că umbra-i/ șchioapătă și ea*. (II; cifrele romane din paranteze trimit la volumul din care se citează) și nu adastă răbdător să contemple că *Pe lângă ziduri/ parcă pipăie aerul/ un flutur*. (II) sau *Un fluture alb/ în octombrie. Fără/ subînțelesuri*. (II), aici finalul trecând prin sugestivitate dincolo de nuda receptare a unei imagini și accesând semnificații morale, abilitate care-i este la îndemână și la care nu ezită să apeleze ori de câte ori are ocazia sau inspirația.

Din fulgurațiile lui Milea se poate redesea un peisaj, se pot fixa coordonatele fizice ale existenței poetului, în Transilvania dintre Turda și Cluj, unde încrețiturile scoarței amintesc de Blaga, „vălurirea” pământului, unduirea lui se produce într-un fel unic, deal-vale după deal-vale, acesta este locul adesea evocat și străbătut, dar și celebrul deal al Feleacului, coborât de multe ori, probabil, oferind acum o imagine dezolantă, a nepăsării umane, dar dacă privim din perspectiva forței naturii, ar trebui să ne bucurăm că ea are puterea, și după dezastrul pe care îl lăsăm în urma noastră, să învingă: *O oaste învinsă/ pe Dealul Feleacului:/ livada de meri* (II), aceeași imagine fiind reluată de alte câteva ori, semn că autorul a fost puternic impresionat de această priveliște: *Pe Dealul Feleacului/ coboară-n cohorte/ merii învinși*. (III); *În livada uitată/ de pe Dealul Feleacului/ iarba cât merii*. (III)

Tușele sale, pastelate de cele mai multe ori, dar și apăsate câteodată, redau cu acuratețea unui zugrav de detalii secvențele care-i rețin atenția, surprinzând particularul prin expresii memorabile. Multe instantanee de acest gen sunt din mediul citadin, de parcă un obiectiv fotografic mereu pe fază ar fixa momentul inefabil, irepetabil: *Pe stradă. Ce intim/ e luciul bătrânelor/ pietre de pavaj*. (II); *Trecea o pisică/ din grădina de ieri/ în parcare de azi*. (III); *Ger. Pe capacul/ unei guri de canal/ un câine*. (III); *Pe geam cățărata/ soarbe lumina/ din ger o mușcată*. (IV); *Știi tu ce înseamnă/ să fii floare pe un rond/ în sens giratoriu?* (II) și *Pe stradă. Izbit/ de măciucile pomilor/ descoronați*. (III), o imagine violentă,

puternică, pregnantă, cu care ne întâlnim peste tot, în toate orașele în care toaletarea pomilor înseamnă mai curând o mutilare, tipătul lor neauzit, plânsul, șiroaiele de sevă prelinsă pe scoarță seamănă cu sângerarea unui deget amputat, dar pe lângă care oamenii trec impasibili, trebuie să ai reactivitatea poetului ca să vezi și să resimți atât de violent un decupaj citadin. Altele, la fel de frapante, dar mai calme, sunt din natură: *Albastru răspund/ la marginea drumului/ cicori admirate.* (III); *Mormânt singuratic/ în câmp. Două sălcii./ Una uscată.* (III); *Scaieții întorc/ totdeauna priviri/ înveninate.* (III); *Nici în cădere/ nu-s gemene frunzele/ frunzele semene.* (IV); *Plop adiat./ Nu a foșnit./ A susurat.* (IV).

Un număr impresionant de terține sunt inspirate de ploaie, de parcă ar fi un stimul la care reacția nu întârzie să apară, fiecare dintre ele sugerând în subtext și momentul din an când a luat naștere, când anotimpul nu este afirmat inechivoc: *Vreme de toamnă./ Azi ploaia intră/ în amănunte.* (II); *Plouă. Revin/ cu picioarele pe pământ/ până și norii.* (III); *Ploaie mărunță./ Crăițe ca jarul/ pe un mormânt.* (II); *Ploii de vară/ îi place cuvântul/ ciuciulete.* (IV); *Clicăie ploaia/ pe pervaz./ Nu-i deschid.* (II); *Trei picături/ de ploaie pe geam./ Una e lacrima.* (IV), ultima dintre ele de o „tristețe balsamică” (formulă preluată de la Nicoleta Cliveț).

Am sentimentul că Milea gravitează în jurul unor teme generatoare, ușor de decelat în paginile cărților sale prin frecvențele recursuri la ele, astfel că nici gruparea lor n-a presupus un efort special, o semnificație aparte acordând anotimpurilor, care-i facilitează o succesiune de imagini și metafore: *Din lanul de grâu/ nu pot să culeg/ decât unduirea.* (II); *Septembrie. Iată,/ toamna-și așterne/ oxizii în frunze.* (II); *Zile de iarnă./ Admir rămurișul/ luminii-ntră crengi.* (II); *Soare de mai./ Iarba-n secret/ paște lumină.* (II); *Iulie. S-ar/ răcori și copacii/ la umbra lor.* (II); *Atâta de frig/ că pe geamunghețat/ apar palmieri.* (III).

O altă categorie de terține le-am adunat sub genericul „meditații și revelații”: *Semnul mirării/ pune, dar invers,/ punctul pe i.* (II); *Așa se ascut,/ unele lângă altele,/ singurătăți.* (II); *Ce zice râul/ de om? Că se zbate/ și când înoată.* (II); *Cer înstelat./ Licăresc deodată/ anii lumină.* (II); *Ce faceți voi,/ haiku-uri? Înviitorim/ o*

clipă. (III); *Vântul încearcă/ să sculpteze,/ dar macină.* (III); *Nu, nu e liniște./ Aud cum se ceartă/ tăcerile noastre.* (II), altele sub titlul „uimiri și iluminări”: *Se pierd în toamnă/ păsări. Le simt/ ceața pe aripi.* (II); *La fel de cuminte/ ca o piatră în templu/ cine-i?* (II); *Cum să traduci/ în barbară/ miresme?* (III), urmate de altele „intime”, legate de sensibilitatea subiectului, în care își trădează propriile simțiri, poate mai corect ar fi să spun că doar le sugerează, le lasă zărite și bănuite: *Lacrima mamei/ pe obraz se prelinge/ ca un ghimpe.* (II); *Copil, arunca/ peste cap o potcoavă./ Încă mai cade.* (III); *Toată chichița-i/ să știi acorda o/ singurătate.* (III); *M-a nimerit/ un surâs/ drept în gânduri.* (III) *Merg în tăcere/ de la mine la noi/ și nu mai ajung.* (II), aceasta din urmă ascunzând un sâmbure tragic pe care s-ar putea broda o lungă poveste a singurătății, a căutării aceluia plural care oferă și conferă securitate, protecție, afecțiune, împăcare, rost și un dram de speranță, bineînțeles că toată povestea există și este resimțită acut de autor, dar el concentrează totul în această terțină cu densitate de gaură neagră.

Nu lipsesc nici reacțiile acide, atitudinile omului contrariat, cu adieri de revoltă (e posibil să mă înșel aici, intensitatea revoltei să fie mult mai acută, însă constrângerea formală nu-i îngăduie o descătușare, o răbufnire care să-i sugereze amplitudinea) sau aversiune blândă: *Și țărăncuța/ îți zice la piață/ super O.K.* (II); *Atât ai întors/ și celălalt obraz/ că-i șlefuit.* (II); *Au intrat analiștii/ în codrul de simboluri/ cu drujba.* (II); *Nu pot să tacă/ nici măcar în zbor/ ciorile astea?* (II); *Nu mai încape/ de atâta OK/ un bine.* (III); *Ah, și în martie/ primele ies/ tot buruienile!* (IV); *Cum să nu plângă/ meleagul acesta/ rău locuit?* (III), lăsând și aici la urmă o terțină de o tristețe corozivă.

Foarte frumoase și cu deschideri generoase sunt reperele culturale care apar, ca niște invitații la meditație și îndemnuri la cunoaștere: *San Francesco, în fața/ căruia lupii/ s-au spovedit.* (III); *Pantera lui Rilke/ din cușcă ne vede/ între gratii.* (III); *Ce poartă-ncălțările/ lui Vincent Van Gogh?/ Mersul și drumul.* (IV); *Tată și prunc./ Cine pe cine/ duce de mână?* (II) (aceasta din urmă evocându-mi-i pe legendarul Oedip și pe Antigona, care-l conduce în pribegie pe regele cu destin blestemat), dar superbe sunt și șarjele amicale, delicatele complimente făcute prietenilor: *Ioan Moldovan/ milei îi spune/ catifelare.* (II); *Ce vor de la noi/ colinele astea?/ Priviri blandiene.* (III)

Prea le rezumi,/ fulgurând, tu aceste/ narațiuni. (IV, p. 67), spune Milea într-o terțină, reproșându-și „meteahna” de a renunța la întinderi diegetice în favoarea concentrării, dar există și rostiri aforistice care nu pot să admită nici un cuvânt în plus, orice adăugire n-ar face decât să le dilueze și să le reducă impactul: *Zgomotul ăsta/ nu-i decât o tăcere/ răstălmăcită.* (II); *Adevărat:/ adesea deșteptii/ se trezesc mai greu.* (II); *Duminică. Da,/ tot cuvântul își are/ tăcerea lui.* (II); *De zile și zile/ picură-ntruna,/ chinezește.* (III); *Noaptea-nfășoară/ peste noi/ orizontul.* (III); *Deosebirea/ dintre noi: copacul/ nu poate greși.* (III); *Nu vor să știe/ una*

de alta/ vârsta și clipa. (IV); *Hai să lăsăm/ tânțarul în mărime/ naturală. (IV)*

Și am lăsat la urmă două terține care alarmează imaginația: *La fel ca și noi,/ norii-s frumoși când/ nu se adună. (II); Ne-am înșelat:/ credeam că-i de lemn/ limba de plastic. (III)*, dar mă opresc numai la a doua, ca să subliniez o dată în plus terifiantul adevăr pe care îl exprimă: am depășit limbajul de lemn, nu mai putem vorbi de un nou limbaj gol, ca înainte, am ajuns să dobândim limbajul de plastic, scârțâitor, dezarticulat, dezacordat, împănăt cu englezisme și prescurtări dubioase, limbajul epocii de plastic, față de care până și limba de lemn are o patină de vechime autentică. Ea încerca să ascundă, pe când aceasta își dă în petec, se insinuează agresivă și insolentă peste tot, își afișează precaritatea ca pe un blazon, nu cunoaște jenă și limită; și partea cea mai îngrijorătoare: e greu reciclabilă.

Mulțimea terținelor citate vine să vorbească despre reușitele majore și remarcabile ale cărților lui Ioan Milea, dar nu trebuie să ascund nici că ele conțin și multe fulgurații mai modeste, dar trebuie să adaug imediat: mai modeste în comparație cu terținele cu totul remarcabile ale aceluiași, nu cu altele, eclipsate de primele, în altă parte însă ar putea aspira la un statut cu totul diferit.

* Ioan Milea, *Fulgurații II, III, IV*, Editura Eikon, Cluj, 2012, respectiv Editura Limes, 2013, 2015.

Ovio OLARU

2005 revisited

Se spune că discuția despre douămiism în peisajul poetic actual e una cu rezonanță din ce în ce mai scăzută. Douămiismul în formula lui neoexpresionistă, viscerală, mizerabilistă, radicală, scabroasă etc și-a epuizat valoarea de șoc și-a devenit pentru mulți o emblemă a veleitarismului. Contextul social al perioadei de tranziție a dispărut, iar nucleul revoltat se păstrează din inerție. Sunt numeroși cei care consideră că douămiismul poetic nu presupune nimic mai mult decât banalitatea faptului cotidian, derapajul biografic și marketingul propriei

ratări. Un melanj, așadar, ușor de falsificat, ceea ce face ca ducerea mai departe, chiar și în cheie potolită, a proiectului poetic milenarist să fie privită cu suspiciune.

Categoric, milenariștii își aruncă încă umbra superbă peste discursul liric actual, în special pentru că până în anul 2016, jumătate din ei sunt deja canonizați, iar cealaltă jumătate au dispărut sau și-au pierdut relevanța. Există însă o serie de poeți care ies din nou pe teren după o lungă pauză, încercându-și norocul la prelungiri și uneori chiar reușind să salveze jocul.

Unul dintre aceștia este t.s. khasis. Debutat în 2005 la editura Vinea cu *Arta scalpării*, khasis a scos în regim samizdat *petea la prânz* în 2008, ca în 2015 să revină cu *aparenta naturalețe a vieții**, publicată la Casa de Editură Max Blecher. Cartea e structurată în două grupaje, *un cățel mecanic*, *un poster cu luna* și *supravegheat*, cel din urmă ocupând două treimi din corpul volumului și reprezintă un singur poem macro, aluvionar și pluristratificat, analeptic în tehnică și împrăștiat iremediabil în construcție.

Primul grupaj adună poeme scurte din sfera faptului cotidian, însă, dacă la douămiștii «clasici» primează focalizarea 0, prezentul continuu și expresia rapid-violentă, eșecul trece la khasis prin filtrul melancoliei suverane și a regretului târziu. Filmicitatea și atenta scenografiere a experiențelor duc textele în direcția lui Sociu din *Cântece eXcesive*, chiar dacă poemele nu sunt la fel de ample sau livrate cu aceeași naivitate tragică: „ne țineam de mână ca doi îndrăgostiți și chiar credeam că-i așa,/ dormeam unul pe umărul celuilalt în compartimente/ doar ale noastre, în ritmul lent și amplu al personalului de petroșani./ ea avea 17 ani, speranțe mari și stil, eu 18, deja alcoolic./ după ce ne-am luat lumea-n cap// lucrurile s-au schimbat pentru totdeauna. Câteodată mă gândesc la/ ochii ei albaștri

și nu-i pot compara cu nimic, la holul unui hotel cu covor roșu/ în care am împărțit ultimul sandvici cu șuncă, la avortonul pe care/ pretindeam că-l iubim mai mult decât pe noi înșine// -am și eu o viață, te rog nu mă mai suna, e suficient. da, era suficient/ au fost ultimele ei cuvinte, și de-atunci i-am uitat numărul de telefon./ nu știu nimic despre dragoste, nu știu nimic despre moarte, nimic despre extraterestri./ uneori urc și cobor cu liftul și-mi spun: las-o baltă, omule, las-o baltă// și asta-i tot ce se întâmplă cu adevărat“. Poeme de altfel foarte bune, însă influența, deloc imputabilă în sine, devine problematică la o discuție despre repere poetice. Discutând, însă, despre primul grupaj, e de remarcat lipsa omogenității calitative. Acesta este, poate, pericolul volumelor-proiect: independența câtorva poeme e sacrificată de dragul suprastructurii, fiind relevante doar în măsura în care susțin povestea. Câteva hituri evidente domină incontestabil și salvează, implicit, primul grupaj (*ne țineam de mână, depinde numai de tine, serghei, ești doar un pic trist, depresiv, andrei cikatilo a vrut să demonstreze*), reușind să funcționeze independent de poemele înconjurătoare, în timp ce altele, alcătuite sub forma unor dialoguri și lipsite de forță, nu fac decât să umple paginile: - *mi se rupe, i-am zis, mi-am petrecut întreaga noapte [...]*.

Un reflex douămiist e acela de a pune lectorul într-o situație dificilă. Dincolo de atitudinile *épater la bourgeois*, relativizarea punctelor de vedere produce același efect de alienare. Fredy, li po și pong, personalități paralele uneori psihopate, altele duios, alcătuiesc o prelungire ipotetică a realului, transformând magazinul sau intimitatea apartamentului în *crime scenes*. Ca la psihopatii clinici, stările antitetice alternează, duiosia e dezamorsată brusc și violent: „pong se întreabă dacă e capabil// să înșiruie cu o voce inexpressivă jucăriile împrăștiate prin curtea/ în care iarba necosită a căpătat o culoare atât de personală/ încât nuanțele și zgomotele pot fi prinse în palme și expuse în toiul amiezii./ fântâna înconjurată de tufe de mentă, cei câțiva// meri sau pur și simplu să descrie pacea unor vremuri obișnuite./ însă începe să explice mecanismul unui taurus pt-99 și eficiența/ automatului mac-10“. Figurile sunt proiecții ale tendințelor psihopate, mixaj între Ted Bundy – fetișizat de câteva ori – și Hannibal Lecter: o schemă devenită altminteri loc comun, venind totuși nu din supralicitarea ironică și *exploitation* ca la metodistul Drăgoi, ci livrată neașteptat și în foarte puține instanțe explicită. Tocmai refuzul acestei explicitări îi asigură duritatea. Procedul jucăriilor identitare e utilizat conștiincios și tehnic, fără să împingă textele în sfera kitschului violent. Oprit în gesturi banale de miraje post-traumatice, fără să producă, totuși, o mutație în orizontul de așteptare al cititorului.

Adesea se întâmplă ca întinderea unui poem să-l extermină calitativ, în măsura în care el devine aluvionar și greoi. Acesta e și problema celui de-al doilea grupaj, un poem amplu despre perioada *psycho* sub supraveghere medicală – de unde și titlul grupajului –, poem cu mize ambițioase care combină discursul biografic cu un soi de mitologie a instituției spitalicești. Efortul de legitimare a experienței instituționalizării eșuează însă în supralicitare, în măsura în care miza poemului se epuizează încă din primele pagini. Și asta, pentru că mizanscena nebuniei corespunde clișeului sanatoriului în formele lui imediat recognoscibile: un spațiu alienat, inuman, topos al ratării actualizate constant, fără ieșire: „nu știu ce ser în buci“, „ești confuz omule total confuz“, „cum naiba am ajuns aici“, „ieșim din saloane ciufuliți devastați“, „tăieturile de pe antebraț/ sunt doar avertismente semnale de alarmă“. Vocile colegilor de salon – gobe, leonard, amariei –, dublate de amintirile figurii centrale și frânturi incoerente dintr-o ipotetică existență post-spitalizare transformă poemul într-un delir irespirabil. Volumul e visceral și, dacă ignorăm halucinațiile violente sau le ordonăm nomenclaturii medicale, foarte *down-do-earth*. În acest context, inserția textualistă „ctrl+s“, care pune întreaga experiență altminteri foarte concretă în paranteză, situându-se deasupra evenimentelor, pare artificială. Implicat total în patologia proprie, khasis renunță la angajare prin acest gest singular, nedus până la capăt și fără semnificație evidentă în economia volumului.

Atitudinea de *cowboy* singuratic, romanțarea excluderii din societate și clișeu trauma unica, irepetabile, cea care la douămiști se traducea printr-un refuz categoric al solidarității, suferă în poem o mutație de perspectivă. Nebunia e în acest caz o traumă comună, deși nu-i lipsește superbia autocontemplației. Urmărind formula lui Ioan Es. Pop, care se erijează în PR-ul exclușilor din pantelimonului 15, imaginarul carceral este la khasis unul al resemnării, al solidarității în mizerie și labilitate psihică. Bolnavii alcătuiesc „o familie de maniaci“ în care vocea auctorială își asumă rolul de purtător de cuvânt, anunțându-și, printre altele, propriul eșec iremediabil: „e deja întunerit/ îmi dau seama și momentul în care/ îmi dau seama/ corespunde/ cu replica ei de acum câteva ore:/ mă cac pe talentul tău –/ și eu dragă/ și eu.“

În concluzie, un lucru e cert. Volumul lui khasis, deși impecabil scris, e anacronic. Criteriile valorii s-au schimbat din 2005, iar poezia anului 2016 nu poate privi *aparenta naturalețe a vieții* decât ca pe un remake satisfăcător, care însă nu poate produce nicio mutație în actualitatea literară.

* Casa de Editură Max Blecher, București, 2015.

Mihaela VANCEA

Zonă de confort

După succesul pe care l-a avut *Lunetistul* (Polirom, 2013), ne așteptam de la Marin Mălaicu Hondrari să revină dacă nu cu un roman mai bun, măcar cu unul la fel de incitant. *Războiul Mondial al Fumătorilor** aduce pe scena literaturii contemporane un subiect cu potențial pe care Hondrari nu-l exploatează însă suficient, lăsându-l să se piardă într-o proză de atmosferă în care se mișcă incert Constantin, un bărbat care pune egal între viața sa erotică și nicotină.

Punctul forte al romanului este titlul. Acesta atrage și păcălește, totodată. De altfel, conținutul este inconsistent pentru subiectul în discuție. În fapt, *Războiul Mondial al Fumătorilor* lansează o serie de teme fără a le problematiza sau a le conduce într-o direcție anume. Nu e o carte despre fumători, despre „orfani cu părinți”, despre prietenie, despre politica sau despre Loja Mondială a Fumătorilor. E o carte în care nu se concretizează nimic pentru că autorul alege să rămână într-o zonă de confort, preferând o poziție neutră în care nu e nici pro, nici contra fumătorilor. El scoate în față un personaj care cade în patima propriului discurs, evocând episoade amoroase ce relevă istoricul mărcilor tabagice din viața sa. Tonul evocărilor rămâne constant indiferent de momentul amintit, astfel încât, în cele două tandreți ale sale, țigările și femeile, Constantin este lipsit de pasiune. Renunță cu ușurință la tabac în momentul relației cu o nefumătoare, relație în care el încearcă să-și anexeze fără succes un limbaj și un comportament specific nefumătorilor. „N-am visat. De atunci pur și simplu m-am lăsat”, spune el asumându-și ulterior 300 de zile fără tabac, fără a fi măcinat în vreun fel de dorul țigărilor. Asta după ce toate experiențele amoroase de până atunci îl legaseră tot mai puternic de acest viciu.

Astfel, *zborul femeii pe deasupra bărbatului*, după cum se numește și romanul lui Hondrari din 2004, devine motor al narațiunii pe care autorul alege să o livreze. În ciuda acestui lucru, *Războiul Mondial al Fumătorilor* ratează în a concretiza un eu și un tu, deși îl sugerează obsesiv odată cu Doina, cea care i-a oferit primul fum: „De-a lungul vieții aveam să fumez aceeași marcă de țigări pe care o prefera femeia cu care trăiam la momentul respectiv”. Din acest motiv, toate prezențele feminine sunt asociate unor denumiri tabagice precum Vogue, Lady Chester sau Virginia Slim, însă acestea au o existență mai degrabă fantomatică – singura cu adevărat importantă în destinul său ca fumător este Ada Rivas Ponti, fiica celui care se află la conducerea statului Camarille.

Adeptul al salturilor cronologice, Hondrari se ferește să scrie o narațiune lineară. Își plimbă protagonistul prin propriul trecut, de la copilăria în România, în Spania, apoi din nou pe tărâmurile românești, pentru a-i justifica cumva prezența în Camarille, acest dreamland al fumătorilor. Statul este introdus ca un loc incitant, a cărui economie are la bază strict promovarea tutunului căci „în Camarille se practică turismul tabagic. Avem trenuri pentru fumători, avioane pentru fumători, hoteluri, restaurante, baruri, librării și biblioteci pentru fumători. Și cinematografie pentru fumători, desigur”. Iată, un proiect de guvernare bazat pe tutun, o idee îndrăznească pe care Hondrari nu o duce mai departe, nu o dezvoltă, întrucât singura imagine care se deslușește în raport cu acest stat e cea a rulotei lui Constantin, a șezlongului în care stă și a porcilor tolăniți în praf. În afara acestei imagini, spațiul reprezintă o nebuloasă în care personajul rememorează foste relații și, implicit, mărcile tabagice pe care le-a experimentat. Identitatea protagonistului este zdruncinată sistematic cu fiecare încheiere a unei relații deopotrivă amoroase și tabagice. Cuțitaș și Accidentu’, cei doi prieteni din copilăria

reapar însă de fiecare dată ca punct de echilibru în viața lui Constantin. Odată cu revenirea în satul Între-Văi se reapropie de aceștia și tot aici o cunoaște și pe Ada.

Osatura literară este foarte pronunțată, marcată fiind în special de „arhivele de fum”, mici pasaje care cuprind mărturii ale unor actuali sau foști fumători așezate la finalul fiecărui capitol, fără a avea vreo legătură cu povestea lui Constantin. Comprimare, acestea iau forma unui studiu antropologic care amintesc de antologia „Primul meu fum” din colecția „Prima dată” a editurii Art. Aceste mărturisiri nu au nimic spectaculos, ele vin mai mult ca un moment de respiro în fluxul amintirilor lui Constantin.

A nu se înțelege că Hondrari dă dovadă de sterilitate sufletească, ci că nu există compatibilitate între tema petru care optează și stilul său inconfundabil de a crea proză de atmosferă. Și-a asumat un personaj marginal, fără a-l exploata. A optat pentru un viciu foarte puțin evidențiat în literatura autohtonă, dar face o celebrare piezișă a acestuia, ceea ce reduce din autenticitatea lui Constantin, care a devenit peste noapte un soi de reprezentant al fumătorilor din România. „Apreciază faptul că ai făcut ceva relevant pentru toți fumătorii din România. I-ai făcut sau cel puțin i-ai ajutat să-și reafirme calitatea de fumători, după ce de ani de zile legile Uniunii Europene i-au pus la zid, i-au făcut să se simtă infami”, îi spune Ada. Până la urmă, destinul mesianic a lui Constantin este pus în legătură cu traducerea cărții *Solo para fumadores*, traducere care-l popularizează în rândul fumătorilor și care-l aduce în mijlocul Lojei lor.

Cu toate acestea, găselnița lui Hondrari este exagerată. Într-un timp foarte scurt, Constantin o cunoaște pe Ada care vine dramatic prin ploaie în satul Între-Văi pentru a-l invita pe acesta la o petrecere de fumători în cinstea lui. Ea este și motivul pentru care se mută în Camarille, unde tot ceea ce face protagonistul, dincolo de a vinde țigări și de a cădea pradă unui daydreaming constant, este să o aștepte pe această femeie enigmatică: „Stau întins pe șezlong și mi-e dor de Ada, mă gândesc la genele ei lungi din care bătea repede, ca o pasăre din aripi când aterizează”. Ada Rivas Ponti este introdusă ca o superfemeie, fumătoarea care are cunoștințe absolute în domeniu, care vine și pleacă când vrea, fără a da prea multe explicații, toate acțiunile ei fiind legate strict de tutun. Romanul avea nevoie de personajul Adei pentru a-l iniția pe Constantin în universul tabagic. Ea reprezintă, de altfel, un personaj-pretext prin care romanul oferă un inside al Lojei Fumătorilor. Însă autorul nu reușește să ofere legitimitate nici măcar protagonistului, cu atât mai mult unei comunități întregi de fumători.

Dacă ne raportăm la regimul politic al statului Camarile, stat laic și fumător, romanul are și tente de umor, însă acestea nu-i reușesc autorului de fiecare dată. Încercarea de a fixa pilonii unei comunități a fumătorilor

la un regulament general al oricărei societăți este ușor stângace. De pildă, Constantin, aflat la petrecerea pentru fumători dată în cinstea lui, citește la recepție următorul avertisment: „Vă rugăm să vă lăsați țigările electronice la intrare. Dacă sunteți prost, nu mai fiți și fudul. Vă promitem distrugerea lor imediată și sigură”. Asemenea titlului cărții, acest avertisment este unul puternic, chiar agresiv, cu toate că societatea misterioasă pe care o anunță este aproape inexistentă. Constantin mărturisește că aude strategii și planuri de afaceri legate de industria tutunului, însă nu oferă niciun detaliu, nu manifestă un interes real față de această comunitate misterioasă, dar nici nu pare surprins de existența ei. De altfel, imaginea generală a acestei Loje, rămâne la nivel de schiță, este menționată în treacăt cu toate că ar fi putut reprezenta o sursă ineputabilă de personaje, de situații, de dialoguri incitante, ceea ce dă impresia că autorului i-a fost frică de propriul subiect. Hondrari a ales să rămână în paradigma propriului stil fără a-și depăși limitele.

De asemenea, dezamăgitor este și finalul romanului, unde capitolul „Viitor superlung, cartonat...” oferă un soi de happy ending care acoperă un gol narativ uriaș. De la o pagina la alta autorul cărții pare că e cuprins de o lehamite grozavă care se concretizează odată cu acest ultim capitol. Ada revine în viața lui Constantin cu aceeași forță cu care a intrat. Pentru un autor deja consacrat replica finală referitoare la viitorul celor doi este mai mult decât stângace: „Îți spun eu ce facem. Nu facem nimic. Trăim fericiți și fumăm până murim, e simplu”.

Acestea fiind spuse, *Războiul mondial al fumătorilor* e o cărțuie scoasă prea devreme, scrisă dintr-o suflare. Titlul promite un film și livrează un trailer. Din păcate, Constantin este doar un personaj care se întâmplă să fie fumător, destinul său nu e cu nimic mai extraordinar prin asta cu toate că se încearcă sistematic crearea acestei iluzii. Fie că este vorba de satul Între-Văi, de București, Cluj, Spania sau Camarille, tonul vocii lui Constantin rămâne neschimbat în evocările sale. Nu transpare nicio fluctuație interioară, cu toate că decorul pe care-l rememorează se schimbă sistematic. Marginalul pe care mizează atât de mult proza douămiistă rămâne într-o zonă neutră. Romanul prezintă o ipostază eșuată a perifericului, un personaj fără o structură interioară complexă, pe care autorul cărții s-a ferit, parcă, să-l dezvolte mai mult. E o carte cu idei bune, dar insuficient dezvoltate, are personaje cu potențial, a căror evoluție se oprește brusc. Astfel, cu toate că vorbim, totuși, de imaginarul unui stat în care fumatul este parte a Constituției, acesta rămâne doar la nivel de idee. Nu impresionează cu nimic. Hondrari își alege un subiect minunat, dar ratează în a-l exploata.

* Marin Mălaicu-Hondrari, *Războiul mondial al fumătorilor*, colecția Ego Proză, Polirom, 2015, 200 p.

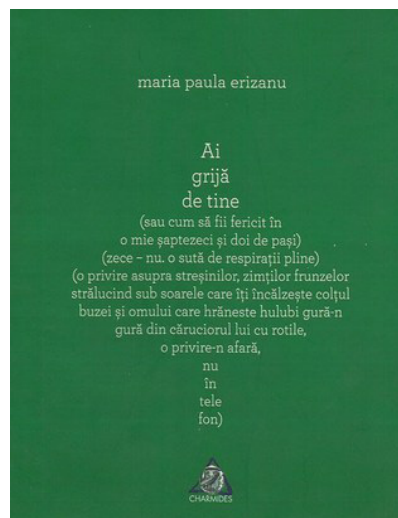
Andreea POP

Pastorale umanitare

Adunate sub un titlu cam în răspăr cu proiectul general minimalist al volumului, poemele Paulei Erizanu din *Ai grijă de tine...* (Editura Charmides, 2015) au, înainte de orice, un filament puternic biografist. Fondul primar al acestei poezii aici e de găsit, în maniera confesiv-personalistă cu care poeta își derulează fragmente disparate de viață, monologuri paternale închipuite (pe alocuri cu accente hotărât disfuncționale), ori imagini din copilărie păstrate cu cerbicie pe retină.

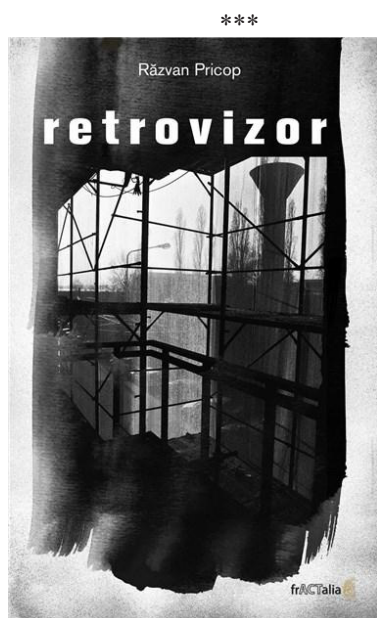
Cu adevărat specifică acestei poezii e, însă, intruziunea avatarelor postdecembriste (de descendență „Minimax”), pe care poeta le alternează micilor tablouri de familie. E aici o pendulare între două moduri de raportare existențială radical diferite, cu efecte polifonice în planul poemelor (rezumată foarte concret la formula „Murga, Zorika, iPad-ul” din poemul care deschide volumul). Atunci când asimilează și o critică socială (difuză, ce e drept, căci poeta are vocație pacifistă, se va vedea imediat), acestea supun reperele cotidiene unui imaginar cosmic: „[...] fragmente din aceeași stea, atomi din explozii, ca/ în mâna ta dreaptă,/ ca în mâna mea stângă,/ în zeama bunicii,/ în bigmac,/ ca rochia cu zâne purtată de la 5 la 11 ani,/ ca iPhoneul în care trăiesc toată ziua,/ ca milioanele de buze țugui din selfie-uri,/ ca pădurile, betonul, ca aspirina.”, *ai grijă de tine*. De regulă, cam tot „programul social” al poemelor Paulei Erizanu se revendică de la o astfel de politică de temperanță reperabilă în versurile de mai sus, indiferent de ruptura pe care o echivalează. Oricum, rezultă, din toată această pendulare între vechi și nou, un fel de breviar pentru „creșterea zilnică”, pe care poeta îl consemnează cu o încredere aproape naivă în valorile înalte. De aici, reflecțiile repetate pe marginea unui cod de conduită morală venit pe filieră dostoevskiană (a cărui „moștenire” e asumată direct la un moment dat) și

care prizează ca postulate absolute prietenia și bunătatea. Se citește aici, de aceea, un umanism pacifist de factură aproape hristică, straniu prin insolitul său (ar fi de citat ultima parte din poemul *Fruct*, pe care îl amintește însă Radu Vancu în prefața volumului) și care dă ținuta inovatoare a poemelor. Pe seama acestuia poate fi pus și un anume declic al vârștelor, operat de poetă cu o luciditate senină, aurorală chiar prin medierea reflecției personale: „dimineața, când lumina e cea mai frumoasă pe diagonală, în șuvoi, e cel mai/ ușor să fii fericit. o bătrână mignonă cu părul alb, pieptănat elegant într-un/ coc mic, cu pantofiori lucind și cu pas repezător intră în conversație cu tânărul/ cu păr încâlcit în dreadlocks cărând lemne, îl întreabă ce a zis într-o doară/ când credea că nimeni nu-l aude, schimbă o replică, două, ea îi zâmbește/ continuându-și drumul pe trotuar, înainte, el continuă să care lemne, va/ călători în câteva luni pentru câteva luni, căutându-se// */ tot ce pot e să fiu o parte din lume)”. Cu atât mai eficient funcționează acest mecanism, cu cât regia lirică mizează pe discontinuitatea imaginilor, a fragmentarului ca indicator temporal. Recuperat astfel din secvențe izolate, discursul umanist-filosofic al poemelor din *Ai grijă de tine* prinde, din când în când, cadențe subtile din muzica îngerilor.

Chiar dacă fără contur îngroșat, „pastoralele” Paulei Erizanu „respiră” aerul înalt și discret al meditației superioare.

* Maria Paula Erizanu, *Ai grijă de tine (sau cum să fii fericit în o mie șaptezeci și doi de pași) (zece – nu. o sută de respirații pline) (o privire asupra streșinilor, zimților frunzelor strălucind sub soarele care îți încălzește colțul buzei și omului care hrănește hulubi gură-n gură din căruciorul lui cu roțile, o privire-n afară, nu în telefon)*, Editura Charmides, Bistrița, 2015

Cumva în contrapunct e poezia Paulei Erizanu cu aceea din *Retrovizor*-ul lui Răzvan Pricop (Editura Fractalia, 2015), unde miza umanitară e mai hotărâtă și se citește în spatele unui instrumentar poetic radical. Sensibilitatea poetului e racordată aici la o rețea existențială mai generoasă și pune în mișcare simfonia lirică a vacuumului cotidian, care ascunde sub o peliculă fină cangrena socială generală. Descriș cu o înzestrare aproape organică în câteva secvențe cinematografice de mare efect, tot acest „foileton” degradat scoate în relief o coregrafie lirică a tranzitoriului.

De aici și regia minimalistă a cadrelor, care împrumută ceva din vibrația unor instantanee monocrome, de recuzită fracturistă. Undeva la intersecția dintre critica filmului „epocii de aur” (de unde și referințele culturale care scurtcircuitează, din când în când, versurile) și vizionarismul *high-tech* se așază reportajul malign pe care îl descriu poemele lui Răzvan Pricop. Aș zice că excelează, totuși, mai ales în montajul celui de-al doilea, care surprinde automatismele vieții moderne cu o incizie chirurgicală. Aici e de găsit, de altfel, palierul tematic cu cel mai mare trafic al volumului, care echivalează toată această dinamică negativă sub forma unei dihotomii ireversibile. Pe de o parte, izolarea urbană, „civilizația/ din panourile publicitare,/ ambalaje și ziare mototolite” (*sub noi*) și prerogativele unei lumi „de plastic,/ cu miliarde de bacterii/ în noi, ca într-o mică împărăție,/ și munți îndepărtați în vitrine.” (*de plastic*), iar pe de alta proiecțiile „naturaliste”, care traduc o căutare febrilă a purității originare și prizează înțelesul superior în câteva imagini de o frumusețe electrizantă. E cazul poemului *o zi perfectă*, de pildă, care își dozează toată încărcătura în final: „spre dimineață,/ am văzut mulți oameni

sărutându-se/ pe străzi, începea o zi perfectă./ pentru a fi viu,/ pentru a te opri în spatele unui zid înierbat// să râcăi și să pipăi ca o vietate născută de curând,/ să simți răcoarea care se strecoară prin grilaje/ și se înfășoară prin cearșafurile de pe terase// o pisică blândă pe glezna unui copil.” Reperabilă e aici, și peste tot în poemele de orientare socială, o politică de tip „ecologist”, care, dezvoltată într-un regim senzorial intens, irigă fondul tensionat al *Retrovizor*-ului, cu atât mai mult cu cât un filament cerebral străbate constant „subterana” acestora.

Doar că lirica lui Răzvan Pricop nu funcționează doar ca un manifest *anti-establishment*, ci și ca debușeu pentru consemnarea reflecției intime. E loc aici și de câteva poeme biografice (vizibile mai ales în grupajul „copilul secret”), care dezvăluie desenul discret al angoasei personale. Unul care poate fi reperat și în tablourile sumbre de familie (*păpușa*, *reuniune de familie*, *toate înmormântările lumii*), departe toate de nostalgia rememorării, dar mai ales în câteva *selfie*-uri lucide, care ating intensități apocaliptice, așa cum se întâmplă într-un poem ca *viitor*: „de pe terasă, am avansat mult,/ acum, sunt foarte aproape de stradă,/ un animal de talie mare la pândă,/ care în câteva minute/ se va înspăimânta de propriul foșnet// de aici, pot asculta traficul ore în șir,/ nu se oprește niciodată,/ are o intensitate perfectă,/ e ceva uman// uneori un claxon sau o frână bruscă spintecă/ pelicula asta subțire de care mă țin orbește,/ cu toată puterea,/ în fiecare zi// aștept să vină,/ să mă facă/ mai pur.” E aici o profesiune de credință implicită specifică poeziei mai recente și care ridică, în efigie, imaginea unui poet cu portavoce gravă.

Misionară, cu un moralism implicit, dar fără emfază, poetica *Retrovizor*-ului nu e mai puțin una pe deplin conștientă de sine, practică cu convingerea că „după 2000, 2000 și ceva/ poemul este aproape un mijloc de transport în comun/ care te duce în locurile unde nu mai poți ajunge/ sau despre care nu se mai poate spune aproape nimic,/ o mică levitație peste imagini deformate,/ un fel de get high legal.”, *ars I*. Cu un curaj și o forță stilistică de amploare, debutul lui Răzvan Pricop dovedește o voce poetică de rezonanță largă, rezumată în chip manifest sub forma unei fragilități „în clocot”.

* Răzvan Pricop, *Retrovizor*, Editura Fractalia, București, 2015

Matei HUTOPILA

Matei Hutopila (n. 1987) a publicat trei colecții de versuri: „copci” (Casa de editură Max Blecher, Bistrița, 2011, premiul pentru debut al Societății Scriitorilor Bucovineni și al revistei *Hyperion*), „în prezența lucrurilor. căldura soarelui în iarnă” (2013) și „bukowina ueber alles” (2014), ultimele două în regie proprie, sub egida grupului *Zidul de hârtie* din Suceava, al cărui membru este.

în sînul familiei

carpeta de perete închide un colț cît o lume
în ochii mijiți a somn, țesătura se amestecă cu visul
ciuta paște, cerbul țațos mă privește drept în ochi
soba dogorește, între bunicul și bunica obrajii îmi ard

bunicul se ridică somnambul într-o rînă, începe a pupa perna
bolborosește ceva și numele unei femei
bunica se ridică de la jumătate, îl privește o vreme
în lacrimi îi spune pe nume să se culce

închid ochii și nu-i mai deschid pînă dimineață

luni am fost la oraș cu bunica, că era zi de tîrg

orășenii erau toți în oraș
cîinii vagabonzi lătrau la oameni
ghenele de gunoi dădeau pe de lături
oamenii lătrau la oameni
mașinile dădeau în bălțile adunate lîngă bordurile tocite
parcă anume

unde mai pui că noi ne-am îmbrăcat frumos pentru asta
am făcut baie de cu seara
și cu noaptea-n cap ne-am suit pe microbuz

ne-am întors s-o luăm pe dincolo, să nu călcăm prin sînge

piețarul îl bătea pe moș hău
stăteam toți gură-cască
iar pe fețe mai mult mirare sau frică

tata a zis nîț nîț
mamei mai că i-au dat lacrimile

mie mi-a fost atît de milă
a fost singura dată cînd am văzut sînge pe portul popular

sîngele care nu s-a spălat a rămas acolo,
înghețat în gheața de pe jos, fiind iarnă.
l-am mai văzut zilele următoare cînd treceam spre autogară

între gardurile bunicilor ca leu-n savană

eram mic
nu eram nici la școală
și eram rău
negru-n cerul gurii zicea mamaia că îs

i-am dat cu piatra-n bot lui văr-miu
și i-o curs sînge, hai la dispensar
l-am strîns de puță pe văr-miu și i-o curs sînge,
hai la dispensar

pe copiii de pe uliță prin cerdac prin grădină i-am fugărit
s-au înțepat în darac, s-au tăiat în sticle sparte
le-o curs sînge au plîns
i-au pus în picioare în cazanul cu apă de ploaie

mama și tata de la mine acolo s-au certat
și atunci chiar mi-a fost frică
și la toți ne-a fost
și de fiecare dată îmi părea atît de rău de-mi zvîcneau obrajii
dar nimic nimic nu lăsam să se vadă

zile și ani la liceul silvic pe tăpșan

am alergat de dimineața pînă seara
pînă obrajii îmi amorțeau și artificii explodau din iriși.
supt la față și roșu ca un gogoșar stăteam gata să cad cînd
ajungeam acasă
iar mîinile mamei ca doi lilieci albinoși se înfingeau în pletele mele

la liceul silvic pe maidan am văzut cum îi săltau țîțanele radei
prin tricoul cu buricul gol
cînd juca cu fetele baschet și badminton.
acolo băieții mai mari m-au fugărit pentru că eram mic și
spurcat la gură
și uneori m-au prins și alteori nu m-au prins.
pe acolo au alergat urșii cînd au scăpat din țarc și pe băiatul ăla
ciudat l-au scalpat,
dar apoi s-a făcut bine și n-a mai avut nimica, doar că poartă și
acuma șapcă.
acolo ne-am jucat pe ploaie și n-am plecat
și ne-a fost frică să nu ne trăsnească, că norii în capul nostru
erau de aproape,
și nu ne-a trăsnit.
acolo venea tata cînd îl trimitea mama, pe întunerice, să mă ia acasă.
pe drum mă dojenea un pic
apoi ne puneam de acord cum să pară că mi-am luat
muștruluiala.
mama de fiecare dată ne credea și doar se uita un pic
amenințător
iar eu cuminte mergeam să mă uit în atlas la țările lumii,
în stepele pe munții pe rîurile lumii
zburdam

Svetlana COROBCEANU

Goblenul

luminați din toate părțile
ei zâmbesc sfioși aliniați ca niște miei
pe o pajiște multicoloră
flori roșii flori albastre
pe alocuri ațele se întrerup
și unde trebuie să fie iarba verde
din peisaj răzbat petice albe gălbui –
una dintre lucrările bunicii maria
în timp ce visa la un mire blând și frumos
și poate multe alte lucruri despre care se șușotea cu alte
fete
în timp ce-și înălțau clitul de zestre

în realitate
a avut doi copii
de la bărbați diferiți întorși de pe linia frontului
când aceștia intrau în sat
femeile îi înconjurau
și fiecare în mintea ei se vedea
mai puternică decât cealaltă
se văicăreau îi jeleau
bărbatul trebuia s-o aleagă pe cea mai frumoasă
și cum toate erau frumoase în ochii lui
se împărțea între ele
cu bucățile de carne terciuită din mintea lui
se îngropa în plete lungi în sân și fese se cerea ocrotit
evadat
dinspre groapa de sânge și măruntaie
urmărit de război
noptile sălta când pe perna uneia, când a alteia
și țipând o lua la sănătoasa

în zori
îi făceau din mână să se apropie
îl momeau
cu mere și pere
îngrămădite
la o margine de câmp minat

fetele cu cosițe
bravul soldat
avea să cadă în războiul de pe câmpul lor de zestre

nu știu
e poveste ori e adevărat
dar există o cruce a unui soldat fără nume în satul
nostru
fiecare bătrână are câte o istorie ce diferă de a celorlalte
despre el
plină de acte de curaj și vitejie

martin cel frumos

afară se auzea vântul hodorogind pe sub geamuri pe
sub uși
vă amintiți de moș martin al mătușii mărioara
a adunat bani de la oameni să repare biserica din sat
să cumpere policantru și alte lucruri necesare
banii i-a cheltuit numai el știe cum
unii spun că la crășma din satul vecin
a chefuit două zile, două nopți
cu femeii din alea, ușoare
dar cine știe ce și cum s-a întâmplat
să nu ne luăm păcatul cuiva asupra noastră. nu
când a murit
în a treia zi
după ce a fost scos sicriul în curtea casei
peste sat
din senin
s-a abătut un vânt năpraznic
mie mi-a smuls poarta din țâțâni
vouă – nukul, bătrân de-un car de ani, lăsându-l cu
rădăcinile
afară
a spart geamuri, a dus streșini la marginea satului
oamenii s-au speriat s-au ascuns care și unde au reușit
a rămas doar sicriul descoperit cu moș martin în calea
furtunii
și aici lumea s-a luminat
toți erau siguri
vântoaica a venit după el, să-i ceară socoteală
pentru banii bisericii cheltuiți după propriul plac
urma să fie dus
în înaltul cenușiu
însoțit nu de îngeri, ci de pari smulși din garduri

urma să urce pe o scară de văzduh neguroasă în spirală
lovit și
încolțit de așchii din oale sparte și ulcioare
să dea socoteală pentru datorie
așa credeau oamenii din sat
nimeni nu știe însă ce s-a întâmplat
vântoaica
a luat totul din gospodăria lui
cotețul cu găini
godacii

merii și caișii sădiți de mâna lui
i-a luat parte din streășină
i-a răsturnat poarta
l-a împresurat cu praf pe mort
dar sicriul și capacul au rămas neclintite
negru de pământ în colțul gurii
moș martin parcă zâmbea oarecum nedumerit
înainte de a fi pus în groapă
încă mult timp oamenii s-au întrebat
cine a fost
cine a trimis vântoaița peste sat
numai soția tăcea
cuprinsă de o bănuială
n-a stors nicio lacrimă la moartea lui
convinsă că a fost mâna unei iubite
că frumos a mai fost martin acesta în tinerețe, bată-l
vina

Călătoria

*veniți, să mă vedeți, dragii mei
că dacă mă duc nu mă mai vedeți*

cuvintele ei
erau ca vântul
ne treceau pe lângă urechi
dojana ei
v-au crescut brusturi în loc de urechi
printre frunze
ca vântul
noi foșneam, ne legănam în lume era cald
vocea ei dintotdeauna
și chipul ei
și trupul ei în descreștere
în lume încă erau atâtea de văzut și auzit
și mai era dragostea
cine s-o creadă?

aerul fără glasul ei
în camera ei
printre lucrurile ei
o rană
noi intrăm
ieșim dezorientați ca viermii
pe suprafața unui gol
alertați
bunică maria

alb
tavanul spre care a privit
într-un punct
deasupra patului
în timp ce sufletul
i-a trecut ușor dintr-o lume în alta
lăsându-ne boștura trupului

cu ochii deschiși
și gura căscată
mâinile care acum o clipă
au ținut
paharul între degete
fără vlagă
tăvălindu-i-se pe sub trup
în timp ce alte mâini
refuzând să piardă momentul
când mai e caldă, mai e moale
mai e om
o dezbracă, o îmbracă
bunică maria-a-a
strigam în neștire
la picioarele ei
trupul alb fără vlagă
în urma ei
în ochii noștri
pe pământ – în urma ei
în lumina zilei
în urma ei
bunică maria
strigam
cât încă n-a ajuns prea departe
întoarce-te
cât încă mai e undeva prin preajmă
iartă-ne
noi
împrăștiati
prin casă
pe afară
strigam
fără să ne audă

în urma ei
tavanul sângerând gol
lucrurile sângerând gol
golul răbufnind
prin ușa casei ei
prin geamurile casei ei
și de prin fiecare lucru
care ne ieșea în fața ochilor
cu câte o spărtură de gol
i-au închis ochii
i-au închis gura
au îmbrăcat-o în haine albe
mustăcioasă
bătrână
numai bună de speriat copii
scumpa noastră
draga noastră
te-au pieptănat
te-au îmbrobodit
zâmbește parcă
se încruntă parcă

de la o oră la alta tot mai liniștită
tot mai împăcată
continuam s-o căutam
nu pierduți în gânduri
nu în amintiri
pe scaunul din ungher
în conul de umbră
de lângă dulap
e poate în fața icoanelor
ori aici alături
după ce haitele de câini ale durerii s-au împrăștiat
stă așezată
caută în jur
și spune uite ce dezastru au făcut
ce-au făcut
și clatină din cap, poate
și își pipăie
mâinile
care nu-i mai sunt mâini
și se apucă de haina care nu-i mai este haină
uite ce-au făcut
și lacrimile care nu-i mai sunt lacrimi
i se rostogolesc pe obraz

în jurul ei
cu dragostea sângerând
dragostea dintotdeauna
printre cuvinte în glasurile noastre
unduindu-se
susurând
buruiana de gol
cine o calcă în picioare
cine o strivește
în jurul ei
cu dragostea sângerând
noi, cât vezi cu ochii
strânși roată –
în căutarea privirilor ei
care altădată ne întâmpinau
în mijlocul lanului (nu de grâu, nu de secară)
se luminau de
dragostea noastră
ca doi licurici
printre plante de gol
susurând azi
sângerând

stăpâna lumii
cu un șal gros aruncat peste umeri, sprijinindu-se în
toiag
zâmbește
ții minte când am făcut noi fotografia asta
țin minte
când mi-ai cerut să găsesc năframa asta roșie, ții minte

țin minte
era iarnă, ții minte
țin minte
fulguia frumos
țin minte, da
îi mângâiam părul alb
îi mângâiam brațele
căutam cuvântul
pastila
care ar apăra-o de haitele suferinței
îi sfărtecă uterul
îi sfărtecă spatele
văleu
i se mută la tâmpole

drumurile mele s-au rărit, spunea
apoi
drumurile mele s-au scurtat
drumurile mele
dacă voi ajunge până la toamnă
până la iarnă
a strâns mere
și-a adâncit palma în omăt
până în pragul ușii, se plimba
îndărăt
iarna
în căsuța
de sub cerul
gri
fulguind
drumurile i s-au întins până în primăvară
apoi până în vară
bătătorite drumuri prin sufletele noastre
ca vreascuri uscate
se frâng azi de o margine a lumii
goale

e trecut de miezul nopții
tăcuți alături de ea tăcută
privim în gol
nimic nu ni se arată
între pat și scaun
între pat și masă
nimic
cât să te prăbușești de la înălțime
o mare de gol
pe sub lucrurile toate
ca într-o cușcă captiv un animal
ne lipim strâns unul de celălalt
în lumea pe val

ne-a abandonat la o margine de drum

cu lumea în spate ca într-un
rucsac
îndepărtându-se
unde duci bunurile toate
bunică maria?
cerul și apele
drumurile și pădurile
șchiopătând
îi alunecă un colț de iarbă
tace
parcă ar fi supărată
parcă s-ar fi rătăcit
în ceață
împovărată de o legătură de vreascuri
toamna târziu
întorcându-se
la casa unde ar fi așteptat-o
copiii
în lume se face frig și întuneric
în depărtare se mișcă o stea –
bunica maria cu al ei soare
anunț

a cui e noaptea?
cineva a pierdut o noapte pe aici
o noapte cu un mic oraș văzut în depărtare
cu luna pe cer ascunsă printre nori
cu muzică de jazz, clinchete de pahare
valurile înspumate ale mării
fețe tinere de îndrăgostiți
și un prunc gata să iubească pe oricine
ce o fi vis, ce o fi realitate
nu am cum să știu
cine a pierdut pe aici o noapte?

Sorin ANCA

viol selenar

se turtește concavă
borțoasă
și lascivă
spre interiorul camerei mele
sticla de geam
de atâta lună plină

aș țipa după ajutor
însă gura mi-e deja plină de raze
și echivoc
abia mai apuc
să-mi aprind o țigară
să-mi beau călimara
să las sângele să zboare
și pâinea s-o sărut cu sare
nici măcar în gând
nu mai pot scrie un rând
testamentar
ori de adio foarte dulce
și foarte amar

plămânii îmi sunt deja albi
cămările inimii
felinare aprinse
și prinse între fulgi

cât vezi cu ochii
în mine e numai tremur
de umbre-n estompare

într-o secundă
două
sau mai puțin
va fi totul atât de iluminat
încă voi orbi tot cartierul

geamul e-acum deja
mai mult de jumătate sferă
pântec greu
explozibil
și nu se-arată nici un nor
nici un corb

oricât de rătăcitor
să-ntunece această lumină
flămândă
fluidă
fractală
ca un dezmăţ se va revărsa
peste mine
în clipa neatentă
(iată îmi linge obrazul deja
cu limbile-i mii)

mă liniştesc totuşi
şi las să treacă
şi de această dată
peste mine încă un viol selenar...

rampă abia înclinată

subit
arborele cotit
s-a înţepenit
şi-am rămas
în câmp deschis
ani lumină
depărtare de casă
singur
într-un ger cumplit
şi-nconjurat
de zăpezi scânteietoare
şi înalte
cât stâlpii de telegraf

înspre mine nu străbătea
nici urlul de lup
şi niciun fel de disperare

voi sfârşi -
mi-am spus
nespus de fericit
înveşmântat în alb
în cea mai gigantică
rochie de mireasă
cu mine ca mire
de braţ păşind încet
pe rampa aceasta
abia înclinată
ce poate duce spre cer...

dezamăgire

între mine şi înger pe masă
un singur pahar
ultimul
înaintemergătorul beţiei finale

jur-împrejurul
amuţeşte subit

undeva într-o tăcere cumplită
plezneşte o coardă de vioară

nicidecum nu clipesc
nicidecum nici îngerul nu clipeşte
în noi e un gol
în continuă revărsare
dacă cineva ne-ar împinge
un pumnal în piept
nu l-am simţi
sânge n-ar curge
ci ar rămâne nemişcat în plutire
şi atent în aiurare

o singură respiraţie
ar epuiza tot aerul planetei
ar stârpi-o iremediabil
un gând
oricât de plătând
ar fi cădere devastatoare de meteorit

cine va întinde primul mână
spre paharul izbăvitor
cine va câştiga competiţia
se-ntreabă norodul
materia şi târfa din bar

eu în gând nu văd decât îngerul
şi îngerul mă vede în gând doar pe mine
de-o nesfârşire de ani
până-ntr-o nesfârşire de clipe

sincron întindem mâna
în fiecare noapte
spre a împinge scaunul în spate
lăsând paharul neatins
izbăvirea dintre noi neatinsă şi vie
prima
definitiva
spre marea şi neînţeleasa
dezamăgire a tuturor...

între-vedere

îţi între-văd
cu un ochi de diamant
miile de feţe
cum treci muşcând din măr
pe plajă şi pe bulevard
cum se încinge
în urma ta nisipul
şi betonul
şi copacii înalţi

zadarnic pumnalul
îmi spintecă pleoapa închisă
tot te între-văd
tot simt pielea-ţi de mercur
cum iriază
hipnotic spre mine -
viol iluzoriu
fertil şi
teribil de real...

Emil SUDE

E ca într-un lift în care respirația necunoscutului e terapeutică.

necunoscutul deschide ușile liftului și te privește ca și cum ți-e prieten. dar tu nu știi de ce treci de pe hol în lift. locuiești la parter și ai impresia. o vagă impresie că dacă ai urca etaj după etaj cu necunoscutul ai reuși să îl cunoști. să îl cunoști ești întrebat la ce etaj veți coborî. dar necunoscutul locuiește la parter. și urci etaj după etaj și necunoscutul nu scoate nici o vorbă de la tine. ai vorbit prea mult îți spui cu necunoscutul. și faci cunoștință cu tine. pe mine mă cheamă pe tine cine te-a chemat. de fapt taci. ai impresia că ești la parterul etajului 7. și spui un etaj oarecare după etaj. privești la parter cu necunoscutul de unde n-ai plecat. și respirăm același aer aceeași apă vibrează cum litera de la sfârșitul rugăciunii din prelungirea rugăciunii în care respirația necunoscutului e terapeutică.

A fost o dată o zi. o zi care nu purta niciun nume

al vreunei zile cunoscute. și era goală de semnificații ziua aceea. cineva a vrut să îmbrace ziua să-i dea semnificații. să le arate celorlalți că nu e lăsată vreo zi fără semnificații. să le arate celorlalți că aceasta este ziua lui. o zi goală de vedeai prin ea alte zile. și au venit pe la ziua goală strângătorii de zile fără semnificații. acolo unde orele nu se dau nici înapoi nici înainte și se opresc orele încurcate. și se așteaptă cu toată seriozitatea să treacă timpul. să treacă timpul. au îngrămădit în ziua goală tot felul de acareturi. numai să umple ziua să fie o zi plină plină de semnificații. și să-și spună pe ascuns. azi am avut o zi plină am uitat o zi de moarte. au așteptat ei cât au așteptat nici ei strângătorii de zile nu mai știau cât au așteptat să treacă timpul. au încercat ei să țină timpul pe loc să-l prindă să le aparțină. și încercau în zadar să țină timpul pe loc. bătrâna mai bătrână ca moartea le-a spus. nu veți avea niciodată timp să țineți timpul pe loc.

În cartierul drumul taberei se numără nopțile una câte una.

noaptea lui cain nu e de găsit. poate cain n-a murit vorbește lumea. în sânge prospăt își face siesta. vorbește lumea că am prins amândoi gustul sângelui. nu ne mai recunoaștem. așa că îmi spăl mâinile eu paznicul de noapte îmi spăl mâinile de sânge cu puritatea lui cain îmi spăl mâinile. încât i-am așezat ceafa pe un grozav bolovan și i-am spus trezește-te. nu las pe nimeni să te trezească. m-am trezit paznicul de noapte cu o nemișcare în toate membrele. m-a strâns la piept nemișcarea asta. așa cum fratele abel mă îmbrățișa precum copiii lui Dumnezeu. tata ne-a dat și nouă din puținul lui. din cămarile lui goale ne-a dat puțin să înmulțim puținul. și atât l-am înmulțit că nu ne mai recunoaștem. pe abel căinatul nu l-am omorât eu minte cartea. se auzea în cartierul drumul taberei de o umbră lividă sub o grozavă piatră. că l-au găsit dându-mă drept abel. și l-au mâncat că era așa păcat de carnea lui bună. l-au mâncat pe cain și au crezut că e abel. avea ochii deschiși. ochii deschiși cain cum o carte deschisă să n-adoarmă și să cadă din orbite. în negura de dinaintea ochilor. să patruleze așa pe afară cu orbitele goale. și cum patrula paznicul de noapte a venit tatăl și nu era lumină. erau ochii de întuneric și i-a spus. să nu dormi. se aude un suflet bun cum se lasă ușor sufletele grele se lasă greu ridicate de la pământ. să nu dormi cui i s-a dat să moară de tânăr nu are nevoie de bătrânețe.

S-a apucat unul să-și fabrice trup de unul singur. așa de unul singur

peste cartierul drumul taberei. și cum lucra el ca paznic de noapte să se împlinească trupul a venit o boală a sufletului. se zice că boala nu vine niciodată singură. vine însoțită și de suflet. bă zice boala: noi nu vrem să fim altfel în noi și în afara noastră. de parcă ne-am fi ales am avea ceva. că dacă n-ai de-o boală perfectă pentru un suflet perfect degeaba ne lungești

peste cartierul drumul taberei. să-ți zic. tu îți fabrici trupul pe dinafară
că-ți văd toți sufletul și boala sufletului ți-o văd bă. cum se rostogolește sufletul ăsta
și ți-l pun la încercări așa pur și simplu. și se răcește se răcește trupul când se vede sufletul.
te văd ăștia un bolnav că-ți rămâne sufletul în urma trupului
cu tot cu boală cu tot cu boală bă. și-ți zic lăsați-l în pace s-a lungit pe
dinăuntru are el ceva. și paznicul de noapte s-a ghemuit de tot în burta
cartierului nu mai era loc. și s-a pus așa pe un soare. și morții de trei zile erau calzi
se plângeau morții de căldură. s-a ridicat unul viu să ducă soarele la locul lui
că de ține la morți viul acela și-a pus el umărul să depărteze soarele
și morții tot se plângeau. e prea depărtat. e cât o stea. s-a întunecat. și viul
a tras de soare puțin mai aproape de pământ că se fac toate cu lumină bună.
a studiat cerul a calculat unghiurile soarelui și l-a scăpat pe pământ.
că ziceai e unul și același cu numele nimeni. nimeni căra geamuri pentru
uși și ferestre le căra pe spate și curioșii se întrebau cine e acesta pe care nu-l vedem.
de câte ori se auzea un strigăt la ferestre și uși se ascundeau că a venit nimeni să le ceară plată
pentru geamurile prin care au privit. și se fereau de nimeni
acolo unde ferestrele și ușile caselor erau puse.
numai în casele de roșu nimeni era poftit în casele de roșu.
l-au pus pe masă și l-au deschis. să scoată toate lucrurile.
toate lucrurile nefolositoare.
au început de la inimă că toate au un început de la inimă.
inima nu voia să se lase scoasă din piept. au pus securea pe inimă și securea s-a îmblânzit.
au folosit laserul că e la modă. de punctul acela luminos
nu s-au putut folosi de punctul acela luminos.
zic omul acesta nu vrea să-și lase inima în afara lui.
să se ducă pe inima lui vrea. au chemat îmblânzitoarea de iepuri.
să-i ofere inima lui îmblânzitoarei de iepuri. și s-a trezit paznicul de noapte .
și îi era frică.

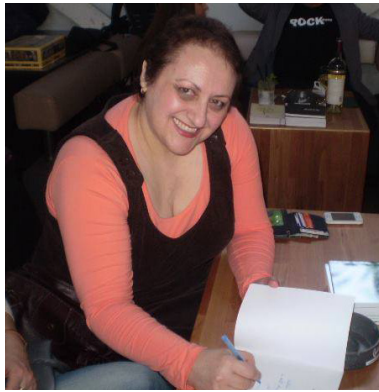
Și vei întreba de oameni aceștia. aliniați și ghemuiți.

te vor opri să nu pleci. că uite stai aici cât plouă afară.
ce timp e înăuntru la oamenii aceștia aliniați și ghemuitori.
e cald și bine. uite afară plouă. pelerinele de ploaie nu sunt îndeajuns
sunt din coajă de copac. noi am împrumutat una și acela
nu s-a mai întors. s-a însurat și are multe rude. că fiecare trece pe la noi
cântând și benchetuind au venit primăvara de sâmbăta morților
să le dăm și noi de la ospetele noastre. că de la o vreme
pământul furișat printre degete ne hrănește.
când eram acoperiți ne jucam de-a baba-oarba. și ne ghiceam
cu mâinile goale. și s-a pus așa pământul în locul nostru
că nouă nu ne mai ardea de nimic. și d'aia îți zic.
stai locului că afară plouă.

Au pus o cruce în spirală și pentru tâlharul cel nou. să privească

să privească prin urechile acului. noi orbul să trecem prin urechile
acului să trecem. și nu le încăpeau nici sufletul nici privirea
nu le încăpeau. și am vândut tot ce aveam de vândut noi.
noi tâlharul cel nou. că nu mai avem pe cine vinde. și nimic nu ne mai
aparținea. ne-am apucat să vindem să ne vindem comoara noastră
ce-a mai de preț. doar doar se vor deschide urechile acului cât mărimea
tâlharului cel nou. să încăpem să trecem tâlharul cel nou. nu ni se mai
vedea nici începutul nici sfârșitul. vom trece ispite cu pluta bolovani mutați
dintr-un loc în altul. și mulți nebuni ne vor spune că suntem nebuni.
ne buni să intrăm să trecem prin urechile acului. vom fi arătați cu degetul
arătător că nu orice închipuire e o minune vom fi arătați. priviți la tâlharul cel nou
câtă singurătate i-a trebuit pentru a creea minunea aceasta migăloasă de om singur.
l-ați văzut e mai viu decât fericita uitare. și spune tâlharul cel nou. iisus a înviat către cei trei
și răspunde numai cel care va învia.

Adi FILIMON

nimic de pierdut aici:

n-am nimic de pierdut în jungla urbană
mi-e greu doar să iau poverile din spinare
cu ele aveam un oareșce echilibru
pe care îl iubeam încovoiată de mijloc
n-am nimic de pierdut dacă plec și las în urmă
convoaie de lucruri aranjate frumos unul după altul
ca un șir de mărgel colorate
le poartă timpul trecut la gât și e vesel
poate e un talisman poate o plată pentru viața furată
în marea junglă urbană eu nu mă supăr
la început mă simt grea ca după o baie în mare
apoi ușoară ca un nor gol fără ploi și fără drum
a venit vremea să alerg printre valuri înspumate
printre coame de mânăși născuți liberi
prin ploaie de abur prin foc de șuvoaie de aer
n-am nimic de pierdut nu mai am mamă și tată
nu mai am frate și soră nu mai am țară
nu mai am iubire și nimic nu m-apasă
așa cum o face timidul și veșnicul vânt
aducător de frică și moarte
ce gust bun are libertatea atunci când te-mpinge
din spate și te înalță ca un zmeu în soare

noaptea pisicile nu dorm

au prostul obicei să mă alunge de-acasă
stau pe străzi cu mintea golită de tot ce e viață și moarte
nu am despre ce să mai scriu
bat străzile noaptea când luna
stă agățată în coloane de fier ca ziua să-și plimbe orele
fără teama de întuneric
și totuși noaptea nu sunt oameni pe străzi
câteva siluete despre care n-aș spune că sunt oameni
doar strigoi în cămăși de duminică
sau poate îngeri înveliți în taine
nu mai am despre ce să scriu
am citit viețile altora și semănau leit cu-ale mele
închid jurnalul și vegetez
în stația de tramvai deși mai e destul până-n zori
mi-e somn și ascult cum sfârșie un bec
el nu mă vede
e pe sfârșite
îi e frică de moarte și plânge încet

îngerul și Ortansa:

e timpul să mergem la culcare
ne spun mămicile adoptive
urechile se închid ochii se cos limbile se înnoadă
deasupra patului am o bicicletă ancorată în cuie de lemn
ca să-mi aducă aminte de-acasă acum n-o mai vreau
piticii care dorm prin buzunare au tot furat din ea
dorm târziu pentru că nimeni
nu mai spune povești de când a dispărut Ortansa
eu știu ce s-a-ntâmplat cu Ortansa a venit îngerul după ea
abia a mai avut ceva timp să se schimbe de pijama
îngerul nu era un înger cum știm noi era un bărbat
dezaxat
fuma iarbă ștergea fără jenă mucii de perdea însă avea
niște aripi imense de înger adevărat
i-am povestit asta cuiva am uitat cui
dar din cauza lui am pierdut prieteni adevărați
mămicile adoptive mi-au spus că Ortansa a plecat acasă
că s-a făcut bine
demența ei s-a vindecat
mi-au dat chiar o acadea dar eu știu
că Ortansa nu acasă a plecat ci cu bărbatul ăla jegos
prea era fericită și-l săruta pe gură golanca

Ștefiei au început să-i crească sânii

iar în leprozerie orice excrescență e dubioasă
întâi i-a ascuns între umeri apoi i-a acoperit
cu două rânduri de haine
creșteau și creșteau
iar ea nu reușea să formeze ipoteze
despre ce-ar trebui să mai facă
avea aceeași disperare ca atunci când Samanta
i-a spus
fata mea dacă te sărută cineva rămâi gravidă
și nu s-a lăsat sărutată
mersul ei începuse deja să se încline spre față
răsăritul era un calvar
hainele o mișcau de colo-colo până la apus
și plângea
în final ca să nu creadă Samanta că e o fată rea
i-a tăiat cu-n ciob de sticlă până la carne

era ziua, acum este noapte:

surorile mele urcă movila
în care tata
nu știe ce-a pus, nu știe
nimic din ce-a pus.
în dreapta a îngropat o bucată din el,
era ziuă, acum este noapte,
leagănă puii de baltă și strigă:
te doare, Toadere, te doare?
surorile mele adună negi
înfloriți, cu trupuri de carne,
îi retează scurt să le-năbușe
plânsul încet.
o să facem zarvă mare, zic ele, o să
punem la loc bucata din tata.

în stânga, tata
a uitat vinul îngropat, s-a învechit prea tare,
îl cheamă-n pământ, dar el nu știe,
încă nu știe, leagănă
puii de baltă și strigă:
te doare, Toadere, te doare?
surorile mele sapă movila, o să
scadă-n curând, o să
dea de rugină.
sub unghii pământul scârțâie, iar tatei
i se face milă, îl adună, îl ține
sub tălpi și-l întreabă:
te doare, te doare?

când tata a murit am curățat meticulos

locul unde a stat
am umplut saci de piper și dintre haine cădeau
mărgele verzi rotunde și lucioase
ca irișii lui de copil mare
am pus la loc
perna și pătura am vândut patul am vândut bicicleta
și mă-ntrebam dacă numai atâta avea
în spatele ușii am descoperit o cascadă micuță de zahăr
de când lipsea furnicile cărau bob cu bob averea lui
am căscat gura să-mi rămână ceva de la tata
cascada se făcea tot mai mare mai aprigă
zahărul curgea în valuri sclipitoare
și eu strigam nu mai vreau nu mai vreau
gura înghițea pe nemestecate praful de stea
până când somnul m-a cuprins de la brâu în jos
brațele măcelăreau sinapse nervoase
invadând lumea reală cu gânduri sinucigașe
mă gândeam că viața
mi se scurgea ca averea tatei prin sângele dulce
aveam să mor ca el cu ochii mirați
de copil bătut fără să știe de ce
mi-am pus mâinile cruce peste piept și zahărul curgea
tot curgea
și curgea
ca praful de stea

noaptea sufletul iese

și-și face de cap
umblă prin locurile familiare
se îndrăgostește de alt suflet și-atunci e fericit
dimineața abia mai reușește să se-ntoarcă acasă
parcă n-ar mai veni dar mă are pe mine
e trist și se gândește la cum să mă aducă aproape
de trupul ce-i găzduiește iubirea
și când reușește e în extaz
o privește în ochi prin ochii mei
o ține de mână cu mâna mea
o sărută cu buzele mele
uneori stau de vorbă cu sufletul mai ales
când mă sufocă neliniștea
îl ascult așezându-se comod înlăuntru
și-mi spune că dragostea e piciorul cel bun al ologului
e fructul măceșului

râsul copilului
ploaia de lacrimi
aripa libelulei
treptele
cuibul cocorului
beția de gânduri
nopti albe
patima blestemului
lumina din noapte
pâinea caldă
și multe altele pe care nu le văd acum dar le știu

m-am tot rugat și m-am rugat

să mai cadă o dată luna pe casă
lanul de grâu să se prăjească
șobolanii să-și deschidă ulițele de sub pământ
să stau cu moartea de vorbă pe treptele de la intrare
s-o descos despre cum i-a crescut piciorul cel nou
și despre alte lucruri bizare
ea nu-mi va spune desigur despre mine nimic
dar eu știu că atunci când plec la plimbare prin lanul de
grâu
e semn de penibilă rătăcire când nordul nu mai e nord
ci doar sud uneori sud-est și luna devine amnezică
și răsare din mare
ca o căldare plină cu ochi negri de pești

sunt cuminte noul meu nume e Sonia

îl pot citi ușor pe dos pot adăuga litere
infernul mă iartă și-mi face loc
pe bănuța din spatele crucii
acolo sunt mai multe Sonii de vârste diferite
dar toate fac același lucru au ochii întorși spre-nlăuntru
se privesc pe ele însele
nici eu nu fac altceva
banca se mișcă haotic în stânga și-n dreapta
când ai ochii orbi aluneci în lumi necunoscute
în echilibru precar
mă privesc de la o mare distanță mă rup de mine
și văd întâmplări pe care nu le mai știu
lumea e răsturnată lumina e filtrată prin hârtie de calc
și eu strig la mine
și strig la mine din nou Adi Adi
Adi trezește-te
nu trece râul
Mica nu mai e nu te mai poate scoate la mal
o să te îneci o să te naști broască
de ce nu mă auzi de ce faci ceea ce faci
uite sunt cuminte numele meu nu e Sonia / tu știi asta
îngerul e plecat după Mica dar Mica e foarte departe
nu poate veni
începe să mă cheme Sonia văd puțin din Sonia
acum chiar mai mult / sunt cuminte noul meu nume e
Sonia
am avut o revelație îngrozitoare
se făcea c-o puteam salva pe Adi
că-mi puteam întoarce timpul odată cu ea

Ovidiu ȚICHINDELEANU

O primă dezbatere: gândirea decolonială și neînțelegerea ei dinspre stânga

După un Unu Mai care n-a reînviat și o zi a Victoriei în care am văzut tancuri americane intrate în Chișinău, pe fondul parafării la Washington a instaurării unui oligarh capitalist local, aș dori să răspund la critica recentă despre gândirea decolonială scrisă de Alex Cistelean. Ea e cu atât mai binevenită, cu cât gândirea decolonială a fost deja întâmpinată prin eurocentrisme și delegitimare. De fapt, “primul contact” cu gândirea decolonială scoate mai mereu la suprafață diferite platoșe ale eurocentrismului. E însă o diferență semnificativă între eurocentrismul de dreapta ce predomină sfera publică românească și critica dinspre stînga a lui Alex Cistelean*, care urmărește relevanța gândirii decoloniale pentru o critică socială cu inspirații marxiste.

Zizek ca model al neînțelegerii

E o atitudine mai complexă, de pildă, și decât unele reacții din spațiul progresist internațional, unde mai mulți propinenți ai teoriei sociale și-au intensificat eurocentrismul la primul contact, sau au refuzat pur și simplu dialogul.

Astfel, însuși Zizek, la care mulți oameni de stînga se uită ca la un fel de semafor politic, după o primă reacție violentă la adresa lui Mignolo¹ (“fuck you, Walter Mignolo”, “Does he sound this stupid in real life?”), și-a intensificat argumentele pentru reîntoarcerea la “rădăcinile occidentale radicale” și apărarea părții emancipatoare a moștenirii europene, urmată de argumente care subliniază, ca necesitatea cea mai urgentă în această situație, evitarea “idealizării umanitare a refugiaților”. Teza rearticulează o mai veche grijă de-a sa, manifestată în diverse contexte, de a nu idealiza cumva indigenii – de pildă nativii americani – fiindcă “ei erau chiar mai răi ca noi, Europeanii colonizatori”.

Aș spune că Zizek, ca alți imigranți est-europeni asimilați, fără conștiință de imigrant (“We in the West...”), nu a văzut niciodată la stînga

eurocentrismului mai departe de liberalismul occidental, menținînd anumite proiecții față de istoria și filosofiele mișcărilor minoritare sau indigene. Zizek nu distinge între politicile antirasismului, în ciuda varietății lor, asimilîndu-le liberalismului occidental și “culturii liberale a toleranței”. În ciuda propriului său apel la a “ne experimenta excentricitatea”, el însuși și-a centrat propria identitate occidentală. Și totuși, se pare că a resimțit o anumită apăsare, poate din temerea de știrbire a “radicalismului”, fiindcă abia după contactul și insulta adresată lui Mignolo i-a invocat brusc pe Frantz Fanon și Malcolm X, în trei rînduri separate² în care a susținut nici mai mult nici mai puțin decât că aceștia ar fi de fapt “eroii săi personali”, deși ei nu figuraseră niciodată în opera sa de pînă atunci. Cu alte cuvinte, în ciuda eurocentrismului său provocator, însuși Zizek pare a fi suferit un efect ireversibil de adevăr la contactul cu gândiri și experiențe nonoccidentale. E pur și muove.

Cît îl privește pe Walter Mignolo, el a oferit o replică demnă, laolaltă cu Hamid Dabashi, în *Can the Non-Europeans Think?*, unde spunea că “nu am luat reacția lui Zizek ca pe o insultă, ci ca o afecțiune [*malaise*] profundă cu care se confrunta și pe care o ținușe sub masă”. Bănuiesc, deși s-ar putea să mă înșel, că afecțiunea de care e vorba, de dimensiuni epistemice, atinge pe undeva și critica lui Alex Cistelean. E ceea ce depolitizează conștiința *reproducerii diferenței* între marea experiență europeană și celelalte istorii ale lumii trecute și viitoare.

Delegitimarea fără drept de apel

Inspirate sau nu de atitudinea sau poate “afecțiunea” lui Zizek, cîteva tendințe de delegitimare atrag atenția în eseul lui Alex Cistelean. Ele iau în primul rînd forma judecăților sumare, în care umorul cade în condescendență, reducînd la derizoriu substanța muncii sale de lectură. Iată cîteva exemple:

– “Au venit conchistadorii cu Declarația Drepturilor Omului în brațe și *next thing you know*, și tocmai ca urmare a acestei descălecări discursive, toată lumea din afara Europei a devenit sclavi”.

– “un european, automatizat el însuși, l-a îmbrobodit pe bietul Vineri cu discursul-i lunecos, iluminist, și din această vrajă a rezultat apoi fatal cam toată istoria colonială a capitalismului”

– “Dacă niște categorii aparent raționale și universale ne-au dat numai crimă și opresiune, poate niște categorii evident misticoide și obscurantiste ne vor da o lume mai bună”.

– “Sylvia Marcos... considerațiile [sale] extrem de interesante despre „pămînt ca persoană”, „spiritualitatea lumii” și „cosmosul bine ordonat” – *trully progressive shit*”; “cartea Sylviei Marcos e taraba principală de desfăcere a acestor minunății conceptuale exotizante”; “băile de spiritualitate și sauna de cosmoviziune pe care ni le promite cineva ca Sylvia Marcos”.

– “poate ar fi fost mult mai simplu să se spună

direct astfel: decolonialismul – haidem să fie bine!”

Cred că la majoritatea glumițelor nu e nevoie de comentarii. Reducerea ideilor de *buen vivir* și *sumak qawsay* la bāsisme e un fel de auto-subminare. Dar se impune o întrebare: din ce loc al gândirii se pronunță aceste judecăți superioare? Ele fac parte dintr-un gen cultural bine-cunoscut: delegitimarea fără drept de apel a Celuilalt prin glume reductive, cu fond violent, reducerea sa la nimic (mai precis: la un morman de rahat... progresist). Alte reacții par a urmări inferiorizarea Celuilalt: “vezi mai ales producțiile unora ca Walter Mignolo sau Sylvia Marcos, care cu greu ar putea trece fie și de cel mai îngăduitor reviewer”.

Iată că, și în interiorul stîngii, reacția europeană la “producții” non-europene continuă să se exprime în primul rînd prin aroganță și condescendență. Nu e o istorie unică. De o reacție similară s-a “bucurat”, de pildă, chiar *Piei negre, măști albe* a lui Frantz Fanon la vremea sa; nu vorbesc de stabilimentul francez al dreptei cu ambiții imperialiste, ci chiar de aliații de stînga din Paris, intelectuali francezi, care, cu toate simpatia pentru lupta anticolonială, au considerat cartea, cu condescendență, “o promisiune”, un manifest bun “pentru ei”, de la care se putea eventual porni pentru a elabora o “teorie propriu-zisă” (misiune pe care și-a asumat-o la un moment dat Sartre). Cu alte cuvinte, doar o “producție”, altfel “varză” teoretic, care avea nevoie de reviewer-i europeni îngăduitori. Alas, istoria a dovedit că *Peaux noires* “produseseră” o deschidere epistemică și o serie de concepte invizibile acelor europeni, dar la care continuă de atunci să se întorcă multiple generații de intelectuali și activiști.

Astfel de reacții nu fac decît să afirme că nu e nimic de învățat din aceste “producții” inferioare ale noneuropenilor, care sînt, iată, reduși din nou, la statutul de *simpli muncitori* care “produc”, fără a “avea operă” sau “teorie” propriu-zisă.

Prezența aroganței și a condescendenței în texte de analiză critică reflectă persistența lor în conversații private, unde violența judecăților sumare cîștigă în intensitate. De fapt, delegitimarea e fie semnul reproducerii unei puteri în exercițiul forței sale (conștient sau nu), fie a unei delimitări ce nu și-a aflat încă fondul epistemic propriu sau și-l resimte cumva atacat. Bănuiesc că ne aflăm undeva în ultimul teritoriu.

Neînțelegerea totalizantă

Odată ce trecem de tușele de condescendență și delegitimare, esul lui Alex Cistelean face însă un pas înainte pentru lămurirea unor diferențe interne, în primul rînd prin munca lecturii. Că e un pas pozitiv, o atestă în primul rînd faptul că ideea de colonialitate nu mai e redusă la colonialism. În critica lui Alex Cistelean poate fi auzit conceptul de colonialitate (dintr-o recepție negativă). Așadar, dezbateră s-a mutat asupra modului de înțelegere și a relevanței sale pentru critica socială. Apoi, însăși structura eseului, de la

critică la discutarea alternativelor propuse de gîndirea decolonială (respinse cu scepticism și ironie), confirmă perceperea caracterului epistemic revendicat de gîndirea decolonială. De asemenea, teza principală a criticii lui Alex Cistelean – gîndirea decolonială e un idealism contradictoriu – poate fi considerată o situație într-un cîmp problematic comun. Cîtă vreme idealismul rămîne la orizontul dezbaterii, acesta e un semn că scepticismul nu s-a prăbușit totalmente în cinism. În fine, aș mai sugera că dorința de a oferi o critică de ansamblu a gîndirii decoloniale îl pune pe Alex Cistelean într-o situație cumva ingrată, în care se autoproiectează în poziții eurocentrice care nu îl caracterizează în alte intervenții.

Astea fiind spuse, substanța interpretării lui Alex Cistelean se bazează pe cîteva neînțelegeri majore. Neînțelegerile fac parte din procesul politic al cunoașterii: după cum sublinia Dussel încă din 1976, contestarea anti-hegemonică a opriștilor e adesea, la început, “cvasi-ininteligibilă” – inclusiv pentru “stînga” intelectuală sau partinică. Putem întemeia diferențe în interiorul unui front doar dacă evităm neînțelegerile fundamentale. Filosofic, miza nu e trecerea de la neînțelegere la înțelegere, ca de la un zero la unu, ci trecerea de la proiecții totalizante la diferențe exprimate într-un cîmp epistemic comun.

Așadar, neînțelegerile decurg chiar din interpretarea principală a lui Alex Cistelean, conform căreia gîndirea decolonială e un nou idealism, un fel de nouă teorie generală, care critică la nivel discursiv o altă mare poveste:

“Deci cam așa: *modernitatea este o poveste*. O poveste în primul rînd particulară, cu totul europeană, despre supremația și universalitatea spiritului european. O poveste care are însă o putere de convingere sau o forță de autorealizare cu adevărat magice...”

“Înainte de orice, frapează incoerența acestui idealism. Practic, *identificând în discursul iluminismului european povestea care a făcut istoria modernă ... gîndirea decolonială îi atribuie acestei idei toată forța materială a unicului agent istoric*, în același timp în care îi retrage însă orice resursă de plauzibilitate. Cumva, acest discurs trebuie să fi mutat munți, cucerit continente, răsturnat cursul lumii, *doar prin puterea sa discursivă*, și asta chiar în condițiile în care tot ceea ce făcea îi demonstra doar ipocrizia.”

“Pe scurt, *pentru decoloniali, modernitatea e filosofia lui Hegel ca discurs*. Dar pe de altă parte, modernitatea e și filosofia lui Hegel ca *realitate*, ca proces istoric real – dominația europeană, *sau mai exact dominația reală a discursului european*”.

“Adevărul istoriei, după decoloniali, stă în acest paradox, în acest mister: faptul că aceeași idee care a proclamat egalitatea, libertatea și universalitatea, și care a tras frumos după ea, înspre progres, istoria Europei, s-a manifestat în zona non-Occidentală numai cu semn schimbat, ca un instrument perfid de dominație și control. *De pe poziția idealistă a paradigmei coloniale,*

acest tablou istoric, această bicefalitate a modernității trebuie într-adevăr să pară un mister“.

“...decolonialismul nu poate explica istoria modernă decât ca *un fel de supremă stratagemă de self-advertising a Occidentului*, în care de cel puțin două sute de ani restul planetei nu încetează să pice” (italicele mele, peste tot).

Aici neînțelegerea devine imediat totalizantă, atât la nivel filosofic, cât și politic, fapt care nu mai permite articularea diferențelor.

Modernitatea nu a “răsturnat munți” doar prin puterea sa discursivă. Iată un citat relevant în acest sens, chiar din Mignolo: “Modernitatea nu a reușit să constituie o realitate totală, ci a pus în practică un proiect totalizant ce a urmărit purificarea altor ordini” (*Local Histories / Global Designs*).

Cred că la baza acestei neînțelegeri fundamentale, totalizante, stau mai multe elemente: ignorarea violenței reale a modernității, dezistoricizarea ideologiei modernității și chiar folosirea unor concepte restrictive de materialism și ideologie. Sper că va fi clar că, deși nu orice ininteligibilitate se datorează eurocentrismului, aceste tipuri specifice de neînțelegeri pot fi recunoscute într-un câmp mai larg al practicilor intelectuale, de care nimeni nu e scutit apriori.

Pe lângă această neînțelegere fundamentală, mai apar și altele mai particulare, legate de pildă de conceptul de etnoclasă; diferențele între decolonizare și dezoccidentalizare; critica cartezianismului și a dualismului ca ideologeme ale modernității occidentale. Toate acestea ar necesita discuții aparte; aș spune aici doar că, în ce o privește pe ultima, gândirea decolonială nu e nici singura și nici măcar prima care ia cartezianismul în vizor: feminismul occidental și nonoccidental, diferite filosofii chineze, indiene și africane s-au oprit fiecare critic asupra cartezianismului și dualismului occidental. Fie se înșală cu toții, fie cădem de acord că un asemenea consens filosofic nu poate fi tratat cu aroganță și respins cu ușurință ca aberație.

Violența reală

Iată sursa principală a neînțelegerii: gândirea decolonială se referă în primul rând la *violența reală* a modernității. Peste violența reală se sare însă pur și simplu în eseu lui Alex Cistelean. În interpretarea sa, violența reală devine o “poveste” și o ideologie magic de eficientă. Or, tocmai violența reală este “partea întunecată” a modernității, în cuvintele lui Mignolo. E vorba de “rana colonială” creată de traficul transatlantic de sclavi, genocidurile, jafurile și violurile coloniale, ierarhizarea rasială a ființelor umane și structurarea globală a controlului muncii și resurselor după cucerirea Americilor, războaiele Euro-Americane de invazie și subordonare a continentelor lumii, încarcerarea în masă a populațiilor de culoare, criminalizarea raselor și claselor periculoase, acapararea pământurilor popoarelor indigene, producerea circuitelor muncii imigrante între centre și periferii etc. Violența reală a modernității

a produs moarte, tăcere și invizibilități, nu doar exploatare, inegalități și marginalități. Colonialitatea nu este doar un “discurs”, ci este *un tip de putere* care produce “non-ființă”, în cuvintele lui Fanon. Aceasta e materialitatea primară de la care pornește gândirea decolonială: o distrugere a realului. Decolonialitatea încearcă să contracareze tăcerile produse, producția de non-existență (Santos) prin care avansează modernitatea.

Gândirea decolonială aduce la vizibilitate distrugerile și “istoriile întunecate” ale modernității și construiește câmpul epistemic în care pot fi studiate *conexiunile și gradele de corelație dintre ele*, dar și potențialul alianțelor între rezistențe de natură diferită. La nivel discursiv, ea dezvăluie într-adevăr colonialitatea ca esență a modernității; aceasta din urmă nu apare în marile filosofii europene ale modernității, atât cele triumfaliste, cât și cele autocritice. Dacă e un mister, e tocmai pentru gânditorii eurocentrici, care nu par a fi perceput acest tip specific al puterii moderne – și nici istoriile sale concrete. A susține împreună cu Alex Cistelean că violențele colonialității (sau corelațiile între ele) sînt doar “o poveste” înseamnă însă a continua dematerializarea și pe plan teoretic.

Încearcă să îi spui că e un idealism contradictoriu unui student afrodescendent cu bunici din Guyana franceză, azi stabilit în Chicago, care atinge cu mîinile lui, în frumosul oraș olandez Middelburg, unde casele bogate continuă să aibă nume de vapoare, jurnalul de bord al unui “negrier” olandez, care contabiliza în 1763 traficul de oameni din actualul Senegal în actuala Guyană franceză. Istoria care leagă material, peste secole, munca și viața studentului de traficul transatlantic de sclavi, determină încă lumea noastră în mod semnificativ. Anticapitalismul muncitoresc nu satisface doleanțele sale. Sensul comun al modernității occidentale, inclusiv în autocritici, continuă să reducă colonialitatea la colonialism și să excludă prezentul colonialității. Abia în ultimele decenii s-au făcut pași în această direcție, însă în Olanda, Franța, Belgia, Suedia, Danemarca, în Anglia și Germania, Canada și Statele Unite, lumea occidentală e departe, atât la nivelul instituțiilor (muzee, sistemul de educație, industria culturală, politicile de guvernare), cât și la nivel subiectiv, de estomparea, dărmită desprinderea de istoriile imperiale, capitalist-coloniale. S-au făcut doar “progrese”. Dar chiar cînd e vorba “doar de teorie”, într-o sală în care se discută istoria Olandei din perspectivă caraibiană (și nu doar istoria caraibelor), tensiunea materială e palpabilă, iar consecințele politice ireversibile ale discuției sînt destul de clare.

Faptul că gândirea decolonială are pretenția de a *numi altfel* aceste procese (lumea modern-colonială, colonialitatea puterii, colonialitatea muncii, colonialitatea cunoașterii, etc.) e un semn al dimensiunii epistemice revendicate, dar nu și a caracterului său exclusiv discursiv. De fapt, gândirea decolonială urmărește (dar nu reușește întotdeauna) să aibă o dimensiune de praxis și să se articuleze din puncte ale rezistenței și revoltei. Referințele sale politice sînt

mișcări sociale anti-neoliberale și anti-hegemonice, dar și transformări colective de ansamblu, ceea ce Raul Zibechi a numit “societăți în mișcare”, aflate în procese complexe de *desprindere* autonomă de modernizarea occidentală, cu bunele și relele implicate. Precum violența colonialității, desprinderea e o realitate materială, nu ceva pur discursiv sau cognitiv, după cum susține Alex Cistelean: “gândirea soluției e chiar soluția gândirii. Salvarea tocmai în asta constă – regândirea condiției noastre coloniale, „dezobediința epistemică” sau ceea ce tehnic se numește „desprindere”. ... Soluția ... e să gândim și povestim lumea altfel”. Însăși cartea Sylviei Marcos, *Femeile indigene și cosmoviziunea decolonială*, ilustrează tocmai cât de imbricată este teoria și practica: ea prezintă unitatea dintre bazele epistemologice, recrearea politică a tradiției și programul revoluționar al femeilor indigene zapatiste, ba chiar și propria evaluare a experienței organizatorice după două decenii – cu bune și rele. În critica sa, Alex Cistelean reduce însă practica la o simplă vorbă: “conceptul de „*mandar obedecendo*”, a conduce slujind... rezolvă ... prin simplă redenumire, raporturile problematice... pe care le presupune conceptul occidental de conducere”. Cu alte cuvinte, susține scepticul român, zapatistii se mint singuri, creează o iluzie din cuvinte. O spune și singur: “În istoria decolonială, iluziile și auto-iluzionările oamenilor par să fie oricând mai importante, mai eficiente, decât relațiile sociale care le proiectează și pe care le exprimă și mistifică totodată”. Se poate deja observa că acuza de idealism devine o acuză de rea-credință, iar între timp criticul continuă să se treacă sistematic peste două aspecte fundamentale ale realității, violența reală și praxisul transformator.

Așadar, colonialitatea se referă în primul rând la violențele reale ale modernității, la o istorie concretă a reprimării și reducerii la tăcere. În violența reală pot fi implicate în combinații diferite forța militară, puterea capitalului și autorități ale cunoașterii și “dezvoltării”, adeseori în numele democrației, egalității și libertății. Aceste violențe sînt structurale, continuă pînă în prezent să divizeze realitatea materială și subiectivitatea, definind într-o măsură semnificativă lumea modernă în care ne aflăm *cu toții*. Gîndirea decolonială încearcă să dea voce supraviețuitorilor sau luptătorilor împotriva acestor violențe, celor angajați în istorii și procese (foarte diferite) ale decolonizării, însă nu doar pentru a umple cu conținut colțul “lor” de lume, ci pentru a schimba însuși sensul lumii. Faptul că o critică dinspre stînga reține din aceasta doar “idealismul” explicației decoloniale, “auto-iluzionări” și critici aduse Iluminismului, evidențiază tocmai anumite limite ale eurocentrismului, care rămîne la o înțelegere autoreflexivă și pur cognitivă în momentul în care e confruntat cu diferența colonială.

Se poate oare susține că gîndirea critică europeană a “acoperit” de fapt profunzimea acestor violențe și a rezistențelor întîmpinate, în teoriile euro-americane critice ale modernității, inclusiv studiile marxiste? O mare parte din mișcările sociale, intelectualii, artiștii și

activiștii contemporani contestă vehement acest lucru. O parte semnificativă din intelectualii critici răspund la această contestare susținînd că de fapt “se cunosc deja” toate astea (deși istoriile propriilor discipline îi contrazic), sau că Hegel și Marx, de pildă, au laturi care nu sînt “chiar așa eurocentrice” – de parcă asta ar fi miza. Alții, ca Zizek de pildă, subliniază tocmai că “moștenirea occidentală nu e doar dominația imperială (post)colonială, ci și examinarea autocritică a violenței și exploatării aduse de Occident în Lumea a Treia”. Pe aceeași direcție argumentează și Alex Cistelean. E o discuție deschisă.

Aș zice că, de fapt, istoria intelectuală arată că majoritatea celor numiți de Quijano “apărătorii patentului european asupra modernității”, atît dinspre dreapta cît și, din păcate, dinspre stînga, inclusiv Zizek, au încercat să își aproprie examinarea autocritică a modernității fără să intre în relație cu criticile externe ale modernității. Au continuat să rămînă *aproape* la fel de orbi la diferența colonială ca triumfaștii modernității. Adeseori (există excepții semnificative), teoria critică occidentală a elaborat în primul rînd argumente despre autosuficiența modernității occidentale. La însuși Moishe Postone, de pildă, subiectul istoriei devine capitalul însuși. Atît teoria critică cît și teoria imperialistă pot trece astfel în mod sistematic peste violența reală a modernității și practicile transgresive, concentrîndu-se doar pe dominație – în mod dezaprobat sau aprobat. Contrar convingerilor lui Zizek, occidentul nu “oferă de fapt și standardele după care e măsurat trecutul său criminal” – decît în imaginația occidentalistă. Criticile adresate dinspre diferența colonială (nu doar cele decoloniale) sînt indiscutabil diferite de cele ale teoriei critice occidentale.

Fondul politic pe care îl ratează Alex Cistelean este cel al unei intersecții autonome între anti-imperialism și anti-capitalism. Această orientare politică a fost formulată foarte clar de fostul Subcomandante Marcos: *desde abajo y por la izquierda*, de jos și la stînga. Așadar, e fals să afirmi că “într-o epocă de regresie pe linie a curenților emancipatoare, universaliste ... prima grijă a decolonialilor e să ne pună în gardă de excesele socialismului”; nu e deloc *prima* grijă – însă, după cum se vede, e o preocupare justificată. Alex Cistelean, pornind de la diferențierile lui Mignolo de marxism și stînga occidentală, susține că ar fi vorba la

nivel politic de un fel de liberalism al căii a treia, care împărtășește chiar și cu anticomunismul critica stângii ca totalitarism: “Tipul acesta de lectură a marxismului sau proiectului socialist... e chiar nucleul teoretic pe care s-a articulat întregul front discursiv anticomunist din timpul Războiului Rece”. În acest sens, el oferă și următorul citat din Mignolo: “E nevoie, în primul rând, de ieșirea dintr-o gândire încadrată de categorii precum cele de stânga, dreapta ori post-ceva, pentru a înțelege că democrația și socialismul sunt mijloace, nu scopuri”. Interesant e că Alex Cistelean citează acest citat din Mignolo ca o dovadă a abandonării “stângii”. Într-o anumită măsură, așa și este, însă de care stângă anume e vorba? O altă lectură l-ar vedea ca un comentariu la evoluțiile recente ale stângii partinice și intelectuale. Filosofic, diferențierile sînt mult mai complexe; politic, această interpretare e pur și simplu falsă. Pronunțînd judecăți sumare, ea ignoră istoria stângii latinoamericane (de ce ar fi aceasta relevantă pentru un european) și faptul că mulți gînditori decoloniali (nu toți) se situează în continuarea acestei tradiții.

Aș susține că teoria critică europeană, inclusiv mai multe direcții ale studiilor marxiste (nu toate), nu a trecut încă prin momentul de recunoaștere socială (*anagnorisis*) a dizidenților modernității înseși, cei care nu pot fi reduși astăzi la statutul proletariatului care dobîndește conștiința rolului său istoric. Gîndirea decolonială e o platformă politică pentru oprimații modernității occidentale care reunește mișcări politice și intelectuale, în particular legate de ridicarea Sudului Global din ultima jumătate de secol; e vorba de rezistențe sau lupte de eliberare care nu sînt centrate doar pe condiția istorică a muncitorilor industriali sau istoria claselor sociale din Europa. Miza e răsturnarea unui raport existent al puterii, a unui sistem de reproducere al inegalităților și constituirea unui alt sens al lumii prin corelarea și alierea acestor istorii negate și a viziunilor emergente despre transcenderea sistemului-lume. Desigur, nimic nu garantează că aceasta ar fi “Revoluția”. În mod clar, nu e revoluția proletară.

Pare a fi această răsturnare reductivă din interiorul imaginarului eurocentric? Sigur că da, din moment ce e o contestare a unei hegemonii și o dezumflare a unor pretenții totalizante.

Este ea acompaniată de exagerări, lăudăroșenii sau poate chiar iluzii? Fără îndoială, ca mai orice protest sau revoluție, din moment ce e în primul rînd o afirmare a unei existențe negate.

Proiectează ea diferențele interne ale istoriei europene într-o totalitate omogenă? Probabil că într-adevăr o face uneori. Aceasta e însă o preocupare înrudită cu teza “rasismului inversat”: temerea de reducere a Albilor, Occidentului și Europei la o realitate omogenă care nu ar mai permite sesizarea diferențelor și contradicțiilor interne – adică tocmai ceea ce rasismul și eurocentrismul a făcut deja și continuă să facă cu Celelalte comunități, istorii și cunoașteri ale lumii. Iar temerea “rasismului inversat” își face loc, surprinzător, în critica lui Alex Cistelean: “vechile concepte occidentale, măcinate de probleme interne și pătate de-

atîta sânge istoric, sunt mai întîi exotizate și misticizate – „schimbarea termenilor” –, după care întregul lor bagaj de tensiune și negativitate interioară lasă locul unei idile de pace, spiritualitate și armonie – ceea ce ne va permite, mai încolo, „schimbarea lumii” (sau mă rog, schimbarea conversației lumii, același lucru)”. Cu alte cuvinte, decolonialii sînt de fapt cei care exotizează și castrează gîndirea occidentală, ale cărei valențe revoluționare interne sînt înlocuite cu o “idilă”. Așadar, e vorba de o exotizare inversată și o pură poveste de adormit copiii. De fapt, Occidentul și chiar Iluminismul sînt reduse la o totalitate omogenă doar dintr-o perspectivă superficială; filosofic, aș spune că reducerea decolonială e o formă de umilire etică, de reducere a unei inflații hegemonice, care ia în mod ideal forma unor negații ce mediază către alte totalități concrete (nu doar cea a modernității occidentale autosuficiente, nu doar cea a capitalismului-punct). Unii nu pot vedea deschiderea unei *relații* în această umilire sau reducere a proporțiilor occidentalismului, ci doar o anihilare a privilegiului. Revenind la practică, sau la nivel politic, modul în care a fost articulat conceptul de Sud Global, de pildă, care include numeroși aliați occidentali, sau modul inițial de organizare a Forumului Social Mondial, sau chiar ideile de plurivers și cosmoviziune cred că demonstrează destul de clar că temerile legate de reducționism și abandonare sînt mult exagerate. Nu orice european trebuie să fie și un occidentalist.

Riscă argumentele decoloniale să cadă în culturalism, după cum au fost acuzate intern și extern? Da, e un risc real. Dar ele pornesc de la o situație de *dezechilibru epistemic*, în care “epistemologiile sudului” au supuse unor vaste operații de distrugere și devalorizare (Santos). De pildă, întreteserea între colonialitatea cunoașterii și colonialitatea puterii e cît se poate de evidentă în industria agențiilor de dezvoltare. Mai mult, faptul că gîndirea decolonială e o mișcare de anvergură epistemică, nu trebuie confundat cu o mișcare pur teoretică. Gîndirea decolonială are într-adevăr o dimensiune teoretică sau academică de sine stătătoare, care nu include doar un nou corp de teorie critică, ci și o regîndire *practică* a instituțiilor de învățămînt, inclusiv a Universității (în Mexic sau Ecuador, de pildă), și a practicilor universitare (școala de vară de la Middelburg). Nu toate sînt “succese”; nu toate au supraviețuit. E de ținut cont și că răsturnarea epistemică e încercată în sfere publice și medii universitare profund eurocentrice; într-un fel, acuzele de culturalism pun carul înaintea boilor, jucînd la rîndul lor riscul reificării ideologiei. În fața acestei acuze, Arturo Escobar pune următoarea întrebare: “de ce sîntem mereu gata să îi atribuim capitalismului efecte puternice și sistematice, cu o logică totalizatoare și coerentă, refuzîndu-i însă modernității, în același timp, orice conexiune semnificativă cu o logică culturală coerentă, fără a mai menționa proiectul dominației?”

Desigur, răsturnarea balanței puterii la nivelul cunoașterii nu e suficientă – dar nimeni nu spune că e, nici măcar Mignolo, care e printre cei mai optimiști critici – e însă o necesitate stringentă. Educația eurocentrică despre istoria lumii domină mass-media, sferele publice,

sistemele de educație și instituțiile memoriei culturale din întreaga lume, ba chiar și zone ale sfîngii progresiste. Ceea ce prevalează e încă ideea unui proces relativ unic al modernității care ar emana din cîteva centre ale lumii, etalon după care sînt judecate toate celelalte istorii ale lumii, populații, zone geografice, inclusiv mișcările sociale și revoluționare.

Așadar, violența reală a modernității a fost însoțită într-adevăr de construirea poveștii unice a modernității. Dar și acesta e un proces istoric. De fapt, implicația cea mai problematică a criticii lui Alex Cistelean e următoarea: în fond, “decolonialii” nu fac decît să dea vina pe puterea ideologiei modernității. Astfel, răsturnarea epistemică decolonială e tradusă în limbajul victimologiei. Ca urmare, primul lucru care are loc e *dezistoricizarea procesului de constituire și diseminare a ideologiei modernității*. În acest sens, o întrebare mai sensibilă ar fi următoarea: cînd anume a început să fie “globală” istoria unică a modernității? Cînd, unde și în ce moduri s-a instituționalizat reducerea la tăcere, neutralizarea sau în cel mai bun caz tolerarea epistemologiilor și istoriilor părții întunecate a modernității? Și în ce moduri se articulează desprinderile de modernitatea occidentală? Pentru a răspunde la astfel de întrebări, e nevoie în mod necesar de perspectivele noneuropene și nonoccidentale, adică de resursele diferenței coloniale. Concepte precum colonialitatea puterii, colonialitatea cunoașterii, gîndirea de frontieră, pluriversul, contribuie tocmai în acest sens, care rămîne deschis.

Alte materialisme

Gîndirea decolonială abia începe să redreseze aceste distrugerii și dezechilibre ale lumii moderne și nu are niciun monopol în acest sens. Tipul său specific de “negare a negației” e însă cvasi-ininteligibil în spațiul criticilor intra-europene ale modernității. Ca teorie, sau mai degrabă ansamblu de teorii (adeseori divergente, însă aceasta e altă discuție), aș spune că nu e vorba de un idealism, ci mai degrabă de un materialism care pune *corpul, locul și alte materialități istorice* în centrul tuturor discuțiilor. Toate acestea rămîn invizibile în critica lui Alex Cistelean, care face un apel să “ne axăm pe procesele materiale, pe relațiile sociale și dinamica istorică pe care a impus-o capitalismul”, însă păstrează un registru limitat al acestora.

Ca “teorie”, gîndirea decolonială propune într-adevăr noi idei, care sînt însă ancorate în anumite materialități, locuri și corporalități, care operează la rîndul lor în alte “totalități concrete” decît capitalismul autosuficient: “matricea colonială a puterii”, “lumea modern-colonială” sau “ordinea capitalism-colonialism-patriarhie”. Desigur, toate acestea sînt deschise criticii, nu se aliniază într-o “teorie generală”.

Ignorarea sau minimizarea materialităților specifice acestor totalități concrete e o sursă majoră de neînțelegere. Temerile exprimate dinspre stînga sînt legate tradițional de abandonarea sau diluarea conceptului de clasă și acea materialitate specială din discursurile marxiste, în sine

și pentru sine: subiectul istoric. Există deja o tradiție de temeri că problematizările “mai recente” ale rasei și genului (nu doar ale gîndirii decoloniale) ar dilua noțiunea de clasă sau ar înlocui-o cu conținuturi mai puțin “radicale”. Astfel, Alex Cistelean deplînge o “evacuare a problemei de clasă prin etnicizarea ei”, susținînd că “în conceptul de etnoclasă, lupta de clasă devine doar un mic caft, sublimat deja, în interiorul aceleiași etnorase” și că, “spre deosebire de problematica rasei, genului, a naturii și culturii, *clasa e singura care nu poate fi abordată decît materialist istoric*”. Ca urmare a acestor temeri, Alex Cistelean vede inclusiv în sugestiile pozitive ale lui Mignolo despre Marx, prin care acesta sublinia urmele de conștiință de imigrant a acestuia, care a resimțit “diferența rasială înscrisă pe propriul său corp”, doar o idee ridicolă. Ridicolă pentru cine? Nu și pentru marxistii nonoccidentaliști de la începutul secolului XX, Du Bois și Mariategui de pildă, care au inițiat primele discuții despre relațiile dintre clasă și rasă. Combaterea acestor simplificări și temeri – din nou, mult exagerate – ar necesita însă o întreagă discuție aparte.

Aș insista aici doar asupra următoarelor aspecte. În primul rînd, cred că putem cădea de acord că istoria revendicată și viziunea liberării se schimbă în funcție de *corpul care se ridică*: proletari, muncitori industriali, țărani, sclavi, șerbi, femei, populații indigene, subiecți rasializați etc. Tradițional, diferențele respective au fost considerate în teoria critică dovada unei conștientizări incomplete a rolului de clasă. După cum subliniază însă Sylvia Marcos, țăranul indigen din Chiapas nu e doar “indigen” sau “revoluționar” decît pentru occidentalul care pretinde puritatea alterității; iar în procesul lor revoluționar, conștiința de clasă nu înlocuiește și nici nu dispare, ci are un rol *complementar* cu conștiința comunală. Ca urmare, conceptul de clasă nu devine în mod necesar vetust și nu se diluează în acest context: el pierde tocmai universalismul abstract (“falsul universalism european” pe care l-a criticat și Said), dar poate cîștiga în diferență internă și relevanță istorică. În al doilea rînd, *locul* de unde se scrie istoria lumii contează, și nu doar pentru redefinirea contemporană a internaționalismului. De pildă, pentru imaginarul eurocentric, pentru care insistența decolonială cu *locul gîndirii* e un fel de particularism sau relativizare, rămîne invizibilă atît dimensiunea comună epistemică, cît și diferențele interne între ideea de *a provincializa Europa*, care a apărut în Asia, și ideea de *a globaliza periferia*, care a apărut în America Latină. În al treilea rînd, istoria și viziunea liberării se schimbă decisiv și prin considerare *materialităților istorice* relevante, a istoriilor dezvoltate în jurul lor: bogăția națiunilor sau corpul sclavului? Revoluția industrială și fabricile sau zahărul, romul, tutunul, bumbacul, cafeaua, aurul, argintul, mercurul, fierul, cauciucul, grîul, blănurile de animale și lemnul, pămînturile și resursele din pămînturi? Aceste materialități sînt esențiale pentru gîndirea decolonială. Istoriile lor nu sînt cu totul “noi”, ci au multe în comun cu teoria critică occidentală.

Deloc întâmplător, după sublimarea acestor materialități, perspectiva eurocentrică începe să vadă doar misticisme. Ea vede, de pildă, în propunerile indigene despre “Pachamama”, “pământul sacru” și spiritualitatea naturii doar un “obscurantism mistic” (ca să folosesc acuza lui Alex Cistelean adresată înseși Sylviei Marcos). Pe lângă perpetuarea insultei și a lipsei de respect pentru distrugerea colonială a simbolurilor și siturilor sacre locale (*huacas*), astfel se respinge fără drept de apel diferența epistemică, fără a apuca să se observe: 1) însăși valoarea seculară a acelor concepte, care a fost deja exercitată în câmpul legal și în cel politic, ca modalitate de revendicare a unor *drepturi colective*; 2) că aceste concepte au fost folosite, de pildă, în Bolivia, atât ca o critică internă, dinspre stînga, a politicii extractiviste a lui Evo Morales și Alvaro Garcia Linera (apoi și în alte regiuni ale Americii Latine), cît și ca o critică a etno-naționalismului la nivelul politicilor de stat; 3) perturbarea istorică a spațiului politic și epistemic modern prin includerea naturii în Constituția ecuadoriană, în premieră mondială. Sigur că ele rămîn concepte problematice, însă în locul aroganței raționaliste, o discuție de la egal la egal, în câmp intercultural, nu ar lua în vizor doar conceptul de “pământ sacru”, transplantîndu-l în orizontul cultural european ca pe o girafă la zoo, ci ar urmări funcțiile luate de acest concept în propriul său spațiu epistemic (nu doar cele din planul experienței religioase, care nu e treaba europeanului), întrebînd apoi, de pildă, dacă există vreun echivalent în culturile europene sau tradițiile locale. Dacă nu respectăm astfel de principii de interpretare ale hermeneuticii pluritopice, nu facem decît să ne întoarcem la acea lungă tradiție occidentală inițiată de preoții, jefuitorii de comori, arheologii, antropologii și funcționarii coloniali, care vedeau în gîndirea nonoccidentală o sumă de “superstiții” non-raționale.

Negativitatea și exterioritatea decolonială

Gîndirea decolonială nu poate fi decît abuziv redusă la o “idilă de pace, spiritualitate și armonie” sau “sărbătoare cîmpenească”, însă articulează fără

îndoială principii contemporane ale speranțelor pentru pace, spiritualitate și armonie. De asemenea, e adevărat că recurge foarte des la exemple de civilizații rurale, și la relații între ruralitate și modernizare. Ideea unei decolonialități metropolitane rămîne problematică.

În același timp, tensiunile și negativitățile sale interioare rămîn obscure pentru imaginarul “raționalist”, care vede în speranțele decoloniale fie niște simple aspirații ridicole, fie un particularism ce nu schimbă cu nimic datele generale ale problemei.

Astfel: “specificul constructului hegelian... este că orice astfel de încercare de ancorare istorică și particularizare... nu face decît să îi confirme și întărească pretenția de universalitate *in toto*. Informația explozivă, pretins uitată, chiar înadins ocultată, privind pasajul colonial al spiritului european și provincialismul filosofiei occidentale – *i.e.* ancorarea în contexte istorice particulare – nu schimbă mai nimic din autoînțelegerea dialectică a acestuia: nu doar că poate fi foarte

ușor integrată în povestirea standard despre istoria filosofiei... dar chiar îi furnizează acesteia un argument în plus pentru pretenția ei de universalitate”. Tocmai aici se evidențiază natura problemei de interpretare: exterioritatea *este* redusă la o cantitate nesemnificativă, iar negația sa specifică e redusă la un particularism; dacă putem învăța ceva din seria de judecăți sumare și condescendențe de mai sus e tocmai că “povestirea standard despre istoria filosofiei” întîmpină dificultăți majore în relaționarea cu epistemologiile sudului; mai mult, miza “informației explozive” a colonialității nu e ancorarea în contexte istorice particulare, ci contestarea și însăși redefinirea sensului lumii. De aceea apar concepte ca “plurivers” și “cosmoviziune”, care sînt indiscutabil în afara hegelianismului.

La mijloc ar fi însă o eroare filosofică: “decolonialismul ratează tocmai importanța, relevanța și eficiența teoretică a naturii negative, dialectice, tensionate, a noțiunilor filosofice”. Este ceva adevărat aici, însă e vorba de o dezumflare mai degrabă decît “ratură”. În același timp, Alex Cistelean nu observă de fapt în eseul său tocmai “natura negativă a noțiunilor filosofice” ...nonoccidentale. Negațiile și diferențele diseminate de noțiuni ca dualitate, *mandar obedecendo*, cosmoviziune rămîn obscure – și ca urmare nu există. Lectura sa nu permite decît observarea unei pure pozitivități în revendicările de “armonie”, “spiritualitate” sau “organicitate”, care sînt considerate un fel de nonsens *new age* (o “fundătură misticizantă”).

Fredric Jameson indica o slăbiciune esențială a imaginii contemporane, dificultatea de a imagina o lume post-capitalistă. De fapt, problema e mai profundă. Din perspectivă eurocentrică – inclusiv a marxismului eurocentric – pur și simplu nu există o *exterioritate a modernității*: doar un fel de vid, deopotrivă al imaginii și realității, un absolut negativ, întors înapoi să fie pre-modernitate absolută (orice non-european e un pre-european; orice refuz al “dezvoltării” e o întoarcere la

Evul Mediu; decăderea civilizației occidentale nu poate însemna decât întoarcerea la primitivism etc.), fie non-modernitate absolută (teroriștii, dușmanul imperial, misticii, “Islamul”, “Africa”; etc.).

Pentru cei care conștientizează propria marginalitate sau statut periferic în lumea modernă, exterioritatea dobândește imediat tensiune internă și sens, și încă unul esențial pentru propria politizare și viziune asupra lumii. Pe parcurs, abia astfel devin vizibile și alianțele necesare luptei.

Exterioritatea non-capitalistă și non-colonială revendică deopotrivă de mișcări sociale și de gândirea decolonială nu operează într-un câmp pur al pozitivității idilice, ci evidențiază câteva funcții clare ale propriei sale negativități. Un prim rol a fost formulat cel mai bine de Dussel: “Exterioritatea este o negativitate din care poate fi descoperită dominația Celuilalt” – și, putem adăuga, odată cu această conștientizare politică, tipurile diferite de desprinderi și rezistență contra dominației. Că acest lucru funcționează, iată drept dovadă modul în care teoreticienii ai gândirii decoloniale au distins nu unul, ci cel puțin trei tipuri de raporturi de desprindere de modernitatea occidentală:

1) adoptarea ideii de modernități alternative, adică variațiuni cu specific local ale aceleiași modernități universale (ce includ dar nu se limitează la naționalismul etnocentrist, protecționismul capitalist, protocronism etc.);

2) conceperea de modernități multiple, adică modernitatea fără o singură origine culturală, cu accentul pus pe diferențele între procesele centrale și cele locale de modernizare;

3) situarea decolonială în modernitate/colonialitate, care propune, în limbajul unor mișcări activiste indigene, atât rurale cât și urbane, „alternative la modernitate”, “autonomii comunale” și “tranziții civilizaționale” către “plurivers” sau “transmodernitate”.

Aplicarea dialecticii hegeliene în cazul ultimelor două e problematică. După cum se vede, nu e vorba de o idilă pașnică și monotonă și nici de o confirmare indirectă a universalității europene, ci chiar de o afirmare a unor diferențe multiple, a unei lumi policentrice. Iar capacitatea de a observa diferențierea internă între diferitele tipuri de desprinderi e o sarcină majoră a filosofiei politice contemporane, în contextul unui sistem-lume în tranziție.

O a doua funcție importantă a negației specifice exteriorității e exemplificată cel mai bine, în practica politică, de zapatism. Aname, gândirea din exterioritate (nu exterior), sau mai precis de la frontierele lumii moderne/coloniale, permite exercitarea a ceea ce criticul marocan Abdelkebir Khatibi a numit mai demult “dubla critică”: atât a cunoașterilor moderne hegemonice, cât și a tradițiilor excluse, dar care constituie o resursă esențială a noilor proiecte revoluționare. Din această dublă critică, eurocentrismul nu vede decât abandonarea moștenirii emancipatoare a modernității și întoarcerea anacronică la tradiții pre-moderne. De fapt, cele mai multe mișcări indigeniste din Sudul Global care “se întorc la rădăcini”, inclusiv cea zapatistă din Chiapas, s-au inspirat deschis

și din anumite tradiții antihegemonice occidentale, și mai mult, nu sînt deloc interesate de apărarea puristă a propriei tradiții. “Întoarcerea la rădăcini” care e revendicată în anumite procese ale decolonizării nu se petrece într-o viziune statică a culturii, printr-o repetiție a anacronică a “tradiției”. Acest lucru e subliniat în repetate rînduri de Sylvia Marcos, atât teoretic cât și cu exemple, tocmai fiindcă se dovedește a fi unul dintre cele mai dificile concepte pentru imaginarul eurocentric. E lucrul pe care îl subliniază și proiectele chineze de “întoarcere la baza rurală” ca modalitate de contracarare a financiarizării și industrializării capitaliste. Poate că am avea ceva de învățat de la acestea.

Fără această exterioritate în care locuiesc cunoașterile subalterne, insistă tot Mignolo, “unica opțiune rămasă, pentru a imagina viitorul într-un nou mod, e recitarea constantă a marilor gânditori occidentali” – ceea ce și vedem în practica multor intelectuali. Ceea ce deranjează pare a fi faptul că gândirea decolonială și diferite mișcări sociale corelate au îndrăznit să afirme alte referințe și o *exterioritate* față de lumea modernă și universalismul său: construirea unei lumi noncapitaliste și noncoloniale. Teoria critică occidentală reacționează la această “bună veste” aproape la fel de nervos ca neoliberalii în fața unei noi contestări a TINA.

Într-un fel, gândirea decolonială contribuie în primul rînd cu un minim de alfabetizare în istorii politizate, epistemologii și filosofii de viață nonoccidentale înțelese în propriii lor termeni; acestea nu se mulțumesc însă cu “inclusiunea” lor în dialogul liberal, solicitînd o anumită umilire a occidentalismului, pe care mulți nu o acceptă; ba mai mult, pretind crearea unei exteriorități autonome. Să fie vorba de o “auto-iluzionare”? Sau de “o mișcare reală care abrogă actuala stare a lucrurilor”? – pentru a-l cita pe Marx. Reușesc oare aceste mișcări să disloce centralitatea capitalismului și imperialismului? Avînd în vedere istoria modernității, e întru totul posibil ca și efectele decolonialității să fie reduse la tăcere sau recanalizate. Poate că “e prea devreme să ne pronunțăm”, însă nu e deloc tîrziu să ne implicăm în proces. Abia după ce imaginarul eurocentric încetează să proiecteze propria limită ca limită a universului, abia după munca de situare a propriei localități în lumea modern-colonială, atunci încep să se distingă diferențe epistemice și posibilități politice. Abia atunci poate înceta și revoluția socială să mai fie o pură proiecție, poate deveni parte din viața cotidiană – fără a fi absorbită în aceasta.

Note:

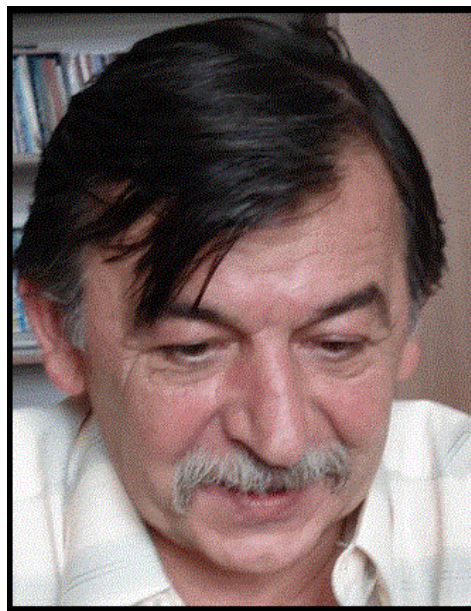
* Alex Cistelean, „Critica rațiunii decoloniale”, *Vatra*, nr. 3-4/2016.

1. <http://www.critical-theory.com/zizek-responds-to-his-critics/>

2. Vezi referința de mai sus, plus: http://www.huffingtonpost.com/tavis-smiley/tavis-smiley-philosopher_b_8254350.html; <http://mariborchan.si/text/articles/slavo-j-zizek/a-prophetic-vision-of-haitis-past/>

Mihai DRAGOLEA

A plecat, aproape îndată după Alexandru Vlad și Radu Mareș, și Mihai Dragolea. Rămîne, zicea mai deunăzi Traian Ștef, Clujul fără prozatori. Poate nu, dar după plecarea lui Dragolea, e aproape sigur că rămîne fără povestitori. Căci Mișu Dragolea povestitor era. Povestitor cu ritual, cu protocol elaborat: ”stai să-ți spun,” apoi își aprindea tacticos o țigară, ”să vezi numai”, apoi trăgea inimos din țigară, ”o să-ți placă”, apoi cerea o votcă, ”e foarte mișto”, apoi gusta vodca, ”n-ai mai auzit de-astea”, apoi țigară și votcă și, în sfîrșit, ”după cum îți spuneam”... Cu siguranță, în timpul acestui lung preambul, creionase povestea, o structurase, o împărțise în secvențe. De povestit o povestea la ureche, cu voce abia auzită, de parcă ar fi depănat bîrfe ori secrete. La sfîrșit de secvență se lăsa pe spătarul scaunului și te interoga: ”ei, ce zici?”. Și fie că ziceai, fie că nu, urma ”stai să vezi mai departe”. Aș fi citit-o de cel puțin două ori în cît timp o povestea el. Vorbă rară, trăgănată, după fiecare punct aveai vreme de o cafea. Nici Sandu Vlad nu-și savura poveștile cu atîta tihneală. Îl destindea să povestească, le povestea și pe cele scrise și pe cele ce urmau a fi scrise. Sau amărăciunile pe care le trăia.

Nu i-a trecut niciodată durerea de a fi fost epurat de la televiziunea clujeană. Emisiunile lui aveau stilul lui, inimitabil: trăgănite și ele, cu o lentoare ce te putea exaspera, dar pe fondul căreia își lansa provocările cele mai abrupte, cînd nici nu te mai așteptai. Părea că-și adoarme întîi invitații pentru a le da, brusc, un bobîrnac.

L-am întîlnit ultima dată la Zilele ”Familia”, negru de amărît (maică-sa era foarte bolnavă, el retras la Petroșani, într-o singurătate aproape solidă). Dar își pregătea o carte și mi-a promis o povestire pentru revistă. Mi-a și trimis-o, scrisă de mînă, căci nu putea scrie nici la mașina de scris, nici la computer. Avea un scris foarte elegant, curat, feminin. Dar nu putea scrie decît simțind hîrtia sub mînă. Nuvela trimisă era copiată, presupun, pe curat, căci n-avea nici o ștersătură. Dar putea să și curgă de la sine, căci Mișu le șlefua povestindu-le unuia și altuia.

Încă îl aud povestind.

Al. Cistelecan

Iulian BOLDEA

Exilul literar românesc, între traumă și luciditate

Etica identitară: mărturisirea ca mărturie

Obligația morală a criticii și istoriei literare actuale e reprezentată, tot mai acut, de necesitatea reconsiderării (adică a considerării la justa valoare) a contribuției scriitorilor români ai exilului. Aceștia fac parte, fără nici o îndoială, din circuitul de valori al spiritualității românești. Ei sunt produsul matricei spirituale mioritice, pe care au purtat-o în sinele lor cel mai adânc, oriunde au fost siliți să se oprească, cu voie, sau, mai ales, fără de voie, în peregrinările lor. De aceea, literatura română nu poate fi întreagă fără operele lor, în care realitățile autohtone transpar cu insistența pătimașă a unor obsesii. Fără mărturia lor tulburătoare. Căci, în fapt, operele scriitorilor din exil s-au constituit, toate, în mărturii autentice despre o epocă malefică și absurdă, în mecanismele sale implacabile, aceea a comunismului. Monica Lovinescu face parte dintre puținii intelectuali români care nu au demisionat de la rigorile adevărului, de la exigențele morale pe care le impune și presupune actul scrisului. Cărțile sale pornesc de la premisa, cât se poate de limpede, că scrisul e povară și clipă de grație, predestinare și blestem, și, mai cu seamă, că ele sunt rezultatul ideii de etică literară.

Monica Lovinescu însăși își subintitulează *Unde scurte - Jurnal indirect*, semn al conștiinței implicării subiective, al intensei participări la cele scrise. *Mărturia și mărturisirea* girează în egală măsură vocația estetică a autoarei, după cum luciditatea și inconfortul reconsiderării reprezintă pragul necesarului și deliberatului sacrificiu interior pe care se bazează efortul axiologic al Monicăi Lovinescu. Acest jurnal indirect constituie, de fapt, o altă față a interpretării literaturii române postbelice, interpretare eliberată de orice constrângeri, epurată de dogmatism, neoficială și neinstituționalizată, dar cu atât mai credibilă.

Un revers al medaliei și un recurs la sinceritate, o alternativă la critica, mai mult sau mai puțin dirijată, din țară. “Literatură trăită” – am putea denumi paginile adunate sub titlul *Unde scurte*, pagini ce concentrează în substanța lor momente de cumpănă și de revelație, de sarcasm polemic ori de admirație febrilă, și care nu sunt niciodată reci, distante, dezimplicate. În timp ce, la adăpostul unei deliberate iluzii, hrănindu-și vanitățile mărunte, mulți critici literari din țară au girat, cu mai multă sau mai puțină docilitate, farsa tragicomică a comunismului, legitimând-o, direct sau indirect, Monica Lovinescu, alături de Virgil Ierunca și de alți intelectuali români din exil, a privit, din exterior dar fără detașare impersonală, o realitate agonică, o literatură fals idilică, dogmatică, născută – cu nu puține și notabile exemple, desigur - din “directive” și “circulare”, o literatură controlată cu draconică strictețe de autorități.

De altminteri, paginile din *Unde scurte* nu sunt altceva decât un subtil, un sensibil seismograf al vieții literare românești de după război, autoarea înregistrând, cu speranță și neliniște, semnele firave ale dezghețului din anii 65 –70, reinstaurarea dogmatismului de după 1970, decupând profiluri de scriitori, acuzând metamorfoze suspecte, demisii morale subite, strategii cameleonice de cea mai joasă extracție. Amărăciunea, deziluzia Monicăi Lovinescu se amplifică ori de câte ori teroarea îi împinge pe scriitori la gesturi de lașitate, la o schimbare la față mai mult sau mai puțin silnică, la trădare: “Durerea unor scriitori deziși de ei înșiși și care azi se străduiesc zadarnic să revină la literatură blestemați de cuvântul de ieri, pocit, și care se răzbuună, durerea aceasta trebuie să fie reală. Dar și blestemul e fără leac. Pot ei, acești foști scriitori, să se apere sau să-i pună pe alții să-i apere. Pot să afirme, sus și tare, ca, de pildă, mai demult un Paul Georgescu, că n-a existat un hiatus, un abis – titlurile sunt în fața noastră și așteaptă să fie numărate. Iar la numărătoare se dovedesc a fi, cu indulgență, patru, cinci. Cu patru-cinci titluri poți acoperi și justifica douăzeci de ani de viață literară?”. Interogațiile Monicăi Lovinescu sunt întrebări pe care ar trebui să și le pună orice intelectual onest, orice scriitor neafiliat servil dogmei, neafiat la cheremul doctrinei. Iar răspunsurile pe care le află sunt, pe cât de tranșante, de incomode, pe atât de juste. Dispoziția polemică, nervul satiric, dinamica sarcasmului și a ironiei sunt mărcile distinctive ale discursului critic al Monicăi Lovinescu, articulat înainte de toate în funcție de o retorică a adevărului, oricât de greu de acceptat ar putea fi acesta. O idee centrală susține, ca o cheie de boltă, demersul autoarei: aceea a situației paradoxale în care se găsește scriitorul român, aflat, de cele mai multe ori, nu în avangarda negației comunismului, ci în cohorta aderenților, în rândul oportuniștilor converțiți la dogmatism dacă nu din convingere, atunci din interes. *Inteligența* românească a fost contradictorie, aberantă în mișcări în multe din manifestările ei, indecisă în opțiuni, servilă și aservită dogmelor, cu rare, dar cu atât mai semnificative excepții.

Judecățile Monicăi Lovinescu pot părea poate prea severe sau excesive. Ele ne scot, e adevărat, din ritualicele și comodele ierarhii învățate pe dinafară. Ele reconsideră scriitori, redimensionează opere, aruncă o lumină pe cât de justă pe atât de nemiloasă asupra unei întregi epoci literare. Sunt pagini ce alungă demonii, care exorcizează spaimile cuibărite în noi, pagini obsedante și obsesive, care absorb, o dată cu irealitatea literaturii, și demnitatea actului de a scrie. Exasperarea de care se lasă cuprinsă, uneori, autoarea atinge maximum de intensitate, o halucinantă intensitate atunci când, de pildă, se face referire la victimele stalinismului”. Recursul la luciditate, persiflarea poncifelor de orice fel, reducerea la neant a ilogicului – sunt tot atâtea motive să considerăm obsesia Monicăi Lovinescu – literatura română – una benefică, în care implicarea și detașarea se află într-un echilibru semnificativ. Între rigoare morală și intransigență a esteticului, Monica Lovinescu a reprezentat și reprezintă una dintre cele mai autorizate și mai autentic angajate voci ale culturii române contemporane.

Foarte relevant este “patriotismul indirect” pe care îl ilustrează Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, prin intermediul paginilor lor, în care patosul acuzator se îmbină cu o limpede și fermă conștiință morală. Ceea ce frapează, poate, cu îndoită forță în al cincilea volum al *Jurnalului* (1996-1997) Monicăi Lovinescu, apărut la Editura Humanitas în 2005 e, înainte de toate, discernământul moral de o precizie ireproșabilă, dublat de intransigența judecăților, nu o dată severe, intolerante, mai întâi cu sine și apoi cu ceilalți. Dincolo de tribulațiile cotidianului, cu gesturi ce par mecanice, repetitive, dar care fac, totuși, parte dintr-un ritual existențial pus cu obstinție în serviciul legitimării ființei prin cultură, prin cuvântul scris și printr-o etică a valorii incontestabilă, *Jurnalul* e o probă a nevoii autoarei de regăsire, prin intermediul verbului evocator, a propriei identități, sfâșiată între două spații de cultură, de trăire și de simțire, desemnate cu patos afectiv reținut și cu luciditate. Bucureștiul regăsit după o absență îndelungată e resimțit cu perfect aplomb etic, refuzându-se orice refugiu în vreo mitologie a trecutului.

Destinul tragic al mamei (Ecaterina Bălăceanu) ocupă un spațiu privilegiat și semnificativ în aceste pagini; documentele securității, la care Monica Lovinescu are acum acces, transcriu o dramă a unei libertăți confiscate, torturile și chinurile la care a fost supusă Ecaterina Bălăceanu pentru vina de a avea un copil exilat. Frazele diaristei sunt pregnante și exacte, lipsite de stridențe retorice sau afective, dar cu atât mai drastice: „Îmi este intolerabil s-o regândesc pe mama supravegheată și comentată de «ei». Toți termenii de care se slujesc în rapoarte nu sunt doar troglodiți, prostia lor este agresivă, orice cuvânt spus, orice gest făcut de o ființă ca mama nu poate să nu li se pară, cum zic ei, «necorespunzător». Peste limba de lemn a partidului se suprapune limba de silă a Securității”.

Sentimentul de vinovăție pe care memoria abisală a diaristei îl adăpostește e înregistrat cu aceeași luciditate tranșantă, din care orice umbră de idealizare de sine e absentă. Orice compromis. Orice autoiluzionare. Ultragiul și culpabilitatea sunt cele două sentimente dominante pe care le încearcă Monica Lovinescu la lectura proceselor-verbale de urmărire a mamei sale, documente ale terorii, scenarii contrase ale unui Timp malefic, în care conștiințele umane erau reduse la neantul dogmatismului, desfințate sau îndoctrinate cu premeditare. Monica Lovinescu e perfect conștientă de inadecvarea dintre instrumentele analizei conceptuale, ale logicii diurne și spațiul acesta afectiv turbionar, în care stări afective de o deconcertantă profunzime (complexe indefinibile, trecutul ororii, prezentul vinovăției etc.) reprezintă tot atâtea răni de nevindecă, tot atâtea traume intolerabile: „Cum să te instalezi cu bisturiul analizei în astfel de zone tulburi, gâlgâind și de puroiul vinovăției resimțite subiectiv, și de sângele nevinovăției reale? Știu totuși că va trebui s-o fac și că amânarea aceasta neistovită n-are nicio scuză”.

Evident, paginile *Jurnalului*, atât de dense, atât de substanțiale ca materie biografică și evenimentială, ne oferă un prim nivel al percepției, de ordinul fenomenalității, al aparentului și cotidianității, în care gesturi, întâmplări, scene, figuri, unele pitorești, altele odioase, unele transcrise în peniță afectivă sau elogioasă, altele repudiate cu tranșanță sunt strânse laolaltă în pasta unui prezent dinamic, înregistrat cu o frenezie a detaliului ce asumă, sub specia autenticității autobiografice, și anecdoticul sau faptul banal și gestul sau cuvântul revelator. Una dintre obsesiile *Jurnalului* e, firește, cumva, tema memoriei și, legată indisolubil de ea, cea a identității: „Se tot întreabă de ce evreii au memorie și noi nu. Îi răspund că evreii au supraviețuit aducându-și aminte, iar românii, uitând. (Pata albă a absenței noastre timp de vreun mileniu de pe hărți din ce altceva s-a născut dacă nu din uităciune?)”. Multe dintre evenimentele politice care se petreceau în România acelei epoci (victoria Alianței și a lui Emil Cosntantinescu în alegeri, eșecul lui Nicolae Manolescu la prezidențiale, însoțite de trădările și lașitățile unora, de tenacitatea altora etc.) sunt transcrise pe larg, cu detalii revelatoare, ce transformă paginile de jurnal în document psihologic, adâncind caracterul său de depoziție morală asupra prezentului, concomitent cu încercarea de resuscitare a unui trecut revolut. Pasionante sunt și însemnările, polemice, atente, riguroase, neconvenționale, despre cărți, scriitori, evenimente culturale, care transformă *Jurnalul* Monicăi Lovinescu într-un adevărat festin al intelectului. *Pragul etic* pe care îl impun aceste pagini de jurnal se întărește, pe parcursul multor însemnări, cu pasiunea, obsedant reiterată, a adevărului și a mărturiei netrucate, expusă în regimul lucidității depline și tutelare. Confesiunea se încarcă, astfel, de reverberațiile etice ale pactului legitim cu memoria, cu neuitarea, condiție a libertății interioare și a identității cu sine a ființei.

Retorica inclemenței

Autorul volumelor *Românește* și *Subiect și predicat* s-a impus ca un “martor” inclement, de autentică intransigență etică, care s-a încăpățânat să-și facă publică “depoziția”, transformându-și *enunțurile* în *denunțuri* ce dezvăluie jocul mistificator și malefic al imposturii, reducând-o la neantul său originară. În cazul lui Virgil Ierunca, mărturia girează un destin iar patosul rechizitoriului își află explicațiile și resorturile în “contextul” ce a generat aceste pagini, circumstanțe în care absurdul se substituise normalității, era, cu alte vorbe, legitimat de un regim totalitar ce-și aruncase umbra demonică asupra culturii românești. Dacă tonalitatea pamfletară se substituie nu o dată polemicii de idei, cum mărturisește chiar Virgil Ierunca, aceasta se întâmplă deoarece “nu de idei duceau lipsă scriitorii și cărturarii noștri care au ales colaborarea fără nuanțe cu inchiștorii culturii și spiritualității românești, ci de o minimă demnitate. În plus, aservindu-și conștiința, ei au ales Academia, în aceeași vreme în care mulți dintre colegii lor preferaseră Temnița”. Sentimentul exilului, ce-și extrage energiile purificatoare nu atât din osânda dezrădăcinării pur geografice, cât din ruperea tragică a ființei de spațiul său matricial spiritual, e starea afectivă ce domină aceste pagini. Starea de alertă a eseistului, starea lui de grație, *normalitatea* sa – își află în nostalgie, în dorul de peisajul și sufletul românesc, un hotărât accent

compensativ. Echilibrul interior al eseurilor și articolelor critice, al simplelor notații, chiar, ale lui Virgil Ierunca se află aici, în spațiul acesta greu de determinat, dificil de precizat, aflat la limita dintre sarcasm și dor, dintre ocară și mângâiere. Exilul este astfel o cruce răscolitoare de întoarceri, o “cruce de dor”, e o stare a ființei care leagă, într-o mult mai mare măsură individul de spațiul care l-a născut și de care – cu voie sau fără voie – s-a desprins. *Exilul* favorizează privilegiul întoarcerilor – în timp și spațiu. Exilul a reprezentat, pentru Virgil Ierunca, revoltă și jertfă, un semn al destinului și o pecete tragică a unui rigorism moral intransigent, împins până la – beneficele – sale limite ultime. Patetic și acuzator, confesiv fără a cădea în anecdoticul autobiografiei, reflexiv fără a exila metafora din propriul discurs, Virgil Ierunca și-a asumat, de-a lungul multor ani, povara unei neclintite ținute etice, exemplaritatea unei confruntări

cu demonii interiori și exteriori, dintr-o clară nevoie a mărturisirii, a depoziției. Nu există pagină a lui Virgil Ierunca sau enunț al său care să nu depună, într-un fel sau altul, mărturie: fie despre convulsiile interioare ale eului exilat, fie despre anomia Istoriei, despre legile aberante ale unui timp demonizat.

Tocmai de aceea, paginile sale, acuzatoare și patetice, răscolitoare și pătimeșe, au alura unei recuperări cathartice, a unei purificări prin focul verbului. Nimic mai străin firii morale a lui Virgil Ierunca decât duplicitatea sau chiar neutralitatea atitudinii. Primul impuls al scriitorului e de a riposta; nevoia de replică, regimul urgenței sunt instanțele ce prezidează scriitura. Inspirația e produsul indignării: scrisul transcrie, astfel, mai degrabă exasperările eseistului. Revolta devine în acest fel exemplară, experiența expresiei se transformă, cu o feroare extremă, într-o operațiune de izgonire a demonilor. Desigur, nu puține dintre aserțiunile lui Virgil Ierunca sunt în măsură de a șoca spiritele, zguduind ierarhii prestabilite sau stabilite fără discernământ în virtutea unei inerții molcome. Așa se întâmplă cu pamfletele lui Virgil Ierunca (*Suflete moarte și suflete captive*, *Un optimist: Răspuns lui George Călinescu*, *Tudor Arghezi: un gâdilici de Curte Veche*, *Schimbarea la față a lui Tudor Vianu*, *Mihai Beniuc la avangarda poliției*, *Geo Bogza sau despre conștiința decorativă* etc.), pamflete cu care verbul acid și metafora corozivă a unui exilat a întâmpinat metamorfozele – unele previzibile, altele subite și inexplicabile – ale unor scriitori rămași în țară, ce au preferat să se instituționalizeze aservindu-se, decât să-și asume demnitatea ținutei morale, ce le-ar fi dat girul responsabilității etice și al verticalității.

De altminteri, în țesătura densă a acestor pagini cu alură pamfletară, născute din indignare și transformate în revolte, eseistul își dezvăluie, nu o dată, crezul său artistic, codul moral care îi modelează vocația creatoare și viața. Iată, spre pildă, un fragment edificator, în înțelesul etimologic și deplin al cuvântului: “Noi suntem dintre aceia care cred că poezia nu este și nu poate fi o simplă priticire de «cuvinte potrivite». Că găteala vorbeii e cu totul altceva decât povestea vorbeii. Că povestea aceasta e gravă și că ea «angajează» toată ființa celui care-o slujește într-o «tinerețe fără bătrânețe», într-un permanent risc și într-o permanentă alegere. Când un poet se lasă purtat de vorbe, când faimoasa inițiativă a cuvântului nu este cum ar trebui să fie – o inițiativă a ființei – ci doar expresia unei podobiri formale, sunt semne că poetul acela gospodărește îndoielnic propria lui vocație”. “Vocație”, “misiune”, “angajare”, “responsabilitate”, “mărturie” – sunt cuvinte cărora Virgil Ierunca le acordă accente patetice, lipsite însă de orice urmă de iluzionare, sunt cuvinte care se armonizează, până la identificare, cu conștiința sa exigentă, ce îi dictează o conduită etică de o incontestabilă fermitate. Tocmai de aceea, frivolitatea, aservirea, comerțul cu conștiințele umane, “schimbările la față” – sunt doar unele dintre tarele morale pe care

le denunță, cu luciditate și tranșanță, Virgil Ierunca, scriitor ce nu s-a lepădat niciodată de sine, ce nu și-a prostituat conștiința în împrejurările pe care i le-a rezervat o istorie ieșită din matcă.

În eseurile critice ori în însemnările preponderent politice ale sale, stau față în față două ipostaze, două roluri pe care autorul și le asumă cu egală îndreptățire; moralistul și estetul se întregesc reciproc. Fără a-și uzurpa unul altuia teritoriile, dimpotrivă, ei conviețuiesc într-o perfectă armonie, aflându-și resursele și dinamismul în necesitatea mărturisirii, care unește, în aceste pagini, responsabilitatea și reculegerea în fața Frumosului, ardența ideii și suculența inefabilă a metaforei. Cu alte vorbe, Virgil Ierunca târăște metafizica la judecata concretului celui mai pur, după cum banalul, detaliul în aparență fără semnificație e ridicat adesea în ordinea transcendenței. Iată de ce aceste cărți sunt alcătuite din iluminări și sfâșieri lăuntrice, din avânturi și limite autoimpuse, din patos al interogației și voluptate epicureică a degustării esteticului. Se mai poate observa că Virgil Ierunca percepe cuvântul în dubla sa intenție și în dubla sa realizare; cuvântul mântuie prin crâmpeliul de transcendent pe care îl pune în joc, pe care inevitabil îl conține, dar angajează, în egală măsură, ființa într-un joc aproape tragic, al limitelor și revoltei, al deschiderii și claustrării. Memoria exilului românesc se relevă a fi, mai ales prin cei doi reprezentanți exponențiali ai săi, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, un spațiu al literaturii, dicțiunii și trăirii în care trauma identitară se întretaie cu nevoia confesiunii, a poziției inclemente și necesare.

Bibliografie critică selectivă

1. Alexandrescu, Sorin, *Identitate în ruptură. Mentalități românești postbelice*, Traduceri de: Mirela Adăscăliței, Sorin Alexandrescu și Șerban Anghelescu, Editura Univers, București, 2000;
2. Behring, Eva, *Scriitori români din exil. 1945-1989. O perspectivă istorico-literară*, Traducere din limba germană de Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, revăzută de Eva Behring și Roxana Sorescu, Editura Fundației Culturale Române, București, 2001;
3. Boldea, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Editura Ardealul, Tg. Mureș, 2002;
4. Boldea, Iulian, *Vârstele criticii*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005;
5. Cistelean, Alexandru, *Diacritice*, Editura Aula, Brașov, 2005;
6. Codrescu, Andrei, *Dispariția lui „Afară”. Un manifest al evadării*, Traducere din engleză de Ruxandra Vasilescu, Prefață de Ioan Petru Culianu, Ed. Univers, București, 1995;
7. Cordoș, Sanda, *În lumea nouă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003;
8. *Dicționarul Esențial al Scriitorilor Români*, coordonatori Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel, Editura Albatros, București, 2000;
9. Dumitrescu, Vasile, C., *O istorie a exilului românesc (1944-1989) în eseuri, articole, scrisori, imagini etc.*, Selecția textelor, îngrijirea ediției, indice de nume, cuvânt introductiv Victor Frunză, Editura Victor Frunză, București, 1997;
10. Florescu, Nicolae, *Întoarcerea proscrisilor: reevaluări critice ale Literaturii exilului*, Editura „Jurnalul Literar”, col. „Critica”, București, 1998;

11. Florescu, Nicolae, *Noi, cei din pădure. Reevaluări critice ale literaturii exilului*, Editura „Jurnalul literar”, București, 2000;
12. Glodeanu, Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, Editura Libra, București, 1999;
13. Iliescu, Vasile, *Povestirile unui exilat la Munchen*, Editura Timișoara, Timișoara, 1994;
14. *Literatura diasporei (Antologie comentată)*, alcătuită de Florea Firan, Constantin M. Popa, Editura Poesis, Craiova, 1994.;
15. Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu, 1-2-3*, Editura Aula, Brașov, 2001;
16. Nemoianu, Alexandru, *Cuvinte despre românii-americani (II)*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1999;
17. Popa, Mircea, *Reîntoarcerea la Ithaca. Scriitori români din exil*, Editura Globus, București, 1998;
18. Popescu, Titu, *Nimeni nu-i profet în țara lui, ci în exil!*, Editura Danubius, București, 2000;
19. *Români în știința și cultura occidentală*, Academia românoamericană de științe și arte, vol. 13, Davis, 1992;
20. Sălcudeanu, Nicoleta, *Patria de hârtie. Eșeu despre exil*, Editura Aula, Brașov, 2003;
21. Stănescu, Gabriel, *Unde am fugit de acasă? Interogație asupra exilului. Articole. Polemici. Eseuri*, Criterion Publishing, Norcross, USA, 2001;
22. Ulici, Laurențiu, *Scriitori români din afara granițelor țării (Geografia exilului literar românesc)*, editor: Uniunea Scriitorilor prin Fundația Luceafărul, București, 1996;
23. Ungureanu, Cornel, *La vest de Eden. O introducere în literatura exilului*, Editura „Amarcord”, Timișoara, 1995.

*

Acknowledgement: This paper was supported by the National Research Council- CNCS, Project PN-II-ID-PCE-2011-3-0841, Contract Nr. 220/31.10.2011, title *Crossing Borders: Insights into the Cultural and Intellectual History of Transylvania (1848-1948)/ Dincolo de frontiere: aspecte ale istoriei culturale si intelectuale a Transilvaniei (1848-1948)/ Cercetarea pentru aceasta lucrare a fost finantata de catre Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), Proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0841, Contract Nr. 220/31.10.2011, cu titlul *Crossing Borders: Insights into the Cultural and Intellectual History of Transylvania (1848-1948)/ Dincolo de frontiere: aspecte ale istoriei culturale si intelectuale a Transilvaniei (1848-1948)*.*

Cristina TIMAR

”Se surpă în noi aparențele...”

Aurel Pantea și blazonul său – modern, hipermodern ori postmodern?

O înserare nepământească, ultimul volum de versuri marca Aurel Pantea, e totodată și un debut. Debutul unei ascensiuni. E volumul care pare să fi mișcat poezia lui Aurel Pantea, înțepenită de mult timp în cotloanele întunecate ale ființei, în care a fost trasă fără putință de împotrivire și de unde a expediat nenumărate telegrame ale descompunerii către semenii prea siguri de propria viațuire. El a fost și este cam singurul nostru poet care a coborât cu atâta obstinație în bolgiile ființei, un Iona înghițit de nenumărate ori de chitul uriaș și expulzat de tot atâtea ori, punându-i-se în cârcă același mesaj terifiant. Care, fiind atât de incomod, a fost privit cu ușurătate și condescendență, cel mult cu o înțelegere plină de compasiune pentru sărmanul poet care i-a căzut victimă. Căci lui așa i-a fost ursita, să fie oficiantul cântecului de sirenă al neantului, până la o identificare aproape totală, cel puțin despre asta depuneau mărturie *Negru pe negru* și *Nimicitorul*. Subiectul și obiectul contemplației se suprapuneau cvasicomplet, dar tocmai acel rest infim de coincidență e producător de disidență și generează reafirmarea eului de pe alte poziții. Când lucrurile păreau clasate în cazul poetului, iată că el se smulge din contemplarea devoratoare a neantului și încearcă să se ridice, elevație ce părea imposibilă pentru un posedat de propriile viziuni nihiliste și desperate. E o ridicare de-a bușilea, timidă, ce seamănă mai mult a rugăciune. Dar e rugăciunea unui brav soldat rănit și terfelit în apele măloase ale Styxului, care cade în genunchi mai mult de epuizare, decât de evlavie, la capătul unor bătălii crunte, în care nu se mai știe precis cine e învinsul și cine învingătorul. Căci el nu e doar ”ultimul taliban”¹, după formula consacrată a lui Al. Cistelean, al modernismului, sau un ”hipermodern”², în termenii lui Radu Vancu, ci un poet care transcende categorisirile și etichetările curente, ce pălesc în fața atitudinilor de sorginte mitică pe care le desfășoară pe spații generoase poezia sa.

Poetul-războinic

Fiind structural construit pe arhetipul războinicului, complet echipat de luptă, având mereu un al treilea ochi deschis, semn sigur de maximă vigilență, poetul e, de când se știe, un combatant care luptă de pe două poziții, când mai atras de vâltoarea viziunii, lăsându-se înghițit de ea, când împotrivindu-se ei și încercând s-o controleze rațional. E imaginea unui poet al cărui univers interior e, dintotdeauna, o cetate în stare de asediu. Atâta doar că în locul unui strigăt de luptă sau al unui marș alert, dăm de un combatant ostenit, pe care doar un suprauman resort interior îl ține încă în picioare. E o stare care acompaniază în surdină toate celelalte stări ale volumului de față, dându-i nota specifică și creînd o muzicalitate apăsătoare, obsedantă, de recviem: *într-o seară tu cântai / era mare pustiu și multă înstrăinare / în viețile noastre, / despre asta era cântecul tău p.30 sau dar, acum, e târziu, / chipul face semne de departe / că drumul ce trebuia urmat s-a șters / că nu-l pot reface corurile noastre, / ce cântă ostenite, vai, atât de ostenite (p.31).*

Desigur că ne putem întreba cu ce arme luptă ca poet atunci când vrăjmașul e din universul paralel al nevăzutei și cum știi cine e învinsul/învingătorul? Mai direct sau mai pe ocolite, mai în fugă sau ținând extrem de aproape de text, câțiva critici de primă mână au încercat să aproximeze răspunsuri la această interogație. Pentru mai tânărul Radu Vancu, poezia lui Aurel Pantea e dovada vie a unei, preluând terminologia lui Jung, individuații care promite să fie completă. La data scrierii textului despre poezia lui Pantea, criticul și poetul sibian, poate unul din cei mai avizați critici de poezie ai noului val, nu dispunea decât de ”documentele” negativității absolute, mai precis *Negru pe negru* și *Nimicitorul*, care dau seama de vizionarismul teribil generat de ”pulsunile morții și ale autodistrugerii”⁴, discursivizate în mod exemplar, dar fără a putea ghici dacă și cum va depăși această primă etapă a procesului individuației. Poetul tenebrelor are forța de a nu se aliena total, de a nu sfârși în acreală și dezabuzare și de a trece și în a doua fază a individuației, care presupune regenerarea, iluminarea, situarea pe un drum al Emausului. De fapt, mai precaut de-atât, Al. Cistelean, prefăcătorul volumului *O înserare nepământească*, îl situează pe Aurel Pantea „între drumul spre neant și cel spre Emaus”⁵. Oricum, o mișcare ascensională se face simțită iar asta nu face decât să confirme ipoteza lui Radu Vancu: Aurel Pantea e unul dintre „cei foarte puțini ucenici care trec cu succes de toate fazele inițierii pentru a ajunge maeștri!”⁶

Mult mai atent la toate vicistitudinile luptei cu sine a poetului e criticul Virgil Podoabă, în excelentul eseu *Între extreme*⁷, poate cel mai serios studiu de până acum aplicat poeziei lui Aurel Pantea. Nu voi insista asupra ipotezei de lucru a cărții, și anume postmodernitatea poeziei lui Pantea, extrem de convingător argumentată. În încercarea admirabilă de a scoate poezia lui Aurel Pantea din nemerită marginalitate indusă de neafilierea la privilegiatul grup optzecist bucureștean, al cărui postmodernism tehnic, i.e. ludic, ironic, intertextual părea să fi cucerit ochii criticilor de la centru la începutul anilor 2000, Virgil Podoabă pledează pentru situarea acesteia sub semnul ”esteticii postmoderne a imprevizibilului lyotardian”⁸. Pledoaria sa nu găsește prea mulți adepți, Al.Cistelean sau Radu Vancu continuând să vadă în Pantea un modern sau, cel

mult, un hipermoden, după cum menționam la început, deși a-l vedea ca pe un postmodern existențialist, cum face Virgil Podoabă, mi se pare la fel, dacă nu mai adecvat. Ceea ce rezultă destul de clar la capătul demonstrației este izomorfismul dintre unele din conceptele filozofilor postmodernității și imaginarul poetului alba-iulian, cu precădere cel de *imprezentabil*, ale cărui efecte de structurare se întind în toate ramificațiile actului creator, de la nivelul imaginativ-ideatic la cel formal. Răfuindu-se cu viziunile informului, ale amorului, poetul se răfuiește inevitabil cu limbajul, cu forma discursului care, paradoxal, ar trebui să livreze aceste viziuni. Iar paradoxul în cauză - Cum să dau formă informului? - îl urmărește inclusiv în ultimul volum. În consecință, ceea ce rezultă este o poezie aluzivă, bacoiană prin repetitivitatea obsesivă a tonalității, în tentativa de a aproxima imprezentabilul și inexprimabilul.

Destructurarea limbajului și critica formei, e urmarea firească a unei duble radicalități: față de vizionarismul terifiant al informului, care cere un limbaj nou și o formă nouă, aspecte descrise admirabil în studiul lui Virgil Podoabă, dar și față de ambalajul lumii, investit, deseori, cu prea multă certitudine. Așa încât, bălălia se extinde la fel de crâncen și pe tărâmul aparențelor, rase fără milă: *La fel cum ai șterge de praf / un obiect foarte îndrăgit, / pentru a vedea limpezimea lui de odinioară, / apare un chip / ce ne însoțește viețile / încât se surpă în noi aparențele / pe care am mizat / și ele nu erau decât mesageri umili / a ceea ce trebuia să vedem...* (p.31) Fără a polemiza cu argumentația extrem de solidă a lui Virgil Podoabă, dar încercând să depășesc problematica modernității sau postmodernității poetului alba-iulian, lectura proprie a identificat mai curând o triadă de ipostaze mitice care coexistă în structura sa poetică și îl plasează mult mai departe decât modernismul sau postmodernismul, tocmai în vecinătatea poetilor antici. Prima, cea a poetului-războinic, a fost dezvoltată succint în rândurile anterioare. "Armele" sale sunt, în viziunile celor doi comentatori, pe cât de inefabile, pe atât de eficace: realizarea de sine, individuația, sau crearea unui limbaj și a unei sintaxe proprii, ca moduri de exprimare aluzivă a inexprimabilului. Poezia eliptică, economicoasă, care sacrifică sintaxa⁹, precum și alunecările narcisiste în confesiune și evocare, profesată de Pantea, formulă la care ajunge inevitabil în aproape fiecare poem, trădează nu doar urgența transcripției, la cald, a stării, în efortul sisific de a simultaneiza trăirea și scriitura, ci și o impersonalizare a discursului, încât, fără a fi didacticist sau moralist, textul său poetic interpelează și responsabilizează conștiințele tuturor. Astfel încât, poetului-războinic i se asociază oarecum firesc ipostaza poetului-profet și a poetului-vraci.

Poetul-profet pe teritoriul răului

Rar poet mai conștient de consistența nevăzutelor, de forța stihială a pulsionilor angoasante ale inconștientului, psiheea sa fiind permanent conectată la aceste fantastice energii, permanent subjugață și terifiată de ele. Pe de altă parte, nu cred să avem poet mai convins de inconsistența realului decât el, mai bun cunoscător al insignifianței și frivolității noastre existențiale, pe care în genere le afișăm cu bravură la lumina zilei și, în egală măsură al însemnătății noastre extraordinare,

rar conștientizate, căci am fost educați să ne refulăm pulsionile inconștientului, să le negăm pentru a ne asigura confortul existențial diurn. Dar poeți precum Pantea sunt locuri unde se întâlnesc plăci tectonice ale umanității noastre, conștiințe-vulcan prin care țâșnește maiestuos și terifiant magma celor mai adânci și autentice angoase ale noastre. Poeți ca Pantea ne repun în contact direct, netrucat, nedisimulat și nefalsificat cu sinele profund, după ce dau de pământ cu măștile de tot felul. Bravada existenței cotidiene e doar o frondă devenită clișeu, o formă de lășitate și conformism, de negare a ceea ce este esențial și autentic în favoarea simulacrelor de tot felul. De aceea limbajul, imaginația, emoțiile, conștiința, toate având sediul în trup, sunt serios avariate și pervertite. Efectul ultim e al slăbirii ființei care, debusolată, își pierde reperele și se neantizează. Umanitatea, angrenată în perpetua sa mișcare browniană, se joacă de-a telefonul fără fir, fără a realiza că-și joacă destinul. Mesaje de sus sau din sinele profund (ceea ce e cam totuna) sunt când distorsionate, când absente. *No connection* e cel mai adesea răspunsul când cineva mai îndrăznește să acceseze transcendentul. Mai rămân câțiva privilegiați care o pot restabili, iar Aurel Pantea e unul dintre aceștia. Misiune iubită și detestată deopotrivă, căci nimic nu poate fi mai onorant și mai detestabil decât lupta cu entropia, un alt nume al invadatorului sau al Nimicitorului, vrăjmaș perfid, care sfârteacă trupul și sufletul oponentului. Iată care e prețul înaintării invadatorului: (...) *cineva ne va înlocui, cineva o să vină de departe, / urmele noastre vor pleca odată cu noi, / locul va rămâne curat / pentru frumosașele și tinerele odrasle ale invadatorului* (p.42).

Nivelarea totală, extincția e încă un scenariu posibil, dar din ce în ce mai plauzibil. Timpurile însă, categoric, sunt crepusculare. Vocile care le anunță trebuie să fie cu atât mai puternice. Pe urmele vechilor profeți, al căror avatar este, Aurel Pantea e un poet-profet care, înainte de a anunța o catastrofă, îi presimte frisonul, îi verbalizează cutremurat spaima, aceeași spaimă care străbate întreaga sa poezie, nefăcând excepție de la aceasta nici *O înserare nepământeană*. Un splendid poem, dinspre finalul volumului, merită citat în întregime: *Spaima aduce alămuri, / aduce fanfare, / spaima prinde toate chipurile / și lumea îmbătrânește subit / spaima pătrunde în orașe și glasurile scad, / iese din limbaje muțenia, / leșia bătrână, / eu aduc spaimă, / dar asta se întâmplă tare demult, / eu, acum, sunt vocea târătoare, / glasul ce crede că mai contează, / și nu e deloc așa, / pustiuri umede, doar pustiuri umede / ne privesc din fiecare cuvânt.* (p. 43) Poetul însuși nu ezită să se identifice cu vocea celui ce strigă în pustie, conștient fiind că nici cuvântul poetic nu mai poate resuscita lumea și nici pe sine, o dublă apocalipsă, a lumii și a limbajului, pândind de după colț. Desigur, nu e chiar așa. Căci nu doar anticiparea unor nefaste evenimente viitoare îi e proprie profetului, ci și denunțarea răului, care, în sine, îl deposează, parțial, de puterea sa. Căci poetul-profet nu l-ar putea denunța cu atâta vehemență decât dacă ar deveni, cel puțin uneori, instrument al divinului și ar accepta ca prin vocea sa divinitatea să mureze răul, reducându-i, astfel, teritoriul și deviindu-i traseul: *Un alt anotimp cădea atunci / peste capete plecate, / în vacanțele celui rău / găseam chipurile noastre interzise / tot mai secătuite / cu puterile lor se nutreau, în umbre dense, / slujbași taciturni, / acum, în vacanțele celui rău...* (p.45)

Poetul -vraci

O inserare nepământească nu e doar cartea smulgerii, e drept, șovăielnice, de sub fascinația demonului, ci și a unei încă incipiente vindecări, care mai mult adie pe deasupra apelor tulburi ale poeziei sale și alină puțin rănila încă deschise ale poetului. Neîndoielnic, vindecarea poate începe odată cu numirea și conștientizarea bolii. Astfel, deși îi era strălună până acum, ipostaza poetului-vraci începe să-l prindă și să capete contur în ultimul său volum. "Nucleul funest al viziunii s-a spart și între particulele lui funcționează o tensiune de contrarii, nu doar o simplă nostalgie a contrariilor. De va fi vorba de două motoare ale viziunii ori doar de două imaginații complementare, fie și prin exasperare reciprocă, poate că vom vedea. Acum însă Aurel ezită între fascinația neantelor și feroarea rugăciunii." remarca Al. Cistelean¹⁰. Rugăciunea, care presupune un efort conștient, intelectual, e precedată însă de harul iluminării, total neașteptat și nepremeditat, de o intensitate care din nou îi pulverizează ființa, întocmai ca înainte viziunea tenebrelor. Fapt copleșitor, poetul are clar experiența expierii, a golirii de ceva străin de sine și funciar malefic, care l-a parazitat multă vreme, până la identificare, pentru a putea fi din nou umplut și locuit de prezența de semn opus: *Cazi și o arătare iese / din viața ta de până atunci, / și se face o lumină mare / ce te îmbrățișează până uiți cine ai fost*. (p.34) sau, citim pe pagina următoare *E o atât de mare seninătate/ de parcă toți și-au răscolit cerurile din ei înșiși / și ajunge la noi privirea / Feței Răbdătoare*. (p.35) Cu toate că gustă primele momente de iluminare, pașii proaspătului convertit sunt încă atât de nesiguri, încât teama prăbușirii e aproape paralizantă, iar indecizia pare să fie cuvântul de ordine, mai ales pentru un obișnuit al demontării iluziilor: *Călătoriile mele sunt drumuri spre Emaus, când, fără / să-mi dau seama, / mă simt însoțit, / Însoțește-mă, Doamne, în singurătățile mele, / când lumina din lăuntrul meu e amenințată* (p.26). Pe pagina următoare citim o confesiune rostită în numele întregii umanități, care oscilează între acceptarea harului, aproximat prin negații (*nelămurit, nepământească*) și întoarcerea la căile bătătorite, oftatul prelung al omenirii fiind semnul slăbiciunii ei morale și volitive fundamentale : *Intră în viețile noastre ceva nelămurit, / ne atinge, parcă în trecut, / în trupurile noastre vine atunci o nepământească / inserare, / parcă am pleca, / dar ne însoțește o nehotărâre, / lângă noi, după stările astea, / se aude, așa, un fel de oftat / și o muzică* (p.27) De fapt, nu e deloc un fapt izolat și întâmplător această impersonalizare a discursului poetic. Faptul biografic e rareori speculat poetic, Aurel Pantea vorbind aproape în totalitate de dincolo de biografia proprie, fie din groapa comună a inconștientului colectiv, fie extrapolând o experiență personală, oarecum la modul sacerdotal, dar mereu uman și comprehensiv, însă fără a cădea într-un moralism ieftin.

Ion Mureșan, de care, pe Aurel Pantea nu-l leagă doar o prietenie, ci și o construcție culturală solidă, cei doi fiind pilonii neoexpresionismului optzecist transilvănean, încât cu greu ni-i putem imagina unul fără celălalt, spunea cândva că o comunitate are mare nevoie poeți, atât de calibre mari cât și de calibre mici, pentru că prin ei ea respiră și

își menține în limite rezonabile sănătatea mentală. Dacă e așa, atunci poeți de statura lui Pantea sunt mari vraci ai unei nații, chit că ea de cele mai multe habar nu are, necum să-i recunoască în această calitate. Dacă au ratat recunoașterea experți precum Nicolae Manolescu, poate cel mai flagrant caz de cecitate față de valoarea poeziei lui Aurel Pantea, nu e de mirare că și cititorul obișnuit tinde să o treacă cu vederea ori să o trateze cu oarecare condescendență. Al. Cistelean remarca în prefața volumului *O inserare nepământească* felul oarecum brutal în care poezia lui Pantea își tranșează cititorii, nefăcând concesii de nici un fel, nepăsătoare față de atragerea măcar a unui dram de simpatie, așa încât relația cu poezia sa nu poate de decât de tipul *amor y odio*, altfel spus fie te regăsești complet în ea, fie o repudiezi fără urmă de regret. Iar cum cei care se regăsesc în ea reprezintă o minoritate, e lesne de înțeles de ce admiratorii alcătuiesc o grupare aproape subversivă. Cu sau fără recunoașterea pe care ar merita-o, poezia lui Aurel Pantea își face lucrarea și își urmează destinul. Profetismul ei e în egală măsură terapeutic, căci punând un diagnostic și numind bolile, i.e. culpele noastre morale și abdicările noastre etice, cele care destabilizează fragilul edificiu al inconștientului, cu condiția imersiunii totale în demonia universului paralel al inconștientului, ea asigură jumătate din vindecare. Pentru poeți de talia lui Pantea, calitatea de războinici, profeti și vraci sunt atribuții de serviciu cărora nu li se pot sustrage căci li s-au dat ca o fatalitate și sunt înscrise în ADN-ul lor poetic și existențial.

Note:

¹ Al. Cistelean, *Ultimul taliban (Negru pe alb)*, prefață la volumul *Negru pe negru*, de Aurel Pantea, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2009, pp.5-20

² Radu Vancu, *Poezie și individuație*, Editura Tracus Arte, București, 2014, pp.98-101. În articolul dedicat lui Aurel Pantea, intitulat *Nimicitorul. Cu măjuscule*, scriitorul sibian se declară în dezacord cu promotorii postmodernismului lui Pantea, care și-a hrănit mereu discursul teoretic și poetic dintr-o „conștiință a «transcendenței pline»”: „disidența poetului față de modernism, se vede acum cât se poate de clar, nu se face nici dinspre postmodernism, (poezia lui Pantea fiind tot ce poate fi mai nepostmodern, nici dinspre antimodernism, (așisderea), ci mai degrabă dintr-un tip special de hipermodernism (...).(p.99)

³ Radu Vancu, *op.cit.*, p.17

⁴ *ibidem*, p.19

⁵ Al. Cistelean, *Aurel Pantea între drumul spre neant și cel spre Emaus*, prefața volumului *O inserare nepământească*, Editura Arhipelag XXI, Tg.-Mureș, 2014, pp. 7-12

⁶ Radu Vancu, *op.cit.*, p. 17

⁷ Virgil Podoabă, *Între extreme*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002

⁸ Virgil Podoabă, *op.cit.*, p.44

⁹ Al. Cistelean surprinde, poate, cel mai precis modalitatea poetică a lui Aurel Pantea: "Modalitatea aleasă de Pantea e cea a conspectului de stare, a videoclipului de terifiante și a conspectării stricte, condensate până la implozia textuală. *Textele* lui sunt compacte, cu elipse radicale, iar enunțurile-s înghesuite unu-ntr-altul și sudate pe o orizontală de indicative, de regulă fără o sintaxă cât de cât verticalizată ori deviată prin subordonare. Ele merg pe coincidențele de prezent – al stării și al scriiturii/transcrierii - și mizează pe șocul imediat al raportului de stare.", *op.cit.*, p.7

¹⁰ Al. Cistelean, *op.cit.*, p.12

Simona-Grazia DIMA

Logica frumosului față cu haosul desenatorului nebun

Antonio Della Rocca (n. 1943) trăiește în orașul său natal Trieste, străveche urbe portuară la țărmul Mării Adriatice, cu prestigiu maxim pe vremea Imperiului Austro-Ungar. Aici Italo Svevo și-a scris atât de singularele romane, Umberto Saba își exercita vocația poetică în paralel cu modesta, dar nobila profesie de librar, iar James Joyce, exilatul de geniu, pregătea alchimia romanelor *Ulisse* și *Veghea Finneganilor*. L-am cunoscut pe Antonio cu prilejul unei manifestări literare internaționale, s-a înfiripat între noi o amiciție sinceră, durabilă, i-am tradus poeme în mai multe reviste din România, l-am reîntâlnit la alte festivaluri literare, printre care, în 2015, Festivalul „Tudor Arghezi” de la Târgu-Jiu, unde i s-a decernat un important premiu național.

Am, de aceea, sentimentul că-l pot portretiza cel mai exact în termenii poeziei sale, autodefinită prin simplitate (traducerea versurilor citate ne aparține): „Poezia/ lipsită de/ ermetisme inutile” (*Sondarea sufletului*), dar și printr-o „seninătate disperată”, din *Aproape un haiku 2*. Lirismul său mărturisește o intimă rezonanță cu trăirile omului generic, surprins în zbuciumul experiențelor simple, firești: iubirea, munca, îmbătrânirea, moartea, relația și comunicarea cu semenii, cu natura. Acest erou liric, apropiat de eul empiric al poetului, însă nu într-un tot suprapus lui, apare în multiple ipostaze: de om care a pierdut mult în viață, de ins ușor confuzionat, cu sensibilitate extrem de ascuțită, trăitor într-o casă bine și pedant aranjată, unde, cu toate acestea, mărturisește, cu cert umor și spirit analitic, că se simte unicul element în neorânduială („La mine-acasă/ fiecare lucru-i/ la locul său/ cu excepția mea” – *Ordine anapoda*); este, totodată, fostul manager temător să nu se aplatizeze precum meduzele, din pricina lipsei de preocupări (a se vedea *Meduze și manageri*), dar și observatorul empatic al traiului cotidian, sensibil la suferința minorităților (*Crăișorul meu*), a imigranților și a străinilor (din poemul *Nu se poate*, unde arabii musulmani Albuna și Yussuf, modești locuitori triestini, sunt tratați cu aceeași compasiune ca „Julia, fata ucraineană” catolică, triestină de adopție și ea, grație celor „patru cuvinte pe care le avem în comun –/ familie, copii, bani, casă”), a infirmilor și a celor neajutorați ori numai vulnerabili în fața unor realități copleșitoare, a drogaților,

pe care și-ar dori să-i vadă proteguit și aflați sub tratament („Oamenii trec nepăsători,/ bărbatul strigă de jos (...) Ciorapii rulați îi dezvelesc/ gambele subțiri/ acoperite de tatuaje/ nu se ridică/ mormăie/ cuvinte fără sens/ lumea trece nepăsătoare”, prilej ca poetul să pună sub semnul îndoielii dezideratul stării conștiente, uneori preferabil a fi înlocuită cu transa bețivului: „Mă duc și eu/ întrebându-mă:/ în definitiv să fie oare/ mai fericit așa/ decât la/ balamuc? – *Encomium moriæ*).

Decorul poemelor lui Antonio Della Rocca trimite, vizibil, la orașul-port Trieste, topos al muncii și al visării, Trieste cel cu trecut glorios, dar și cu bărci abandonate, ca în poemul *Limpede, verde*, cu mare omniprezentă și regate sărbătorești, cu pescăruși ori cormorani brusc iviți din depărtări, cu soarele iluminând generos cugetul și zilele locuitorilor săi. Prin urmare, nu ne surprind, în textura lor, frecvențele cuvinte cu sonoritate maritimă ori cele ce denumesc vietăți specifice portului (remarcăm că poetul, fidel iubitor al naturii, îi invită constant stihiiile la festivalul liric); acestea din urmă joacă, de regulă, în poeme, roluri simbolice, cvasiumane, de personaje aproape fabulistice; aproape, spunem, căci e vorba doar de o similaritate, iar nu de o coincidență, cu acest gen literar. Ele sunt uneori indicatori ai stărilor de spirit ale privitorului sau ale alter ego-urilor sale.

Trieste e, de asemenea, mediul ideal pentru introspecție, pentru investigarea propriei esențe, acolo până și sunetul valurilor, exprimat printr-un cuvânt din vocabularul marinăresc – *risacca* („resac”, adică „ondulație a apei în porturi, provocată de valurile care se lovesc de cheiuri”, în *Dicționarul de neologisme*), are un merit cognitiv: „Sunetul valurilor/ izbite de chei lărgeste fruntariile/ experienței omenești” (*Aproape un haiku 10*). Neîndoios, este locul unde poetul, orbit de lumina distrugătoare ce-i recheamă, pesemne, în minte ideea destrămării ineluctabile, tânjește după revenirea la formele știute: „Aștept să se-ntâmpale ceva/ lumea să se reînchege-n imagini/ să revină la viață/ fie și doar pentru o clipă” – *Orbit de lumină*. Tot aici el e frisonat de un fior spiritual în nuce, atunci când caută sensul ocult al nașterii sale și-l află camuflat în simplul fapt de a fi – șansă de autorealizare și premisă creatoare de demnitate, oferite, imparțial, fiecăruia: „Să ajungi la șaptezeci de ani/ ca să descoperi/ că avea dreptate Ptolemeu/ lumea se-nvârte în juru-mi/ dacă nu ar fi fost așa/ de ce Dumnezeu/ ar mai fi trebuit să vin pe lume?” (*De ce Dumnezeu*). Mântuirea, ajunge să creadă, constă în acceptarea activă și fără echivoc a sorții atribuite: „După o zi/ de proiecte și de visuri/ face bine-o călătorie cu metroul/ furnică lângă furnică –/ însă valoarea reală/ se-afirmă/ de una singură” (*În metrou*).

La Trieste e limpede faptul că orice barcă eșuată pe un banc de nisip, fie ea acum numai o epavă, a avut viață, căci „Seamănă/ cu un schelet uman/ descărnăt”, chiar dacă se zăresc „doar coaste albite/ acolo unde bătea o inimă”, situație în măsură să înduioșeze și să răscumpere duritatea destinului: „Nimic ciudat/ marinarii o știu –/ fiecare barcă/ a avut negreșit/ un suflet și-o inimă” (*Amintiri în vântoasă*).

Meditații asupra călătoriei considerate act uman semnificativ, numeroase poezii induc un intens dramatism,

îmbălânzit totuși, pe parcurs, de o tentă umoristică. Spirit filosofic, Antonio Della Rocca sesizează nuanțele atâtor discrepanțe din mentalul individului, cum ar fi amăgirea înfrângerii singurătății (unul din sentimentele abordate cu maxim patetism) prin agitația călătoriei: „Să fii în mișcare/ să călătorești/ să-ți muți propria solitudine/ dintr-un loc într-altul./ printre alte fapte singure./ să accelerezi timpul/ când de fapt ți-ai dori/ să-l oprești/ ce nepotrivire” – *Într-o zi de august*). De altfel, un umor fin demască de fiecare dată ca ineficientă orice tentativă de ieșire din dilema existenței prin varii surogate: „Leși din casă/ obsedat de ideea/ că trebuie să mergi/ să faci/ să isprăvești/ nu știu ce/ nu știu unde/ fiindcă ai știut mereu/ ce și unde// Iar după câțiva metri/ îți dai seama că lumii/ nici nu-i pasă de tine/ de graba ta/ de dorința ta de a face/ nu știu ce/ nu știu unde” (*Ce și unde*).

Adesea, urgența deplasării cu orice preț, demască ca irelevantă, provine din activismul funciar (deodată inutil!) al celui format în spiritul responsabilității asumate cu entuziasm (de pildă, printr-o viață de manager): „Unde-o să merg?/ Nici acolo de unde am venit/ dar nici în depărtări/ sau cine știe unde” (*Echinox de toamnă*). Neputința de a mai fi de folos celorlalți, obștii îndeosebi, stă la originea unor versuri pline de amărăciune. Un mănunchi consistent de poeme ipostaziază suflul melancolic instalat simultan cu isprăvirea rostului pământesc al eroului liric. Barca înroșită de săruri marine, adăstând pe fundul Canalului din Trieste fără ca nimeni s-o revendice, întruchipează finalul unei „vieți de slujire/ ce nu mai servește nicicui” și deci urmează să fie aruncată printre alte reziduuri (*Limpede, verde*).

Cu toate acestea, dezorientarea născută din obișnuința inculcată de educația pentru acțiune, ca și pentru mișcarea fără pauză în spațiu (dovadă publică a utilității ubicue), este contrabalansată de o bună doză de luciditate. În consecință, câștigă teren certitudinea răscumpărătoare că „a pleca este o categorie a sufletului” (*Dor de ducă*), că există și periplituri invizibile, cu mult mai pline de conținut decât agitația sterilă ori escapismul în locuri exotice. Eternul călător își dă seama, treptat, de valabilitatea vechiului adagiu *vanitas vanitatum* cu privire la orice deambulație, cu excepția celei a sufletului, împlinită în dimensiunea propriei păci (dar oare durabilă, realmente atinsă?).

În schimb, față de armonia naturii poetul nutrește constant o admirație profundă și respectuoasă. Dacă oamenii nu au întotdeauna conștiința unui țel valabil, animalele își văd senin de rosturile lor: „bâtlanul sur”, țâșnit din ceață, prezență maiestuoasă, care „din nimic se ivește [și] înaintează spre nimic”, știe foarte bine ce face și unde se duce, spre deosebire de eroul uman rulând pe autostradă, derutat, „spre nimic”: Aș vrea să-ți vorbesc/ bâtlan sur/ poate că tu/ știi din instinct/ încotro te duci/ eu știu/ doar de unde vin/ și n-am aripile tale” (*Zbor în ceață*). La fel, în plin peisaj dominant al unei omeniri convulsionate, eroul liric imită parcă un pui de vrabie novice, învățacel al rosturilor vitale, acum aflat în elansare viguroasă, acum revenind la lucida percepție a limitelor sale: mica zburătoare scrutează marea, „întinderea întunecată./ de parcă și-ar dori să fie/ un pescăruș/ apoi se gândește adânc/ și se-ntoarce în lumea

sa”, devenind ceea ce este, o vrabie, fără a se rușina: „Îl simt atât de asemănător/ mie însumi” (*Ca o răsuflare*).

Nimic nu este inutil ori gratuit, menirea poetului constă în a menține treaz simțul critic, deprinzând totodată liniștea lăuntrică prin cugetare și contemplație, dar și prin învățămintele primite în dar de la fire. Într-o societate dezumanizată, cu tendințe centrifuge, el solicită o întemeiere umană a conceptelor politice precum, între altele, globalizarea ori Spațiul Schengen. Atunci când afirmă: „Nu/ eu nu mai am rădăcini/ mi le-a smuls vântul/ globalizării” (*Frig*), el simte că, dincolo de zbateri, subzistă calm o ordine ascunsă, naturală, chintesentă a echilibrului ancestral. Ea, cea tainică, iar nu agitația factice, stă la temelia înaintării reale a pământenilor, umani sau nevorbitori: „Păstrăvii/ își așteaptă hrana/ înotând împotriva curentului”, în vreme ce oamenii încă se mai întreabă „Dar ce e democrația?/ Sentimentul popoarelor/ sau o convenție?” (*Poaze și păstrăvi*).

Vocația civică a poetului se vedește în intuiții penetrante, precum în poemul *Un cormoran în port*, unde sesizăm prefigurarea unor evenimente, astăzi, de ultimă oră. Poetul își mărturisește întâi dezamăgirea din „dimineța de după Schengen”, când asistă, în locul jubilării unanime și al mersului lucrurilor înspre jinduita bună-înțelegere (mai ușor de întrezărit în acel moment al anulării frontierelor, „precum fragmentele unui Zid/ cu mult mai faimos”), la o scenă sumbră, icoană a istoriei etern instabile: „un cormoran negru/ sosit de peste mări și țări/ se ceartă pentru un peștișor/ cu pescărușii albi al locului”, ceea ce-l face să exclame sceptic: „De!” (*ibidem*). Așteptările idilice sunt sfărțate nemilos de un realism chirurgical.

Uimitor prin viziune este, în acest sens, poemul *Mă tem de ciori*, probă a capacităților divinatorii ale poeziei, a posibilităților ei anticipative, căci ce altceva ar putea fi nefastele ciori decât fatidici heraldi vestind posibilul amurg al unei civilizații, cea europeană, sau măcar apropiata primejdie reală din partea alterității obstinate în pretinsa ei separație? Animalele tipice toposului maritim triestin capătă valențe de actanți într-o evoluție (involuție?) sociologică a umanității, surprinsă *in vivo*, de la blândețea infantilă a porumbeilor (înlocuită, și ea, în timp, de o sporită alertă în întrecerea pentru dobândirea hranei, apoi de ivirea altor stăpânitori pe scena socială a păsărilor, pescărușii, „noua generație de postulanți/ cu mult mai agresivi/ lipsiți de scrupule”, hotărâți „să controleze teritoriul/ să prade lanțul trofic”), până la noutatea absolută reprezentată de o specie inedită de prădători, „neverosimile ciori lacome robuste./ ivite din senin”, care-i întrec pe toți ceilalți în ferocitate. Zburătoarele de tip nou constituie, dincolo de orice schematism corect politic, prezențe invazive, intruziuni ale primitivismului cultural, ale forței oarbe. Toate aceste avataruri semnifică înțepirea nemiloasei lupte universale și bate departe, înspre actualitatea condiției umane: „Mă duce gândul la noi migrații de oameni/ străine închipuirii încă/ și mă întreb/ dacă acesta-i un model natural/ sau o metaforă poetică.”

Dacă îngrijorarea precumpănește în poemele lui Antonio Della Rocca, ea nu se leagă numai de ghicirea unui pericol în exterior, ci și de inexorabila înaintare în

vârstă (*Bătrânii* sau *De vorbă cu un chip reflectat, Amurg, Cărămizi de singurătate*) ori de metabolizarea incompletă a propriului trecut: „Atâtea lucruri/ aş prefera să nu le văd/ să nu le ştiu despre mine/ să nu mi le-amintesc” (*Sondarea sufletului*). Adâncă tristeţe vede, programatic, drame în ordinea realului: „o cucuvea/ îşi cheamă surata/ cu un vers trist// o maşină trece-n viteză/ cu radioul dat la maximum/ poate-o aşteaptă moartea/ în tăcerea asta/ încinsă” (*Noapte în Câmpia Padului*) şi are, deopotrivă, drept obârşie, lipsa comunicării, a armoniei dintre oameni: „Sunt clipe/ când ai dori să te faci nevăzut/ să nu mai surprinzi/ priviri angoasate şi goale/ iar şi iar.// Da,/ să distrugi toate podurile/ şi s-o iei de la capăt.// Da, podurile sunt de piatră,/ iar apa curge/ preaiute, necruţătoare” (*Poduri de piatră*). Alienarea afectează inclusiv propriul eu, perpetuu supus dubitaţiei, resimţit drept simplu contur inconsistent: „Nu privesc îndărăt/ viaţa-mi sunt chiar eu/ acum/ în clipa aceasta// iar amintirile-s poveri/ de care uneori aş vrea să scap/ în faţa ochilor miraţi/ ai unei audienţe sau unei nepoţi.// Sunt însă numai umbra a ceea ce am fost/ atunci când stau de poveşti cu mine însumi/ mă ascult perplex/ de parcă ar fi vorba de un altul” (*Nu eu, ci un altul*).

Elementul postmodern este limpede figurat în poemele lui Antonio Della Rocca de incertitudinea deţinerii vreunui adevăr absolut, revelaţie adusă de şocul destrămării tuturor iluziilor (inclusiv cea a infailibilităţii): „O mână/ mi-a strâns inima/ n-am priceput atunci/ că trag să mor.// Nu am murit/ dar o parte din mine/ mi-a nimicit-o acea mână/ marea-mi siguranţă/ că sunt de fier/ că pot achita nota de plată a vieţii/ printr-un simplu semn/ făcut chelnerului// n-am visat să mă trezesc/ dinaintea unui nevăzut grefier/ ce se prezintă pe neaşteptate/ şi-mi înşfacă inima.” (*Infarct de miocard*). Presentimentul morţii de neocolit, depistabil până şi în inocenţa copilăriei, declanşează şi pune în act, redutabilă forţă motrice, lirismul: „Se pierde-n văzduh un mic balon./ Prima-nălţare-a/ unui copilăş cu moartea. (*Aproape un haiku 4*).

Dacă există ceva în care poetul să creadă cu adevărat, aceasta este autenticitatea. În favoarea ei se declară fără a şovăi, convins că în simţământul sincer şi trăit, neîntinat de demagogie, se ascunde soluţia, căci „Munţi de cuvinte/ preschimbă/ aurora-n asfinţit” (*Aproape un haiku 8*). Nu e de mirare deci că, sceptic faţă de orice ideologie, el a substituit crezul religios prin robusteţea fibrei etice, ne-o spune în poemul *Ochi albastru*, unde marea „de un albastru închis” se erijează în judecător al omului, atunci când „se-aşază în linie dreaptă sub cer”, liniile de demarcaţie ale cerului şi pământului devenind o instanţă evaluatoare sui-generis, încât „fiecare dintre noi/ se află în faţa unui tribunal/ fără judecători sau avocaţi/ iar curtea nu va fi nicidecum indulgentă” cu cedările repetate în faţa atâtor „categorii” intelectuale complicate, convocate sofistic „pentru a defini realitatea simplă/ a cruzimii omeneşti/ prinse în jocul supravieţuirii”.

Într-adevăr, cinicul instinct de conservare, marcă a stadiului sufletesc rudimentar din jungla relaţională contemporană, nu are cum să justifice ori să scuze crimele săvârşite, de unde sentimentul timpuriu de revoltă împotriva războiului, din poemul *Presimţire*, compus pe

canavaua unei amintiri de tinereţe, aşa cum mi-a explicat poetul într-o scrisoare.

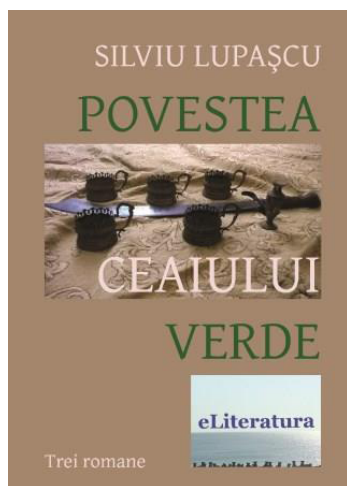
Remarc cu acest prilej un anume minimalism al scriiturii lui Antonio Della Rocca, acţionând în chip de cezură, în vreme ce o candidă pudoare îl opreşte să încheie contururile propriilor creaţii. Sunt trăsături motivante şi pentru impresia de adecvare a titlului volumului său *Carboncini e sanguigne* (*Desene în cărbune şi sanguine*), apărut în 2006, din care sunt alese majoritatea poemelor comentate în textul de faţă, completate cu texte ulterioare – din 2007 până astăzi. Textele sale sunt schiţe sensibile, desenate în tuşe esenţializate, adesea cu final moralizator, de fabulă contemporană. Un aer abstract prelungeşte, de regulă, în final, observaţiile de certă fineţe şi aerul de prospeţime senzorială. În pseudohaikurile sale, de o mare graţie şi delicateţe, neliniştea este pacificată de unda unui simţământ în aparenţă evanescent, în realitate persistent şi neschimbător: „Mireasma glicinelor/ păstrează la răcoare în vântul calduţ/ o clipită de tinereţe (*Aproape un haiku*).

Eboşe ale unor stări aeriene, versurile se feresc să destăinuie. Poemul *Presimţire*, de pildă, amintit mai sus, unde se recrează impresia de bombardament, de război gata să izbucnească, îşi poartă de fapt cititorii cu mulţi ani în urmă, în anii „crizei cubaneze”, când, la vârsta de 20 de ani, autorul se aştepta să fie luat în armată. Avea să-şi dea seama însă, curând, că auzise doar explozia artificierilor lansate spre a saluta pasagerii unei nave de lux pornite în croazieră. Încordarea vechilor împrejurări a fost trăită retrospectiv, patruzeci de ani mai târziu, şi transcrisă în chip de „fantasmagorie” (în caracterizarea autorului), ce cuprinde inclusiv tabloul miilor de morţi îngropaţi sub dărâmături. Aluzia la stupiditatea omenească, exprimată cu năduf, se referă la senzaţia inconştienţei lansatorilor de artificii similare unor bombe sau a celor gata să-i implice pe tineri, cu egală nepăsare, într-un război devastator. Punctez un aspect al travaliului de traducător: din raţiuni de claritate, am nuanţat şi explicat în câteva locuri textul, altminteri el ar fi rămas încifrat. Cu toate acestea, dincolo de orice deziderat ideal al completărilor dezirabile, întâietate are sugestia poetică – aceea că războiul este mereu absurd şi străin condiţiei umane –, fără a mai fi necesare detalii.

Tensiunii şi anxietăţii poetul le opune crezul vieţuirii demne, conform unei statornicii interioare educate şi unei brave onestităţi faţă de sine şi semenii: „În această lume/ cu o geometrie variabilă/ lipseşte simetria/ un nu ştiu ce/ în stare să-i redea fiecăruia/ percepţia unui loc al său/ într-un desen general/ chiar şi dacă acesta ar părea/ opera unui grafician nebun” (*Lipseşte ceva*). Răului simbolizat de „graficianul nebun” i se împotrivesc cu succes iubirea împărtăşită: „întind braţul eşti aici/ cine ştie pentru cât timp încă/ dar nu-mi pasă// în acest colţ de lume/ budem vmestje/ cum spunea Anna Ahmatova/ fi-vom împreună” (*Un chiparos şi negura*). Să remarcăm, în acest context, afinităţile poetului cu lirica rusă (Esenin, Ahmatova).

Faţă cu haosul generat de malversaţiunile desenatorului fără minte, omul de astăzi nu este neputincios, pare să ne asigure Antonio Della Rocca, ci încă în stare de creaţie – una cu, subînţelegem, conotaţiile estetice specifice destinului armonios.

Veronica ZAHARAGIU

Poveste despre cuvinte

Povestea ceaiului verde: trei romane (eLiteratura, 2015) a lui Silviu Lupașcu e o carte cel puțin înșelătoare. În primul rând, te amăgește cu promisiunea a trei entități separate, iar apoi, cu apartenența lor la o anume specie literară. Dar paratextul face și el ce poate, nu numai în vederea unei prime receptări a textului, ci și în conturarea unei mai mult sau mai puțin sincere căi de lectură. E discutabil spus „romane”, așadar, în cazul prezentei cărți, iar numărul e și el relativ: scriitura e atât de fluidă, iar consubstanțialitatea, de vădită, încât avem de-a face mai degrabă cu un nou soi de roman, amplu, curgător și cel puțin impresionant.

Povestea... nu e chiar o poveste, nu în sensul acelui motor prim necesar ficțiunii. Narațiunea e puțină, pentru că acțiunile sunt creionate în tușele groase ale unui bruion, și nu de puține ori violente: sfârșituri tragice ale personajelor, trădări, înfrângeri, compromisuri, deși apar comploturi politice, reglări de conturi mafioate, povești de amor, vânători.. Miezuri epice promițătoare, precum povestea de dragoste dintre o „pescuitoare de perle” și un înger, din *Cartea de cristal*, „*Serekh Ha-Maleakiim sau pravila îngerilor* (11QMAL)”, sunt tratate succint într-un paragraf, pentru că nu acțiunea și nici măcar potențialitatea ei împing proza înainte, ci altceva.

Descrierea e prezentă cu discreție, dar atunci când apare, are eleganța, chiar noblețea simplității. De multe ori e aproape de haiku: „pe lemnul înnegrit al mesei de scris, filigranul cenușii” (p. 138). Notația e sensibilă, atentă la detalii mărunte, hrănită de o percepție alertă, dar nu construiește un discurs al vizualului nici atunci când descrie, pentru că ea e mereu deturnată în altceva:

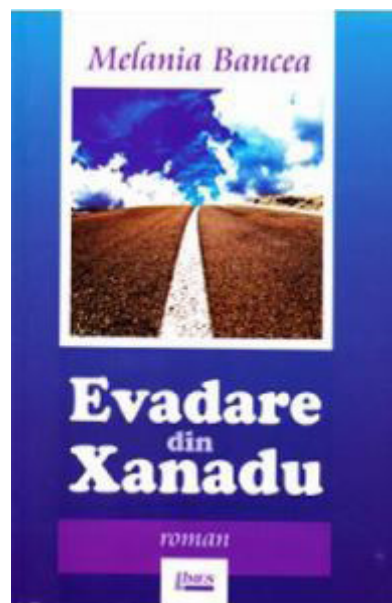
„după prânz, când soarele strivea sub raze perpendiculare esplanada și întregul amestec neomogen alcătuit din idei și vară indiană, au exprimat prin silogisme întregul conținut al dialogului defunct. Le-au caligrafiat pe petece de hârtie mătăsoasă și, două câte două, răsucite ca pentru tutunul de țigarete, le-au încredințat unor vehicule capabile să facă orice mesaj sau purtător de mesaj să călătorească în afara neînțelegerii seculare: puști grele de vânătoare, cu două țevi. Bubuiturile ample, răsunătoare, pline de gravitate, asaltul mecanic și transfigurat asupa cerului, duzina absurdă de norișori albi, au surcalsat atunci, ca *limbaj care-și ucide finalitatea materială* și-și proiectează conținutul, prin juisarea în tunelul neînțelegerii, într-un spațiu necunoscut, metafizic, nu numai exprimarea măsurată a cuvintelor, dar poate și *capacitatea lor de a ușura, de a atenua, prin rostire, intensitatea suferinței*” (p. 121, subl.n.). Romanul pare să nu ducă nicăieri, într-adevăr, pentru că nu construiește, el nu recompilează sau descompune lumea și nu pare să aibă vreo finalitate, ba din contră, pare mai mult să deconstruiască. O spune, într-un loc, și unul dintre naratori: „acum, ajuns la seninătate, îmi pot permite în public retina unor fahiraje demonstrative, în care distrug cu mijloacele pe care înaintașii mei le-au folosit spre a construi și construiesc cu redutabilele instrumente ale distrugerii” (p. 123). Personajele mai mult deconstruiesc decât să întregască sau să umple o lume narativă, tot mai accentuat ideatică. Acolo unde narațiunea se târăște, ideile trag înainte discursul.

Toate personajele simt, de altfel, o nevoie acută de dialog, iar când nu au interlocutori pe măsură – și adeseori se întâmplă asta –, se lansează în ample solilocvii. În tot romanul tripartit se simte o interiorizare profundă și-o pliere asupra lumii ca pretext pentru un discurs puternic meditativ. Se poate chiar vorbi despre un refuz al personajelor de a trăi, de a se lua în piept cu viața sau de a-și construi un drum; cele care o fac, din ultima parte a romanului mai ales, sunt supraviețuitori înfrânți și dezabuzăți sau acele personaje dispuse să riște, să piardă tot, să se elibereze astfel și să-și reconstruiască un nou drum. Puține au însă tăria lui Paul Severin, iar *personal media* sau viața înregistrată – reinventarea sa de succes financiar și mediatic – răpește, oricum, din autenticitatea și plenitudinea momentului și a trăirii. Nu e vorba, însă, de eșecuri personale, ci, mai degrabă de un crez care conduce discursul: „adevăratul înțelept nu trebuie să lase urme” (p. 138), dimpreună cu povestea imposibil de spus despre oamenii adevărați, din motto-ul la „Povestea care nu poate fi spusă”. Și dacă nu poate scrie despre oameni adevărați, Lupașcu va scrie despre ideile lor, discursurile lor, adică despre cuvintele lor. *Povestea ceaiului verde* e, de fapt, o poveste despre cuvinte, spusă cu multă seriozitate, cu seninătate, amărăciune, poate puțin cinism, voită detașare, dar și multă febrilitate și insistență.

Formația de specialist în istoria religiilor a lui Silviu Lupașcu e evidentă în *Poveste*. Sunt atât de multe referințe directe la concepte filosofice și religioase, mai ales orientale încât uneori discursul epic e scufundat într-unul mistic-religios. Dar nu profesorul domină discursul, pentru că *Povestea* nu e nici popularizare, nici inițiere, nici prozelitism. Naratorul e un înțelept care caută sensuri, care analizează și, mai ales, meditează. Scriitorul însuși pare să echivaleze scrisul cu o altă formă de meditație, care „îți apropie mintea de inimă și de mână, ca și cum ai apropia între ele trei cremene. Prin scris, nu ne vom elibera niciodată de cuvânt, nu facem decât să ne adâncim în labirinturile lui. Într-un fel sau altul, fiecare trebuie să fie tras pe sfoară, orbit, să-și accepte, să-și iubească închisoarea, închipuindu-și că se confruntă cu o formă superioară de libertate” (p.139). De multe ori, aceasta pare a fi și finalitatea romanului, aceea de a crea labirinturi largi de cuvinte, din fraze-fluviu, curgătoare dar și aluvionare, încărcate ideatic cu întrebări și concepte și cu multe comparații și epitețe la nivel stilistic. Fără fir roșu, fără indicii prea multe și fără o cale unică de a ieși din el.

Cele mai multe texte par, de fapt, mantră, cu ritm hipnotic, dictat de muzicalitatea interioară și de semnificațiile sacre reiterate iar și iar, cu obsesive – stilistic – puncte de suspensie, cu fraze lungi și delicate uneori, cămoase alteori, dar mai mereu întortocheate. Textul vrea să îndeplinească o funcție sacră, pentru că înseși cuvintele sale sunt „încercări smintite de a-ți însuși cuvinte din Cuvântul Lui” (p. 209). Funcția educativă a mantrei rămâne, pe de altă parte, incertă, pentru că ea presupune comunicarea, or ea e nesigură în *Poveste*, ca oriunde în literatură. Înțeleptul *Poveștii* nu e un senin împăcat: „în rest, nu ne rămâne decât ... sentimentul unei năruiri iminente, atunci când ... vorbim, vorbim ... dar nimeni nu se mai află dincolo de cuvinte ... Atunci când oamenii care locuiesc, de obicei, dincolo de cuvinte ... se închid până la a nu mai exista ... în fața cuvintelor noastre ... nu le mai primesc ... ajung la fel de cinici-neprimitori ca niște barăci părăsite...” (p. 240), ci un căutător, un hoinar neobosit; fie că se află într-o Românie comunistă, la New York, Paris ori în India, continuă să vorbească, să-și spună povestea. Și asta pentru că ceea ce primează în *Poveste* nu e misticul, în ciuda prezenței sale uneori sufocante, ci literarul, care vrea să pătrundă, să fie receptat. Metafora lui e, aici, chiar ceaiul verde sau „esența strigătului, *al-ayta*, esența puterii de a striga a omului viu, strigăt care preschimbă configurațiile hexagramatice ale universului în alte configurații hexagramatice...” (p. 393).

Florin-Corneliu POPOVICI

Melania Bancea, *Evadare din Xanadu*

Carte dihotomică, de tip yin și yang, „masculină” și deopotrivă „feminină” (a se vedea diversitatea punctelor de vedere, personajele, indiferent de sex, fiind invitate să-și spună pe rând povestea, varianta și păsul într-o chestiune comună ce le leagă (dar și diferențiază) de „celălalt”, *Evadare din Xanadu*, în ciuda adrenalinei și a acțiunii promise în titlu (unul paradoxal, după cum vom vedea,) se coagulează în jurul domesticului, al relațiilor sentimentale din interiorul și din afara cuplului și a familiei (noțiune perimată în cazul omului modern, victimă a crizelor multiple: de identitate, de conștiință, de personalitate, de comunicare etc.), protagoniștii, noocrați prin formație, oameni de succes în plan profesional, dar eșuați în dragoste (în care nu-l găsesc pe acel „acasă” simbolic scontat), fiind în căutarea Centrului, Rostului și Sensului propriei ființe. Fără a avea vreo legătură cu filmul fantastic romantic-muzical din 1980, în regia lui Robert Greenwald, dar păstrând totuși toposul cu valențe paradisiace (în carte, numele unui domeniu imobiliar de lux, pe cât de atrăgător din perspectiva tentațiilor, pe atât de respingător la capitolul relațiilor interumane), romanul în discuție pune pe tapet *istoria unei emancipări* (e cazul eroinei Simona, scriitoare), dar și extazul și agonia unui bărbat rasat (avocatul Igor), ambele echivalente cu un sinuos, dar necesar, proces de autocunoaștere, de purificare, de trecere prin furcile caudine ale existenței, dar și de autodescoperire. Deși capitolul introductiv și cel de final se dorește unul „masculin”, purtând numele de Igor (de unde și circularitatea cărții), masculinitatea nu deține supremația în roman și nu caută defel să aibă ultimul cuvânt sau să monopolizeze acțiunea (după părerea mea, personajul feminin este cel proactiv, cel care are parte de „ucenicii” și de experiențe picarești succesive care-i schimbă percepția despre lume și viață), din punct de vedere romanesc e un soi de „camuflaj”,

prin care scriitoarea reală, Melania Bancea, reușește performanța de a fi empatică, de a se afla la originea unui *roman polifonic*, al vocilor multiple care-și dispută întâietatea la exprimare, la a se face cunoscute și auzite.

Confirmare a faptului că nu banii aduc fericirea, Simona și Igor, în ciuda stării materiale prospere, împărtășesc un destin contondent comun: ambii provin din căsnicii ratate, ambii simt gustul amar al eșecului marital, ambii se lovesc de o serioasă problemă de autoidentificare și de autoraportare, de unde și *nevoia imperioasă a evadării*, a schimbării contextului existențial, a ruperii paradigmei. În ciuda faptului că, structural, sunt fundamental diferiți (Igor e genul play-boy-ului, Simona, cea care semnează cu pseudonim, e mamă, fără palmares extraconjugale), între cei doi va acționa în partea de debut a relației, atracția contrariilor, curiozitatea de nestăvilit în fața noului, dorința de a ieși de sub tutela blazării și a anonimatului în plan afectiv. Ceea ce-i unește totuși, în afara imprezibilității și a *tentației ușii întredeschise*, este *pasiunea pentru carte* (orgoliosul Igor nu-și disimulează admirația în fața talentului de scriitor al Simonei, în fața capacității extraordinare a acesteia de a imagina și a trăi în „orb”), trăirea vieții la modul calofil, gândul năstrușnic (o iluzie de proporții) de a experimenta mimetic, după modelele sentimentale de succes din cărți, de a se refugia îndărătul unei utopii, reacție adolescentină ce le subliniază vulnerabilitatea, slăbiciunea umană, dorința nemărturisită de a se ști iubiți. De aceea, la început mai timid, pe urmă dezinvolt, fiecare se pretează la un joc de seducție (care, la rândul-i, generează seducerea cititorului), încearcă o ieșire salvatoare din propriul eu păgubos și dintr-o lume ternă, similară cu un univers concentrațional, fiecare prinde curajul ruperii de *autorefectarea în oglinda spartă a existenței de tip surogat*. Pentru scriitoarea Simona, noua conjunctură sentimentală devine și o bogată sursă de inspirație în plan narativ, singurul câștig cu adevărat valabil, pe care o va materializa într-un roman, deși, act de diversiune tipic scriitoricesc, personajul feminin neagă influența autobiografică, în ciuda evidențelor care o contrazic. În acest sens, *o primă idee de forță care se degajă din roman este cartea-pretext, mijloc de seducție, dar și de abandon, secundată de încercarea de transpunere în practică a celebrei butade rimbaudiene „Eu sunt un altul”*.

Evadarea paradoxală din Xanadu (*există câte-un Xanadu simbolic pentru fiecare personaj în parte al cărții și, prin extensie, pentru fiecare cititor*), un spațiu ce-și pierde astfel calitățile prezumptivei excelențe și a Binelui absolut, va fi însă una iluzorie pentru Igor și Simona, în rândul cărora, după cunoașterea în sens carnal, se instalează rapid blazarea, rutina, scăderea, până la anulare, a apetitului pentru „celălalt”. Noul fiind astfel epuizat, dispare atracția, misterul și fascinația reciprocă, Igor dezertează din relație, revine la apucăturile de fustangiu, recade în patima alcoolului, Simona, dintr-un exces matern transferat impropriu asupra bărbatului pe care continuă să-l iubească sincer, deschide larg ușa compromisurilor și a circumstanțelor atenuante, fapte

care, într-un final, o vor determina să fugă-n lume (în fapt, fuge de sine), într-o direcție necunoscută, prilej de a experimenta aventuri picarești în compania orbului Cristo, alt personaj neîmplinit sentimental, cel care, purtând stigmatul lipsei de vedere (temporară), evadează din calea unor indivizi dubioși puși pe reglat conturi politice. Prin voia destinului, Simona și Cristo devin protagoniștii unor întâmplări la limita verosimilului, care-i apropie, dar le și dă șansa unei riguroase autoevaluări.

În abstracto, aparte de legăturile sentimentale de conjunctură din roman, *adevăratul „infidel” în relația adevăr-ficțiune, adevăratul seducător e maestrul-păpușar Melania Bancea*, cea care face și desface itele intrigii complexe, urzește întâlnirile dintre personaje, le presară în cale obstacole-provocări diverse, artizanul, cea care stă la originea discursului, a happening-ului și a story-ului. Nu puține sunt *divagațiile scriitoarei*, puse în seama „suratei” Simona (alter ego nerevendicat, dar ușor de decelat), în care aceasta se lansează fie în adevărate pasaje ce teoretizează literatura sau înfierează politicul – Jitan, Primul Edil și Grupul -, fie, din perspectiva profesiei de medic, sancționează drastic lacunele din sistemul sanitar românesc și mentalitățile retrograde (iată, o posibilă formă de revoltă-evadare a autorului): „Nu trebuie totuși să confundăm opera cu autorul, dacă pot vorbi așa despre mine.

– În general, scriitorii se inspiră din realitate, am făcut eu pe deșteptul.

– Nu întotdeauna. Unii scriu ficțiune curată, care nu se regăsește deloc în biografia lor, de altfel cu totul obișnuită. Alții însă iau fragmente de realitate și le prelucreează conform cu sensibilitatea lor sau cu mesajul pe care vor să-l transmită într-un fel sau altul.” (p.14); „M-am săturat de mirosul inconfundabil de medicamente și dezinfectante, de atitudinea – inconștient? - disprețuitoare a asistentelor și infirmierilor, care par a uita că trăiesc de pe urma nefericiților care ajung să aibă nevoie de ei, de suficiența medicilor care se cred – majoritatea dintre ei – asemenea lui Dumnezeu numai pentru că te vindecă sau îți alină suferințele.” (p.215)

Dacă există o *enigmă în cazul Simonei*, personaj-scriitor care se ascunde îndărătul unor măști-identități-travestiuri (a se vedea numele S. Delamona sau S. Danda cu care semnează scrisoarea de reproș trimisă lui Igor), *aceasta rezidă în feminitatea ei*. Chiar și în urma evadării din Xanadu, personajul își păstrează nealterată doza de mister.

Evadare din Xanadu evidențiază condiția de *paria a omului modern*, văduvit de dispariția reperelor, incapabil de a regăsi Calea Regală. Greșeala care i se poate imputa Simonei, în eventualitatea că există una, este aceea că „iubește ca-n cărți”.

Fără a fi scriitor, dar cochetând cu tot ceea ce înseamnă cultură, elevație și rafinament, avocatul Igor, atunci când îi revine cuvântul, când caută să se explice și să înțeleagă (ca un prim pas în înțelegerea „celuilalt”), o face cu mijloacele narativului, variantei sale de relație cu Simona nelipsindu-i nimic din relatarea scriitorului profesionist. Diferența dintre acesta și Simona, ambii

actori și naratori în propria poveste, constă în aceea că, în timp ce primul iubește pentru palmares, pentru hrănirea ego-ului de Don Juan, femeia iubește dezinteresat, „imprudent”, sincer, naiv. Drama lor stă în neîmplinire, în a fi oameni incompleți. *Oroarea de singurătate* îi face umani, supuși greșelii.

În cazul Simonei, adevărata evadare din Xanadu-ul din imediata sa apropiere se produce în Xanadu-ul-refugiu în scris, ceea ce poate fi o soluție soteriologică.

Printre rânduri, Melania Bancea se autodefineste: „Cea care își făcuse o meserie din a povesti viața altora, cu adaosurile și modificările de rigoare, care să facă imposibilă detectarea sursei de inspirație.” (p.34); „Consideram scrisul ca pe un *hobby* pe care preferam să-l țin secret, spre deosebire de soțul meu, care mă prezenta, de câte ori avea ocazia, ca pe scriitoarea care nu mă simțeam a fi.” (p.38) *O a treia idee care se degajă din text e scrisul ca aventură*.

Melania Bancea nu se cramponează de noțiuni perimate cum ar fi moralitate, infidelitate etc. Ceea ce atrage la carte sunt relatările paralele ale personajelor. Așa cum îi stă bine oricărui scriitor care se respectă, nici Simona nu face rabat de la (auto)mistificare, de la a-și ficționaliza pe-alocuri propria viață, de a nu spune chiar totul în ceea ce o privește, remarcă valabilă și în cazul adevăratei scriitoare: „Romanul meu mustea de iubire; editorul fusese cel care îmi sugerase să diluez povestea celor doi într-o realitate mai puțin romanțioasă, altfel ar fi devenit greșos de dulce.” (p.47) Până la un punct, confesiunile naratoarei-scriitor pot fi identificate cu mărturiile autorului cărții. *Evadare din Xanadu* își explică în acest fel intențiile narrative și dezvăluie din „bucătăria” internă a romanului: „Eroii mei nu trăiesc într-un univers închis, am spus, deși eram, și sunt convinsă de contrariul: tocmai prin aceasta se deosebește viața îndrăgostiților de cea a oamenilor neatinși de acest morb.” (p.47)

Permanenta dedublare a scriitoarei Melania Bancea cu personajele sale, jocul permanent de-a travestiul, schimbarea „macazului” narativ, capacitatea de a-și insinua propriile păreri, puse în gura personajelor, constituie a patra notă de originalitate adusă cărții.

Atât pentru Melania Bancea, cât și pentru Simona, alter ego-ul său scriitor, devine tentantă transformarea prin scris a persoanei în personaj. Din Igor, persoana iubită, Simona face un personaj, rămânând la latitudinea bunului ei plac cât menține din „original” și cât contraface, ficționalizează.

O a cincea notă de originalitate adusă Evadării din Xanadu este alternarea realității („reale”, narrative, bănuite sau intuite) cu ficțiunea, transferul de identitate dintre Melania și Simona, punerea la adăpost a adevăratului emitent al judecăților de valoare, avertizarea cititorului, impulsul (înșelător) de clarificare a lucrurilor, dar și încercarea de „eschivă”: „«Nu este o carte autobiografică. Nu sunt niciunul dintre personajele ei, dar, în parte, ceva din mine este în fiecare. A nu se confunda opera cu autorul. Unii scriitori practică ficțiunea pură; alții însă iau fragmente de realitate și le prelucrează conform cu sensibilitatea lor sau cu mesajul pe care vor

să-l transmită. Eu fac parte din categoria a doua mai mult decât din prima». Deja călcasem pe nisipurile mișcătoare ale tentativei de seducție: lăsam să se înțeleagă că, la o adică, trăisem așa ceva, chiar dacă nu voiam să recunosc.” (pp.48-49) Melania și Simona practică un soi de nevinovăție studiată, „ipocrită”, vicleană, ceea ce le potentează feminitatea și misterul.

Al treilea personaj important din economia romanului este cameramanul Cristo, ce-și câștigă existența ca administrator de parcare, filmând și dând amenzi șoferilor care își lasă mașinile în loc nepermis. Ca hobby (și aici e talentul personajului), Cristo, un personaj cu o situație sentimentală labirintică (iubită îl va părăsi împreună cu pruncul nenăscut), face din manevrarea camerei de filmat și din procesarea imaginii pe calculator o artă. Dacă Simona e artista care se exprimă prin cuvânt, Cristo e artistul care se exprimă prin imagine, plasând-o în context suprarealist. Ochiul său e exersat să vadă dincolo de realul imediat, de datele concretului. Capacitatea sa de abstractizare este una extraordinară: „– Nu, altceva mă interesează... ineditul... șocantul chiar... poezia, neprevăzutul... viața obiectelor... jocul umbrelor, ritmul. Nu știu dacă pricepi, nu știu să mă exprim prea bine...” (p.62) Cristo percepe lumea la modul intelectual, dorind să-i înțeleagă esența. Pentru el, dar și pentru Simona, cunoașterea este un prim pas spre autocunoaștere și reciproc. Filmele pe care le face din pasiune, doar pentru sine, sunt echivalentul jurnalului intim, în care eul dialoghează sincer cu sinele. Dacă scriitoarea Simona are o mare capacitate de fantazare, în schimb, Cristo e specialist în transfigurarea realității. Și unul și altul, cu mijloacele specifice artei prin care se exprimă, dau dovadă de o sensibilitate în exces, recreând realitatea, subiectivând-o. Raportați la lumea profană, ei sunt doi mari neînțeleși, doi rebeli proscrisi, inadaptați și inadaptabili, pe care ignoranții nu sunt dispuși să-i tolereze prin preajmă. De aceea, conflictul lor cu lumea și, implicit, cu „Realitatea-sepia” (p.65) e unul deschis. Pentru „vina” de a fi altfel, Cristo ajunge să fie marginalizat la sanatoriul de boli mintale, echivalentul unei castrări mentale, timp în care i se refuză orice impuls creativ. E întâlnirea cu *realitatea dură, abrazivă, rea, bolnavă, fișată clinic*. Paradoxul căruia trebuie să-i facă față Cristo constă în aceea că, *uneori, granița dintre sanatoriu și lumea pretins normală este extrem de permisivă*. Așa se face că, la ieșirea sa din spital, personajul constată că viața este înțesată de camere de supraveghere, altele decât camera sa inofensivă, artistă, că oamenii nu sunt liberi, fiind urmăriți în permanență de forțe oculte și de un misterios satelit de spionaj. Psihoza camerelor de supraveghere (care produc alienarea în masă), a controlului strict, libertatea ca iluzie, omniprezența lui The Big Brother sunt *teme predilect orwelliene*.

Pentru Cristo, evadarea din această lume teribilă este sinonimă cu supraviețuirea și cu punerea în Operă. Prin intermediul lui Cristo, care orbește la un moment dat (fiind nevoit să descopere lumea la nivel tactil), Melania Bancea evadează în ficționalul pur. „Daily Video Surveillance” (p.59), dușmanii care-l vânează pe motive

politice, bizareriile comportamentale ale lui Filip, soțul Simonei și deținătorul domeniului Xanadu (unde luxul contrastează violent cu buncărul, „Camera nazistă”- p.92, cu haitele de câini ucigași și cu pornirile psihopate ale proprietarului) sunt câteva din motivele care justifică Evadarea și care vor contribui la întâlnirea fizică dintre Simona și Cristo, alias Frodi și Odel, ce devin, în cele din urmă, eroii unor aventuri picarești, bogate în acțiune, pline de comic (de situație, de limbaj etc.), de ludic. În compania lui Cristo (de care nu se simte atrasă sexual, ci doar legată printr-o caldă amicitie), Simona ajunge treptat să se elibereze, să-și înfrunte proprii demoni și să recupereze afectiv și ludic, să se reinventeze. Confesiunile reciproce (prin contaminare și transfer, fiecare va deveni „scriitor”), peripețiile prin care trec cu bine (ajung să călătorească cu un camion, rămân fără șofer, devin victimele unor agresori, pentru ca, în final, să ducă, din proprie inițiativă, camionul la destinație) îi apropie, dar le și înlesnește dialogul de la artist la artist. Astfel, scriitoarea Simona, ajunsă să trăiască aventura pe propria piele, în afara cărților, actantă în propria poveste, se redescoperă ca femeie, iar Cristo, căruia îi va reveni miraculos vederea, găsește în ea o prietenă adevărată, o femeie puternică și un povestitor pe măsură.

Melania Bancea este obsedată de ochii personajelor și de vederea „dincolo” a artistului creator, de femeia mignonă, fâșneată, de imagine și de cuvânt. Majoritatea personajelor sale masculine au probleme cu alcoolul, îngurgitat în scopul iluzoriu de a uita, ceea ce trădează lășitate și o incapacitate de a gestiona situațiile de criză. În antiteză, personajele feminine (responsabile, altruiste, bătaioase) au psihologie de învingător (Simona) și se manifestă matern, protector chiar și în relație cu adulții. Scriitoarea stăpânește arta introducerii și menținerii suspansului și a loviturilor de teatru. Mai puțin obișnuit, ea își structurează romanul pe capitole purtând nume de personaje care se repetă, într-un ocol narativ (tehnica de amânare deliberată a deznodământului). Efectul de *corsi e ricorsi*, de flux și de reflux se traduce la Melania Bancea prin aceea că nu-și abandonează personajele, că le recuperează și le reanimează (a se vedea medicul Bancea) la diferite intervale și după o procedură standard, după pauze atent studiate. Există trei tipuri de discurs pus în seama personajelor: feminin/feminist, masculin și inversat (femei care vorbesc dur, buruienos, macho, bărbați care-și presară oratoria cu metafore și cu figuri de stil). Simbolic, date fiind greșelile din viața personală, toate personajele din roman pot fi considerate „oarbe”: „trăim într-o lume nebulă, și [...] nici noi nu ne comportăm chiar normal!” (p.198)

Pasiunea pentru *broderie* a personajului Buna-Nebuna (alt tip de artist-creator care scandalizează, la bătrânețe, prin cochetărie și prin elanul adolescentin ce nu cadrează cu vârsta) și al cărei model este preluat și însușit de Simona (a se vedea broderiile sale imaginative), poate fi interpretată ca pasiunea scriitoarei pentru *textul de tip broderie*, ornant, „baroc”, pentru „figurile” din *covorul narativ*. Încercarea personajului de a se reinventa și recompune simbolic e valabilă pentru toate femeile din roman.

La Melania Bancea, viața devine subiect de roman, vulnerabilitatea, un fel de a fi. Literatura și politica sunt două forme de manipulare, scriitorul și politicianul au mare capacitate de a inventa, de a „minti”, de a seduce.

Evadare din Xanadu este, în fapt, o evadare multiplă, pluriplană: evadare de sub tutela castratoare a normelor și a dogmelor (Janis Joplin: „*Libertatea este un alt fel de a spune: Nu mai am nimic de pierdut.*”- p.310), evadarea de sub autoritatea personajului tiranic, evadare din mica istorie insignifiantă, evadare din ereditatea păguboasă, din trecutul contondent și din traume, *evadare din anatema femeia-obiect*, evadare din realitate în ficțiune, evadarea din poveste și fuga în Poveste și, nu în ultimul rând, *literatura ca terapie*. Marele câștig al romanului este acela că, în final, toate personajele ajung să deschidă ochii, să conștientizeze.

Cartea Simonei, cartea din carte, e taxată drept infamă de către personajul Igor, astfel devoalat de către Simona-cea-emanipată, așezată într-o ființă. Roman ce are la bază o călătorie, *Evadare din Xanadu*, o poveste în interiorul altor povești, conține și *evadările Melaniei Bancea*, scriitoare ancorată în realitatea momentului care, asemenea Simonei, are acces la „inima lucrurilor” (p.306). Evadarea Simonei din Xanadu, echivalentă a unei autoscopii, are ca rezultat soteriologic descoperirea Femeii de tip Graal: „...Viața mea... un vas cu orificii de scurgere veșnic deschis. (p.308)

Dacă povestea de viață enunțată de Melania Bancea o regăsim în viața de fiecare zi, mai puțin obișnuită e alunecarea scriitoarei în ficțional (de bună calitate), în configurarea fantasmelor personajelor: satelitul de spionaj, „oamenii în maro” (p.304), Spelbul și hackerii.

Melania Bancea se autosubminează, se disipează în text, devine personaj, despre care vorbește la modul elogiator-ironic: „A naibii femeie! *Este o poveste de dragoste*. Relatează cu destulă acuratețe lungul drum de la simpla curiozitate feminină la iubirea necondiționată a unei femei mature, care se lasă biruită de ea numai după ce a epuizat toate argumentele care ar fi putut-o desființa. Nu pe mine m-a înfățișat dezgolit de învelișul amăgitor, ci pe ea [...]” (p.337)

Evadare din Xanadu, roman despre libertate (un concept cu geometrie variabilă), carte ce-și conține critica („povestea din spatele poveștii”, „seducție prin intermediul literaturii”- p.328), carte detabuizantă sau antitabu, „unisex”, deopotrivă pentru cititorul-femeie și pentru cititorul-bărbat, are toate ingredientele unui roman care „prinde” și care se citește alert: dragoste, sex, infidelitate, politică, aventură, intrigă, emancipare, deznodământ, condiția omului modern, mister. Morala cărții constă în aceea că în fiecare dintre noi există în stare latentă un „Igor” sau o „Simona”, dar și un „orb”, cu toții avem câte o poveste, că suntem personaje într-o poveste numită viață, că putem spune la rându-ne propria poveste. Totul e să avem curajul și ochii larg deschiși.

* Melania Bancea, *Evadare din Xanadu*, Cluj-Napoca, Ed. Limes, f.a., 337p.

Danilo BRESCHI

Danilo Breschi (născut la Pistoia, 1970) este profesor de Istoria gândirii politice la Facultatea de Științe Politice a Universității de Studii Internaționale din Roma-UNINT. Face parte din comitetul director al publicației “Rivista di Politica” și colaborează la “L’Indice dei libri del mese”. A fost Erasmus visiting professor la universitățile din Salamanca și Malta. A publicat mai multe monografii dedicate culturii filosofice și politice italiene din secolul XX, eseuri și articole în reviste naționale și internaționale. Este autorul a trei volume de poezii: *Congiunzione carnale, astrale, relativa* (Firenze 2004; finalist Premio Carver); *La Cura del Tempo* (Firenze 2005); *Cicatrici e altre incarnazioni* (Bari 2015). Din versurile primelor două volume s-a realizat un spectacol teatral intitulat *La Cura del Tempo per Congiunzioni* (regia de Massimo Bonechi). Poezii de-ale sale au fost traduse în reviste și antologii spaniole, englezești și rusești.

Se pune întrebarea
cât cer mi se cuvine
amestecat cu pământul umed
care-mi va apăsa pe oase
când zarul va fi aruncat
într-o zi.
Trebuie, oare, să-ți pui întrebarea?

[din “Congiunzione carnale, astrale, relativa”, Libreria Chiari, Firenze, 204, p. 71]

Cel destinat

soarta mea are ceva adevărat
dacă tu calci noaptea-n care stau
așezat pe o stâncă asemeni unui an
în așteptarea uriașului cel bun

căutarea celor doi care se face unul
se termină aici, în mâna pe care o strângi

pe obraji o crăpătură sărată

și tu care îți lași pe ea ștampila răului
un rău de Iuda fratelui destinat.

[din «La Cura del Tempo», FirenzeLibri, Reggello (Firenze), 2005]

Posibilul sau sigurul

Trăiesc, sau cel puțin încerc,
punând de acord zarurile cu stelele,
acestea gândite la întâmplare, una pentru fiecare,
pentru fiecare trecător pe pământ.

Familia căreia îi aparțin

Familia căreia îi aparțin
este de felul celor naufragiați cu lanțuri
care strălucesc ca stelele
fără să garanteze viața;
vorbesc despre familia mea
adoptivă
priponită noaptea în marea deschisă
cu ochii închiși.

Mi se întâmplă și aceasta
dar fără greutate trebuie să stau aici,
ca un fluture și o soră
pe care o răbufnire de vânt îi schimbă
din sfinx în mal
dintr-un sfârșit de vară care șiroiește
atâția mici orfani, iar eu sunt dintre ei.

Astfel mă duc să caut întâlniri
interzise de-acum
celui ce are prea mulți prieteni dezertori.

Sper ca adolescența să nu fie
ultima vârstă a înrolării noastre.

[din “Congiunzione carnale, astrale, relativa”]

Cea urmărită

Se ascunde de-acum de multă vreme
ideea fixă că mângâiai
odată cu ea cu primul boboc
al unei confuze pubertăți, și-i sigur;
nu scriu despre obișnuite nebunii
ci despre nevoia unor prăbușiri de lumină
și despre ochii incendiari cu miile
înconjurându-mă cu asalturi la întuneric
într-atât încât să mă facă să mă scurg
printre coapsele acelea
dintre care am descoperit statornicia lumii.

Timpul dat nouă e zgârcit
cu cei care ne exercităm seara la plural
cu umiliința unei cine fără părinți
în timp ce mamele sunt descoperiri târzii
și, ca întotdeauna, găsești partitura,
pe cea adevărată, când nota e îndurerată.

[din "La Cura del Tempo"]

Mă salvează

mă regăsesc asurzit
de lumea din jur
ca și cum ar vrea să se înfigă înăuntru
prin urechi
în inimă și-apoi în viscere.
Atunci aș vrea să vomit lumea,
de fiecare dată când mă trage în țepă
și-mi pune frâu ca unui câine turbat
încât nu mai știi cui să îi mulțumești
pentru spuma ce iese din gură
printre dinți și gingii
descoperindu-te și tu copil al orelor.
Mă salvează acele scântei albastre
ce clocesc între amintirile devenite cenușă
și mă fac să ciripesc în vânt
ca și drapelul din visele mele,
când eliberez coșmarul câteodată
în așteptarea unui nou dejun.
Astfel mă salvează nopțile luminoase
cărora știi să le scriu
fiindcă nu le cunosc,
mă salvează ochii tăi negri
fiindcă îmi spun
că și în întuneric există iubire,
mă salvează șanțurile uscate
încă păstrând ultimele amintiri
ale unei veri slabe și umflate,

mă salvează clopotnițele
și piațetele întărite de iarnă
ca și copiii curajoși
cu care sfidez moartea jucând mingea.
Mă salvează ei toți
și tot ceea ce nu există.

[din "La Cura del Tempo"]

Negație, actul I

În urmărirea pe moarte între el și mine
ești prada pusă la marginea visului,
cine conduce dansul, cine duce lațul
este tot spiritul cu mii de remușcări.

De-ți tremură pulsul este un semn că crești
și crește cu tine plumbul peste ochi,
dragă copilă care tai capete
la trecerea bărbatului prin nopțile mute.

O mână-i rugăciune, cealaltă bardă
pe gâtul alb care anunță predarea,
gărzi spălăcite roteau degete ascuțite
pe pata irosită, pe actul negat.

[din "Congiunzione carnale, astrale, relativa"]

Destinația

dacă pielea aceasta ar fi o carte de vizită
ți-aș ști și numele și destinația,
cât alb există în negrul unei vieți,
a mea și a altuia, doar să vorbești

în modul cel mai golaș și limpede

de-a dreptul riscant, ca acel ce-și iubește
iubitul amestecându-și sângele
cu sângele lui pentru eterna alianță
dintre mine și tine și cel care va apărea din noi,

un scenariu de interpretat, pentru o amintire viitoare
uitată, deviată și acordată iarăși în flu.

[inedită]

Iarăși, construcția

neplăceri din anotimpul care deșeală
vârsta, și îți făinează ochiul ceresc
și rățăcește, admite-o, devine
răscumpărarea a binelui
risipit de mâini neîmplinite

mărșăluiește rândul celor prezenți
pe grilajul matroanei ipocrite,
convenții conveniențe dacă stai pe loc

dacă greutatea istoriei va crește
voi avea umeri tari, foarte tari
ca să zbor și tendoane scurte,
cel puțin dacă nu se prăbușește,
iarăși, construcția.

[din "Congiunzione carnale, astrale, relativa"]

Lama serii

lama serii
pe care o pui pe pernă
înclinată spre mine pentru aducerea aminte
letală pentru cel cuprins de infamii obscure

smulge dintre nicovală și ciocan
speranța slabă pune iarăși
în coasta unui om hotărât
care a scris în cer cer
cuvinte de piatră pentru o viitoare condamnare

astfel cu fiecare pas înainte dau înapoi,
așa cum îmi e zodia care mă vrea pieziș
și cere prea multă viață
pentru timpul care îmi mai rămâne.

[din "Congiunzione carnale, astrale, relativa"]

Ajunul unui kamikaze

Ploaia aceasta care insistă în mai
în răsăritul de soare pentru ultima dată
ne descoperă virgine larve nocturne
fie de îmbrățișări murdare, fie de îmbrățișări curate
precum mărul unui nou păcat
furăm despărțiți din prea multă dorință
de a fi flacăra, fără lemne
în inimă, ci doar două băți.
Cu una se aprinde, cu cealaltă se sare în aer.

[din "La Cura del Tempo"]

În românește de Ștefan DAMIAN

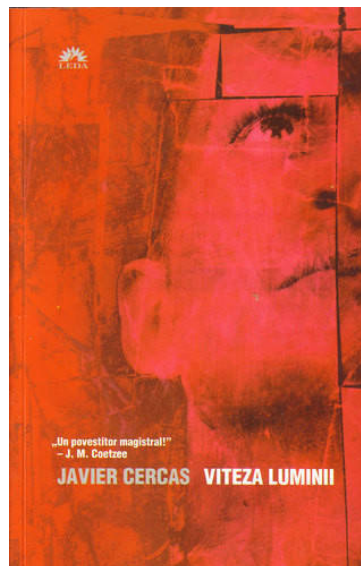
Rodica GRIGORE

Ambiguitate vs. identitate

A înțelege și a justifica sunt două acțiuni complet diferite, pare a afirma Javier Cercas în subtextul fiecăruia dintre romanele sale. Iar dacă, de pildă, în *Soldații de la Salamina* (2001), carte care l-a impus rapid nu numai în spațiul cultural spaniol, ci pretutindeni unde textul acesta a fost tradus, scriitorul evalua consecințele răului asupra lui Rafael Sánchez Mazas, o ființă ce privea mereu spre trecut, în *Viteza luminii* (2005)*, Cercas are în vedere posibila relație cu viitorul a indivizilor marcați de fapte pe care le-au săvârșit la un moment dat și într-un anumit context.

Considerat în Spania, înainte de publicarea *Soldaților de la Salamina*, mai degrabă un specialist în literatura contemporană menit a-și dedicat existența cursurilor universitare, Javier Cercas (născut în 1962) devine, aproape peste noapte, după uriașul succes de care se bucură romanul său apărut în anul 2001, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai noului val de prozatori spanioli. De aici, poate, și influența pe care metoda și structura narativă folosite în *Soldații de la Salamina* le-au exercitat chiar și asupra (mai ales asupra!) creațiilor ulterioare ale lui Cercas. Iar acest lucru se vede, poate, mai bine decât oriunde în *Viteza luminii*. Căci, aici, la fel ca și în romanul anterior, avem de-a face cu un personaj central care își caută – finalmente își și găsește – vocația de scriitor, cu prezentarea nuanțată a dificilului proces de creație literară și cu evocarea unui război. Iar dacă în *Soldații de la Salamina* războiul descris era marea obsesie a Spaniei, și anume Războiul Civil, aici conflagrația e alta: Războiul din Vietnam. Numai că, dacă în primul caz evocarea unor fapte de-a dreptul inimaginabile era tocmai elementul care determina actul de pietate salvatoare (miracolul iertării de care are parte Sánchez Mazas, falangistul salvat de soldatul care refuză să-l ucidă), în *Viteza luminii* războiul transformă orice posibil erou într-un personaj dezumanizat, a cărui salvare personală rămâne problematică.

Căci Rodney Falk, profesor într-o universitate americană, fost combatant în Vietnam, pare a nu-și regăsi, după întoarcerea acasă, punctele cardinale și, încă și mai grav, a nu mai putea să se recunoască pe sine. Iar evoluția sinuoasă a acestuia reprezintă pretextul de care Javier Cercas avea nevoie pentru a construi un discurs narativ impresionant în aparenta sa simplitate, și pentru a aduce în discuție, dar de astă dată altfel, nu doar războaiele epocii contemporane, ci mai cu seamă efectele pe care acestea le au asupra tuturor celor care le poartă; fie din convingere, fie din incapacitatea / neștiința de a li se opune.

La prima vedere, romanul pare a fi un soi de istorisire a vieții suficient de plictisitoare pe care o duce dincolo de Ocean protagonistul, tânăr intelectual catalan ajuns în Statele Unite ale Americii, la Urbana, ca lector de limba spaniolă, ocupație care îi oferă, într-un moment de răspântie al vieții sale, un veritabil colac de salvare atât din punct de vedere material, cât și spiritual. Inspirat în parte de propriile experiențe trăite în lumea universitară americană, Cercas dă senzația, cel puțin în primele pagini, că va scrie o versiune hispanizată a atât de cunoscutelor „campus novel” (romanele provenite din spațiul anglo-saxon și axate pe descrierea aventurilor mai mult sau mai puțin imaginare pe care personajele le trăiesc în campusurile marilor universități). Însă, aproape pe nesimțite, din câteva aluzii și pasagere sugestii, dincolo de aparența aceasta, cititorul intuiește că *Viteza luminii* înseamnă ceva mai mult; mult mai mult. Căci unul dintre colegii de care tânărul catalan se apropie într-un mod de-a dreptul inexplicabil este Rodney Falk – care, în afara atitudinilor stranie și a reacțiilor pe care mai nimeni nu le poate înțelege, găsește pentru tânărul romancier fără operă venit din Spania în SUA ca pe un nou tărâm al făgăduinței, răbdarea care, față de ceilalți, pare a-i lipsi. Numai că Rodney, așa cum se va vedea pe parcursul

cărții, nu doar că participase la Războiul din Vietnam, ci ajunsese să comită, acolo, fapte abominabile.

Diferența față de situațiile din *Soldații de la Salamina* e clară: dacă acolo, chiar și în cele mai disperate momente, personajele găseau resurse de generozitate și de compasiune, *Viteza luminii* e un adevărat studiu al răului și al urmărilor pe care situarea ființei umane în rău le are – chiar și după ani de zile. Javier Cercas duce până la capăt temerarul demers de a demonstra cum persoane la prima vedere bune și înțelegătoare, asemenea naratorului și, implicit, asemenea fiecărui cititor, sunt în stare să se transforme, uneori, în adevărați monștri. *La velocidad de la luz* devine, deci, o coborâre în infernul din inima întinericului care amenință să cuprindă, în unele momente, întreaga umanitate. Un rău și un întineric de care nici măcar naratorul – el, cu atât mai puțin! – se poate salva. Nu întâmplător, epigraful romanului e reprezentat de câteva versuri ale lui Ingeborg Bachmann: „Răul, nu greșelile, dăinuie,/ doar tăietura făcută de rău, doar ea nu trece,/ se deschide noaptea, în fiecare noapte.” Mesajul cărții lui Cercas tulbură prin simplitatea voită a situațiilor cu care cititorul este confruntat: Rodney ar putea fi prietenul fiecăruia dintre noi, devenind, din punct de vedere simbolic, și un dublu al naratorului, dar și, în egală măsură, acel „dușman necunoscut” pe care fiecare om îl poartă în sine.

Alegând să se apropie, pornind de la estetic, de domeniul eticului, Javier Cercas se situează în descendența unor scriitori precum Joseph Conrad sau Henry James. Căci, fără îndoială, nu se scriu romane pentru a înțelege ceva, ci, așa cum afirma James, tocmai pentru că există ceva care nu poate fi înțeles. Convins la rândul său de acest adevăr, Cercas consideră implicit că demersul scrisului și aventura ca atare a scriiturii reprezintă modalități de descifrare a numeroaselor necunoscute cu care ființa umană se confruntă în fiecare zi. Mai mult decât atât, autorul nu vrea să justifice ceva și cu atât mai puțin să explice, ci să înțeleagă. Nu de ce și în ce context a ajuns Rodney să fie un criminal de război, ci cum funcționează natura umană. Asta determină și eșecurile naratorului care reia parcă, după ani de zile, eșecurile – fie ele și de altă natură – ale lui Rodney Falk. Amândoi vor căuta salvarea și eventuala purificare prin durere, numai că vor constata, fiecare în felul său și fiecare pentru sine, că uneori ispășirea nu este posibilă într-un univers al violenței, al eternei cruzimi și al unei imense singurătăți. Poate doar literatura să reprezinte drumul care duce la lumină, rolul artei și al artistului fiind alte preocupări constante pe care le regăsim în opera lui Javier Cercas, dar care acum primesc o nouă consistență.

Nu o dată, Cercas a citat cuvintele profesorului Jorge Wagensberg, fizician de renume, care spunea că ghicirea viitorului este una dintre cele mai vechi ocupații ale oamenilor, tot ea fiind o metaforă pe care o putem folosi pentru a defini, măcar într-o oarecare măsură, chiar orientări din fizica contemporană, unele

dintre ele ducând până la teoria relativității elaborată de Albert Einstein... De aici provine și sugestia titlului romanului de față, căci „viteza luminii” ar trebui să-i poată face pe oameni să întrevadă consecințele pe care faptele lor le pot avea în viitor. Tulburător e faptul că în romanul acesta momentele esențiale ce marchează existența umană țin de experiența răului și de un adevărat domeniu malefic pe care individul pare a nu-l mai putea controla. Însă, fără a deveni vreo clipă patetic sau didactic, Javier Cercas știe cum să aducă, fie și la final, speranța – în puterea creației literare de a ajuta ființa umană să-și exorcizeze demonii, de a da piept cu realitatea și, eventual, de a întrevădea șansa viitoare de menținere a credinței în existența binelui în lume.

Cartea, însă, vorbește apăsător despre singurătate, iar Cercas desfășoară, altfel decât Paul Auster și a sa *The Invention of Solitude*, de pildă (text citat și citit de naratorul din *Viteza luminii*), un adevărat studiu asupra solitudinii și asupra incapacității omului de a mai comunica. Nici măcar prietenia necondiționată nu poate anula vinovățiile. Și nici nu poate contrabalansa pierderile. Sigur, orice scriitor trebuie să scrie mereu despre celălalt pentru a putea fi credibil, după cum repetă Javier Cercas, numai că, în anumite circumstanțe, celălalt este cel pe care îl poartă în / cu sine. Romanul se transformă, deci, o dată în plus, căci deja devenise evaluare a consecințelor răului din aparentă istorie a existenței universitare. Iar spre final e evident că *Viteza luminii* reprezintă o extraordinară punere în discuție a etapelor nu o dată dureroase ce duc către adevărata literatură.

Scriitura însăși este, în această carte, un recurs la memoria culturală, iar romanul invocă – și convoacă – numele tuturor marilor scriitori a căror influență Javier Cercas și-a asumat-o: de la Scott Fitzgerald și Ernest Hemingway la Flaubert ori Balzac, și de la Paul Auster sau Ingeborg Bachmann la Mercè Rodoreda. Căci toată existența aparent plină de succese pe care o va avea la întoarcerea în Spania tânărul narator nu e decât o altă formă a ratării pe care o trăise Rodney după război, iar de acest lucru el va deveni conștient doar atunci când, fatalmente, e prea târziu pentru a mai recupera, când soția și fiul său sunt deja morți, când nu mai știe ori nu mai poate comunica cu nimeni. Scriitura devine, așadar, veritabilă aventură morală, iar Javier Cercas se dovedește a fi marele maestru al unei inedite lecții de proză, menite a ne aminti că suntem, fiecare dintre noi, răspunzători pentru ceea ce facem, dar și pentru ceea ce vedem – ori scriem.

„Milan Kundera spunea undeva că romanele trebuie să fie ușor de citit, dar dificil de înțeles – și sunt într-un tot de acord”, afirma Javier Cercas în 2012, la puțin timp după apariția cărții sale intitulate *Legile frontierei* (*Las leyes de la frontera*). Iar scriitorul spaniol continua: „M-a interesat întotdeauna ambiguitatea, ea se regăsește în toate creațiile mele. Și mi-ar plăcea să pot scrie într-o zi un eseu care să se numească *Punctul orb*,

întemeiat pe premisa că romanul este o specie literară unde lucrurile se spun fără a fi rostite vreodată până la capăt; toate romanele au acel <<punct orb>> de la care pornesc și pe care îl subliniază, într-un fel sau altul. Asta înseamnă că la începutul textului trebuie să fie formulată, implicit, o întrebare, iar la sfârșit nu trebuie să existe un alt răspuns în afara celui pe care îl oferă însăși cartea care a fost scrisă. Căci rațiunea de a fi a ficțiunii e ambiguă, la fel ca și forma sa, tocmai de aceea ea fiind atât de diferită de jurnalism sau de discursul juridic.”

Toate acestea reprezintă elemente extrem de importante pentru descifrarea sensurilor romanului *Legile frontierei***, mai cu seamă deoarece la prima vedere cartea aceasta pare un soi de narațiune de aventuri, plină de suspans și de răsturnări de situație, mizând mult pe întâmplările care marchează existența protagoniștilor: o bandă de delincvenți juvenili, condusă de Antonio Gamallo, zis Zarco, și de frumoasa Tere. Atras de mirajul unei lumi care îi fusese necunoscută până atunci și mai cu seamă fascinat de minunata Tere, cea cu ochi verzi și cu nenumărate secrete, de care se îndrăgostește iremediabil, Ochelaristul, un adolescent de șaisprezece ani, făcând parte dintr-o familie din clasa mijlocie a Geronei, intră în grupul băieților răi, dorind să treacă frontiera imaginară (și nu numai) care despărțea nu doar cartierele bune ale orașului de zona rău famată, ci și să depășească granițele dintre două lumi și două moduri de viață. Totul este plasat în atmosfera verii lui 1978, la puțină vreme după încheierea regimului lui Franco, deci într-o epocă în care Spania însăși își căuta, uneori bătăibând, drumul spre democrație și prosperitate.

Javier Cercas demonstrează și aici, la fel ca și în romanele sale anterioare, *Soldații de la Salamina* sau *Viteza luminii*, capacitatea de a surprinde specificul unui univers uman în doar câteva pagini, dar și abilitatea de a caracteriza succint o serie de personaje de neuitat.

În plus, de astă dată, scriitorul se folosește de o serie de tehnici narative care contribuie mult nu doar la menținerea suspansului până la sfârșit, ci și la nuanțarea mesajului pe care acest text îl transmite. *Legile frontierei* are două părți (*Dincolo și Dincoace*) și constă în patru lungi dialoguri pe care un tânăr jurnalist le poartă, în anul 2008, cu cei implicați în întâmplările verii lui 1978: cu ofițerul de poliție Cuenca, cel care hotărâse să nu-l aresteze pe Ochelarist în momentul în care banda lui Zarco fusese destructurată, cu directorul închisorii din Gerona, unde Zarco va ajunge în 1999 (deci la douăzeci și unu de ani de la evenimentele care le marcaseă tuturor adolescența), și cu fostul Ochelarist, acum avocatul de succes Ignacio Cañas, cel care, aparent inexplicabil, decide să devină apărătorul lui Zarco și să-l sprijine pe acesta în încercarea de a ieși din închisoare.

Titlul cărții trimite în primul rând la un film japonez, *Frontiera albastră*, difuzat în Spania și bucurându-se de un imens succes în anul 1978 în rândul tinerilor, prezentând lupta unor urmași asiatici ai lui Robin Hood împotriva nedreptăților de tot felul. Ochelaristul, chinuit de câțiva colegi de clasă și neștiind cum să facă față situației, are tendința să privească banda lui Zarco și a lui Tere ca pe o izbăvire de umilințele îndurate din partea foștilor prieteni și să idealizeze mai mult decât ar fi cazul acțiunile acestora. Care, de la furturi din buzunare sau de la mici înșelăciuni ajung la jafuri armate și spargeri de bănci. Frontiera dintre cei buni și cei răi devine de-a dreptul imposibil de trasat pentru Ochelarist, iar preocuparea lui Javier Cercas este, acum, de a discuta din nou, la fel cum o făcuse și în alte creații, dar de astă dată pornind de la premise diferite, raportul dintre bine și rău în societate și în existența personală. Pe de altă parte, însă, titlul acestui roman are în vedere și un alt demers al autorului: și anume explorarea unui domeniu pus sub semnul ambiguității și situat undeva la mijloc între ficțiunea pură și realitatea istorică. Pentru că, în construirea personajului Zarco, Javier Cercas a pornit de la date concrete ale existenței unui delincvent cunoscut în anii '70 – '80, în Spania, Juan José Moreno Cuenca, (zis „El Vaquilla”, 1961 – 2003) și, de asemenea, de la conștientizarea importanței unui fenomen de amploare în aceiași ani în Peninsula: delincvența juvenilă. Căci într-o lume în care vechile reguli ale statului autoritar nu mai funcționau, iar democrația era încă extrem de fragilă, provocările principale cu care trebuia să se confrunte și căroră trebuia să le facă față tânără generație erau drogurile, alcoolul și violența. Rezultatul va fi, în *Legile frontierei*, o uluitoare reproducere a realității istorice dublată de o intrigă romanescă de zile mari, dar și de un plan subtextual, ce vizează probleme etice și obligă cititorul la o profundă meditație asupra unor realități sociale, dar și asupra propriilor alegeri în situații date.

Sigur că toate întâmplările prin care trece mica bandă a lui Zarco sunt contextualizate și țin de lumea specifică Geronei acelei epoci, numai că Javier Cercas

a insistat nu o dată că, dincolo de situarea clară într-un anumit loc și timp, e vorba despre constante în privința comportamentului unor tineri debusolați, care se ascund în spatele unei aroganțe de fațadă și al unui curaj vecin cu lipsa completă de responsabilitate tocmai pentru a nu-și recunoaște slăbiciunile și singurătatea. Fiindcă, dincolo de integrarea mai mult sau mai puțin clară în bandă, adolescenții din *Legile frontierei* sunt extrem de singuri și de însingurați, incapabili să depășească dificultatea comunicării reale și să-și satisfacă nevoia de apartenență și de căldură altfel decât prin afișarea indiferenței sau prin recursul la violența gratuită.

În egală măsură, autorul are în vedere, în acest roman, și raportarea la o tradiție literară strălucită, câtă vreme prezentarea existenței celor aflați la marginea societății sau a celor excluși din ea fusese una dintre preocupările de seamă în *Mizerabilii* de Victor Hugo, *Oliver Twist*, de Charles Dickens sau în mai multe scrieri ale lui Zola – în acest caz fiind vorba despre viziunea sumbră asupra acestora. În literatura spaniolă, trilogia intitulată *Lupta pentru viață* a lui Pio Baroja, sau *Vremea tăcerii*, de Luis Martin Santos, abordează aspecte similare sau înrudite. Unde s-ar situa, în acest context, Javier Cercas? Și ce alegeri etice sau estetice sugerează el cititorului? Interesant e că, deși neezitând apropierea tematică de predecesorii săi, ba chiar subliniindu-o el însuși, Cercas nu a formulat nici măcar o sugestie interpretativă. El nu se face avocatul nici uneia dintre părți și nu vrea să convingă pe nimeni că delincvenții de la sfârșitul anilor '70 ar fi fost victimele unei societăți nedrepte, dar nici că, dimpotrivă, aceștia ar merita să plătească prețul propriei inconștiențe. În loc de așa ceva, prin intermediul tehnicii punctului de vedere și al perspectivismului ce ia naștere de aici (mai cu seamă prin intermediul dialogurilor pe care personaje implicate în acele întâmplări le au cu jurnalistul aparent neimplicat și ale cărui nedumeriri exprimă, pe alocuri, intuiții ale autorului însuși), Javier Cercas situează totul pe tărâmul ambiguității. Viziunea pe care o au personajele asupra trecutului e diferită, fără îndoială, însă remarcabil rămâne faptul că punctele de vedere pe care cei intervievați (foști martori ai evenimentelor) le exprimă nu sunt într-un totu discordanțe. De altfel, Ignacio Cañas însuși va trebui să admită, la final, că nu știe nimic și că e complet lipsit de certitudini: „Așa că am hotărât să las lucrurile așa cum au căzut, să nu întreb nimic. Nu știam cine mințise sau cine spusese adevărul.” Totul rămâne, deci, deschis interpretării și demonstrează că, adesea, adevărul constă într-o suită de adevăruri ce trebuie atent scrutate și cu răbdare evaluate pentru a-și dezvălui semnificațiile.

Apoi, Cercas nu cultivă nicidecum un perspectivism ideologic, ci duce la perfecțiune o tehnică literară, plus implicațiile faliilor temporale: 1978, 1999, 2008 (când jurnalistul acceptă să redacteze, în urma interviurilor pe care le realizează, o cronologie

a întâmplărilor care au avut loc cu decenii în urmă) ce separă cumva trecutul de prezent, dar deopotrivă demonstrează că prezentul nu poate fi trăit în absența trecutului; de aici și eficiența estetică a procedeului și eliberarea textului de orice încărcătură inutil partizană. Totul dă senzația că se construiește pe parcurs, din mers, că adevărul, pentru a fi dezvăluit și înțeles, trebuie privit din cele mai diferite unghiuri de vedere. Astfel, mitul lui Zarco, creat și păstrat viu de febra mediatică ce a urmat încarcerării sale, se va dovedi în final a fi un soi de cal troian de carton, care, în fața realității reale a existenței într-o Geronă a sfârșitului de mileniu, se va prăbuși sub greutatea propriei sale imagini revoluate. Iar realul Antonio Gamallo nu e altceva decât un om incapabil să trăiască într-o lume ale cărei reguli le ignorase sau le încălcase vreme de decenii. Tragismul personajului provine, desigur, din această inadecvare, iar arta lui Javier Cercas constă și în abilitatea de a nu îmbrățișa vreun punct de vedere, oricât de tentat ar putea fi, în anumite momente, să o facă. Dar și în arta de a crea impresia fatalității de care nici un personaj nu poate scăpa. Tocmai de aceea, oarecum asemănător cu marele model reprezentat de *Don Quijote* al lui Cervantes, scrierea cărții este încorporată actului narativ, care vizează efortul de informare și de investigare al unui jurnalist detașat de evenimentele petrecute, dar care la fel cum se întâmplă și în alte romane spaniole, precum *El día de mañana*, de Ignacio Martínez de Pison sau *Años lentos*, de Fernando Aramburu, nu e într-un totu detașat de epoca ce a marcat evoluția Spaniei spre democrație.

Apropiat de unii exegeți de maniera de a scrie a lui Joseph Conrad sau de tehnica de căutare a adevărului prezentă în unele texte ale lui Truman Capote, iar de alții de Juan Marsé sau Mario Vargas Llosa, în privința ritmului alert și acuității cu care sunt puse în discuție marile probleme ale epocii contemporane, ori chiar de Jorge Luis Borges în ceea ce privește încifrarea mesajului textual, Javier Cercas rămâne preocupat de nesfârșitele nuanțe stabilite în (dintotdeauna complicatul...) raport între realitate și ficțiune, elaborând, în *Legile frontierei*, dincolo de șirul de întâmplări ce marchează tumultuoasa viață a personajelor sale, o simbolică hartă pe care trasează, iar și iarăși, granițele mereu fragile dintre tărâmul adevărului și cel al nenumăratelor fațete ori ipostaze variante ale acestuia. Din literatură și din viață.

* Javier Cercas, *Viteza luminii*. Traducere și note de Ileana Scipione, București, Editura Leda, 2012.

** Javier Cercas, *Legile frontierei*. Traducere de Cornelia Rădulescu, București, Editura Humanitas Fiction, 2015

Maria ZINTZ

Anca-Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *Xilografura din cartea românească veche*

Cartea *Xilografura din cartea românească veche tipărită la București (1582-1830)** cuprinde un studiu exhaustiv în ceea ce privește gravorii și xilografurile din cărțile apărute la București în perioada menționată, domeniu care face obiectul cercetării prestigiosului istoric de artă, prof. univ. dr. Cornel Tatai-Baltă, cunoscut pentru rigurozitatea studiilor sale, în mare parte având ca temă tocmai gravura veche din România. Teza sa de doctorat se intitulează *Locul și rolul Blajului în dezvoltarea xilografurii românești în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*. În bibliografia acestei cărți se regăsesc numeroase lucrări asupra gravurii vechi, datorate cercetătorului Cornel Tatai. Anca-Elisabeta Tatay, fiica sa, a absolvit, ca și tatăl, Facultatea de Istorie la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și a obținut titlul de doctor la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, în 2011. Este deja un respectat cercetător (în prezent, bibliotecar la Biblioteca Academiei din Cluj-Napoca), fiind distinsă cu premiul „George Barițiu” al Academiei Române. Anca-Elisabeta Tatay a publicat deja un număr mare de studii și articole în prestigioase reviste din țară și străinătate.

Chiar de la început, în *Argument privind importanța cercetării xilografurii de la București (1582-1830)* și necesitatea tipăririi unei cărți despre ea, autorii precizează că în ultimii circa o sută de ani au apărut în Europa și Statele Unite din ce în ce mai multe cărți și studii consacrate istoriei tiparului și ilustrației de carte,

fiind abordate multiple aspecte manifestate de-a lungul timpului în diferite spații geografice. Sunt menționate numeroase titluri de cărți, precizând țările unde au apărut și autorii studiilor respective. În România, încă din anul 1929, Alexandru Busuioceanu, istoric și critic de artă marcant, atrăgea atenția asupra valorii istorice, culturale și artistice a ilustrației din cartea românească veche, care, în concepția sa, ar trebui studiată de la carte la carte și de la tiparniță la tiparniță. Ulterior, de-a lungul timpului au fost efectuate investigații mai mult sau mai puțin complete asupra unor centre tipografice (dintre care putem menționa: Blaj, 1995 – studiu al lui Cornel Tatai-Baltă în teza de doctorat, Sibiu (Anca-Elisabeta Tatay, 2007), Buda (Anca-Elisabeta Tatay, 2010 și 2011), Râmnic (Aurelia Florescu, 1998), Mănăstirea Neamț (Gheorghe Racoveanu, 1940).

Autorii menționează că la București se formase un focar cultural important, în perioada 1573-1830 funcționând aici mai multe imprimerii: Tipografia de la Mănăstirea Plumbuita, Tipografia Mitropoliei, Tipografia Domnească, Tipografia Nouă a Mitropoliei, Tipografia de la Mănăstirea Tuturor Sfinților, Tipografia de la Mănăstirea Sfântul Sava, Tipografia de la Izvorul Tămăduirii, Tipografia laică de la Cișmeaua lui Mavrogheni s.a.m.d. Într-adevăr, un număr impresionant de imprimerii.

Pe baza bibliografiei de specialitate, autorii au inventariat 350 de titluri apărute, dintre care 290 de cărți, scrise în limbile română, greacă, slavonă, rusă, arabă, bulgară, turcă ș. a., lucrări cu caracter bisericesc, didactic, literar, științific etc. Se precizează că acest număr situează Bucureștiul, din punct de vedere cantitativ, pe locul întâi între toate centrele tipografice (Târgoviște, Govora, Buzău, Râmnic, Alba Iulia, Blaj, Sibiu, Brașov, Iași, Mănăstirea Neamț, Buda, Viena etc.) care au editat cărți românești în perioada 1508-1830 (pe locul doi se situează Iașul, iar pe locul trei Buda – Ungaria). Cu toate acestea, nu s-a scris până la acest volum o monografie despre centrul tipografic București, și cu atât mai puțin despre grafica cărților tipărite acolo. O astfel de lucrare era necesară, pentru că o bună parte dintre aceste tipărituri sunt împodobite cu reușite cadre de foaie de titlu, ilustrații, steme, frontispicii, viniete, litere tipografice ornamentate, gravate cu precădere pe lemn, ocazional realizate și în metal sau piatră.

Autorii cărții precizează că „deși unele dintre aceste elemente grafice au fost reproduse în diferite studii sau cărți, ele nu au fost însă niciodată adunate toate la un loc, așa cum se cuvine, și, cu atât mai puțin, nu au fost supuse unei analize detaliate, care să pună accent pe problemele de iconografie, de stil, de influențe (românești sau europene) și de înrăuririle pe care ele le-au exercitat la rândul lor asupra altor creații similare”. De asemenea, se face referire la istoriografia acestei probleme, trecându-se în revistă materialele apărute și autorii lor. Cei doi istorici de artă au sintetizat tot ce a apărut până acum, informațiile fiind menționate în *Introducerea cărții*. Se precizează, de asemenea, că „se impun cercetări sistematice, aprofundate și detaliate pentru a fi relevate influențele orientale și occidentale asimilate în mod creator de autorii graficii religioase ori laice care au lucrat pentru tipografiile din București”.

Cărțile apărute în cel mai prolific centru al tiparului românesc vechi, care a fost Bucureștiul, au circulat intens în întreg spațiul locuit de români, și chiar și dincolo de acesta, așa cum au evidențiat numeroși cercetători, influențând în diferite grade evoluția tiparului, a graficii și a culturii românești.

Într-un amplu capitol sunt prezentați xilograforii

(în 21 de subcapitole), urmând apoi cel intitulat *În loc de concluzii*, acordându-i-se un spațiu amplu. Lista cărților de la București și a gravurilor acestora (1582-1830), ni se impune prin numărul mare de cărți vechi menționate, prin diversitatea tematicii lor. Ne sunt prezentate rezultatele unei cercetări de durată, riguroasă, remarcabilă și prin vastitatea bibliografiei parcurse (atât cea generală, cât și cea cu privire la xilogravura românească [sec. XVI-XIX], unde în special Cornel Tatai-Baltă este prezent cu un număr foarte mare de titluri – rodul activității sale științifice îndelungate și profunde. Cititorul va rămâne, fără îndoială, impresionat de dăruirea lui în cercetarea acestei teme importante pentru cunoașterea valorilor culturale ale României).

Se precizează în carte că „cercetarea marilor biblioteci din țară (Cluj, București, Sibiu, Alba Iulia) și din străinătate (Budapesta, Viena, Veneția, Paris) ne-au permis finalizarea acestei cărți în care oferim specialiștilor și publicului însetat de cultură, artă și spiritualitate o privire globală, atotcuprinzătoare asupra xilogravurii din cărțile tipărite la București, între anii 1582-1830”. Este prezent și un bogat material ilustrativ, 708 imagini – 241 de foi de titlu (simple, de compoziție tipografică sau cu chenar gravat), 28 de steme, 217 ilustrații, 120 de frontispicii, 49 de viniete și 53 de litere ornate – la care se adaugă un număr apreciabil de lucrări românești și străine, în vederea stabilirii surselor de inspirație și a influențelor pe care le-au avut la rândul lor xilogravurile bucureștene. Alte imagini confirmă faptul că la București existau preocupări similare cu cele din diferite centre europene. Sunt observate similitudini, un exemplu fiind *cei șapte „copaci”* (fig. 423-427, 429-430), reprezentând cele șapte păcate de moarte, întâlnite în *Catavasierul* din 1793. Consultând bibliografia sârbă, autorii au constatat că la Viena, în anul 1742, a apărut cartea *Învățătură sfântă către noul numitul Ierei*, care are același tip de reprezentări.

Pe parcursul cărții, așa cum precizează și autorii, au fost exprimate, nu doar o dată, aprecieri personale vizavi de activitatea gravurilor, s-au operat anumite rectificări și s-a identificat un număr de 22 de xilografuri, anii sau perioadele în care lucrările au fost semnate. Se precizează că „dacă în secolul al XVI-lea este vizibilă în arta tiparului și a xilogravurii influența italiană”, în secolul al XVII-lea, „când tiparul și ilustrația figurativă iau un avânt remarcabil, este vădită înrăurirea germană, infiltrată îndeosebi prin intermediul cărților și meșterilor ucraineni care au lucrat aici”.

„Epoca lui Constantin Brâncoveanu, atât de bogată în realizări artistice, marchează apogeul xilogravurii românești – centre importante fiind Buzăul și Bucureștiul – care, deși executată cu mijloace mai plastice, păstrează totuși un inegalabil farmec decorativ (Ivan Bakov, Antim Ivireanu, Ursul Zugrav), iar generațiile de gravuri care urmează au folosit-o drept model”. În secolul al XVIII-lea, „xilogravura bucureșteană, și nu doar aceasta, intră în reflux, în sensul

că se refolosesc plăcile de lemn gravate anterior, chiar din alte tipografii (Râmnic, Târgoviște, Buzău, Snagov, Mănăstirea Neamț) sau se copiază ori se interpretează vechile modele. Adeseori, în imprimarea cărților și în modul de utilizare a plăcilor, se observă o oarecare neglijență, probabil datorită crizei de timp”. Dintre cărțile tipărite la București, majoritatea având tematică religioasă, sunt evidențiate, pentru grafica lor, unele dintre ele: *Cheia înțelesului* (1678), *Evanghelia* (1682), *Apostolul* (1683), *Evanghelia greco-română* (1693), *Advarium* (sfârșitul secolului al XVII-lea), *Ceaslovul grecesc și arăbesc* (1702), *Penticostarul* (1743), *Ceaslovul* (1785), *Triodul* (1798), *Penticostarul* (1800), *Apostolul* (1820), *Penticostarul* (1820), *Psaltirea* (1820), *Acatistul* (1823), *Ceaslovul* (1825), Ioan Gură de Aur, *Cuvinte puține oarecare* (1827), *Psaltirea* (1827), *Acatistul Născătoarei* (1828), *Cazaniile*, (1828), *Ceaslovul mare* (1830), *Psaltirea* (1830) ș. a.

În prezentarea xilogravurilor se începe cu Ieromonahul Lavrentie, ajutat de ucenicul său Iovan, care au lucrat la mănăstirea Plumbuita între anii 1573-1582, activitatea lor fiind studiată în ultimele decenii ale secolului al XX-lea de către istoricul Ludovic Demény. Se fac comparații cu sursa de inspirație pentru *Tetraevangelul* slavon din 1582, adică cu *Mineiul de praznice* de la Veneția din 1538, bogat ilustrat cu peste 30 de xilogravuri, dar și cu *Sbornicul slavon* al diaconului Coresi (care copiasse și el cinci ilustrații, executând clișee noi în lemn), tipărit la Sebeș în 1580. Autorii precizează că „recurgerea ieromonahului Lavrentie și a lui Coresi la xilogravuri venețiene mărturisește că arta și cultura românească au fost mereu racordate la valorile europene”. Ei menționează și faptul că „după încetarea activității tipografice la Mănăstirea Plumbuita, la București prima carte va apărea abia după aproape o sută de ani. Este vorba despre *Cheia înțelesului* din 1678, tradusă după lucrarea teologului ucrainean Ioannykij Haleatovskyi, apărută la a treia ediție la Lvov, în 1665. *Cadrul foi de titlu*, în stil baroc, al acestei cărți, semnat și datat: Ivan B(a) k(ov) 1678, reprezintă o cheie profilată pe o poartă impozantă cu sens simbolic, aluzie la cheia Raiului, deasupra fiind văzut un semănător, iar în colțuri alte semne cu valoare simbolică. Autorii cărții au căutat sursa de inspirație pentru această imagine și apreciază că gravorul a fost un bun cunoscător al mesajului biblic, reușind să-l transmită urmașilor săi. Același renumit și talentat gravor, Bakov, a semnat și datat tot în 1678 reușita ilustrație *Duminica tuturor sfinților* (fig. 280), o imagine complexă, de tradiție bizantino-balcanică, însoțită de inscripții în limba slavonă, pentru executarea căreia a folosit ca model xilogravura din *Cazania* lui Petru Movilă, de la Kiev, din 1637. Se fac referiri și la alte cărți și xilogravuri, se observă influențele, modul cum sunt asimilate, ceea ce denotă cunoașterea profundă a gravurilor dintr-un spațiu larg, pe baza parcurgerii bibliografiei existente,

a studierii cărților și materialului ilustrativ apărute în perioada studiată.

Firește, în economia spațiului, nu ne putem referi la toți xilogravorii a căror activitate a fost analizată în această carte. Rând pe rând, cronologic, sunt prezentați gravorii, cărțile ilustrate, le este urmărită activitatea, se fac analogii, se investighează sursele de inspirație, influențele exercitate de ei, la rândul lor, se analizează elementele figurale, precizându-le înțelesurile. M-aș opri totuși la Antim Ivireanul și la *Evanghelia greco-română* de la 1693, o capodoperă a artei tiparului și a xilogravurii brâncovenești, deși fiecare gravor a avut un rol important în evoluția tiparului, a ilustrației de carte, care a fost permanent conectată la stilurile și la iconografia epocii, gravorii având acces la circulația cărților. În ceea ce-l privește pe Antim Ivireanul, născut pe la 1650-1660 în Iviria (Georgia), cărturar cu multiple preocupări, el a venit în Țara Românească din Constantinopol, la solicitarea lui Constantin Brâncoveanu, ajungând într-un timp scurt în fruntea tipografiei domnești a Mitropoliei din București. După o prezentare succintă și pertinentă a valorii de cărturar și tipograf a lui Antim Ivireanul, care a tipărit și împodobit eleganta *Evanghelia greco-română* din 1693, sunt prezentate elementele care o decorează, fiind evidențiate calitățile artistice și decorative ale imaginilor figurative.

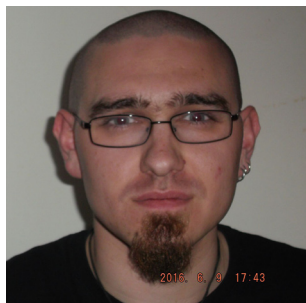
Cei doi autori se referă la toate elementele de decor ale cărților, le analizează, le dezvăluie semnificațiile. Putem afirma că este o abordare amănunțită a xilogravurilor cărților tipărite la București (în perioada 1582-1830), datorată de altfel activității de cercetare desfășurate timp de câteva decenii de către Cornel Tatai-Baltă, la care s-a adăugat, de câțiva ani, și activitatea tinerei cercetătoare Anca Tatay.

Cred că semnatarii acestei cărți sunt în prezent cei mai avizați specialiști în domeniul xilogravurii de carte românească veche.

* Anca-Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, *Xilogravura din cartea românească veche tipărită la București (1582-1830)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, 518 p.

Alexandru PĂTRAȘCU

Săgeata care și-a ucis arcașul (fragment)

I

- Invitația, vă rog.

Îi înmână matahalei de la securitate un plic de plastic albastru. Acesta îl deschise și scoase din interior invitația scumpă, inscripționată cu un nume. Verifică autenticitatea cernelei fluorescente și o înapoie posesorului.

-Să aveți o seară plăcută, domnule Fernando Numefalșovicescu. Treceți vă rog și prin Detector. Se află la etajul întâi. Dacă aveți orice fel de arme, vă rugăm să le predați la vestiar. Vor fi în siguranță. Vă mulțumim și nu uitați să vă distrați în această preaminunată seară de sărbătoare. Trăiască Plagiatorovič!

-Trăiască! Vă mulțumesc.

Păși peste pragul imens de care mulți se împiedicau. Coloanele impunătoare, încrustate cu diamante care formau un portret, se desfășurau inutile în fața lui. Nu aveau alt rol decât cel de decor. Te făceau să te simți mic și inutil.

Am intrat. Acum urc scările. Sigur s-au aranjat lucrurile înăuntru? „Da, da. Fii fără grijă. Nu-ți mai bate capul cu problemele organizatorice. Și încearcă să nu te mai concentrezi pe ce ai tu de făcut și nu ne mai comunica atât de des, altfel vei da de bănuț. Nu uita, cu siguranță cei de la pază au ITM-uri”, îi răspunse vocea în creier. *Bine, bine. Dă-mi pace... Nimeni nu va observa sau auzi nimic. Toți sunt sub influența a ceva. Chiar și cei de la Paza Specială.*

Urcă fără grabă scările ce duceau la primul etaj al clădirii. Liftul era defect. Încearcă să fie cât se poate de calm. Nu tremura și nu avea emoții, era doar plin de nervi. Trebuia să-și calmeze gândurile ca să nu fie auzit. Înainte de a pune piciorul pe cea de a zecea treaptă, încă aflându-se ascuns de celelalte douăzeci și opt, își concentrează puterile într-un val de înjurături spuse cu repeziciune în mintea sa și gesticulă câteva lovituri de pumn, ca într-un meci de box cu umbra, pentru a se elibera de toate gândurile. Mai bine spus cu umbrele, deoarece erau multe lumini orbitoare și băteau exact pe el. Din această pricină nici nu știa cu exactitate cât mai are de parcurs. Luminile îl orbeau și, în mod paradoxal, îi întuneau vederea. Trase adânc aer în piept și continuă drumul. Își aminti de o melodie foarte veche. Nu știa unde o mai auzise. Nici versurile nu erau toate unde ar fi trebuit să fie. Știa că este o melodie despre niște scări care duc spre Rai, dar atât. Nu-și amintea nici artistul, nici nimic.

Sau să fi fost o poezie, nu un cântec? Încearcă din răsuferință să își amintească ordinea cuvintelor și a versurilor, dar, închizându-și ochii, scutură rapid de mai multe ori din cap de teamă ca această acțiune mentală în care se angrenase să nu devină obsesivă. Își dorea ca aceste gânduri să dispară. Răsufală lung și își imaginează cum toate acele cuvinte ies din mintea lui, iar el devine din nou gol pe dinăuntru. Era ceva straniu în atmosferă, în acele lumini. Timpul se dilata, iar el acuza o ușoară senzație de impoderabilitate. Știa că urcă, își dădea seama că pășește, dar pe lângă faptul că scările nu se mai terminau, nu simțea contactul lor cu picioarele sale. Era ca și cum ar călca pe vată de zahăr artificial, mult mai pufoasă decât cele din zahăr natural. Dar ce știa el? N-a gustat niciodată zahăr din chestii naturale. Doar îndulcitori. O amintire vagă îi veni în minte, cu bunica sa care îi cumpăra dulciuri din cele câteva credite pe care le pune deoparte pentru a-l face fericit. Își amintea aproape cu exactitate cum mâna bionică a bunicului său emana o căldură nenaturală în momentele în care îi ținea strânsă mâna tânără, fragedă, care nu simțise încă nicio greutate a vieții, la talciocurile ieftine unde încă îi mai putea cumpăra pe bani grei vată de zahăr, doar pentru a-i face hatârul, în încercarea futilă de a mulțumi un puștan a cărui viață nici nu începuse încă, doar pentru a crea iluzia că tot ceea ce trăiește e un vis. Încearcă să-i dăruiască tot ce avea mai bun, în ciuda faptului că nu avea nimic? Păstra oare pentru el ultima părticică dintr-un credit amărât, doar pentru a crea iluzia că are o viață bună înaintea lui... sau nu își amintea nimic real? Erau amintiri difuze. Nu știa dacă într-adevăr îi cumpărase cineva, bunica ori bunicul, ceva sau doar se uitaseră împreună la televizor și de acolo primise toate acele imagini și sentimente. Își dădu o palmă peste cap. Nici aceste gânduri nu erau de dorit. Scoase un murmur subtil pe nări. Chiar dacă s-ar fi întâmplat sau nu, nimeni nu trebuia să cunoască aceste detalii. Niciodată. Începu să repete obsesiv Trăiască! Trăiască! Trăiască Trăiască! și tot așa până când cuvintele se unduiu pe un ritm muzical, nu foarte plăcut, dar care totuși era de dorit. Dădea bine dacă cineva îl auzea. Era stimat. Acesta era unul din momentele în care se întreba dacă face bine ceea ce face și dacă nu cumva ar trebui să respecte tradiția, în care ar bănuț el că ar fi fost crescut și anume că nu contează dacă cei din jur îl desconsideră pentru ceea ce gândește. Indiferent de consecințe el trebuie să meargă pe linia pe care a fost învățat. Ba nu. Aceste gânduri nu sunt bune. Nu acum sau vreodată. Și în niciun caz nu aici. Pentru el Aici și Acum nu trebuia să însemne decât Trăiască! Trăiască! Trăiască!, de câte ori putea repeta. Și pe lângă această mantră repetată obsesiv trebuia să acuze și o anumită indigestie, în caz că cineva intercepta, din greșeala lui, alte cuvinte considerate negative și de nedorit. Se afla aici deoarece a fost invitat la acea petrecere. Nimeni nu trebuia să știe de la cine are invitația. Scările nu se mai terminau...

Ba da. S-au terminat. Pășise pe ultima treaptă. În acel moment, ca printr-un miracol mult dorit, toate aceste amintiri sau gânduri care se poate să fi fost, sau nu, reale se estompară. Nu se gândea decât la ce trebuie. Ce minunate au fost portretele făurite din diamantele de pe pe coloane. Acesta era lucrul cel mai benefic la care se putea gândi. Trecu și de ultimul bec incandescent. Vedea clar prezentul în care se afla. Culoarul de cincizeci de metri se întindea în fața lui. Vedea clar unde trebuia să ajungă. Trăiască! trăiască!

trăiască!, repeta iarăși obsesiv în minte. Pășea calm. Niciun gând nu-l putea da de gol. Altă melodie îi pocni ca o petardă în mintea limpede. Altă melodie antică, din vremuri de mult apuse, despre... Nu știa despre ce cu exactitate... Era ceva despre o autostradă care ducea spre... Iad, de data aceasta. La fel ca și înainte, nu-și putea aduce aminte cuvintele ori autorul, dar ideea îi era întipărită... *Autostraaaaaadă spre Iad*, fredona cu fervoare crescândă. Sunt pe o autostradă care duce spre Iad... Sunt? Nu. Nu sunt. Mintea îi juca feste, așa se convinsese. Nu erau de dorit nici aceste cuvinte. Procedă la fel ca și cu cealaltă melodie, de mai devreme. Scoase un suflu ușor, rece printre buze. *Trăiască! trăiască! trăiască!*, încerca el din răputeri să fredoneze. Ritmul pe care și-l dorea apărui din nou. Cuvintele bune se conturau din nou în minte... Inima îi bătea într-un ritm normal. Nimic nu ar fi putut da de bănuț... Nu era coadă la Detector.

-Bună seara.

Nu întoarse niciun răspuns verbal. Se mulțumi să clatine nu prea respectuos din cap.

-Aveți la dumneavoastră arme?

-Da. Un pistol și un pumnal.

-Vă rog să le predați la ghișeu din stânga dumneavoastră. Veți primi un număr, iar la sfârșit le veți putea recupera.

Se uită în direcția indicată și merse într-acolo. Fără să spună nimic trânti obiectele pe teighea și fără a i se spune nimic îi fu întins numărul de ordine.

Ce nesimțită! Nu știe să mă salute cum se cuvine? Mi-aș dori să i se descarce un glonte în țească.

Se întoarse la Detector și trecu prin el. Nimic nu zbârâni.

-Petrecerea este la etajul patruzeci și opt. Liftul este defect, dar vă puteți alege un hamal. Să aveți o seară cât se poate de minunată. Trăiască Plagiatorovič!

-Cum spui tu.

„Salută-l cum trebuie, să nu dai de bănuț, mitocanule!”

-Trăiască Plagiatorovič, îngână.

Deja mă plictisesc oamenii aceștia. Ba nu. Mai bine spus, mă scârbește toată sarcina asta, gândi când ajunse la o distanță sigură. „Să nu te mai aud! Asta îți este sarcina. Obişnuiește-te cu gândul”. Care-i problema ta? Sunt la distanță de orice om care ar putea avea ITM. Parcă aş avea încontinuu un parazit care-mi vorbește în cap. „Păi aş putea trece drept conștiința ta, dacă vrei. Și conștiința ta îți spune dracului să nu te mai gândești la misiunea ta!” Mizerabi... „Gându’!” Ce frumoasă este această încăpere în care stau sclavii înșirați și ce minunat așteaptă să fie cărași! „Ceva mai bine. Data viitoare când nu respecti ceea ce ți-am ordonat, te voi electrocuta.”, spuse vocea foarte mulțumită. După ton, își putea da seama că zâmbește.

Hamalii stăteau înșirați, ca pionii pe o tablă de șah. *Pe tine nu te vreau. Nici pe tine, tu ești prea slab, tu ești prea cocoșat, tu prea urât, tu slinos...*

-Pe tine te vreau. Da, tu. Numărul Opt.

Numărul Opt făcu un pas înainte, se întoarse și se aplecă. Șeful aduse un scaunel și îl ajută pe invitat să i se cațere pe umeri. Fără să spună nimic, Numărul Opt se apucă să urce toate cele 48 de etaje.

Primele zece nivele au fost urcate fără nicio problemă, dar la cel de-al unsprezecelea se auzi un scâncet, venit de la supus, dar care nu fu băgat în seamă de cel ce stătea atât de

bine cocoșat pe spatele său. Totuși, parcă îl încerca o ușoară durere inghinală, de la poziția de călărie pe care a fost nevoit să o adopte. Momentan putea să reziste gândindu-se că e de preferat o ușoară amorțeală în acea zonă decât să urce de unul singur toate acele trepte.

Când plăcuța de la finalul scărilor striga în litere de aur „TREIZECI ȘI UNU”, cel purtat își aprinse o țigară. Trase adânc fumul în piept. Își îndreptă coloana, iar apoi se sprijini cu mâna în care avea țigara pe chelia mizeră a cărașului. Cu cealaltă mână îi prinse nasul oropsitului și trase cu putere.

-Ha ha, ți-am furat nasu, spuse el râzând. Ia spune-mi, cu cât te plătesc angajatorii tăi ca să porți oameni în spate?

Nu primi niciun răspuns verbal întrucât Numărul Opt începu să zbie și să plângă mai ceva ca un nou-născut.

-Atât de bine, deci? Păi asta este. N-ai ce-i face.

Fiecare trebuie să ne câștigăm creditele cumva. Unii le câștigă mâncând și dormind, iar alții cărând flegme în spate. Fii mândru și taci din gură. Îmi strici buna dispoziție și n-o să-mi cadă bine toată mâncarea și băutura care mă așteaptă sus. Crezi că mie îmi e ușor să stau în spatele tău?

Numărul Opt nu se opri din zbierat până la etajul patruzeci și șapte, unde își șterse lacrimile și luă o poziție cât putea de oficială. Ultimele scări trecură încet, iar cel cărat ațipi o clipă în leagănul format din amintirea acelor atât de dulci lacrimi la care tocmai luase parte. La finalul ascensiunii, înainte de a intra în sala unde aveau loc festivitățile, un servitor puse grăbit un scaunel la picioarele invitatului, pentru a se putea da jos fără niciun pericol. Simțindu-și spatele eliberat, Numărul Opt își îndreaptă oasele, se întoarse cu fața spre greutatea care acum stătea lângă el și făcu infarct. Căzu pe jos cât era el de lat, dându-și ultima suflare. La contactul cu solul nasul i se sparse, dar nu mai conta căci era mort.

-Foarte frumos din partea lui că nu a leșinat pe scări. Dacă ar fi căzut m-aș fi putut lovi grav. Trebuie să las bacșis familiei?

-Nu. Nu vă faceți probleme. Vom avea noi grijă ca familia să-și primească răsplata. Dar puteți să-mi dați mie o mică atenție. Știți, sunt nou și căratul scaunelului mi se pare o treabă destul de grea, dar importantă, spuse tânărul servitor, întinzând mâna pe care era prins aparatul de taxat.

-Cum să nu. Ia de la tata. Uite!

Cartea de credit fu introdusă, iar un scurt bip anunță că tranzacția a fost încheiată.

-Vă mulțumesc. Să aveți o seară plăcută. Trăiască Plagiatorovič!

-Să trăiască mulți ani cu bucurii!, primi răspunsul.

Trupul Numărului Opt nu fu niciodată înapoiat familiei, ci fu vândut de chelnerul tânăr unei companii de mezeluri. Soția decedatului suferea de cancer în fază terminală și, neavând niciun alt venit, nu putu să-și plătească tratamentul, destul de ieftin. Muri după câteva săptămâni. Din cei patru copii ai familiei, doi gemeni, ambii în vârstă de trei ani, își găsiră sfârșitul în brațele reci ale mamei la două zile după ce aceasta murise. Trupurile lor au fost mâncate de viermi. Vecinii lor nu erau foarte prietenoși. Ba chiar au dat muzica mai tare, fericiți că pot face gălăgie, în ziua în care au simțit prima dată mirosul putrefacției. Ceilalți doi copii, o fetiță în vârstă de unsprezece ani și un băiețel de doisprezece, fură salvați de o sectă depresivă care aștepta semnele Apocalipsei, pentru a-și pune capăt zilelor.

Muzica răcnea ca turbată în spatele ușilor imense îmbrăcate în piele roșie. Special pentru această ocazie douăzeci de cerbi clonați fură sacrificați pentru ca pielea lor să poată crea acel efect măreț. Se apropia de ușă, gândindu-se la evenimentul la care urma să ia parte. Porțile se deschiseră, iar sunetul îi lovi fața și urechile.

Nu putea fi ratat marele mesaj de urare, încrustat pe marmură cu litere sângerii, care domina arcada de la intrare: „La Mulți Ani, Iubite PLAGIATOROVIČ”. Vacarmul se desfășura în fața ochilor săi. Petrecerea era în toi și toți invitații păreau a se simți de la bine în sus. În mijlocul sălii imense, pe ringul de dans, câțiva bătrâni din Conducere își etalau mișcările de dans. Nu erau chiar mișcări suave, ci mai degrabă haotice și epileptice, probabil induse de stroboscop. În această agitație, unuia dintre dansatori îi căzu un ochi, care fu călcat apoi în picioare de fostul posesor și de prietenii săi. Un echipaj medical și un ospătar își croiră rapid drum până acolo. Unul din medici extrase, cu ajutorul unui aparat complex, dar portabil, unul din ochii ospătarului și îl implantă în orbita babacului. Operațiunea nu dură decât câteva clipe. Scurt și rapid. Petrecerea nu se opri nicio clipă, dar măcar acum bătrânul putea să i se alăture din nou.

La bar nu mai rămăseseră decât câteva prostituate, cele indezirabile. Restul se aflau fie alături de bărbați pe ringul de epilepsie, fie în brațele celor care stăteau jos. Erau și cocote masculine pentru soțiile demnitarilor, doamne în adevăratul sens al cuvântului, care mereu purtau cu ele sticlute cu un medicament pentru bolile venerice. Evident că nu îl foloseau doar ele, ci își așteptau cuminți soții în fața ușii de la toaletă sau a separeului și, când ieșeau, îi stropeau în locul cu pricina, cu toate că domnișoarele de companie atârnavă încă de gâtul lor.

În spatele ringului de dans, aproape de aceeași ușă de toaletă, se putea observa o grămadă imensă de seringi, unele dintre ele încă nefolosite, altele folosite, altele încă atârând de câte-o mână oficială. Sărbătoritul încă nu onorase petrecerea cu prezența sa.

Se făcuse un scurt moment de liniște în care fu anunțată la microfon intrarea Puștanilor. Toată lumea începu să aplaude și să chiuie de fericire. O ușă ascunsă din spatele barului se deschise, iar prin ea își făcură apariția opt băieți cu vârste între nouă și treisprezece ani. Purtau doar o bucată de latex în jurul brâului și nimic altceva. Ochii lor erau injectați. Nu aveau dinți. La gât erau legați cu o zgardă maronie, groasă de care erau prinse lanțuri. Toți se comportau ca niște câini de sanie turbați. Trăgeau ca nebunii înainte. La capătul lanțurilor de doi metri lungime stăpânul abia putea să-și țină echilibrul. Când intră cu totul în camera petrecerii, uralele se întetiră. Era cel mai mare dresor de Puștani. Toți îl cunoșteau. Purta o pălărie mare și roșie de velur, în care era înfiptă o pană decupată din hârtie. Zâmbea și făcea cu mâna tuturor. Se simțea ca o mare vedetă. Era, de fapt, o mare vedetă și asta îl făcea să se simtă extraordinar. Se făcuse un culoar printre invitați pe unde pășea marele dresor și marfa sa. Aproape toți îi sorbeau din ochi pe băiețandri, ba chiar câțiva bărbați începură să-i pipăie, râzând. La un semn al dresorului, toți invitații se liniștiră.

-Vă prezint cadoul meu pentru petrecerea iubitului Plagiatorovič, strigă el, dând drumul lanțurilor.

Toți invitații începură să aplaude și să scandeze. Muzica reîncepu. Puștanii, cu capetele în pământ, se

îndreptau spre cine îi chema. Erau mângâiați pe creștet, pe obraz, li se ziceau vorbe dulci, iar câteodată erau luați și duși într-un separeu oarecare pentru câteva minute.

Încă stând în fața ușii, holbându-se la spectacolul ce se desfășura în fața ochilor săi, fu luat prin surprindere de un ospătar și o prostituată. Amândoi țineau câte o tavă plină cu diferite băuturi, care mai de care mai alese și rafinate.

-Bine ați sosit, spuseră la unison. Suntem siguri că vă veți distra. Doriți ceva de băut?

Luă, la întâmplare, de pe tava ei un pahar cu lichid violet.

-Dacă aveți nevoie de ceva, ORICE, puteți apela și la noi, dar și la restul angajaților.

Făcură o plecăciune respectuoasă și se îndepărtară de el cu spatele, ținând privirea fixată pe nasul său.

Băutura din pahar mirosea îmbietor. Luă o gură. O explozie de arome pe limba lui. Era dulce, iar la final putea simți câteva pișcături ușoare pe limbă. Deja se simțea amețit și cu chef de petrecere. Băgă mâna în buzunar, scoase pachetul de țigări, îl deschise cu degetul arătător și prinse cu dinții una dintre ele. Închise pachetul și aruncă o privire fugară pe partea din față. Cu litere mari scria numele țigărilor: Maimuța Carcinogenă. Mai jos, sigla prezenta o maimuță desfigurată care zâmbește și are un cui de coșciug aprins între dinți. Puse pachetul la loc, scoase bricheta, dar înainte de a apuca să o aprindă simți o durere cumplită în umărul stâng. Impactul a fost atât de puternic încât îl se dezzechilibra. Ar fi căzut dacă nu ar fi reușit să se proptească în tocul ușii.

-Ce faci, frumosule, se auzi o voce.

Revenindu-și din amețeală, se uită în direcția de unde primi lovitura. Un gentilom se uita insistent la el și îi zâmbea. Avea păr lung, deși era chel în creștetul capului. Fusese scalpat în Război, așa se lăuda. Ochii îi erau acoperiți de o pereche de ochelari albaștri. Mai jos, sub nasul butucănos, o mustață i se întindea în jurul gurii, asemeni unui cârnaț. Patru dinți de aur se zăreau în spatele buzelor grețose și pline de salivă. Alți dinți nu mai avea. Asta era proteza lui de petrecere.

-Vai, domnule Secretar! Nu v-am observat. Să știți că loviți foarte bine, spuse râzând cât de tare și cât de fals putea.

-Mână de boxer, băiețăș, îi răspunse scârboșenia. Deci, ce zici? Vrei?

Se uită puțin uimit la gesturile pe care le făcea Secretarul. Zâmbi și se apropie de el atât cât îi permitea zidul de mirosuri ce venea din gura grăsanului. Niște degete ferme îi cuprinseseră fesa dreaptă. Își scoase din gură țigara, își apropie buzele cât de tare putu de ale veteranului. Simțea stropii de salivă venind din acea direcție.

-Nu acum, îi șopti.

Se îndepărtă de el, rânjind. *Târătură infectă*, gândi. „Limbaju”, dobitocule”, auzi vocea. Fostul boxer l-a urmărit câteva secunde zâmbind la rândul său, până în momentul în care colegul lui din conducere îi atrase atenția cu doi clopoței atârnați în zona inghinală. Fericit și uitând de refuz, Secretarul se puse în genunchi în fața lui și începu să se joace cu zurgălăii, mai ceva ca un motănel.

Toată această experiență îl enervă puțin, dar golind paharul cu lichid violet pe gât își reveni. Unui cititor cu toate doagele în cap, această acțiune i s-ar putea părea puțin

ciudată, dar dacă își exprima vădit dezgustul și nu l-ar fi refuzat pe nemernic atât de tacticos și senzual, ar fi riscat să fie violat. Din fericire, acest lucru nu i se întâmplă în această seară.

Luminile se aprinseră. Muzica metalică, asurzitoare se preschimbă în melodia oficială. Ușile se deschisera. Toți așteptau înmărmuriți. Marele Prim-Ministru, sărbătoritul, își face apariția. Ținut de brațe de soția și de amanta oficială, marele trio pășea cu mult fast în încăpere. Invitații se ridicară toți în picioare, își ridicară mâinile deasupra capului și începură să aplaude într-un ritm sacadat, hipnotic, din ce în ce mai apăsător și mai rapid. Plagiatorovič își ridică mâinile și începu să danseze pe un picior pe acest ritm înfrigorant. Se învârtea tot mai repede și mai repede, până când un servitor îi aduse un microfon pe o tavă de aur. Liderul îl apucă și strigă în el cât putu de tare, scuipând peste tot:

-Vă simțiți bine?

Da! Fu răspunsul în cor.

-Nu-i destul! În această seară vreau să vă simțiți EXTRAORDINAR!

Multe aplauze, urale și lozinci fură aruncate în următoarele minute. Servitorii se înfățișară cu tăvile pe care erau înșirate pahare cu cele mai fine băuturi pentru iubitul Prim-Ministru. Acesta împreună cu doamnele care îl însoțeau, se așezară la masa centrală, destinată lor. Ajunși acolo, au sorbit cu nesaț toate băuturile ce îi așteptau. Ba mai mult, Primei Doamne îi fu adusă o seringă pe care o goli în venă. Petrecerea va putea începe în câteva momente, imediat ce sărbătoritul își va primi cadourile.

Încolonați în șir indian, fiecare invitat făcea o plecăciune și îi înmâna ghiftuitului ofrandele aduse. La fiecare dar, Plagiatorovič se simțea nevoit să mai arunce un pahar pe gât, așa că la sfârșitul cozii, era destul de fericit și moale.

El stătea și își aștepta rândul cu răbdare. Era chiar ultimul. Nu avea niciun cadou în mâini. A trebuit să aștepte aproximativ două ore și jumătate până ajunse față în față cu sărbătoritul.

-Ia să văd, tu ce mi-ai adus?, bolborosi Plagiatorovič.

-Bună seara și La mulți ani, iubite Prim-Ministru. Parcă ați mai întinerit!

-Da, se poate, îi răspunse măgulit.

-Știți, cadoul meu este destul de mare și doream să fie o surpriză. L-am pus la loc sigur într-un separeu, îi spuse într-un stil de o slugărmicie făcătoare.

-Nebunule, ce surpriză?, întrebă fericit primul om în stat, încercând să pară totuși suspicios.

-Păi știți, nu pot să țin un secret față dumneavoastră. Este un urs de pluș gigantic cu ochi de safir și inimă de diamant.

-Vreau să-l văd, vreau să-l văd! Haide să mergem acum! Vreau să mă împrietenesc cu ursul meu. Ce nume am să-i pun?

Acesta se ridică și strigă cât putu de tare :

-Să reînceapă petrecerea!!!!

Muzica reîncepu, iar distracția fu reluată.

Își croiau amândoi drum prin mulțime. Intrară într-unul din separeurile întunecoase.

-Deci? Unde e ursul pe care mi l-ai adus?, întrebă nerăbdător.

-Vă rog, așteptați puțin.

Se îndreptă spre unul din scaune. Îl ridică. *Aici este*, gândi. Dezlipi de sub el un revolver. Scaunul fu lăsat să cadă cu un trosnet metalic.

-LA MULȚI ANI!

Acestea fură ultimele cuvinte pe care Andreikova Plagiatorovič le auzi.

Revolverul se descarcă. Proiectilul penetra fruntea sărbătoritului. Trupul gras, acum inert, se prăbuși cu zgomot. Bucăți de creier împodobeau pereții. Sângele colora podeaua. Cadavrul elimină ultimele dejecții.

Auzi acolo. La mulți ani! Altă replică mai interesantă nu puteam găsi și eu? „Lasă asta. Data viitoare găsești una mai bună. Ieși de acolo. Vino la Sediul.”, îi spuse calm vocea.

Muzica era prea tare, lumea era prea fericită. Nimeni nu a auzit nimic. Aruncă revolverul, trase o flegmă peste mort, deschise ușa separeului și ieși. Își croi drum prin mulțimea turmentată și părăsi petrecerea.

-Deja plecați? Sperăm că v-ați simțit bine, îl întâmpină servitorul tânăr.

-Chiar foarte bine m-am simțit, îi răspunse zâmbitor în timp ce se urca pe hamalul Numărul Zece.

-Trăiască Plagiatorovič, auzi în urma lui venind de la servitor.

-Mult și bine!, îi răspunse râzând.

Ajuns jos, își recuperează arma și pumnalul de la vestiar, salută în scârbă și ieși afară.

Arawn Morrighan, care intrase cu o invitație falsă inscripționată cu numele Fernando Numefalșovicescu și care îi oferise, din nou, un cadou de neuitat Primului-Ministru, se plimba alene pe strada întunecată și rece. O bătrânică schilodită de soartă îl zări că se apropie de ea. Se ridică de pe jos și se uita insistent la el.

-Maică, fii bun și ajută-mă, te rog, să carăști doi saci de haine până acasă. Stau la Gunoaie 4. Niscaiva străzi mai încolo. Ajută-mă că nu mai pot de frig.

-Mă cam grăbesc, dar fie, te ajut băbuțo.

-Vai, maică. Mi te-a dat Dumnezeu. Pe mulți am încercat să-i conving să mă ajute, dar niciunul nu a vrut. Și nu mai pot de frig.

-Te ajut.

Fără să mai spună nimic, prinse cei doi saci. Femeia mergea alene pe lângă el. Cizmele, mult prea mari pentru ea, erau nou-achiziționate. Încă mai aveau prețul: jumătate de credit. Când era lichidare de stoc, stăpâna magazinului Fourth-Hand de pe acea stradă o anunța pe babă. Îi vindea cu un credit kilogramul de haine. Singură, era nevoită să-și crească unicul nepot. Abia dacă avea cu ce să îl îmbrace.

Ajunși la destinație, Arawn lăsă sacii în fața casei dărăpănate. Fără să mai asculte niciun compliment, îi zâmbi și porni mai departe.

Arawn Morrighan pășea alene către destinație. Mai avea ceva de mers. Își aprinse o țigară și trase adânc fumul în piept...

Ioan Es. POP

când v-ați pregătit să puneți în urnă votul
nu ați simțit că ceva îl atrage în sus?
nu ați simțit că-ncepe să vă doară cotul?
dar dacă ați fi fost Porcec și ați fi pus
întrebarea unde vrea să se ducă,
cred că v-ați fi răspuns:
nu la cerșit, nu la cerșit, nu la cerșit,
la muuuuncă!

*în lectura lui **Lucian PERȚA***

